

TMMOB
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
SEMPOZYUM

DEĞİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE SANAYİİ
23-24 Aralık 1994 Ankara

Sempozyum
DEĞİŞİM SÜRECİNDE TÜRKİYE SANAYİİ

Birinci Basım
Ağustos 1995

Yapım
Mavi Elma 312.4339016

Baskı
MKE. VAKIF MATBAASI 341 09 31

İÇİNDEKİLER

I. AÇILIŞ
Yavuz ÖNEN I

II. OTURUM : PLANLAMA STRATEJİLERİ

Bülent TANIK	3
Prof. Dr. Oktar TÜREL	4
Prof. Dr. Yakup KEPENEK	13
Prof. Dr. Metin GER	16
Soru ve Tartışma	21

III. OTURUM : SANAYİİ POLİTİKALARI

Murat ÖNDER	35
Dr. Aykut GÖKER	32
Uğur ESER	35
Refik ONUR	40
Ahmet ASENA	43
Doç. Dr. Fikret BAŞKAYA	48
Soru ve Tartışma	53

IV. OTURUM : ÜRETİM SÜREKLERİNDE DEĞİŞİM VE İŞGÜCÜ

Murat GÜMRÜKÇÜOĞLU	61
Doç. Dr. Erol TAYMAZ	62
Doç. Dr. Tülin ONGEN	71
Soru ve Tartışma	77

Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU 81

V. PANEL : GÜMRÜK BİRLİĞİ'NDE TÜRKİYE

Yavuz ÖNEN	85
Nilgün ARISAN	85
Ayfer EĞİLMEZ	90
Arslan Başer KAFAOĞLU	97
Seyhan ERDOĞDU	99
Ahmet ASENA	109
Dr. Sungur SAVRAN	112
Soru ve Tartışma	118

Düzenleme Kurulu

Başkan : M. Yüksel Barkurt

Üyeler : Nergiz Bilgin

Emel Dora

Ayfer Eğilmez

Alpaslan Ertürk

Erdemir Fidan

M. Fikret Özbilgin

Cengiz Toygür

Necla Yıkılmaz

SUNUŞ

Son dönemde dünya ekonomik sisteminde yeniden örgütlenme süreci başlamış bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloku ülkelerinin dağılmasıyla birlikte, iki kutuplu dünyadan çok kutuplu bir dünyaya geçilmiştir. Böylece eski Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloku ülkelerinin sisteme entegre olma çabaları, kapitalist dünyada üretim ilişkilerinin yeniden örgütlenmesi ve bölgesel pazarlar oluşturma girişimleri hız kazanmaktadır.

Globalleşme, küreselleşme söylemi çerçevesinde ekonominin motoru olan üretim ve sanayileşmenin önemi gözardı edilmektedir.

Bu anlamda ülkemizde de serbest piyasa ekonomisinin "faziletleri", rant ekonomisi öne çıkarılarak, üretim ve sanayileşme geri plana itilmektedir. Otuz yıldır hazırlanarak uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yedincisi askıya alınmıştır. Türkiye 1995 yılına beş yıllık kalkınma planı yerine bir yıllık programla girmektedir.

Ülkemizin kalkınmasına yönelik bir ulusal sanayileşme politikası oluşturulamaz iken, uluslararası değişime eklenmenin aracı olarak gündeme giren özelleştirme, ekonomik krizin alternatifsiz tek çözümü olarak sunulmaktadır.

Bu kaos ortamında Türkiye-AET Anlaşması'nın bir parçası olan Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi süreci, 1995 yılı sonunda bitirilmesi gereken bir oluşum olarak önümüze konulmaktadır.

Söz konusu oluşumun ülke sanayine ve ekonomisine olduğu kadar, çalışanlara olası etkileri yeterince araştırılıp, tartışılabilmiş değildir.

Ülkemizin geleceğini yakından ilgilendiren bu konuların yeterince bilinmediği görüşünde olan TMMOB, 23-24 Aralık 1994 tarihleri arasında düzenlediği "Değişim Sürecinde Türkiye Sanayii" adlı bir Sempozyum'da, değişik görüşlerin tartışılmasına olanak sağlamıştır.

Sempozyum'da dile getirilen görüşlerden daha geniş bir kesimin yararlanması amacıyla hazırlanan bu kitabın, önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Ağustos 1995
Yönetim Kurulu

I. Açılış

Yavuz ÖNEN (TMMOB Başkanı): Değişim süreci kavramı yalnız Türkiye'yi değil bütün dünyayı kavrayan bir ifade. Onun için Türkiye'deki değişimi dünyadaki değişimin içine oturtmak gerekiyor. 1990'lar dünyada açılan yeni dönem, ekonomik yapılanmalara 1991'de Sovyetler'in dağılmasıyla eklenen yeni veriler, bütün dünyada değişimin yeni paradigmasını gündeme getirdi. Merkez ülkeler dediğimiz gelişmiş sanayi ülkeleriyle çevre ülkeleri dediğimiz bizim gibi ülkelerin ilişkilerinde de önemli değişimler gündeme geldi. Bu nedenle de güncel olarak yaşadığımız özelleştirmenin, Avrupa Birliği'ne girmenin ne anlama geldiğine, bizim, özellikle üretimin içinde olan mühendis ve mimar kesimin, Türkiye sanayii açısından önemli kurumlan olan her kesimin dikkatle yaklaşması ve eğilmesi gerekiyor. Kamuoyu özelleştirmeyi hükümetin aktif propagandası ile bir kurtuluş olarak algılamaya başladı. Hatta KİT'ler bütün kötülüklerin kaynağı olarak gösterilmeye başlandı. Acaba bu bir gerçek mi? Yada özelleştirmenin temel gerçeği nedir? Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde bizi zorlayan gerçek nedenler herkesçe biliniyor mu?

Aslında bu sorulara yanıt aramak, Birliğimizin önemseydiği bir konudur. Onun için böyle bir sempozyumu düzenleme karar aldık. Bu konulara eğilmek, tartışma ortamı yaratmak ve topluma doğru mesajlar vermek gerekir. Türkiye'nin sanayileşmesi kuşkusuz kendi koşullarında dünyadaki işbölümünde özgün bir yer kaplar. Dünya meselelerine doğrudan bağlı bir ülke olmak yada kendi inanç sistemiyle dünya dengeleri içinde rekabet edebilir ve saygın bir yer almak. İşte çözmemiz gereken ikilem. Bunları tartışacağız. Bunların açılımlarına girişeceğiz.

Önemli saydığım bir iki noktaya daha değinmek istiyorum. Bütün bu ekonomik, sosyal politik boyudan olan sanayileşme başka boyutlarla da ilgili. Örneğin bugün Türkiye'de yaşamakta olduğumuz demokratikleşme sorunuyla doğrudan ilgili. Çünkü Türkiye, sanayileşmemizi de ve ekonomimizi de doğrudan etkileyebilecek çok tehlikeli siyasi gelişmelere sahne bir ülke. Türkiye, demokratik ortamı oluşturmadığı için, kendimize özgü söylemi özgür

bir kişilikle ortaya koyamıyoruz. Yani bir kesim hem siyasi, hem ekonomik alanda dört nala giderken, bir kesim baskı altında tutulmaktadır. Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu en büyük tehlike budur.

T.M.M.O.B.

Onun için bazı siyasi akımlar dört nala gelişmekte bazı siyasi akımlar kendi ekonomik ve sosyal modelini açıklama ortamına sahip olamamaktadır. Onun için Türkiye'nin demokratikleşme sorunu sanayileşme sorunuyla doğrudan ilgilidir. Onun için Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin de hızlandırılması kaçınılmaz bir olaydır. Bu önemli bir noktadır.

İkinci temel nokta, Türkiye'yi hem ekonomik kalkınmadan hem de demokratikleşmeden alıkoyan iç dengesizliklerdir, çatışmalardır. Bunun da biran önce sona ermesi ve Türkiye'nin bütün kaynaklarını dünya içinde, üretim alanında kullanması ve demokratik konularda örnek ülke olabilecek bir noktaya gelmesi gerekiyor. O nedenle Türkiye'de barış ortamı da hem demokrasinin hem kalkınmasının sağlanmasının koşulu olarak durmaktadır.

Bütçesinin yansına kadar varan bir bölümünü savaş giderlerine aktaran bir siyasal uygulamanın artık Türkiye'mizde bir an önce sona erdirilmesi gerekir. O nedenle sanayileşme derken, kalkınma derken, demokratikleşme derken barışı mutlaka irdelemek durumundayız. Beni dinlediğiniz için hepimize teşekkürler ediyorum.

II. Planlama Stratejileri

Oturum Başkanı: Bülent TANIK (TMMOB)

Bülent TANIK (Oturum Başkanı) : Merhaba değerli dostlar, 40 yılını doldurmakta olan TMMOB'nin etkinliklerinden bir tanesinde daha birlikte olmaktan mutluluk duyduğumu belirterek sözlerime başlamak istiyorum. Planlama stratejileri konusunda sizlere üç tane değerli uzmanımız görüşlerini aktaracaklar. Birinci konuşmacımız Prof. Dr. Oktar TÜREL, ikincisi Prof. Dr. Yakup KEPENEK ve üçüncüsü Prof. Dr. Metin GER. Kendilerini kürsüye davet ediyorum.

Oturumumuzun ana konusu planlama stratejileri. Gelenekselleşmiş kalkınma planlarının sonuncusunun uygulamaya konmadan ötelendiği, bir yıllık geçiş dönemi politikalarıyla ülkenin yönetileceği doğrultusunda sözlerin dile getirildiği, bu arada kalkınma planlarını hazırlamakla ilgili kuruluşun da 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Stratejisi'ni kamuoyunda tartışmaya sunduğu bir dönem yaşıyoruz.

Bugüne kadar kalkınma planları genelde özel ihtisas komisyonlarında uzman ve sektör temsilcilerinin tartışmalarıyla, geniş kapsamlı atıflar üzerine hazırlanan ve hiç olmazsa refere ettiği bilgilere güvendiğimiz, ülkenin tanımlanması açısından yararlanabilecek kaynak özellikleri taşıyan planlar denebilecek planlardı. Ama bu metinde ilk göze çarpan, hükümetin 5 Nisan uygulamalarıyla ilgili aldığı kararların meşrulaştırılması doğrultusunda çabaların, ülke verilerini çarpıtan, kendi içinde çelişkili, yanlış bilgilerin

aktarılmış olduğudur. Sanıyorum sayın konuşmacılarımız bu konuda da görüşlerini bilgilerinize sunacaklar.

Türkiye'nin sanayileşmesi, ekonominin büyümesi, ilişkilerin rahatlaması ve demokratikleşme süreci açısından önemli. Demokrasilerde üretimin artması, en-entellektüel katılımın üretimin coşkulu bir biçimde zenginleştirmesi temel, vazgeçilmez bir girdi olarak görülüyor. Ancak bunların yerine devletin kendi kendini sabote ettiği, satmayı düşündüğü malı kötüleştirdiği ve çürüğe çıkardığı bir süreç yaşıyoruz. Böyle ne özelleştirme olur ne büyüme olur. Ben belki son söylenecek şeyi ilk söylüyor konumunda görünüyorum ama, bağışlamanızı dileyerek kendimi böyle konuşmak zorunda hissettiğimi belirtmek istiyorum.

İlk konuşmayı Sayın Prof. Dr. Oktar TÜREL yapacak. Kendisi inşaat mühendisi, 1960 İTÜ mezunu, çok uzun bir akademik geçmişi var. Bunları sizlere aktarmak gereği yok sanıyorum. Konuşmalara ve sizlerin görüşleriyle tartışmayı zenginleştirmeye daha çok zaman ayırabilmek için Sayın Oktar TÜREL'in konuşmasıyla oturumumuzu başlatmak istiyorum. 20-25 dakikalık bir sunuş yapılacak. O sunuşun arkasından da sizlerin soru ve katkılarıyla toplantıyı zenginleştirmeye çalışacağız. Buyurun Sayın TÜREL.

Prof. Dr. Oktar TÜREL : Sayın Başkan, değerli izleyiciler, bayanlar ve baylar, ben bu konuşmamda dört konuya değinmek istiyorum. Bunlardan ilki oldukça genel bir ölçüde teorik denebilecek düzeyde ekonomik kavramlar acaba nasıl koordine ediliyor. Bu amaçla şu ana kadar geliştirilen mekanizmalar aygıtları nedir? ikinci olarak ele almaya çalıştığım konu giriş bölümünün ışığında plan akılcılığıyla piyasa akılcılığı arasında ana hatlarıyla bir karşılaştırma. Bu karşılaştırma bizim 1960'lı ve 70'li yıllarda kurmaya çalıştığımız plan akılcılığının geliştirdiği modelleri kural ve usulleri anlamamıza yardımcı olacak. Konuşmamın üçüncü bölümünde 1960'lı yıllarda geliştirdiğimiz ulusal planlama üzerinde bir modelleştirme çabasına gideceğim, 1980'li yıllarda bu modelin nasıl bir çözümlüğe uğradığını anlatmaya çalışacağım. Son olarak da özellikle üçüncü bölümdeki gözlemlerin ışığında gelecek yıllar için ne tür tercihler ve seçimlerle karşılaşacağımızı ele almaya çalışacağım.

İktisadi kararların koordinasyonu konusunda son iki yüzyılın iktisat yazınına baktığımız zaman, bu yazında iki karşı uçta yer alan iki farklı yorum görmekteyiz. Bunlardan biri Smith-Hayek geleneği olarak adlandırılabilir ve çoğu kez "görünmeyen el" deyimıyla özetlenir. Bu geleneğe göre piyasa mekanizması iktisadi kararların koordinasyonu için gerekli bilgileri ve bu bilgilerin değiş-tokuşunu sağlamakta olup, başkaca bir müdahaleye gerek yoktur. 19. ve 20. yüzyılda bazı düşünürlerin piyasa mekanizmasına temelden, felsefi ve ideolojik düzeyde karşı çıktıklarını biliyoruz. Ancak kapitalist sistemi kökten reddetmeyenlerin de "görünmeyen el" anlayışına eleştiriler yönelttiklerini biliyoruz. Özellikle 19. ve 20. yüzyıl iktisadi gelişmesini inceleyen tarihçiler bugünün sanayileşmiş ekonomilerinde modern anonim şirketlerin evrimini incelerken, piyasa mekanizmasının iktisadi hayatın koordinasyonu için gerekli bütün bilgileri aktaramadığını saptadılar. Smith-Hayek geleneği ekonominin büyümesi ve ekonomide işbölümünün gelişmesi sonucunda firmaların uzmanlaşacağını ve düşey de entegrasyona uğrayacağını öngörmekteydi. Oysa bu öngörü, modern firmaların gelişme

süreci içinde gerçekleşmedi; firma tarihçeleri gerek yatay, gerek düşey entegrasyonların çok yaygın olduğunu gösterdi. Dolayısıyla iktisadi hayattaki bütün iletişim kanallarının sadece piyasalardan ibaret olmadığı, bir kısım iktisadi kararların firma örgütlenmesi içinde içselleştiği ortaya konuldu. Bu görüşleri dile getirenlerin firma teorisine katkılarda bulunan Coase ve piyasa-dışı bilgi iletim mekanizmalarını vurgulayan Williamson'a izafeten Coase-Williamson geleneği olarak adlandırabileceğimiz bir kümeyi oluşturduklarını söyleyebiliriz. Coase-Williamson çizgisi "görünmeyen el"i değil, "görünen el"i ön plana çıkarmaktadır; yani piyasaların egemen olduğu ve hiyerarşiden uzak bilgi iletim mekanizmalarını değil, doğrudan buyrukların ve idari kararların yer aldığı hiyerarşilerin önemini vurgulamaktadır.

Acaba iktisadi kararların koordinasyonu için kullanılan bütün modeller piyasaların ve hiyerarşilerin temsil ettiği iki uçta toplanabilmekte midir? Son yıllardaki incelemeler gösteriyor ki bütün iktisadi iletişim mekanizmalarının sadece iki kutuplu bir tiplene çerçevesinde ele alınması mümkün değil; tiplenelemlere daha başka iktisadi örgütlenme modellerini, sözgelimi ağ tipi örgütlenme modelini katmak gerekiyor.

OECD'nin bir çalışmasından aktarılan Çizelge 1'de piyasaların, hiyerarşilerin ve ağ tipi örgütlenmelerin karakteristiklerini karşılaştırıyoruz: Piyasalarda örgütlenmenin dayandığı normatif temel sözleşme ve mülkiyet haklarıdır; hiyerarşilerde bu temel istihdam ilişkisidir; ağlarda ise tamamlayıcılık esastır. İletişim aracı piyasa örgütlenmesinde fiyatlar, hiyerarşilerde usuller ve kurallar, ağlarda ise kurumlar ve kişiler arası ilişkilerdir. Ayırt edici parametreler arasında ihtilaf giderme yöntemleri de yer alıyor; sözgelimi piyasa örgütlenmesinde ihtilaflar ya pazarlık yada mahkemeler eliyle, hiyerarşilerde gözetim ve idari buyruklarla giderilir; ağ tipi örgütlenmelerde ise ihtilaf giderme yolu karşılıklı ilişkiler ve tarafların itibar yitirme kaygılarından geçer. İktisadi karar birimleri arasındaki ilişki, piyasalarda bağımsızlıktır; hiyerarşilerde tek yanlı bağımlılık vardır; ağlarda ise ilişkinin niteliği karşılıklı bağımlılığa dönüşmüştür.

Piyasalar, hiyerarşiler ve ağlar üçlemesi acaba iktisadi hayatta karşılaştığımız örgütlenme biçimlerinin tümünü temsil edebiliyor mu? Bunu söylemek güç; muhtemelen bazı ara örgütlenme biçimleri söz konusu. Ancak benim bu konuşma bağlamında vurgulamaya çalıştığım şey, eksiksiz bir tipoloji üretmek değil, piyasa sinyallerinin iktisadi hayatın koordinasyonu için gerekli tüm bilgileri taşıyamayacağı gerçeğidir. Çok ilginçtir ki Türkiye'ye 1980 sonrasında Smith-Hayek dalgası bütün şiddetiyle çarptığı halde, Batı iktisat düşüncesinin diğer ucu, yani hiyerarşilerin önemini ortaya koyan ve nedenlerini açıklayan Coase-Williamson ile bu gelenekle yakından ilişkili olan ve piyasa başarısızlıklarını tahlil eden incelemeler kıyılarıımıza henüz ulaşmamış görünüyor. Birinci dalganın etkilerini yaşıyoruz; ama ikinci dalga ortada yok. Biz sabırlı bir toplumuz; bekleriz: günün birinde elbet gelecektir ve biz iktisadi hayatın yalnız piyasalar eliyle koordine edilemeyeceğini sonunda öğreneceğiz.

Çizelge 1: Ekonomik Örgütlenme Biçimleri-bir Tipleştirme Denemesi

Parametreler	Piyasalar	Hiyerarşiler	Ağ'lar
--------------	-----------	--------------	--------

Örgütlenmenin Normatif temeli	Sözleşme Mülkiyet hakları	İstihdam ilişkisi	Tamamlayıcılığın Kazandırdığı güç
İletişim aracı	Fiyatlar	Usul ve Kurallar	İlişkiler
İhtilaf giderme yöntemleri	Pazarlık, mahkemelere Yaptırım için başvurma	İdari buyruklar; gözetim	Karşılıklılık İtibar yitirme Kaygı.
Esneklik derecesi	Yüksek	Düşük	Orta-yüksek
İlgili taraflar	Düşük	Orta-yüksek	Orta-yüksek
İlişkilerin atmosferi	Duyarlı ve/veya kuşkucu	Biçimsel bürokratik	Açık uçlu; karışık Çıkarlara duyarlı
Ekonomideki Karar birimleri Arasındaki ilişkinin niteliği	Bağımsızlık	Hiyerarşi	Karşılıklı bağımlılık

İkinci olarak ele almak istediğim konuya geçeyim: Eğer iktisadi hayat sadece piyasa mekanizması aracılığı ile örgütlenemiyor ve bütün kararlar bu mekanizma aracılığı ile alınamıyorsa, piyasalara ağırlık veren, fakat hiyerarşilerin ve ağ tipi örgütlenmelerin önemini de gözönünde bulunduran modeller tasarlanabilir mi? Bu soruya verilecek cevap "evet'tir. Ve ben bu vesile ile bu tür modellerden (Amerika'lı sosyal bilimci Chalmers Johnson'a atfen "plan akılcılığı" olarak adlandırabileceğimiz) birini tartışmak ve bunun özelliklerini "görünmeyen el" yada "piyasa akılcılığı" ile karşılaştırmak istiyorum (Çizelge 2).

Plan akılcılığının oldukça geniş bir kategoriye temsil ettiği ve özellikle geç sanayileşen, Batı kapitalizmi ile arasındaki büyük gelişmişlik farklarını kapatmaya çalışan pek çok ülke tarafından benimsendiğini söyleyebiliriz. Plan akılcılığını deneyen yalnızca 1960'lı ve 1970'li yıllar Türkiye'si değildir: Bizden önce gerek sosyalist, gerekse kapitalist ekonomilerde plan akılcılığına başvurulmuş, bazı kapitalist ekonomilerde adına "Merkezi Planlama Örgütü" denen örgütler biçimsel olarak kurulmamış olsa bile plan akılcılığı başarı ile uygulanmıştır. Örneğin II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'da ve daha sonraları Kore ve Tayvan'da piyasa akılcılığından farklı, plan akılcılığına yatkın bir model izlenmiştir

Örgütlenme biçimi Parametreler Piyasalar Hiyerarşiler "Ağ"lar Örgütlenmenin normatif temeli Sözleşme; mülkiyet hakları istihdam ilişkisi Tamamlayıcılığın kazandırdığı güç İletişim aracı Fiyatlar Usul ve Kurallar İlişkiler İhtilaf giderme yöntemleri Pazarlık, mahkemelere yaptırım için başvurma İdari buyruklar; gözetim Karşılıklılık, itibar yitirme kaygı. Esneklik derecesi Yüksek Düşük Orta-yüksek İlgili taraflar Düşük Orta-yüksek Orta-yüksek İlişkilerin atmosferi Duyarlı ve/veya kuşkucu Biçimsel; bürokratik Açık uçlu; karşılık çıkarlara duyarlı Ekonomideki karar birimleri arasındaki ilişkinin niteliği Bağımsızlık Hiyerarşi Karşılıklı bağımlılık Kaynak: OECD (19)

Plan Akılcılığı Piyasa Akılcılığı Temel ekonomik ve sosyal hedefleri koyan ve izleyen kalkınmacı devlet anlayışı İzlenecek kural ve usulleri saptamakla yetinen düzenleyici devlet anlayışı Piyasaları geliştirici Piyasalara uyum gösterici Sanayide yeniden yapılanma ve rasyonelleşmeyi gerçekleştirmek üzere sektör ve/veya firma düzeyinde tasarlanan ve uygulanan sanayi politikaları Sanayi politikasının yokluğu Etkililik'in ön plana çıkarılışı (Dolayısıyla amaca dönük faaliyetleri değerlendirecek standart ve ölçütler bulmanın gerekliliği) Etkinlik'in ön plana çıkarılışı Etkili ve vasıflı bir bürokrasi ve kamu yönetiminin ulusal politikalar üretimde ön planda yer alışı Seçilmiş meslek adamlarının ulusal politikalar üretiminde ön planda yer alışı Seçkinlerin kamu kesiminden özel kesime geçiş eğilimi Siyasal atamalar yolu

amaçları topluluğu üzerinde geniş tabanlı bir mutabakat varsa, başarı şansı yüksek Uygulamada sorumluluk almayı ve girişkenliği gerektiren, kritik ve belirsizlikle yüklü sorunların çözümü için daha elverişli olduğu ileri sürülmekte.

Plan akılcılığını benimseyen yaklaşımda devlet, kalkınmacı bir devlettir; gelişmenin temel amaç ve hedeflerini koyarak, kendisini bu hedeflere ulaşmakla yükümlü sayar. Piyasa akılcılığını esas alan modelde ise devlet düzenleyici bir devlettir; oyun kurallarını koyar ve herkesin bu kurallara göre oynamasını sağlar.

Plan akılcılığında piyasalar yine çalışmaktadır, ancak benimsenen yaklaşım piyasalara ne pahasına olursa olsun uyum göstermek değil, önce piyasaları geliştirmek ve genişletmektir. Tüm piyasalar gelişmeden ve ekonomik gelişme hız kazanmadan, piyasaların tek başına bilgi aktarımını ve iktisadi kararların koordinasyonunu sağlayamayacağı kabul edilmektedir. Oysa piyasa akılcılığı kaynakların optimal kullanımını sağlayabilmek için piyasalara uyum gösterilmesi gerektiğini savunur. Plan akılcılığının bir sanayi politikası vardır. Piyasa akılcılığında ise yeniden yapılanmayı ve rasyonelleşmeyi gerçekleştirmek üzere tasarlanıp uygulanacak bir sanayi politikası yoktur; sanayi politikası adı altında kullanılan araçlar dara düşmüş sektör ve/veya yörelere yapılan gelgeç müdahalelerden ibarettir. Böylesi gelgeç ve günübürlük müdahaleler ise kapitalist ekonomilerde her zaman var olmaya devam edecektir; çünkü ekonomik değişim süreci bazı ekonomik karar birimlerini zor duruma düşürdüğünde, bu karar birimleri kendilerini değişime karşı korumak amacı ile hükümet desteğini talep edeceklerdir. Öte yandan, yeni türeyen firmalar da yaşayabilmek için destek arayacaklardır. Özetle, piyasa akılcılığında sanayi politikası bir genel çerçeve olarak yoktur. Ancak sanayi politikasının araçlarına sık sık başvurulabilir.

Plan akılcılığı etkililiği (eski bir deyim kullanmama izin verin, müessiriyet'i) ön plana çıkarır: Belirli hedefler koymuşsanız, başarınızın ölçüsü bu hedeflere ulaşmış olmanızdır. Doğal olarak, müessiriyeti ön plana çıkarırsanız, amaca dönük faaliyetlerin başarılı olup olmadığını değerlendirmek için bir standart veya ölçütler topluluğu bulmanız gerekir: Hedefe ulaşmak için ödediğiniz bedel nedir? Eğer piyasa başarısının bir simgesi olarak kar (ya da aynı anlama gelmek üzere en düşük maliyet) tek ölçüt olarak kullanılacaksa bu tür bir müessiriyet anlayışı, piyasa akılcılığı ile çakışır.

Plan akılcılığının egemen olduğu ortamlarda güçlü ve vasıflı bir kamu yönetimi ve bu yönetimin çalışanları ulusal planları hazırlar, ulusal politikalar için fikir üretimine önemli katkılarda bulunur. Piyasa akılcılığındaki yaklaşım, bunun tersidir: Seçilmiş meslek adamları başarılarını özel kesimde ve/veya siyasal süreçte kanıtladıktan sonra, siyasal nitelik taşıyan atamalar yolu ile bürokrasiye geçerek ulusal politikalar üretimine yöneliyorlar. Türkiye'de piyasa akılcılığına geçişi amaçlayan 1980'li yıllarda yaşananları ve mizahımıza da intikal etmiş bulunan prensler deyimini hepimiz hatırlıyoruz. Bu deyimim ima ettiği şey, özel kesimden siyasal içerikli atamalar yolu ile kamu kesimine yönetici ve yüksek bürokrat derlenmesidir. Plan akılcılığının öngördüğü ise, tam aksine, kamu kesiminde yetişmiş ve seç-kinleşmiş insanların özel kesimin teknik kadrolarını zenginleştirmesidir.

Bu iki politika modelinin başarı şansları ile ilgili olarak Çizelge 2'de verilen önerme Chalmers Johnson'un görüşlerini yansıtıyor; bu önermeye katılmayan izleyiciler bulunabilir. Johnson'a göre genel iktisat politikası ve siyasetin toplumsal amaç ve hedefleri üzerinde geniş tabanlı bir mutabakat varsa plan akılcılığı gayet başarılı bir biçimde işler; ancak böyle bir mutabakat yoksa plan akılcılığının yürümesi zor olur. Bu önermeyi sınarken Doğu Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinin son yirmi yıldaki deneyimlerinden yararlanabiliriz.

Plan akılcılığının genel çerçevesini oluşturan uzlaşım (1970'lerde Japonya'da, 1980'lerde diğer Doğu Asya ülkelerinde izlendiği gibi) geçerliliğini yitirip, model işlemez hale geldiği zaman plan akılcılığına yeni bir içerik kazandırmak gerekiyor. Bu yeni içerik, 1980'li yıllarda Japonya'da ileri teknolojinin geliştirilmesi için tasarlanan programlarda yada Kore'nin 1980'lerde sanayiini yeniden yapılandırmasında somutlaşmaktadır. Modeli değişen önceliklere göre yeniden inşa edemediğiniz takdirde, elde edilecek sonuç, eski sosyalist Doğu Avrupa ekonomilerinin günümüzde karşı karşıya kaldıkları sonuçtur: Eski model işlemez haldedir; yerine yenisi de konulmamıştır. Konuşmamın bu bölümünü noktalarken üç hususa değinmek istiyorum. Bunlardan ilk ikisi daha önce söylediklerimin yeniden vurgulanması niteliğinde olacak:

(i) Plan akılcılığının varlığı için geniş tabanlı bir toplumsal uzlaşmaya, bu toplumsal uzlaşmaya varabilmek için de her ülkenin kendine özgü şartlarının gözönünde tutulmasına gerek var. Tartışma sırasında bu konuya yeniden değinebiliriz.

(ii) Belirli bir plan-akılcı modelin kendi tarihsel işlevini tamamladıktan sonra yeni bir modelle ikamesi gerekiyor. Örneğin, Japonya'nın savaş sonrası plan-akılcı modeli, Batı ile Japonya arasındaki teknoloji açığını kapatmaya amaçlıyordu. Söz konusu açık kapandıktan ve Japonya diğer Batı ülkeleriyle yarışır duruma geldikten sonraki aşama, teknolojik önderlik yarışına katılmak olmuştur. Bu aşamanın amaç, hedef ve araçları bir öncekinden farklıdır.

(iii) Plan akılcılığı, sosyalist planlama modelleri ile özdeşleştirilmemelidir. Plan akılcılığı sosyalist planlamayı da içeren daha geniş bir kategoridir ve her sosyalist planlama plan-akılcı olmakla birlikte, her plan-akılcı model sosyalist planlama değildir.

Türkiye'nin 1960'lı ve 1970'li yıllardaki planlama deneyimi ile sosyalist planlamayı ima yoluyla dahi olsa aynı kaba koymak vahim bir yanıştır. Siyaset adamlarımız ciddi olmak istiyorlarsa bu tür saptırmalardan uzak kalmalıdır kanısındayım.

Konuşmamın üçüncü bölümüne geçiyorum. Şema I, 1960'lı ve 1970'li yıllardaki planlı yönetim anlayışımızı özellikle iktisadi planlama ve kaynak tahsisi açılarından modelleştirme amacı ile çizilmiştir. Şemada yer alan Y, S, ve Ü alanları sırasıyla kamu yönetimi, siyaset ve üretim alanlarıdır. Basitlik sağlamak üzere Y alanında kamu yönetiminin tüm kuruluşlarına değil, sadece ekonominin yönetiminde sorumluluk taşıyan merkezi bürokrasiye yer verilmiş, yerel yönetimler Y ve S alanlarında gösterilmemiştir. Fiyat sisteminin bilgi iletimini engellemeyen ve bu sistemin sağladığı özendirici/caydırıcı sinyalleri

kullanan, ancak fiyatlara müdahaleden kaçınmayan bir kaynak tahsisi süreci Y alanında köşelerinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Sanayi Bakanlığı teknik kadroları (Sa.B) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'nin yer aldığı bir büyük üçgende işbirliği ile sağlanmakta, bundan böyle kısaca büyük üçgen olarak anacağımız bu üç kuruluş aralarındaki işbirliği ile ithalat ve ihracat rejimlerini, kolalan, serbestçe ithal edilecek veya ithali yasaklanacak malları, nominal koruma oranlarını, teşvik tedbirlerini ve teşvike konu olacak faaliyet alanlarını belirleyecek üretim desenini biçimlendirmektedirler. Büyük üçgen, para sermayesini doğrudan yönlendirecek araçlardan genellikle yoksun bulunduğu için, kaynak tahsisini etkilemek için dış ticaret rejimi dışında ancak dolaylı araçları kullanabilmektedir. Bu araçlar, vergi yüklerinin indirilmesi ile katlı kur ve ihracat primi uygulamalarına ve faiz haddi farklılaşmalarına konu olacak mal veya faaliyet alanlarının seçilmesidir. Kamu kesimi için emredici olan planın KİT sisteminde öngördüğü yatırımlar ise yıllık programlara doğrudan alınmaktadır.

Büyük üçgen eliyle kaynak tahsisini yönlendirmek ilk bakışta bürokratik görünse de, bu kaynak tahsisi modeli özünde siyasallaşmış bir modeldir; çünkü kıt üretim faktörleri (özellikle döviz ve sermaye) esas itibarıyla sanayi burjuvazisini kayıran, ancak örgütlü emek ile kırsal üreticilerin reel gelirlerini ve bölüşüm paylarını da kollamayı ihmal etmeyen bir siyasal gözetim altında tahsis edilmektedir. Modele siyasal girdiler, (Başbakan ve bakanların yasal yetkilerini kullanarak yaptıkları doğrudan müdahaleler ve çeşitli telkinler yanında) Yüksek Planlama Kurulu (YPK) ve TOBB kanalı ile nüfuz etmektedir. Bu nedenle Şema I 'de söz konusu iki kuruluşa Y ve S alanlarının ara kesitinde yer verilmiştir.

DPT ve büyük üçgenin diğer iki kuruluşu arasında (sosyalist planlama modelindeki gibi) hiyerarşik ilişkiler bulunmadığından, söz konusu üçlü arasındaki ilişkiler ağ tipi örgütlenmedekilere benzeyen ilişkilerdir. Bu ilişkilerin başarıyla yürütülebilmesi, bir yandan siyasal organın uyumlu çalışabilmesi ve ekonomi bürokrasisini siyasal amaç, hedef ve kısıtlarına uyum sağlayacak biçimde yönetebilmesine, öte yandan büyük üçgende üst düzey yöneticilerin karşılıklı güven, dayanışma ve hatta ortak çıkar duygusu ile hareket ederek ortak başarının kazandıracağı güç ve itibardan tatmin olmalarına bağlıdır. Türkiye'nin özellikle 1970'li siyasal istikrarsızlık yıllarında olduğu gibi siyasal rehberlik sağlanamaz ve büyük üçgende karar birimleri hem kendi aralarındaki, hem de siyasal düzlemde yer alan birimlerle olan ilişkileri işbirliği yerine karşıtlık (antagonizm) anlayışıyla kurarlarsa Şema I'de özetlenen model çalışamaz duruma gelir. Hükümetlerin popülist dürtülerle DPT'yi tüm karar alıcılara ve siyaset adamlarına sınırlayıcı ve yasakçı bir kuruluş olarak tanıması, DPT'nin işbirliği anlayışından zaman zaman uzaklaşarak hiyerarşik müdahalelere meyletmesi ve DPT ile kamu yönetiminin diğer birimleri arasındaki ilişkilerin bazen antagonist nitelik kazanmasının önlenememesi Türkiye'deki merkezi planlama için talihsizliklerdir. DPT, kuruluş yasalarında sürekli olarak yer almasına rağmen, kalıcı veya geçici özel ihtisas komisyonlarından da işbirliği ve uzlaşma yaratmak amacıyla yeterince yararlanamamıştır. Bu başarısızlığın nedenlerini kamu yönetiminin işbirliğinden çok hiyerarşiyi öne çıkaran geleneklerinde ve siyasal iktidarın kendi iradesini kamu bürokrasisine empoze etmek zaafında aramak

gerekir.

Şema l'de köşelerinde DPT, Maliye Bakanlığı (Ma.B) ve T. C. Merkez Bankası (MB)'nın yer aldığı ikinci bir üçlü görülüyor. Bu küçük üçgen para ve maliye politikalarının tasarım ve uygulamasında görev almaktadır. Bu kuruluşlar arasındaki ilişkiler de hiyerarşik değil, işbirliği ilişkileridir. Küçük üçgende işbirliğine açık çeşitli fırsatlar vardır: Yıllık program ve bütçe hazırlıkları; döviz kuru, faiz haddi, kamu kesimince saptanan veya etkilenebilen tarımsal veya sınai ürün fiyatlarının belirlenmesi amacı ile yapılacak görüşmeler; dış ticaret rejiminin biçimlendirilmesi; görünmeyen işlemler ve sermaye hareketlerine uygulanacak kuralların saptanması; v.b. Bu işbirliği fırsatlarının değerlendirilebilmesi, daha önce değinilen faktörlere bağlıdır. DPT'nin he'm büyük, hem de küçük üçgende yer alması, ekonominin reel ve parasal büyüklüklerinin ve kamu kesimi finansal durumunun birlikte programlanabilmesi imkanını da yaratmaktadır.

Şema l'de tasvir edilen planlı ekonomi yönetim anlayışı, bu anlayışın temelinde yatan büyüme ve gelişme modelinin işlerliğini yitirmesiyle çözülmeye başlamıştır. Bu çözümlenin 1994 sonunda vardığı nokta Şema 2'den şöyle izlenebilmektedir:

(i) Planlı dönemin kaynak tahsis mekanizmasını yansıtan büyük üçgen işlevini yitirmiş ve çözülmüştür. Her ne kadar DPT 1980 öncesindeki kalıplara az çok uyan plan ve programlar üretmekte ve kurum olarak Sanayi Bakanlığı ve TOBB yaşamakta iseler de, plan ve programların üretici birimleri zorlayıcı yada onlara yol gösterici niteliği ortadan kalkmıştır.

(ii) Y ve S arakesitinde yer alan ve yan siyasal, yarı teknik kimlik taşıyan kuruluşlar, örgüt yapısı ve/veya işlev olarak S alanına kaymış, TOBB'ne ek olarak özel sermayenin çeşitli baskı grupları merkezi hükümeti ve TBMM'ni daha çok etkiler duruma gelmişlerdir. Bu olgu, planlı dönemde kıt üretim kaynağı tahsisleri ile konumdan kaynaklanan ve ayrıntılı dağılım merkezi bürokrasi eliyle biçimlendirilir rantların artık hemen tümüyle S alanındaki kararlar sonucunda paylaşılmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ekonomik kararların siyasallaşması egemen söylemin iddia ettiği gibi azalmamış, tam tersine, artmıştır.

(iii) Ekonominin kısa dönemde yönetim ve koordinasyonu Şema l'dekine benzer biçimde DPT, Merkez Bankası ve (Maliye Bakanlığı'nın başlıca görevlerini devralan) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklarına tevdi edilmiş, bu organların teknik işbirliğini sağlamak üzere, artık siyasal bir kimlik kazanan YPK dışındaki platformları (örneğin Para-Kredi ve Koordinasyon Yüksek Kurulu'nu) kullanmak gerekmiştir.

(iv) DPT'nin kaynak kullanımını yönlendirici işlevi zaafa uğradığı için DPT ve özel kesimdeki üreticiler arasında çoğunlukla teşvik politikaları yoluyla kurulan iletişim bağı da giderek anlamını yitirmiş; sorumluluğu bir süre DPT ile Hazine arasında gidip gelen teşvik ve uygulama birimleri sonunda Hazine'nin yönetimine bırakılmıştır. Bu durum Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklarının siyasallaşmasını hızlandırdığı gibi, Maliye Bakanlığı'nın parçalanıp güçsüzleşmesi sonucunda Başbakanlık çerçevesinde karar odakları daha da

etkili konuma gelmişlerdir. Merkezden müdahale imkanlarını olabildiğince artıran böyle bir düzenleme ile ademi-merkeziliği savunan yeni liberal, piyasacı söylem birbiriyle açıkça çelişmektedir.

(v) KİT'lerin pek çoğu Devlet Bakanlıklarına, özelleştirecek olanlar ise Başbakanlığa bağlı Kamu Ortaklığı ve/veya Özelleştirme idarelerinin gözetim alanına girdiklerinden ve sanayi sektöründe çalışan KİT'ler "yapısal uyum" politikaları gereği yatırım ödeneklerinden yoksun bırakıldıklarından KİT sistemi ile DPT arasındaki iletişim de zayıflamıştır.

(vi) Sanayi politikasından yoksunluk, yeni doğmakta olan ve gelecekte öncü rol

üstlenecek sanayilere değil, yaşlanan ve gerileyen sanayilere destek olma, onları bunalıma karşı savunma çabaları ile sonuçlanmıştır. Ticaret Bakanlığı ile birleştiğinden beri adındaki teknoloji sözcüğünü yitiren Sanayi Bakanlığı, uygulamada da teknoloji politikaları konusundaki ilgi ve sorumluluklarını yitirmiştir.

Bu gelişme çizgisinin nihai durağında neler olabileceğini şöyle kestiriyorum:

(i) Piyasa akılcılığı içinde anlamı kalmayan KİT sisteminin tasfiyesi; (ii) plan/program anlayışını tümünden yitirmiş ve gündemine bir dizi yeni konu eklenmiş bulunan YPK'nın ekonomik sorunları tartışan bir iç kabine haline dönüşmesi; (iii) DPT'nin işlevlerinin yeni baştan tanımlanarak bu kuruluşun ya küçük üçgen içinde kalıp yalnız kısa dönemli makroekonomik yönetimle ilgilenmesi yada gündelik kararların dışında ve uzağında kalarak fikir üreten bir araştırma birimi konumuna gelmesi. Tekrar kaydedeyim ki, bütün bu değişimler kaynak tahsisi kararlarının TOBB ve diğer baskı gruplarının etkisi ile siyasallaşmasını engellemeyecektir. Siyasal etkilerden tümüyle arınmış bir kaynak tahsisi mekanizması yani liberal söylemin ham hayalidir.

Ekonomimizi ve toplumumuzu çöküntüye götürdüğü, sanayilerimizin araştırma, geliştirme ve yenilikten yoksun bıraktığı, ulusun ekonomik güvenliğini sağlayamadığı ve uluslararası platformlarda boynu eğik bir Türkiye yarattığı artık açıkça belli olan bu çizgiye adeta bir kader çizgisi gibi katlanmak zorunda mıyız? Sanmıyorum. Belki plan akılcılığına, değişen dünya ve Türkiye şartlarında yeni bir içerik kazandırmayı deneyebiliriz.

Konuşmamın son bölümünde, yeniden inşa edilecek böyle bir akılcılığın yapıtaşları üzerinde durmak istiyorum. Özetle şu hususları vurgulayabilirim:

(1) Piyasa mekanizmasını hiçbir yerine dokunulmayacak nazik bir alet olarak yüceltmemekle birlikte, piyasayı kapitalist ekonominin vazgeçilmez bir disiplin aracı olarak kullanabiliriz ve kullanmalıyız. Özellikle sermayeye bu disiplini kabul ettirmek gerekiyor. Piyasanın erdemleri üzerine övgüler düzerken, aynı anda, batmış girişimini kurtarmak için devlet kapısını aşındıran işadamları tipinden kurtulmalıyız.

(2) Eğer üretim yapısını değiştirmeyi ve verimliliği artırmayı amaçlayan bir merkezi planlama yeniden var olacaksa, ancak düşük ücret ve yüksek kur politikaları

ile ayakta durabilen yaşlı ve hastalıklı sanayileri kurtarmak için değil, geleceğin kilit sanayilerini kurmak için var olmalıdır. Yaşlı ve hastalıklı sanayileri her ne pahasına olursa olsun yaşatma ve bunun bedelini toplumu yoksullaştırarak ödeme lüksüne sahip değiliz. Türkiye'nin eşiğine geldiği, ancak içine adım atmakta zorlandığı yüksek teknoloji aşaması için yeni teşvik ve yönlendirme modelleri tasarlayıp uygulamalıyız.

(3) Eğer plan akılcılığını yaşatmak istiyorsak, Şema I'de büyük üçgenine bir kısmı 1980'lerin büyük yıkımından artakalan, ancak pek çoğu yeniden oluşacak kuruluşlarla işlerlik kazandırmalıyız. Böylesi bir işleyişte yeni danışma ve işbirliği platformlarına ihtiyaç vardı. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı ve TÜBİTAK'ın bilim teknoloji politikaları üzerinde çalışan birimleri bu platformlarda önemli katkı sağlayabilirler.

(4) Yeniden inşa edilecek plan akılcılığı kamu yönetimi alanında zıtlaşmaya varan ilişkileri olabildiğince önlemek, ağ tipi örgütlenmelerin tipik özelliği olan işbirliği ve uzlaşma arayışını ön plana çıkarmak durumundadır. Doğal olarak böyle anlayışın yerleşmesinin gerek şartı, sorumlu, uzak görüşlü ve yönetim birimlerine öderlik yapabilecek yetenek ve güce sahip bir siyasal iktidardır. İlginize teşekkür ederim.

Bülent TANIK (Oturma Başkanı) : Çok teşekkürler Sayın TÜREL. Evet 1960 yılında başlayan yaşam ve aydınlanma serüveni, Londra'da bir üniversitenin ekonomi bölümünde profesörlük düzeyine ulaşarak sürüyor. Sayın Oktar TÜREL çok sistematik, derli toplu bir sunuş yaptı. Çok teşekkür ediyorum.

Şimdi ikinci konuşmayı aynı zamanda hocam olan Sayın Prof. Dr. Yakup KEPENEK yapacak. Sözü şimdi hocama bırakıyorum.

Prof. Dr. Yakup KEPENEK : Teşekkür ederim, Sayın Başkan. Önce ben TMMOB'ne 2000'li yıllara doğru böyle bir etkinliği yaptıkları için teşekkür ediyorum. İkincisi benim söyleyeceklerim çok tablolü, arkadaşımın yaptığı gibi çok çizimli olmayacak, daha ekonomi ağırlıklı olacak. Özünde iki noktada toplanabilir söyleyeceklerim. Birincisi bu değişim dediğimiz daha doğrusu dünya ekonomisindeki gelişmeler, nasıl, ne yönde ve ne çerçevede gidiyor? Türkiye'de çok özümlememediği için belki biraz üzerinde durmakta yarar var. İkincisi bu çerçevede Türkiye ne yapabilir? Çünkü birçok yönüyle Türkiye 1995'de bir geçiş süreci yaşıyor. Çok yönüyle geçiş süreci. DPT 1995 Yılı Programı'nı bir "geçiş" programı olarak veriyor. 6. Plan'dan 7. Plan'a geçiş programında söylendiği gibi kuşkusuz hala ne olacağı çok belli olmayan Avrupa Birliği'ne geçiş süreci içindeyiz. Şimdi bunlara, yani Türkiye'nin bu kendine özgü geçişine gelmeden dünyadaki olanlara değinmekte de yarar görüyorum.

Değerli arkadaşlar, dünyadaki gelişmeleri doğru algılamak ve doğru yorumlamak durumundayız. Eğer bunu yapamazsak çok şey kaybedeceğimiz kesin. Şimdi nedir dünyadaki gelişmelerin özü? Dünyadaki değişimin özünü biz yine bildiğimiz yada geleneksel olarak kullandığımız yöntemlerden giderek açıklayabiliriz. Dünyadaki değişim işinin kaynağında artık değer yaratma savaşı var. Her zaman böyleydi. Günümüzde de böyledir. Yalnız bunun niteliksel değişimini de görmek durumundayız. Yani artık değer, fazla

ürün nerede nasıl yaratılıyor? Ve bu süreç değişimi nasıl etkiliyor? Biraz buna bakalım. Buna baktığımız zaman işin ekseninde teknolojik değişmeyi görüyoruz. Daha doğrusu artı değer elde etmek, fazla ürün elde etme, teknolojiye yaslanmış bulunuyor. Teknoloji yaratıldığı anda tekel oluşur. Teknoloji teknelci kârı en öne çıkarıyor. Yalnız burada geçmişte yapılanın tersine, teknoloji ve ona dayalı gelişmeler yalnızca sermayenin kendine özgü, kendine bağlı bir değişkeni gibi algılanmıyor. Burada insan ögesi ve işgücü süreçleri daha bir öne çıkıyor, daha bir haklı içerik kazanıyor.

Size bir alıntıyla soruyu, daha doğrusu, belki sormanız gereken soruyu çok kullanılan bir sözle, "el tezgahı feodal lordu, buharlı makina kapitalist sanayiciyi yarattı" sözlerinden giderek açıklayalım: Günümüzde soru şu; bilgisayar, bilgi işlem olgusu ne tür bir sermayedar yada kapitalist yada bu işin niteliğinde ne tür bir değişim yaratıyor? Bu soruya doğru yanıt vermek lazım. Bu soruya doğru yanıt veremedikçe çözümlerimiz yeterli olmayacak gibi görünüyor. Şimdi burada şöyle bir durum var. Bilgi günümüzde stratejik bir konum ve stratejik bir önem kazanıyor.

Dünya Bankası'nın Türkiye'de yaptığı bir araştırmada belirtildiği gibi bilgiye dayalı üretim, kullanımı, depolanması ve yaygınlaştırılması 1995'de kimi ekonomilerde en büyük alt sektör durumuna gelecek. Bu neyi getiriyor? Bu şunu getiriyor. Bilginin kullanımı, mikro-elektronik kullanım vb. gelişmeler kaliteyi artırıyor, verimliliği artırıyor. Ve burada emek farklı bir nitelik kazanıyor. Emek kazandığı nitelik şu: Emek, üretim sürecinde tek yönlü değil artık, çok yönlü bir özelliğe bürünüyor.

Şimdi bu gelişmenin kuşkusuz, sosyal siyasal, toplumsal etkileri, hak ve özgürlüklere yönelik etkileri olacaktır. Ama asıl bizim açımızdan önemli olan, ekonomik süreç ve gelişmeler. Şimdi dünyada hızlı bir parasallaşma var. Parasal serbestleşme var. Bu doğru. Para, sermaye dünyanın en uzak köşelerine anında giriyor. Kar peşinde koşuyor. Yalnız üretken sermaye farklı bir tutum izliyor. Pazar neredeyse üretimde orada yapılıyor. Bu son zamanlarda bloklaşmayı doğurdu. Ve bu bloklaşma, dünyanın üç blok olarak bölünmesi ve öbür ekonomilerin buna bağımlı gelişimi sürecini doğurdu. Türkiye'nin Avrupa Birliği bağlamındaki konumunu da bu çerçevede düşünmek gerekir. Bu arada başka bir şey oldu. Avrupa Birliği'nin ötesinde GATT Anlaşması 1993'de imzalandı. Şimdi her ikisinde de görünen piyasa egemenliğinin, piyasa aklının, -Oktar'ın deyişiyle- egemen olacağı, geçerli olacağı, buna karşılık planlı anlayışın geçerli olmayacağıdır. Oysa kazın ayağı hiç de öyle değil. Gerek Avrupa Birliği Anlaşması'nda, gerekse GATT'da teknolojiye yönelik, az gelişmiş ekonomilere yönelik ve bunun da ötesinde bölgesel kalkınma ve stratejik ürünler vb. alanlarında kamu girişimciliği, daha doğrusu bir 'planlı aklın' çok daha etkin biçim de kullanabileceğine dair ipuçları var. Şunu demek istiyorum; "planlama ölmüştür" görüşü, piyasa mantığı, uluslararası gelişmeler, anlaşmalar üzerinde de geçerli bir görüş değildir. Bu Türkiye'ye bir anlamda dayatılmaktadır. Bu yanlışlardan Türkiye'nin her şeyden evvel zihinsel olarak kurtulması gerekiyor.

Şimdi gelelim bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin konumuna. Türkiye'nin 1980'li yıllar, 1980'den önceki sanayileşme ve amaçlı planlama stratejisi çerçevesinde kendi içinde eleştirilebilir. Tutarlı tutarsız yanları bulunabilir.

Bütün bunlar geride kaldı, fakat oradan ve daha öncesinden alınacak çok ders vardır. Ve de Türkiye 80'li ve 90'lı yıllarda tam bir şaşkınlık yaşıyor. Ekonomi politikaları anlamında tam bir şaşkınlık yaşıyor. Bir toplumsal yapı 15 yıl şaşkın yaşayamaz. Bugünde o şaşkınlığı, biraz evvel -Bülent Tanık arkadaşımız sözünü etti- 7. Beş Yıllık Kalkınma Stratejisi'nde çok somut olarak yaşıyoruz. Ne oldu 1980'h yıllarda hemen söyleyelim. Türkiye teknolojiye dayalı gelişme süreçlerinin hiç de farkında olmadan, herşeyi ile bu sermayenin serbestleşmesi kapsamında kendisini yabancı sermayenin kollarına attı. Yabancı sermayenin kollarına atarken başka bir şey yaptı: Kendi işgücünden, ülkenin işgücünden vaz geçti. Danışmanlık hizmetlerinin en basitlerinin bile yabancı kurumlara yaptırılması bir hakarettir. Özelleştirme konusundaki raporlar, kendi kurumlarına ilişkin çalışmalar, yabancı, daha doğrusu kredi alınan özel kuruluşlara, Dünya Bankası ve benzeri kurumlarının önerileri doğrultusunda yabancı uzmanlara hazırlanmıştır. Bu tam anlamıyla bir cinayettir.

Türkiye 1980'lerde telekomünikasyon konusunda çok hızlı bir yatırım yaptı, bilgisayar alanında yatırım yaptı. Ama bunları yaparken etkinlik gözetilmedi, sonuçta dünya ölçeğine göre çok pahalı bir sistem ortaya çıktı, bu da PTT hizmetlerine yansıtıldı. Bu sabahki zamdan önce, Türkiye'yi 1950'lerde bir "traktör mezarlığı" yapmaktan hiç ders alınmamış gibi 1987 yılında da Türkiye bilgisayar mezarlığı haline getirildi. Dolayısıyla kaynak tahsislerinde, kaynak kullanımında çok büyük bir savurganlık ve verimsizlikten, etkinlikten uzaklaşma yaşandı. Bu uzaklaşmadan Türkiye'nin kurtarılması gerekiyor. Bunun sağlanması 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Stratejisi'nde bu alanda stratejik yada "kalkıncı devlet" anlayışına uygun gelişme doğrultularını yakalamaktan geçiyor.

Burada plan stratejisi dediğimiz şey nedir? Üç ögeyi içerir; belli bir amacınız olacak, belli bir sürede o amaca ulaşmak için kaynaklarınızı seferber edeceksiniz. Türkiye, 60-70'li yıllarda bir kaynak seferberliğinde nitelikli işgücünü ikincil tuttu. Bundan sonra böyle olmamalı. Şunu demek istiyorum. Bundan sonraki planlama stratejisinde özenle vurgulanması gereken nitelikli işgücü, yani eğitilmiş işgücü, özetle bilgisayar anlamında "okur yazar" gerekiyor. Çok yönlü emek oluşumuna ihtiyaç var. Özenle ve ısrarla vurgulanması gereken de budur. Nitelikli işgücünden kopma, 80'li yıllarda olduğu gibi, teknolojiden de kopmayı getiriyor. Üst düzey mühendis yada mühendis ve uzman teknik eleman bakımından, sermaye bakımından ve teknolojik bakımından dışa bağımlı olduğumuz için dışardan uzman teknik personel getiriyoruz. Bu durum, kamu ve özel işletmeler bakımından pek fark etmiyor. Her ikisinde de geçerli. Dolayısıyla burada işin birinci ögesi bu.

İkinci ögesi kaynak. Kaynak konusunda hiç yabana atılmaması gereken iki temel nokta var. Yüksek öğretimin yanı sıra, genel öğretimin de paralı olması yönünde çok yaygın bir baskı var. Bu hiç de doğru değil. Bunun yerine eğitim ve öğretimin planlı bir çerçevede ve esas kamu kaynaklı olarak, bütçe kaynaklarından finanse edilmesinin gerekliliği var. Hiç özel eğitim olmaz mı? Elbette olabilir. Ama işin büyüklüğü daha doğrusu, ekseni, özü kamusal olmak zorunda. Neden kamusal olmak zorunda, çünkü stratejik bir plan yapacaksınız. 2000'li yıllardaki bilgisayar yazılımcısı talebini kestirmek olasıdır. Bu özel ellere bırakılmayacak kadar, yani piyasanın keyfine

bırakılmayacak kadar önemlidir. Dolayısıyla kamu insan gücü planlamasını yapmalıdır. Türkiye'de şu iddia vardır: Yüksek öğrenimde yada bu konularda devlet kaynaklıdır, devlet çaresizdir. Bu da doğru değildir. Feride İleri'nin yazdığı ve hiç bir tutarlılığı olmayan 7. Beş Yıllık Kalkınma Plan Stratejisi'nden bir alıntı söyleyeyim size. Türkiye'de vergi yükü (dolaylı vergiler, KDV, oto alımı, benzin vb. vergileri çok ağırlıklı olmak koşuluyla, yüzde 60'a ulaşmak koşulu ile) milli gelirin % 21 dir. Vergilerin milli gelir içindeki payı OECD ülkelerinde ortalama olarak % 38'dir. Dolayısıyla kaynak yoktur mazereti yada gerekçesi iş yapmamanın da nedeni durumundadır. Bir başka şey daha var, o da şu: Şimdi özelleştirme yasası çıktı, özelleştirme tartışılıyor. Bu çerçevede bunun çok iyi izleyicisi olmak da gerekiyor. Yasaya göre özelleştirmeden elde edilecek kaynaklar bütçe açığını kapatmakta kullanılmayacak. Oysa bu yasa hükmüne karşılık bu dolaylı olarak sağlanabilir. Bu kaynakların etkin, optimum ve toplum yararına kullanımının uyanık, milliyetçi bir yaklaşımla izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekiyor. Öyle anlaşılıyor ki burada işçi kesimine aktarılacak bölüm çok az tutulacaktır.

Gelelim biraz daha somut anlamda strateji konusuna. Strateji konusunda olması gereken bir diğer öge de şudur: Türkiye, 2000'li yıllardaki üretim yapısını, bunun insan gücü ve sermaye genelinde nasılını net ve açık bir biçimde ortaya koymalıdır. Burada asıl olan nedir? Burada asıl olan bilgiyi ciddi olarak kullanan ve uluslararası düzeyde rekabet edebilecek olan kimi sektörlerin, kimi üretim süreçlerinin öne çıkarılması ve bunu kamusal bir düzenlemeyle yapılmasıdır. Özel kesim doğası gereği, günlük yürür, güncel yaşar. Çok kısa dönem yaşar. Bu akşamki televizyonda görece hisse senedi fiyatı ve döviz fiyatı endeksi çok önemlidir. Ama bakın Almanya hızlı tren projesine 1969 yılında, yanılmıyorsam 1 milyar dolarla başladı. Bu projenin sonucunu bu yıl aldılar, 25 sene sonra. Şimdi bırakalım 25 sene sonrasını görece özel kesimi, bizim gibi ülkelere 25 ay sonrasının projeksiyonu yapılamıyor. Dolayısıyla yapılması gereken 5 senelik kesitleri birbirine ekleyerek, uzun dönemli üretim ve teknolojiye dayalı, uluslararası rekabete dayalı, rekabet edebilecek üretim süreçlerini tartışmak, öne çıkarmak ve önümüzdeki yıl yapılacak olan bu tartışmaların sonucunda 7. Plan Stratejisi'ni oluşturmaktır. 2000'li yıllara Türkiye'nin girmesinde asıl öge, temel öge budur. Değerli arkadaşlar, bakın şunu hemen söyleyeyim, bizde, ülkemizde araştırma ve geliştirmeye ulusal gelirlerden ayırdığımız pay milli gelirimizin binde 57'si dolayındadır. Bizim ulusal gelirimiz yılda yaklaşık 160 milyar dolar, oysa bunun 15-20 katı olan ülkelere, ABD, Almanya gibi ülkelere milli gelirin yüzde 3'ü araştırma geliştirmeye ayrılıyor. Oysa Türkiye artan bir oranda teknolojiye öncelik vermek, teknolojiyi öne çıkarmak durumunda. Bunu yapabildiği ölçüde ya dünya "bölüşümünden" yada sömürü sisteminden pay alabilecek. Bunu yapamadığı ölçüde, bunun gerisinde kalacak. Bu sürecin gerisinde kalmamasında önemli olan geleceğe yatırımdır. Ülkenin ve toplumun geleceğine yapılan yatırım anlamında stratejik kimi sektörlerde teknolojiyi yakalamak çok önemli. Bir başka şey daha önemli. Son günlerdeki bir tartışmaya değineyim. Biliyorsunuz geçenlerde The Economist Dergisi teknolojik gelişmelere ilişkin bir değerlendirme yayınladı. Orada çok ilginç bir başlık vardı, "Ne yapacaksınız çeliği yada çelik ne işe yarar" gibi bir başlık. Okuyorsanız görmüşsünüzdür. Orada şu söyleniyordu. Fiberglastan sonra fiber karbon kullanımı, yol ve bina inşaatında çeliğin yerini alıyor deniyordu. Dolayısıyla bu değişimi yakalamak durumundayız. 1930'lara Türkiye şeker

istihsalı, dokuma istihsalı, çimento istihsalı kavramlarıyla girdi. Bu kavramlar doğrudu, onurluydu, önemliydi. Türkiye insanının üretim yönünden 2000'li yıllara girerken sorması gereken bilgisayar yazılımı, üretimi, kullanımı konusundaki bağımsızlığıdır. Daha doğrusu bunun ne kadarını siz yapıyorsunuz? Sorun budur ve Türkiye bu soruya yanıt vererek aklını kullanmak zorundadır. Benim şimdilik söyleyeceklerim bu kadar.

Prof. Dr. Metin GER : Öncelikle sempozyumu örgütleyenlere, katılımcıların tümüne selam. Benim şu anda içinde bulunduğum durum oldukça zor. Çünkü iki tane stratejisinin arkasından ki oldukça iyi kapsadılar bütün alanı, konuşacak bir iki hususu bulup çıkartmak çok zor. Öncelikle sizleri yormadan, tekrardan kaçınarak sunma işi üstüme kaldı. Ayrıca konumuz itibariyle özel hukuk hükümleri çerçevesinde çalışan bir kamu ajanı rolündeyim. Vakıfta teknoloji geliştirme bazında fakat tamamen özel hukuk çerçevesinde işlevi sürdürmekteyiz. Hem kamunun hem özel kesimin değişim süreci içinde yaşadıklarını görüp beraberce oluşturdukları ilginç deneyimlere konuşmamın bazı yerlerinde değinmek zorunda kalabilirim. Üçüncü olarak da başlamadan önce söylemek istediğim, tam 2 yıl öncesine kadar stratejiyle hiç ilgilenmemiştim. Daha ziyade uygulamada başkanlarının yaptığı stratejilerin nasıl çıkmazlara götürüldüğünü yaşayarak gözledim. Şimdi de yeni yeni belki de başkalarının uygulamada benim yaşadığım problemleri yaşamaması için stratejileri oluşturma konusunda çalışıyorum.

Benim gördüğüm kadarıyla, planlama stratejilerini yürütmenin bu programların uygulanması için gereksinim duyacağı düzenlemeler yapılırken gözönünde bulundurması gereken ana çerçeveler ve hedefler diye tanımlamak mümkün. Şimdi böyle bir tanımın nasıl uygulamaya geçirildiği, nasıl somut stratejiler haline getirdiği konusunda Sayın TÜREL oldukça ilginç tanıtım yaptı. Sayın KEPENEK de bunun etkisiyle oluşan ve gelişimler karşısında nasıl tepkiler oluştuğu konusunda görüşler ileri sürdü. O noktalardan çıkarak bir iki noktada özellikle değişim konusunda görüşlerimi aktarmak istiyorum.

Bunlardan bir tanesi bilim ve teknoloji politikalarının özellikle, ekonomi, politik, sosyal, enerji dahil olmak üzere sanayi, eğitim ve insan kaynakları politikalarıyla beraber düşünülmesi gereği hükümet programlarını oluştururken yaklaşık 1975'li yıllardan itibaren Batı ekonomilerinde giderek ağırlık kazanan bir yaklaşım modelidir. Bunun temel nedenlerine baktığımızda jenerik teknolojilerin çok ağırlık kazanmış olması ve GATT Anlaşması'yla ne olduğu kesinkes ortaya çıkmış olan küreselleşmenin etkileriyle o günlere kadar temel araştırma, uygulamalı araştırma yeni teknolojiler, teknolojilerin ticarileşmesi şeklinde tek yönlü, tek boyutlu bir gelişim mekanizması gibi algılanan yetişme sürecinin geçerliliğinin yok olması gösterilebilir. Bu tabii temelde pazar ekonomisi için oldukça değişik bir yeni yapılanmayı getirmektedir. Böylece teknolojiyi tamamen eksojen gören emek sermaye arasındaki çelişkiyi bir uzlaşma mekanizmasıyla çözmeye çalışan modelde değişiklik yapmak zorunda kaldılar.

Diğer bir deyişle teknoloji artık bir olay gibi değil, teknolojik değişim sürekli etkileşim içinde olan bir teknolojik yenilenme süreci olarak algılanmaya başlandı. Tabii, bu tek tek yenilenme olarak algılanma yerine karmaşık bir sosyal mekanizmalar bütününcü tanımlanan bir yenilenme süreci olarak benimsenmesi, bütün teknolojik politikaları artık sadece belirlenmiş teknolojik

gelişmeleri amaçlamaktan ziyade ekonomik ve sosyal refaha öncelik verecek ve yalnız bilimsel ve teknolojik başarılar için değil maddi manevi zenginlik veya kısaca daha kaliteli yaşamı sağlamak içinde belirlenmeye yönlendirdi. Tabii bunu söylerken, bunun toplam 750-800 milyon civarında olan ve İngilizce tabiriyle WASP olan bir grubun refahı için ortaya konan bir model olduğu gözardı edilmemesi lazım. Konuşmamın ilerisinde bunun kültüre bağımlılığı konusuna da değinmeyi düşünüyorum. Dünya nüfusunun çok küçük bir azınlığının refahı için değiştirilmekte olan bir dizi yeni model diye bakmakta da fayda var. Fakat bundan alınacak bir takım derslerin olduğunu da unutmamamız gerekiyor. Aslında bu teknolojinin yaşam kalitesini sağlama konusunda ekonomik modellerin içinde yer alışı yeni bir paradigma değişikliği. Ve bu paradigma değişikliğini herhalde iyi belirlemekte fayda var. Bilim ve teknolojinin ekonomik gelişmeyle olan kökten ilişkisi sanayileşmekte olan ülkelerin kalkınma stratejileri için yeni olanaklar getirmekte ve bilim teknolojinin sonuçlarının ticarileşmesi ise siyasal iradenin ulusal rekabet gücüne yansıdığı ulusal inovasyon sistemlerinin kurulmasıyla başarılmakta. Batı ülkelerine baktığımızda detayına girmek istemediğim fakat ulusal inovasyon sistemi denen temelde araştırma geliştirmeden başlayan ve biraz önce Sayın KEPENEK'in değindiği iletişim ortamını sonuna kadar kullanarak bunun ticarileşmesini, ticarileşirken de rekabette tek olmayı amaçlayan bir mekanizma olduğunu bilmeliyiz. Bunlardan söz etmemin nedeni, kalkınma stratejileri oluştururken bilim teknoloji politikalarının ne denli önem kazandığını vurgulamaktır. Strateji dendiğinde ise biraz önce kabaca tanımını yaptığım ekonomik kalkınma anlaşılakta, en azından ben bunu bu şekilde anlıyorum.

Bu strateji, biraz eskice de olsa hala geçerliliğini koruyan 1980'li yıllardan kalma tanımıyla, bölgesel veya sektörel karakterde de olsa uzun vadede üretkenliği uluslararası rekabet yönünden, ekonominin uzun vadede performansını artırmaya yönelik devletçe alınan önlemler ve tedbirlerdir.

İster pazar ekonomilerinde isterse kapitalist ekonomilerde olsun ister karma veya sosyalist ekonomilerde olsun bu işi hep devlet üstlenir. Ve ana amacı da şu veya bu şekilde üretkenliklerin artması ve uluslararası rekabet yönünden ekonominin daha iyi bir duruma gelmesini temin etmektir. Bunun içinde hedefler nasıl belirlenecek, bu hedeflere ulaşmak için kim uygulamayı yapacak? Nasıl üretilip sağlanacak? Benzeri temel bir takım soruların yanıtlarının da stratejinin temel halkaları olması lazım. Çünkü neticede yapılacak olan başlangıç şartları belirli sonuç şartları belirli bir denklemin çözümüdür. Strateji ise bu başlangıçtan sonuca giderken hangi sınır şartları çerçevesinde hareket edeceğimizi bize söylüyor. Yani söz konusu olan bu kadar basit şekilde ifade edilen bir sınırdır.

Probleminin çözümü şeklinde tanımlanan olayda çok ilginç geri besleme mekanizmaları da var. Bu geri besleme hem çözüm süreci içinde geri besleme hem de sınır şartlarının sürekli değişebilmesini getiriyor. Demek ki oldukça karmaşık bir problem. O yüzden kimin uygulayacağı, sürekliliği belirlenmiş ve bu uygulamanın nasıl sağlanacağı belirlenmiş hedefleri belli ve konumlanmış bir stratejinin başarıya ulaşması için, belki de en önemli unsur toplumsal uzlaşma. Bu toplumsal uzlaşma aslında, herhangi bir toplumun yaşam kalitesini artırma uğraşısı anlamına gelmekte. Bunun iki boyutu olduğu kanaatindeyim. Ve bunlardan bir tanesi objektif boyutu; ekonomik göstergeler,

adam başına milli gelir ne kadar vs. vs. bunların hepsini Devlet İstatistik Enstitüsü ve benzeri kuruluşlardan elde etmek mümkün.

Bir de bunun sübjektif boyutu var; toplumda yaşayan insanların mutlu, hoş görülmesi, anlayışlı, çevre dostu ve benzeri sayısal olarak ölçülemeyecek nitelikleri de içeren bir bireyler topluluğu haline gelmesi.

Bu iki boyut çok önemli. Bu nedenle genelde emek sermaye uzlaşmasıyla temin edilebilecek ekonomik göstergeleri yükseltecek bir uzlaşmanın da kısırlığından kurtulmuş olması lazım stratejilerin. Bu noktada değişim ve yenilenme süreci diye tanımlayabileceğim bir noktaya gelmiş olduğum kanaatindeyim. Çünkü şu ana kadar aslında bir takım ipuçlarından değişimlerin nerede, nerelerde olması gerektiğini anlattığımı zannediyorum. Biraz önceki strateji tanımında sözünü etmiş olduğum üretkenlik ve uluslararası rekabeti artırıcı ve ekonominin performansını yükseltici tedbirler yine biraz önce ifade ettiğim toplumsal uzlaşma ile bütünleşebilirse uygulanıp başarıya ulaşabiliyor. Ancak bu bir değişim süreci özellikle bilim teknolojinin ekonomik kalkınmaya getirdiği yeni boyutta gözardı edilmeden bu değişim sürecini kontrol altında tutmakta fayda var.

Değişim ve teknoloji konuları üzerinde durulması durumunda teknolojik gelişme açısından bunları söylemek mümkün. Uzun vadede üretkenlik ve refah kadar, istihdamın da temel itici güçlerinden biri teknolojik gelişme. Ancak kısa vadede meydana gelen işkolu değişikliklerine neden olmakta. Teknolojiyle kazanılan yeni işkolları bazı işkollarının boşalmasına neden olabiliyor. Ve böylece kısa vadede aslında uzun vadede istihdama yol açacakken işsizliğe yol açabiliyor. Bu, tabii, bir sosyal dengesizliği de beraberinde getirecek. Bu sosyal dengesizliğe meydan vermemek için mutlaka o stratejinin sosyal haklara duyarlı bir hazırlık içinde bulunması ve yeni teknolojiler için işgücünün eğitimi baştan olmak üzere bir dizi önlem alınması lazım.

İnsan etkinliğinin, kalitesinin doğrudan değişikliklerinin ciddi hukuksal sonuçlar doğurması elbette beklenecektir. Çok açık olmamakla beraber bu değişiklik türlerinden bir tanesi fikri mülkiyet hakları özgürlüklerimiz kadar önemli bir husus. Bundan çıkacak sonuç biz de herkes ne yapıyorsa onu alıp doğrudan uygulayalım mı? Değil, zannediyorum bu böyle değil. Truva Atı hikayesini hepimiz biliyoruz. Bir ülkenin başka bir ülkeye hediye ettiği en büyük hediye. O günden beri bütün devletlerin bu olaydan almış olması gereken bir ders var. Başka yerlerden gelen hediyeler hep birer Truva Atı. O yüzden takipçi ekonomilerin teknolojik yenilenme konusunda karşılaştıkları zorluklar öncül ekonomilerden farklıdır bunu bilmemiz lazım. Ve oldukça, olabilecek büyük değişiklikler yapmadan, diğer bir deyişle kendi kültürümüze uygun hale getirmeden öncül ekonomilerde geçerli olan uygulama ve kuralları kullanmakta çok dikkatli davranmalıyız. Tabii bu arada ilginç bir husus da çevreyle ilgili bunu da gözardı etmememiz lazım.

Özellikle Avrupa Birliği çerçevesinde Agenda 21 kapsamında bu konu çok fazla incelenmiştir. Doğayı kirleten ve kaynakları israf eden teknolojiler çevreye duyarlı, yenilenebilir teknolojilerle değiştirilecek. Bu kesin. Gidiş oraya doğrudur. Çevreyle ilgili haklı duyarlılığı popüler baskıya dönüşerek teknolojik

değişikliklerden beklenen sosyo-ekonomik sonuçların normal gelişimini engellememesi gerekir. Özellikle teknoloji yarışının bizim gibi başında olanlar çevre bilinciyle geleceğe ipotek koyan tepki arasındaki ince çizgiyi ayırdetmek zorundadırlar.

Değişimin bir diğer boyutu da rekabet. Rekabet kimle? Eskiden rekabetler ülkeler ve bu ülkelerin özgür sektörleri arasında yer almakta idi. GATT sonrası bunu görüyoruz ki artık ülkeler giderek devre dışı kalmakta uluslararası veya çok uluslu şirketler ve ürünler bazında bir rekabet söz konusu hale geliyor. Bu oldukça önemli bir değişiklik ve genellikle sektörel ve ülkenin tümüne yönelik yapılan stratejilerle eğer batıyla bir rekabet içine girilecekse bu hususun gözardı edilmeden stratejinin temel öğelerinden biri olmasını temin etmek gerekir zannediyorum.

Neyle rekabet ediliyor? Biraz önce dediğim gibi sektörler bazında rekabet ediliyor. Halbuki şimdi bakıldığında batıda -batı derken gelişmiş ülkeleri ifade etmek istiyorum- öncelikli sektörler var. Kritik teknolojiler var ve yeni teknoloji ürünleri var. Ve rekabetin ileri teknoloji ürünleri üzerinde ister tekstilde olsun ister otomotiv sektöründe olsun isterse kurutulmuş kayısı satımında olsun daima ileri teknoloji ürünleri. Yeni teknoloji ürünleri dendiğinde de eskiden düşünülüyor gibi bunun yüzde kaç AR-GE katkısıyla yapıldığından ziyade kalite ve standartlar gibi yeni bir takım konseptler de ileri teknoloji ürünlerinin tanımının içine giriyor. Yani bir strateji oluştururken mutlaka bunu da gözardı etmemek lazım. Yeni planlamanın ana boyutlarından birinin kalite ve standartlar olduğunu gözardı etmemek lazım.

Bir diğer husus, yine bu rekabeti tanımlayan rekabeti etkileyen değişimin bir diğer ögesi de ölçek ekonomilerinden kapsam ekonomilerine doğru bir kavramsal geçiş. Uygulamalarda da bir geçiş var. Bununda getirdiği en önemli öğe artık yeni imalat işlemleriyle beraber çok çabuk değişen teknolojilere çok çabuk tepki verebilen ve yeni ürünleri ivedilikle pazara sunabilen bir üretim sistemine geçiş diye düşünüyorum ben.

Yine bu rekabet açısından değişimin bir diğer boyutu da teknolojilere nasıl sahiplenilebileceği. Bizim gibi çevrede kalmış olan ülkelerin, ancak hala bir el uzatımı treni yakalama şansı olan ülkelerin kültürlerine uygun bir teknoloji transfer mekanizmasını oluşturmak. Bunun için kesinlikle bugüne kadar belki ekonomimizin bu durumda kalmasına neden olan lisans alıp teknolojik ürün yaptım diye almaması gerekir. Gelmiş olan teknolojilerle uluslararası arenada ürün bazında rekabete girebilecek derecede bu teknolojilere sahiplenme diye anlıyorum, teknoloji transferini. Bu tip teknolojik transfer mekanizmasını oluşturmak lazım. Bu teknolojilerin şu andaki sınırlı yapıya füzyonunu temin edecek bir mekanizmanın oluşturulması demek. Bu bir teşvik mekanizmasının, aslında bu teşvik kelimesi belki bir yanlış anlaşılmaya neden oluyor, özendirme mekanizmasının oluşturmasını gerektiriyor. Ancak böyle bir füzyon oluştuktan sonra yeni ürünlere yönelik gelişmeyi temin edecek bir yayılma mekanizmasının da bu stratejinin içinde yer alması gerektiği kanaatindeyim.

Son olarak, kaynak. Bu değişim içinde rekabete nasıl yansıyor diye baktığımızda insan kaynağı konusunda Sayın KEPENEK'in söylediklerinin hemen tümüne katılıyorum. Yalnız eğitimin şu anda tam olarak gereğince

yapıldığı konusunda endişelerim var. Hani prensipte katılıyorum ama detayda katılmıyorum size.

İnsan kaynağını bırakıp sermaye olarak baktığımızda bir iki ilginç rakam vereceğim sizlere. Bunlardan bir tanesi AR-GE'ye ayrılan para. Türkiye'nin son 4-5 yıldır hassasiyeti konusunda çok küçük olduğu için tartışmaya açık olan rakamlar var. Bu yaklaşık 30 ECU insan başına. Ancak bu 30 ECU'nun 6 ECU'su özel sektör tarafından ben araştırma geliştirmeye ayırdım diye ifade ediliyor ki yapılan binalar, araştırmanın yapılacağı binalar için gerekli yatırımlarda bu 6 ECU'nun içinde. Buna karşılık Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı veya benzeri kuruluşlar vasıtasıyla özel sektöre teşvik olarak aktarılan paranın ödenmiş miktarı 8 ECU. Borçlu durumda olduğu 12-13 ECU civarında bir miktarla beraber yaklaşık 20 ECU'luk bir teşvik de verilmiş özel sektöre. Bunun karşılığında bunun ancak 6'sı araştırma geliştirmeye harlandıyor. Gerisi klasik anlamda rekabeti temin etmek için kullanılıyor.

Bunu, örneğin Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırsak, Avrupa Birliği ülkelerinde bu 8-20 ECU'nun karşılığı 250-300 ECU civarında değişmekte. Ve bu teşvik 20 ECU'luk nereye verildiği belli olmayana teşvik gibi değil doğrudan doğruya AR-GE çıkışlı projelere ve şirkete değil proje bazında verilmiş olan teşvik. Şimdi bunu dahi Avrupa yeterli görmüyor. Çünkü Japonya'yla ve ABD, yani gerek Kuzey Amerika gerek Pasifik ülkeleriyle rekabet edebilir hale gelmek için. Rekabet edebilmek için yaklaşık 80 milyar ECU'luk ek bir kaynak oluşturmaları lazım AR-GE konusunda. Bunu sadece biraz önce sözünü ettiğim teknolojinin ekonomik kalkınma modellerinde ne kadar baskın, ağırlıklı bir rol oynadığına biraz da sayısal bir destek vermek istedim.

Sanıyorum özelleştirme konusunda bir iki şey söylenebilir. Özelleştirme konusunda aslında hiç konuşmayı düşünmüyordum. Ama değinildiği için burada söz etmekten kendimi alamıyorum. Aslında Türkiye'nin şu anda geldiği konum belki hayret verici bir konum. Bütün dengesizliklere rağmen özellikle yazılım konusunda Türkiye çok yetkin bir konumda. İnsan gücü ve bilgi birikimi bu noktaya gelmiş vaziyette. Veyahut bio-teknolojide. Bir takım sensörleri bio-teknolojik sensörleri rekabet edebilir kalitede üretmeye veyahut bir maya teknolojisinde dünya çapında rekabet edebilir düzeyde belli birikimleri olan bir ülke. Ayrıca herşeye rağmen yetişmiş ve bilgisayar okur yazarı olmuş ve elit biçimde bir insan kaynağı da var.

Bunları niye söylüyorum. Özelleştirmede yaşadığımız bir örneği ortaya koymak için, ALCATEL'in TELETAŞ'ı devralışını bir düşünün. 20 milyon dolar karşılığı TELETAŞ'ta oluşmuş araştırma geliştirme takımını yok ettik. Özelleştirme, düzenlemeler olmadan budur. ALCATEL açık bir şekilde bir lisansı % 13 gibi bir hisse karşılığını TELETAŞ'a devretmiştir. TELETAŞ ki PTT'den çıkmış iki şirketten biridir. Kendileri bunu rekabet edebilir hale getirdiler, ALCATEL'le. Ve ALCATEL altın hisse dahil 20 milyon dolar ki onu da peşin ödememiştir, devraldı. Ve 1 milyon dolarlık kendine yapılmamış ödeneği sebep göstererek konkordato ilan etti. Araştırma bölümünü dağıttı. Belli bir grubu aldı Belçika'ya götürdü. Kendi tesislerinde şu anda Türkiye'de kendine rakip olarak bu ürünleri yapacak kadroyu kendi ürünlerini yaptırtmak üzere kullanarak geriye kalanı kapının önüne bıraktı.

Burada benim söylemeye çalıştığım nokta şu her yerde defalarca söylüyorum. Bunu Türkiye'de tutalım diye. Kabul edilmedi. Şimdi özelleştirmeye karşı mıyım? Hayır. Özelleştirme eğer düzgün uygulanırsa, ne yapılmak istendiği bilirse ve bütçedeki açığı kapatmak üzere nakit temin etme amacıyla yapılmadığı sürece rasyonel bir mekanizma olabilir, üretkenliği ve ekonomik rekabet gücünü arttırmak konusunda. Ancak bunun için gerekli düzenlemeleri yapmazsanız gerekli yasal alt yapıyı kendi çıkarlarınıza göre kurmazsanız bu çalışmaz.

Fakat öyle acıklı durumdaki özelleştirme konusunda Türkiye. Dünya Bankası yüz milyon dolarlık kredi verdi özelleştirme konusunda ve bu parayı kullandırmadı. Çünkü biz gerekli altyapı hazırlıklarını yapmadık. Bu konuda aslında belki de ayrıca oturup bir panel veya toplantıda bir araya gelip, spesifik KİT özeline girmeden, makro düzeyde nedir eksiklerimiz, neleri yapmamız lazım, kimler ne yapmış ne yapmamış diye tartışmalıyız. Örneğin Doğu Avrupa ülkelerinde büyük stratejik değişiklikleri oldu. Sovyetlerin çöküşünden sonra oradaki özelleştirme rezaletine bir baktığınız zaman nasıl bir başarısızlık örneğidir gördüğümüz? Onları gördükten sonra belki biraz daha iyi bir şeyler yapılabilir. Kaldı ki bütün bu özelleştirme yaygarasının altında yatan 60 milyar dolardır. Şu anda yanılmıyorsam geçen ay sonu itibarıyla Türkiye'deki mevduat 300 milyar doların üstünde. Yani 300 milyar mevduatı olan bir hükümet böyle bir mevduata ulaşma şansı olan hükümetin 60 milyar dolar için düzenleme yapmadan, yasal alt yapıyı oluşturmadan elindeki mal varlığını geri konulmaz ve onulmaz bir şekilde elden çıkarması oldukça dikkat çekici bir husus. Bunu bir parantez açıp kapatıyorum.

Bülent TANIK (Oturum Başkanı): Bana toplantıyı organize eden arkadaşlar yazılı soruların ulaştırılacağı doğrultusunda bilgi verdiler ve sizlere kağıt dağıttılar. Oturumun yöneticisi olarak yazılı soru sorulmasını benimsediğimi söylemek istiyorum. Şimdi benimsediğim düzeni işler bir konuma dönüştürmek için bir tek çaremiz var. Planlama yapmak. Önümüzdeki zamanı iyi yönde değerlendirmek. Sorulan ve katkıları makul bir biçimde alarak düzenlemeye ulaşabiliriz. Bunun için yazılı soru hazırlığı olanlar sorularını iletinler yada benim konuşma süremi yazılı soru hazırlama için değerlendirsinler.

Sizlere söz vermeden bir iki noktaya değinmek istiyorum. Belli bir hedefe yönelik olarak ekonominin büyütülmesi, refahın artırılması, buna yönelik planlama stratejilerinin belirlenmesi gibi şeyler yerine, nereye gittiği belli olmayan, hatta kendi kendini küçülten, bazen hiç işlemez hale getiren bir sürecin yaşandığı dönem söz konusu. 15 yıldır uygulanan istikrar programları ve iç piyasanın daraltılması, ekonominin küçültülmesi, sonucunda ekonominin kendi iç dengeleri içerisinde çok yoğun bir istihdam sorununun ortaya çıktığını hepimiz gördük. Buna ek olarak da son 10 yıl içerisinde ve yoğunlukla da son 5 yıl içerisinde Türkiye'nin demokratik yapısında çok önemli dönüşümler yaşandı. Ben konuşmaları birazcık genel modellerden Türkiye'ye çekmek ve bundan sonraki gelişmelere dikkat çekmekte yarar görüyorum, izlenen politikalar sonucu ülkenin Doğu'sunda ve Güneydoğu'sunda yaşayan nüfusun çok önemli bir bölümü son derece hızlı bir biçimde kendi ekonomik dengelerini ve köylerini terk ederek, küçük yerleşmelerden büyük yerleşmelere, oradan da Batı'ya son derece hızlı bir biçimde akıyor. Böylesi

bir akış süreci Türkiye'yi ekonomik altyapısının hazır olmamasından kaynaklanan istihdam ve işsizlik sorunlarına getirdi. Ve önümüzdeki birkaç kışın Türkiye'deki işsizlik sonucu ortaya çıkacak kriminolojik vakalarda olağanüstü artışlara yol açacak kışlar olacağını düşünüyorum.

Buna karşılık sistem ne yapıyor? Bugün sadece şunu söylüyor: Belediyeler ve KİT'ler irrasyonel şekilde istihdamı geliştirdiler, bunca işsizliğe rağmen buralarda politik organların yada yerel yönetimlerin merkezde veya yerelde siyasal yöneticilerin kart kullanarak yakınlarını irrasyonel biçimde işe almaları sonucu bu yapıların deforme olduğunu, ekonomik iç tutarlılıklarının bozulduğunu söylüyor. Bu, olguyu dışardan kısmen görmenin bir biçimi.

Ancak istihdam konusu ve ekonominin büyümesiyle ilgili iç talep gerçek boyutuyla kavranamadığı takdirde -değerli hocalarımız başlıcasınlar beni ben ekonomist değilim, ancak bir tüketici gözüyle, yaşayan insan gözüyle bu doğrultuda talepleri soluklayıp hisseden biri olarak sorunu dile getirmek istiyorum- toplumun bu talebinin algılanmaması durumunda, getirilen önlemlerin üzerine mutabakat sağlanıp kontrol mekanizmalarına dönüşmesi de aynı ölçüde imkansız gibi gözüküyor. Geçen gün milletvekillerinden bir tanesi Parlamentoda bir basın toplantısı düzenleyerek özelleştirmenin günlük maliyetiyle Olağanüstü Hal'in Türkiye'ye maliyetini karşılaştıran iki sayfalık bildiri dağıtmış. Tesadüfen elime geçti. Bu karşılaştırmadan Türkiye'deki ekonomik, sektörel denge bozukluklarının ardındaki siyasal beyni alınmışlığını ne kadar büyük önem taşıdığını görmemek elde değil.

Ben elektronik sanayinin dışında bir insanım. Ancak Türkiye'de özelleştirme adına devletin kendini çürüğe çıkarmasının bir örneği olarak elektronik sanayide TESTAŞ'ın bir yan iletken devre elemanı üretim fabrikasını ve bundaki araştırma biriminin son birkaç yıl içerisinde nasıl zarar eden ve dağılma konumuna gelen bir işletmeye dönüştürüldüğünü anımsatarak Sayın GER'in örneğine bir katkıda bulunmak istiyorum. Araştırma ve geliştirme, bilim ve teknolojiyi geliştirme yalnızca sermaye ve yatırımın üzerine oturan şeyler değil. Çok önemli bir başka girdisi, insan girdisi var. İnsan girdisi ve ekibin motivasyonu büyük önem taşıyor. Uygun ortamlarda gereken heyecanı, şevki yakalamamış kadroları bir arada tutamayan araştırma sistemleri, aynı zamanda bu konudaki atılımı yapamayacak yapıların bir başka tipik örneği oluşturur diye düşünüyorum. Bu şevki taşıyan araştırmacı insan potansiyelini Türkiye ne yazık ki son yıllarda çarçur eden bir konumda. Üniversite eğitimi konusunda belki tek tip model zorlamanın yerine, onda da demokratikleşmeyi ve üniversitelerin kendi gereksinmelerini örgütleyebilecekleri bir ortam yaratmamız sanıyorum nitelikli insan gücü üretimi için önemli adımlardan biri olacak. Paralı eğitim söz konusu olacaksa da çok rasyonel burs sistemiyle takviye edilmiş bir genel sistemin eğitim düzenimiz açısından düşünülmesi gereken bir diğer nokta olduğunu dile getirmek isterim. Bir uzun tebliğ de benim konuşmam oldu sanıyorum.

Şimdi yazılı sorular sanıyorum ulaşacak durumda. Sözü sizlere vereceğim ve saat 13'de toplantıyı bitirmek istiyorum. O yüzden konuşmacılarımızdan mümkünse üçer dakikayı geçmeyecek şekilde katkılarda bulunmalarını ve sorulan yanıtlayacak konuşmacılara da süre tanıyacak bir hızla davranmalarım rica ediyorum.

Arslan Başer KAFAOĞLU : Sayın Başkan, bana öyle geliyor ki, az gelişmiş ülkeler bize yutturulmak istenen bir modelin tuzağına çekilmek isteniyor. Bu tuzak, 'dünyada bilimsel ve teknolojik devrim oldu, şimdiye kadar söylediklerinizi unutun, bundan sonra bize uyun, küresellesin' aldatmacasına dayanıyor.

Arkadaşlar, dünyada bilimsel ve teknolojik devrim lafları 1940'lar sonrasında duyulmaya başladı. Buna gerekçe olarak da bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler gösterildi. Arkadaşlar, ben size başka bir şey daha söyleyeyim; ben bilimsel ve teknolojik devrim terimini ilk olarak Brejnev'in Bilimler Akademisi'nin kitaplarında gördüm. Onlar bu devrimi gerçekleştiremediler. Ardından bu iddiaları kapitalist sistem kullanmaya başladı. Ben bu sistemin gerçek anlamda bilimi geliştirdiğine inanmıyorum. Sayın KEPENEK de söyledi, bugün araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayrılan pay sadece binde beş. Bu iddiaların aksine, bilimsel araştırmaların durduğunu gösteren birçok örnek var. Falcılığın itibarının artması bundandır.

Az gelişmiş ülkelerin böyle iddialara kapılmaması lazım. Dünyada bir bilimsel devrim yoktur. Einstein fiziğinin üstüne bir şey ilave edilmiş değildir. Gen fiziğinde bir şeyler olacak gibi göründü. Ama onun da devamı gelmedi. Sonradan olanların da bir propaganda malzemesi olduğu ortaya çıktı. Batı basınına çok yakından izleyen bir kişi olarak şunu söyleyeyim, bilgisayar teknolojisi verimi de artırmamıştır. Dünyada gayri safi milli hasıla artışları 1980'lerde, 1950'lerdeki oranın yansı bile değildir, üçte biridir. Zaten bu Uruguay Raundu vs. bundan çıkarılıyor. Serbestleşip sömürüyü artırmak için. Çünkü kendi ülkelerinde artık gelişme imkanları kalmadı. Kalmadığı için, patent diye sömürecek, standart diye sömürecek vs. Bunları iyi izlemek lazım. Bunları iyi bilip konuşmak lazım. Şimdilik söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

Refik ONUR : Kimya Sanayicileri Derneği'ni temsilen burada bulunuyorum. Sayın Metin GER'in çok ince bir üslupla açıklamalarından çok mutluluk duydum, çok güzel şeyler söyledi. Ama bir tek konuya katılamıyorum. "Teşvikler azaltılıp kaldırıldığında Gümrük Birliği'ne girdiğimizde bizim sanayimizin simit sanayi haline geleceğini göreceğiz" diye bir ifade kullandı. Şimdi ihracatımıza devletin parasal teşvikler verdiği doğrudur. Bunların zaman zaman ve hiçbirimizin tasvip etmeyeceği şekilde suistimal edildiği de doğrudur. Ama çok önemli bir gerçek var ki sadece Türkiye'de üretim yapmaktan dolayı maliyetlerimiz yüksektir. Örnek isterseniz, enerji girdimiz devletten sağlanıyor, yüksektir. Vergilerimiz yüksektir. Temel hammaddeler devletten temin ettiğiniz için belki de özellikle bilemiyorum, yabancı ülkelerin müteşebbüslerine verilen fiyatın iki katına yakındır. Siz bu girdilerle üretim yaparsanız ihracat yapabilir misiniz? Bunların mutlaka kampanize edilmesi ve bizim sanayicimizi de rakip ülkelerin sanayicileriyle aynı platformda aynı sahada yarıştırmak olanağının sağlanması gerekmektedir. Bunun sağlanması gerekir. Bundan dolayı ihracatçılarımızın gerçekten teşvike ihtiyaçları doğmaktadır. Zannedirim Gümrük Birliği'ne girdikten sonra teşviklerle beraber bunun acısı hissedildiğinde krediler de dünya fiyatlarıyla temin edilmeye başlanacaktır. Ve sanayimiz de rekabet edebilecektir. Bugün benim bildiğim önemli ihracat kalemleri vardır. Ve bunlar da teşvik edilmemektedir.

Yani parasal teşviklerden de istifade edememektedir bu şartlara rağmen. Teşekkür ederim.

Ayfer EĞİLMEZ : Benim sorumu üç panelist de yanıtlayabilir. Çünkü üç panelistin de üstünde uzlaştığı bir konu. Bundan sonra plan stratejilerinde genetik teknolojilerin, ileri teknolojilerin ön plana çıkması gerekir gibi bir uzlaşma çıktı ortaya. Yalnız verili duruma baktığımızda, örneğin DPT'nin '90 araştırmasında, TÜSİAD'ın yine sektör bazında yaptığı araştırmalarda rekabet edebilir sektörler olarak örneğin turizm, inşaat yani hizmet sektörleri görülüyor. DPT ile TÜSİAD'ın yaptığı çalışmanın çakıştığını görüyoruz burada. Ondan sonra geleneksel sektörleri görüyoruz. Demirçelik, tekstil, gıda vb. Diğer ülkelerle rekabet edebilir dediğimiz sektör hizmet sektörü. Yani DPT 'de de TÜSİAD'da da bunlar böyle ortaya konmakta. Kamudaki duruma bakıyoruz gerek özelleştirmeler gerek yeni yatırımların yapılmaması, modernizasyonun yapılmaması nedeniyle son derece kötü durumda. Özel sektöre döndüğümüzde biraz önce Kimya Sanayicileri Derneği'nden meslektaşımızın da dediği gibi aynı sıkıntılar orada da görülmekte. Belki plan akılcılığı ile genetik teknolojiyi öne alabiliriz. Bunları kamu özel diye bir yerlere mi koymak durumundayız? Plan stratejisinde hiç böyle birşey görmüyoruz. Teşekkür ederim.

Bülent TANIK (Oturum Başkanı): Teşekkürler. Yazılı sorulardan elimize geçmeyen var mı? Yok. ilk sözü Sayın Metin GER'e vermek istiyorum. Hem yazılı hem de sözlü olarak kendisine yöneltilen sorular süratle yanıtlanması dileğiyle.

Prof. Dr. Metin GER : Önce sözlü sorulan sorulara cevap vermek istiyorum. Şimdi strateji içinde en azından benim değindiğim kadarıyla -ki zannediyorum öbür konuşmacılarla aynı bağlamda birleşiyoruz- şu teknoloji veya şu jenerik teknoloji öncelikle olmalıdır diye bir ifadenin konması söz konusu değil. Burada özellikle füzyon olgusuyla anlatmaya çalıştığım bu strateji içerisinde yer alması gereken olay, geleneksel sanayiler de dahil olmak üzere şu anda Türkiye'nin sahiplenmiş olduğu teknolojilerle füzyon oluşturabilecek bir bütünleşme temin edebilecek bir mekanizmanın stratejisinin içine görülmesi bunların arasındaki fark nüans değil. Şu teknoloji olsun aynı ifade, şu anda geleneksel sektörlerde dahil olmak üzere Türkiye'nin sahip olmuş olduğu teknolojilerle veya teknolojik konumla bir füzyon teşkil edebilecek yeni ileri teknolojik ürünlerine bu hizmet sektöründe de olabilir imalat sektöründe de olabilir yazılım sektöründe de olabilir. Böyle bir mekanizmanın stratejinin içine gömülmesi gerekir, çünkü stratejiler de şunlar şunlar yapılsın diye lafların söylenmesinin stratejinin temel kavramına ters düştüğü kanaatindeyim.

TÜSİAD ve benzeri araştırmalara gelince onlar şu anda ne varı cevaplamaktadırlar. Nedir durum? Ne olmalıdır diye bir soru sorulup, ne olmalıdıra bir yanıt oluşturulmadığı için tabii TÜSİAD ve benzeri kuruluşların yaptığı çalışmalarda turizm hatta belki lokomotif yapımı bile çok öncelik kazanabilir. Türkiye'nin en rekabete açık potansiyeli en yüksek elektronik sektörü çok alt düzeyde çıkmaktadır ortaya. Çünkü iş hacmi küçüktür ihracatı küçüktür. Yani nedir sorusunun yanıtıyla ne olmalıdır sorusunun yanıtının ayrı ayrı sorulup incelenmesi ve irdelenmesi gerektiği kanaatindeyim.

Bakın önce tekstili ele alalım. Şu anda dört buçuk milyar kayıtlı, dört buçuk milyar dolar da kayıt dışı ihracat yapan bir sektörden söz ediliyor. 9 milyar dolarlık bir ihracatı gerçekleştiren teknoloji ondört-onbeş yaşında. Gümrük Birliği'ne girdiğimiz andan itibaren sizin rekabet etme şansınız yok. Şu anda da rekabet etme şansınız giderek sıfırlanıyor. Bütün teşviklere rağmen. O yüzden simit sanayi olma şansları çok yüksek diyorum. O yüzden araştırma, geliştirmeye yeni teknolojileri benimsemek yolunda girişimlerde bulunmaları lazım.

Son on yıldır Türkiye'de özel sektör veya başka türlü uluslararası kaç tane patent alınmıştır? Bakın bugün Avrupa Birliği bu patentler konusunda birbirlerini yiyorlar, nedir patentli olan, nedir patentli olmayan, patentleri nasıl vereceğiz diye. Bir kere alınan patent öbür ülkede nasıl geçecek? Çünkü patent müstakbel yeni ürün demek ve kalkınmışlığın, gelişmişliğin temel göstergelerinden biri, ne kadar patent üretmişsiniz? Bunu üretmiyorsanız aldığınız teşvikler sadece fiyat açısından rekabet yapmanızı temin etmek amacıyla kullanılıyor demektir ki bu ortadan kalktığı zaman tekrardan güç duruma düşecek o yüzden simit sanayi olabilme durumuna gelecekler dedim. Bir özlem belirtisi değil. Sadece kötü bir olasılığın belki de biraz kabaca ifade edilişi.

Son on sene içinde özel sektörün, kamuda dahil hatta sahiplendiği lisansların bir dökümüne bakın. Bu lisansların % 65'i geri veya ilkel teknolojiler düzeyindedir. Bunlar için mi teşvikler alınmalıdır? O yüzden teşvik mekanizması doğrudan doğruya araştırma ve geliştirmeye yönelik yapılan çalışmalara ve proje bazına yani sonunda çıkacak ürüne yönelik olmalıdır.

Bir diğer husus çok saygı duyduğum hocamdan geldi. Bilimsel gelişme 1944'den bu yana durmuştur. Çok katı, bir önerme, şu anlamda çok katı önerme bilimin tanımıyla çelişki içinde olduğu kanaatinde olduğum için. Benim katılmadığım bir diğer husus da şudur. Bilimin geldiği noktada, yapılan araştırmaların endüstriyel araştırmalarla bilimsel araştırmalar arasındaki ayırım ve hangisinin hangisini ittiği konusunda ortalık oldukça karışmış vaziyettedir. Artık kimsenin şu bireysel araştırma, şu bilimsel araştırma, şu teknolojik araştırma, şu uygulamalı araştırma, şu endüstriyel araştırma deme fırsatı kalmadı. Örneğin bir yüzey fiziği içerisine girdiğiniz anda -ki son senelerde Nobel alanların arasında yüzey fiziğiyle uğraşanlar çok fazla - bunların uğraştıkları konulara baktığımızda hangisi uygulamaya yöneliktir, hangisi teknolojiye yöneliktir, hangisi bilimsel bir araştırmadır diye bir ayırma girmek hemen hemen imkansız. O yüzden teknoloji demek doğru değil. Artık bilim ve teknolojiyi ayrılmaz bir ikiz olarak görmek mümkün diye düşünüyorum.

Sayın TANIK'ın verdiği örnek, TESTAŞ örneği, orada mesela çok ilginç bunu hiç tartışma platformuna getirmiyoruz Konvansiyonel yan iletken üretiyor, ürettiği yarı iletkenlerin şu anda baktığımızda artık dünya pazarındaki yeri yüzde beş ile yüzde yedi arasında değişen sabit bir noktaya gelmiş. Yan iletken üretmek dünyada yer tutmak mümkün. Bu mesele akılcı bir şekilde pazar araştırması yapmak ve savaşı terk etmeden bununla savaşa girmek. Pazara girerseniz, rakiplerinizden daha iyi ürün çıkarırsınız o ayrı mesele. Fakat biz bunu yapmadık bu eski teknolojidir dedik, sizin söylediğiniz belki bu

şekilde yanlış bir yorumlamayla elimizde olanı bile kullanamadık. Aslında dünya pazarında yüzde birlik yer tutmamız yaklaşık ihracatımızda yüzde onluk bir artış getirecek potansiyel. Tüm aktif ihracatımızda yeri var. Ama işte strateji olmayışından yahut ta olan stratejilerin ne amaca hizmet ettiği belirli olmadığından veyahut uygulayıcıların onu gözardı etmesinden kaynaklanan bir takım hususlar.

Oğuz arkadaşımız herhalde benim ince bir çizgiyle ayırdığım noktada ya biraz daha kalın bakıyor, ya ince çizgiyi çok transparan görüyor. Elbette kıyılarımıza yazık oluyor. Kıyılarımızı beton binaları koymak turizm sektöründe gelişme yapmak adına kabul edilebilir bir husus değil. Yahut nükleer santrallere yönelmek termik santralleri en alakasız yerlere kurmak... Bunlar kesinlikle yapalım anlamında bir sonucun herhalde o söylediğimden çıkmaması lazım. Ama ona mukabil bir tekstil ürünümüzü de pazarlarken Batı'nın kendi kendine icat ettiği yeşil noktayı koydurtmamak için veyahut o yeşil noktanın ne anlama geldiği konusunda yazılar yazılırken Türkiye'nin görüşünü de 9 milyar dolarlık bir ihracat gerçeği olan sektörde de savunabilmemiz lazım. Yoksa dışardan baktığınızda yeşil noktanın konması güzel bir şey. Ama o yeşil noktayla beraber eğer siz ihracatınızı yapamaz hale geliyorsanız, o zaman da onun üzerinde çok dikkatli durmanız gerekir.

Kalite düzeyinin uygunluğunun değerlendirilmesi alanında yapılması gereken belgelendirme çalışmalarının durumu ve geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz diye soruluyor. Belki malumunuzdur Dünya Bankası Projesi kapsamında iki buçuk yıldır bir Akredizasyon Kurulu kurulması ve bununla ilgili yasanın oluşturulması ve belgelendirme açısından da ikincil ve birincil ölçüm sistemlerinin kurulması çalışmaları var. Birinci sistem kuruldu, ikinci sistemi kuracak ve Akredizasyon Kurulu'nu oluşturacak ve yasayı yapacak olan kuruluş olarak Türk Standartları Enstitüsü sorumlu kuruluş oldu. İki buçuk yıldır ayağını sürüyor. Önemli olan çok gecikilmiş olması. Çünkü bir buçuk yıl kaldı. Bu bir buçuk yıl içinde bütün bunların halledilmesi lazım. Ancak bu kadarını söylemek istiyorum. Teşekkür ediyorum.

Bülent TANIK (Oturma Başkanı) : Teşekkürler Sayın GER. Söz Sayın KEPENEK'de şimdi sizi dinleyelim.

Prof. Dr. Yakup KEPENEK : Ben sözlü sorulara ilişkin olarak söyleyeceklerimi biraz sonraya bırakacağım. Yazılı soru soran bir arkadaşımız var. Muhterem KÖSE. Soru 2010 yılında Türkiye'nin yaşam standartlarına OECD ülkelerinin yarısının düzeyine çıkarmak için neler yapılmalı?

Gelişmeler şunu gösteriyor, yalnızca iç pazarın, yalnızca iç pazara yönelik üretimin uzun dönemde etkin ve gelir artıncı olmadığını, dolayısıyla iç ve dış pazar dengesini tutturmak gerektiğini vurgulamak gerekiyor. Bununla şunu söylemek istiyorum açıkçası, üretkenliği artıracak yöntemler ne olur? İleri nitelikli üretimle dünya pazarından pay almak durumundayız. Biliyorum bu çok tartışma götürecek bir konu, yani "Türkiye sömürgeci mi olsun?" Hayır ben onu demek istemiyorum. Ama dünyada tüketici odaklı dediğimiz yeni gelişmeler ölçeğinde alım gücü güçlü olan ve bize yakın olan Avrupa Pazarı'nda Türkiye nitelikli, kaliteli üretimde bulunabilmeli, ürettiklerini dışarıya daha rahat satabilmeli. Bu çok önemli. Bunun iki yönü var Avrupa Gümrük Birliği tartışmalarında da bunu söylemek gerekiyor.

Dünya pazarından pay alabilme, zaten dış ticaret olgusu bu. Değerli arkadaşlar her ülke kendi öz çıkarını korur. Yani küreselleşme ile emperyalizmin özdeşleşmesinde bu tür görüşler yeni değil. Eskiden de var. Joan ROBINSON'un ta 1960'da Cambridge Üniversitesi'nin açılış dersinde söylediği, her zaman geçerli olacak görüş şu idi: Uluslar kendi çıkarlarına çalışırlar. Önemli olan, bu çerçevede, biz ulus olarak ne yapabiliriz? Yada bu süreçte neler elde edebiliriz? Konunun özü bu.

Bu arada Ayfer EĞİLMEZ arkadaşımızın sözünü ettiği sektörel öncelikler meselesi var. Bu alanda Türkiye'nin ürettiği, teknoloji potansiyeli, gücü ve sektörel alt başlıkları üzerinde daha derli toplu araştırmalar yapmak gerekir. Bunu kesit değil, edilgen değil, hareketli, amaca uygun olarak yapmalı. Diyelim Türkiye, şimdi bu söylediklerimi pek sevmeyeceksiniz biliyorum ama, önümüzdeki beş yıl, kaliteli çiçek üretebilir miya da bunu satabilir mi Avrupa'ya? Bunu ilgililer tartışmalı, bunu yapabilmeli. Bilgisayar yazılımında daha biz kendi dilimizi yazamıyoruz. Bir şey yapılabilir mi, yapılamazsa bunlar araştırma gerektiren şeyler. Ama şunu kabul edemez Türkiye. Dünya Bankası rapor yazıyor Milli Eğitim Bakanlığı adına ve diyor ki "Türkiye yüksek öğretimini turizm ve inşaat alanında nitelikli işgücü yetiştirecek biçimde örgütlenmeli". Dünya Bankası hazırladığı bu raporu Milli Eğitim Bakanlığı'na veriyor. Şimdi önemli olan biz anti emperyalist olacaksak önemli olan bunları kırabilmek ve onların yerine kendi insan gücümüze dayanarak hangi sektörlerle ve ne süreyle gelişme süreci koyacağımızı, bunun sonucunda diyelim optikte, diyelim çocuk oyuncağında, diyelim başka konularda neler üreteceğimizi programlayabilmek. Bunu yaparken, ekonominin diğer sektörleriyle, eğitimle ve toplumsal gelişmeyle bağ kurabilmek.

Çok somut bir örnek vereyim: Şimdi Osmanlı demiryolu yaptı, iyi ki yaptı. Fakat Osmanlı demir yolu yaparken demiryolu malzemesini Almanya'dan aldı ve Almanya çelik sanayi Osmanlı ve benzerlerinin demiryolu yapımıyla, katkısıyla beraber güçlendi. Şunu demek istiyorum, üretim süreçlerinde yerli öğeleri güçlendirici, yerli girdi kullanıcı, bilgi anlamında, nitelikli iş gücü anlamında ve nesnel maddi girdi anlamında yeni süreçleri bulmak zorundayız. Budur işin özü ve bu bana sanki bugünkü koşullarda olamayacak gibi görünmüyor.

Burada izin verirseniz iki önemli noktaya değinmek istiyorum. Bizde genellikle yasalar çıkabiliyor. Biliyorsunuz yakınlarda bir Rekabet Yasası çıktı. Başka başka şeyler de çıkıyor. Fakat bu bir mozayiğe dönüştü. Yetki karışımı söz konusu. Örneğin her birimin, Türkiye'de kamudaysa, her kurumun kendisine göre bilgisayar politikası var. Eski model, yeni model vb. bu şeye benziyor, televizyon satın almak gibi, otomobil üretimi gibi bu çok yönlülüğe benziyor. Bunun bütünleştirilmesinde yani çok yükten bu işin kurtarılması gerekiyor. Ve kurumsallaşma gerekiyor. Ve Türkiye'nin bilgi üretiminde, eğitim politikası ve benzerlerinde en önemli eksikliklerinden biri bu. Bu noktaya parmak basılması gerekiyor. Son olarak şunu da belirtmem izin verin. Şunu özenle vurgulayarak söyleyeyim, emek ve sermaye çelişkisi bilimsel yöntemin bize öğrettiği bu temel çelişki bitmedi sürüyor.

Prof. Dr. Oktar TÜREL : Sayın KAFAOĞLU "teknolojik devrim" çerçevesinde

spekülasyonların (kendi deyişleri ile "teknolojik devrim masalı"nın) toplumu gerçek sorunlardan uzaklaştırıp yanıltmak amacı ile kullanıldığını ileri sürdüler. Burada farklı şeyleri birbirine karıştırma tehlikesi ile karşı karşıya olduğumuzu hatırlatmak istediler sanıyorum. Ben de dahil konuşmacılar kapitalist düzenin bilimsel ve teknolojik potansiyeli tümüyle ve insanlığın yararına kullanıldığını söylemediler; ARROW'un 1962 tarihli çığır açıcı yazısından bu yana kapitalist ekonomilerin toplumsal optimum altında araştırma + geliştirme (AR-GE) harcaması yapmaya eğilimli olduğu, üstelik yapılan AR+GE'nin çoğu kez birbirini tekrarlayıp kaynak israf ettiği esasen biliniyor. Ben de dahil, konuşmacılar "globalizasyon" ve "ideolojilerin sonu" v.b. kavramların sınıfsal açıdan yansız olduğunu ileri sürmediler; bu deyimlerin ne tür değer yargılan ve dünya tasarımları içerdiği de artık biliniyor. Ancak kapitalist ekonomi ve toplum modelinin böylesi tezahürlerine tepki olarak, II. Dünya Savaşı'ndan beri izlenen ve üretim organizasyonunun köklü dönüşümlere uğratan büyük teknolojik değişiklikleri görmezden gelir yada önemsemezsek, bu yanlış olur.

Sayın ESER "piyasa disiplininin neyi kastettiğimin açıklanmasını istediler: piyasaların disiplin altına alınmasını mı, piyasaların disiplin aracı olarak kullanılmasını mı? Konuşmamda değindiğim, özellikle ikincisi idi. AMSDEN'in işaret ettiği gibi, kapitalist düzende emek, ekonomi içi ve dışı araçlarla esasen disiplin altında tutulmaktadır; gelişme ve sanayileşme sürecinde disiplin altına alınması gerekenler kapitalistlerdir. Piyasa ekonomisinin disiplini, kapitalistlerin aldıkları yanlış kararların ceremesini iflasları ile çekmeleri demektir. Bizim böyle bir disiplin aracını kullanabileceğimize ve kullanmamız gerektiğine sunuşumda değinmişim.

Sanayimizin rekabet gücü üzerinde yapılan araştırmalar, 1980 sonrası yıllarda rekabet gücümüzün emek verimliliği artışlarından çok, başka iki ögeye dayandığını gösteriyor: Reel devalüasyonlar (yani döviz kurunun enflasyon oranından daha hızlı artışı) ve reel ücretlerin çeşitli yöntemlerle baskı altında tutulması. Prof. Ercan UYGUR ve Doç. Dr. Uğur ESER başta olmak üzere çeşitli araştırmacıların bulguları, son yıllarda sadece emek verimliliği değil, emek, sermaye ve fizik girdi kullanımlarını içeren toplam faktör verimliliğinin de düşük hızlarda arttığını, toplam faktör verimliliğindeki artış hızının 1960'lı ve 1970'li yıllarındakinin (daha doğrusu 1963-1976 konjonktür evresindeki) altında kaldığını göstermektedir. Avrupa Birliği'ne ister katılım, ister katılmayalım, verimliliği bu kadar düşük hızlarda artan bir sanayi sektörü ile dünya ekonomisi içinde canlılığımızı sürdüremeyiz. Dolayısıyla, bizim yakın gelecekte bir yandan kurulu sanayi dallarında verimliliği artırmamız, öte yandan yeni ve ileri teknolojileri kullanan, şu ana kadar giremediğimiz alt sektörlerle yönelmemiz gerekiyor. Tekrar ediyorum, düşük ücretlerle ve reel sübvansiyonlarla, yoksullaşma pahasına rekabet edebileceğimiz günlerin sonuna gelmiş durumdayız.

Kurulmuş sanayileri çökmekten kurtarmayı ve yenileştirmeyi, istihdamı korumayı amaçlayan ve gününbirlik müdahalelerle yürütülen bir sanayi politikası dünyada da, Türkiye'de de her zaman var oldu ve uygulandı. Araç ve yöntemleri de çok iyi biliniyor. Bizde şu anda var olmayan şey, Türkiye'nin bugünkü değil, gelecekteki karşılaştırmalı üstünlüklerini oluşturabilecek alanlara yönelen girişimlerinin desteklenmesi ve korunmasıdır. Biz bugünkü

karşılaştırmalı üstünlüklerimizin alanında, kendimizden fazlasıyla hoşnut, bir çözüm bulmuşuz. Bu çözüm, STIGLITZ'in işaret ettiği gibi, bir optimum değil, düşük sermaye yoğunluğu, geri teknoloji ve düşük verimlilik hızı altında oluşan bir durağan durum dengesidir. Kendimizi bu durağan durum dengesine kilitlemişiz, optimumda olduğumuzu sanıyoruz.

Bu kilitlemeden çıkmanın yolu, sınai planlama stratejilerinin önceliklerini verimliliği ve verimlilik artış potansiyeli yüksek, iç ve dış talepler açısından umut veren sanayilere yönelmek, bu arada kurulu sanayileri ayakta tutabilmek için geleneksel yada yeniden tasarlanacak politika araçlarını harekete geçirmektir. 1980'lerin modeli ile artık rekabet edemeyeceğimiz bir noktaya ulaşmış bulunuyoruz. Üretkenliği her düzlemde artırmanın yolunu bulamazsak, ne tık nefes olmaya başlamış kurulu sanayilerimizde, ne de yeni sanayi dallarında yüksek verimlilikleri hedeflemezsek, Türkiye sanayiinin geleceği karanlıktır.

Katılım konusunda şunları kaydedebilirim: Üretim organizasyonu ve verimlilik, şu anda bütün sorunlarımızın odağındadır. Bu kritik sorunları aşmadan, başka hiçbir sorunu çözemez, hiçbir amaca ulaşamayız. Verimliliği artırabilmek için ulusal düzlemde ne tür yeteneklerimiz ve becerilerimiz varsa - kamu kesimi, özel kesim, araştırma örgütleri, üniversiteler ve bilimsel kuruluşlar- hepsini seferber etmek zorundayız. Katılım böyle bir seferberliğin tamamlayıcı ögesi olabilecektir. Yoksa düşük verimlilikten hoşnut ve düşük verimliliği pekiştiren, üretim kararlarına katılanların üründen aldıkları payı en çoğa çıkarmaktan başka bir kaygısı olmayan bir katılım anlayışı, bizim çağdaş sanayi dünyasında varolmamızı sağlayamaz.

Kendimizi onbeş yıldır Şema 2'nin sol tarafındaki "küçük üçgen"e kilitlemiş durumdayız. "Küçük üçgen"in şartlandığı Türkiye onbeş yıldır sadece "istikrar" konuşuyor; sadece düşük büyüme hızları ve yüksek enflasyon var. Artık gündemimizi değiştirelim ve "büyük üçgen"e bakalım. Ekonomik istikrarın anahtarı da burda yatıyor. Verimliliğimizi artırabilecek güçleri ve kaynakları seferber etmenin yolunu yordamını bulalım. Bu bizim gelecek kuşaklar için yerine getirmemiz gereken bir görevdir. Türkiye'yi yıllarca düşük verimliliğe, düşük sermaye yoğunluğuna ve geri teknolojilere kilitlemeye hakkımız yok. Umuyorum bu açıklamaları Sayın EĞİLMEZ'in sorusuna cevap getirmiştir.

Ele aldığımız bağlamda sınai öncülüğün kamu kesimince mi, özel kesimce mi yapılacağı sorusu anlamını yitirmiştir. Meslektaşım Prof. GER ilginç bir noktaya, "ulusal yenilik sistemleri"ne değindi. Günümüzdeki teknolojik devrimle yüzyüze gelen ve içinde buldukları teknolojik geriliği aşmak için çaba göstermeleri gereken ülkelerin teknik, yönetsel ve örgütsel yenilik yapma, yenilikleri ve iş bilgisini yayma amacıyla yararlanabilecekleri varlıkları ve kurumları araştırın ilginç bir yazın oluşuyor. Bu konuda örneğin NELSON'un derlediği "National Innovation Systems"e bakılabilir. Sözünü ettiğim derlemede sadece ABD, Japonya vb. gelişmiş ülkelerdekiler değil, gelişmekte olan ülkelerin bazındaki ulusal yenilik sistemleri de inceleniyor. Dünyayı yeniden keşfetme durumunda değiliz; dünyada yıllardan beri yapılanları öğrenip eleştirel bir bakışla değerlendirdiğimizde, ülkemiz için

geçerli çözümlere ulaşmamız kolaylaşacak.

"Yeni plan nasıl olmalı?" sorusuna vereceğim bir tek cevap var: Yeni plan, ilgisini üretimde verimliliği artırma üzerinde yoğunlaştıran bir plan olmalıdır. Doğal olarak katılım ile ilgili sorunlar da gündemimizde bulunuyor. Ancak bu sorunları tartışarak bir siyasal uzlaşmaya bağlamak, bütünüyle olmasa bile, esas itibariyle siyasal düzlemde (Şema 1 ve 2'nin sağ üst tarafında) yer alan bir uğraştır. Benim burada değindiğim sorun, kamu yönetimi ve üretici birimler arasındaki iletişim ve işbirliği ile çözümüne büyük katkılar getirebileceğimiz bir sorundur: Verimlilik. Bu sorunun üstesinden gelemezsek, üzülerek söylemeliyim ki, 21. yüzyıla kendinden hoşnut, kendi geri kalmışlığını optimal sanan ve bununla öğünen yoksul bir toplum olarak girme durumunda kalacağız, İlginize teşekkür ederim.

Bülent TANIK (Oturum Başkanı): Teşekkürler Sayın TÜREL. Değerli konuklar Değişim Sürecinde Türkiye Sanayii Sempozyumu'nun birinci günü sabah oturumunun sonuna geldik. Sizler adına ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği adına Sayın Oktar TÜREL'e, Sayın Yakup KEPENEK'e ve Sayın Metin GER'e bir kez daha teşekkürlerimi sunarak oturumu kapamak istiyorum. Öğleden sonraki oturum saat 14:00'de buluşmak üzere iyi günler diliyorum.

Oturum Başkanı: Murat ÖNDER (TMMOB)

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı) : Değerli konuklar TMMOB'nin düzenlemekte olduğu Değişim Sürecinde Türkiye Sanayii Sempozyumu'nun 2. oturumuna hoş geldiniz. Bu oturumumuzda sanayi politikalarını tartışacağız. Son dönemlerde değişim sürecini izlediğimiz zaman dünyada çok önemli gelişmelerin olduğunu, daha da önemlisi değişimin hızının olağanüstü arttığını gözlemliyoruz ve bu şüphesiz bizim gibi azgelişmiş ülkelerde belirli yönde kaygı yaratıyor. Ülkenin kalkınmasında, ülkenin varoluşunda ne tür sanayi politikalarının izlenmesi konusunun önemini bir kez daha artırıyor.

Bu değişimlere baktığımız zaman dünyada bir açıdan bloklaşma sürecini yaşadığımızı görüyoruz. Avrupa Birliği, NAFTA ve Pasifik'teki bloklaşmalar bunların şu anda gerçekleşen örnekleri. Bu bloklaşmalar içerisinde azgelişmiş ülkelerin de şüphesiz varlığı söz konusu. Ve hangi politikalarla nasıl varolacağı, bu bloklaşmanın azgelişmiş ülkelere biçtiği misyonların neler olacağı önem taşıyor. Siyasi bağlamda baktığımız zaman karşımızda evrensel bir nitelikte gündeme gelen küreselleşme yada bazı basının deyişi ile "yeni emperyalizm" kavramlarını görüyoruz. Bunların azgelişmiş ülkelerdeki sonuçları nedir, neler olacaktır?

Bilgi toplumu dediğimiz çağımızdaki yönetim tekniklerinin gelişimi şüphesiz önemli bir yer işgal ediyor. Özellikle de toplam kalite yönetiminin sanayileşme içerisinde olduğu kadar bütün kamu yönetimi içerisinde de gittikçe ağırlığı artmakta. Ancak şüphesiz buna eleştiriler de gelmekte. Post-fordist yönetim anlayışında, bu süreç içerisinde sendikaların işlevsizleştirilmesi gibi bir kavram da esnek üretim modellerinde yada küçük güzeldir kavramları içerisinde gündeme geliyor. Dolayısıyla da gelişmenin yada sanayileşmenin bugünkü konumunda insana yönelik boyutu önem kazanmaya başlıyor.

Bir diğerk genel kavram -ki sanayileşme politikaları ile ilgili tartışmalarda üzerinde durulması gereken bir diğerk temel kavram da- sürdürülebilir, farklı kalkınma kavramı. Yani çevre ekonomisi ile kalkınma ekonomisini ölkemiz hangi ölçüde bağdaştıracaktır? Yada gelişmekte olan ölkeler için bunun önemi nedir? Hangisine ne ölçüde ağırlık vermek gerekecektir? İşte bütün bu kavramlar, belki çok daha genişletilebilir, çeşitlendirilebilir, dikkate almamız gereken değışim sürecinin belli başlı öğeleri. Bu süreç içerisinde ölkemizde sanayi politikaları neler olmalıdır? Bu doğrultuda beş konuşmacımız var. Sayın Aykut GÖKER, Sayın Doç. Dr. Uğur ESER, Sayın Doç. Dr. Fikret BAŞKAYA, Sayın Refik ONUR ve Sayın Ahmet ASENA. Ben ilk sözü TMMOB adına konuşacak olan Sayın Aykut GÖKER'e vermek istiyorum. Sayın Aykut GÖKER TMMOB'nin sanayi kongreleri danışmanlığını uzun süredir yapmakta. Ve şu anda da TÜBİTAK'da Daire Başkanlığı yapmakta. Buyurun Sayın GÖKER.

Aykut GÖKER (TMMOB): Teşekkür ederim. Bugün üzerinde tartışacağımız konu sanayi politikaları. Tabii sanayi politikalarını konuşacağımız somut bir çerçevemiz var, Türkiye. Türkiye, dıştan bakan bir göz için kendisini bir pazar ekonomisi olarak tanımlayan bir öлке. Sanayi politikası da deyince ister istemez insanın aklına bu politikaların ortaya çıkmasında belirleyici rol oynayan bir erk akla geliyor, düzenleyici bir erk. Ve büyük bir olasılıkla bu erk devlet erki olabilir diye insan düşünüyor. Yani sanayi politikası diye bir kavramdan söz ettiğimizde, bir pazar ekonomisinde devletin bu konuya karışması söz konusu olabilecek izlenimini alıyoruz. Ve hemen aklımıza şu soru geliyor, eğer öлке kendisini pazar ekonomisi olarak tanımlıyor ise, o ölkede devletin karıştığı bir sanayi politikası oluşabilir mi? Böyle bir politika yapılabilir mi? Bu, işin felsefesine uygun mu?

Ben bu konuyu kuramsal düzlemde tartışmayacağım, biraz kestirme gideceğim; vaktimizin dar olması nedeniyle, örneklere gideceğim. Türkiye kendisini bir pazar ekonomisi olarak tanımlıyor ama, kendisinden çok daha üst düzeyde pazar ekonomisini temsil eden ölkeler var dünyada. Özellikle bu tür ölkelerin başını çeken örneğin ABD ekonomisi var, ABD diye bir ekonomi var. Pazar ekonomisini en üst düzeyde tanımlayan bu ölkede sanayi politikası olduğunu görüyoruz. Ve Federal Hükümet'in düzenleyiciliği altında bir sanayi politikası yapıldığını görüyoruz. Tabii orada bunun adı sanayi politikası değil, ilan ettikleri politikaların adına sanayi politikası demiyorlar, mesela ne diyorlar, Clinton'un işbaşına geldiğinde ilan ettiği bir politika var, kısaca Amerika ekonomisinin büyümesi için teknoloji politikası diyorlar. Aslında doğru da bir tanım. Çağımızda ulaşılan boyutta zaten artık sanayi politikası spesifik ve dar anlamıyla sanayi alanında değil, sanayi politikasının, sanayi denilen ekonomik faaliyetin sırtını dayadığı bilim ve teknoloji düzleminde yapılıyor. Sanayi politikası bütün pazar ekonomisi ölkelerinde devletin düzenleyici erki altında yapılıyor. Ve doğru bağlamında bilim ve teknoloji politikası olarak sunuluyor. Niçin böyle bir politika yapılıyor, niçin buna gerek duyuluyor? İşte demin verdiğim örneğin başlığı kısaca bunu açıklıyor. Amerikan ekonomisinin büyümesi için, onun bir ikinci satırı var, güçlenmesi için teknoloji politikası. Yani pazar ekonomisi ölkeleri, liberal ekonominin hakim olduğu ölkeler, kendi ekonomilerini büyütebilmek ve güçlendirebilmek için devletin karıştığı bir politika düzenlemeyi yaşamsal sayıyorlar, bu tür düzenlemeler yapıyorlar.

Verdiğim örneği hiç uzatmayacağım ama en azından bir başka düzlemde şuna da değineyim, Avrupa Birliği ülkeleri bu politikayı hatta kolektif olarak yapıyorlar. Avrupa Birliği'nin bilim politikası, teknoloji politikası var. Dokümanlar çok fazla bu konuda. Ortaklaşa, böyle bir politika ortaya koyuyorlar. Avrupa Birliği ülkeleri kendi bölgesel bütünselleşmeleri düzleminde önlerini açabilmek için bütün devletlerin ortak iradesiyle böyle bir politikayı inşaa ediyorlar.

Bütün bu ülkeler için yapılan politika Türkiye için gerekli mi, gereksiz mi, biraz sonra gereği konusuna değineceğim, fakat bir başka noktaya değinmeden geçemeyeceğim. Son zamanlarda pazar ekonomisi kavramıyla başka şeyler Türkiye'de çok karıştırıldığı için insanlar şöyle bir yaklaşım içindeler: Madem ki Türkiye pazar ekonomisidir, devlet işe karışmamalıdır. Hatta sanayi politikası vs. politikalarında da belirleyici olmamalıdır. Denebilir ki böyle söylüyorsun ama Türkiye'de plan diye bir şey var, uygulaması var. Demek ki Türkiye'de de bir şeyler planlanıyor. Görünüşe bakılırsa böyle bir plan uygulaması var, plan dokümanları var. Fakat pazar ekonomilerinde devletin rolü Türkiye'de iyi kavranamadığı için bizdeki plan dokümanlarının içerisi, biraz sertçe bir terim kullanacağım ama, pek dolu değil. Neden bu plan dokümanlarına baktığımda , 'şu anda Türkiye'nin sanayi politikası nedir'e yanıt bulamıyorum. Ve böyle bir politika, böyle bir yol, böyle bir ufuk göremiyorum? Türkiye böyle bir politikaya sahip olmalı mı?

Demin işaret ettiğim bir hususun altını çiziyorum. Ben sanayi politikasını tamamen çağın özelliğine dayalı olarak bir bilim ve teknoloji politikası olarak anlıyorum. Bilim ve teknolojide alınan kararlarla belirlenecek bir politika olarak anlıyorum. Bu anlamda Türkiye'nin bir politikaya ihtiyacı vardır. Bu anlamda Türkiye'nin bir bilim ve teknoloji politikasına ihtiyacı vardır. Niçin? Burada hemen küresel süreçlere bakmakta yarar var. Sayın oturma başkanı bunların bir bölümüne değindi. Ben kategorik olarak ve çok kısa değineceğim.

Dünyadaki süreçlere baktığımızda ilk gözümüze çarpan süreç üretim sürecinin dayandığı teknoloji tabanındaki değişimdir. Bu bütün dünyada belirgin olarak gözlenen bir süreç, pazar ekonomilerine özgü üretim biçimini karakterize eden ve genel olarak literatürde fordist üretim süreci ya da daha doğru bir terimle fordist iş süreci olarak tanımlanan sürecin dayandığı teknoloji tabanının kökten değiştiğini ve bu değişimin sürecin kendi normlarında da çok derin değişimler yarattığını ve hatta bir kısım muhaliflere bakılırsa fordist iş sürecinin yeni bir iş sürecinde ikame edildiğini görüyoruz. Ben böyle iddia etmiyorum, sadece literatürde görüldüğünü söylüyorum. Ama görmemezlik etmeyelim gerçekten pazar ekonomisini karakterize eden fordist iş sürecinin dayandığı teknoloji tabanında jenerik, yeni jenerik teknolojiler bazında çok köklü bir değişmeye uğramaktadır. Dünya teknolojisi değişmektedir ve değişen dünya teknolojisi üretimin bütün alanlarını, ekonomik faaliyetin bütün alanlarını, günlük yaşamı etkiler hale gelmiştir. Burada kaydetmemiz gereken bir özellik şudur: teknolojik alandaki bu değişim zaten bilim ve teknolojiye egemen olan ülkelere büyük bir üstünlük vermektedir. Bu değişimi en iyi yakalayan, daha doğrusu bu değişimin yaratıcısı olan ülkeler bu değişim sürecini de bütün dünyada bilim ve teknolojiye tartışmasız üstünlüklerini perçinleyerek sürdürmektedirler. Bu sürecin altı çizilmesi gereken noktası bu.

Hemen buna paralel bir başka süreç görüyoruz. Bu çok duyduğumuz bir terim. Globalleşme diye bir süreçten söz ediliyor. Globalleşme bir anlamda tek bir normun, tek bir değer yargıları dizgesinin, tek bir ekonomi sisteminin bütün dünyaya egemen kılınma sürecidir. Bu süreci anlatabilmek için size bir örnek vereceğim. Biliyorsunuz son zamanlarda Türkiye'de çok tartışılan bir konu var, Gümrük Birliği'ne giriş süreci deniyor. İşte tartıştığımız konu, Gümrük Birliği'nin kapısından dönüyoruz, 1995'e erteleniyor v.s. Hepimizi hafakanlar basıyor, ya biz bu Gümrük Birliği'ne alınmazsak diye. Ama bunun altında gözükmeyen bir başka olay var. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girip girmemesi çok da önemli değil. Onun ardında Uruguay Round Nihai Senedi denen bir senet var. En geç 1995 başlarında, eğer 1995 başında olmasa bile 1995 başına en yakın tarihte yürürlüğe girmesi kararı alınan Uruguay Round Nihai Senedi ABD ve onun başını çektiği ülkelerde ve diğer ülkeler tarafından imzalandığı anda bütün dünyada yeni bir ticaret nizamı egemen olacak. Uruguay Round Nihai Senedi bütün dünyada serbest ticaret normunu egemen kılmaya yönelik bir düzenleme, böyle bir nizam getiriyor. Aslında bizim girmeye çalıştığımız Avrupa Gümrük Birliği'nin üst hukuki çatısını da bu Nihai Senet oluşturuyor. Türkiye ister Avrupa Gümrük Birliği'ne girsin, ister girmesin, bakanlar düzeyinde onayladığı bu Nihai Senedi, ülke olarak da imzaladığı andan itibaren dünyada egemen olacak serbest ticaret normuna boyun eğecektir. Ve burada yazılı olan herhangi bir şeye karşı geldiği takdirde, mesela devlet sübvansiyonunu burada tanımlanan alanlar dışında kullanmaya kalktığı takdirde uluslararası planda mahkemeye başvurulabilecek ülke konumuna gelecektir. Bu Nihai Senet'te devlet sübvansiyonları yargılanabilir, yargılanamaz biçiminde tanımlarla kategorize ediliyor. Globalleşmenin göstergelerinden birisi olan Uruguay Round Nihai Senedi Türkiye açısından şu nedenle önemli. Serbest ticaret nizamının egemen olduğu bir dünyada, yani gümrük duvarlarının bütünüyle sıfırlanacağı bir dünyada, bütün patent haklarının ve zihinsel mülkiyet haklarının tek nizamla bağlandığı bir dünyada açıktır ki, üstünlük bilim ve teknoloji üstünlüğüne sahip olan ülkelere ait olacaktır. Böylesi bir nizamda Türkiye dünya ticaretinde nasıl bir yer tutacaktır? Nasıl bir pay almayı düşünmektedir? Egemen olmadığı teknolojilere ilişkin patenti, lisansı satın almak için kaynağı nereden bulacaktır? Belirli entellektüel haklar nizamına nasıl ayak uyduracaktır? En azından bu bağlamda Türkiye globalleşme süreci karşısında kendi konumunu tanımlamak zorundadır.

Hemen gözümüze çarpan üçüncü bir süreç var. Birincisini söyledim, teknoloji bazındaki değişim, dönüşüm süreci, ikincisi globalleşme süreci. Üçüncüsü tam da bu globalleşmeye ters bir süreç. Bölgeselleşme süreci. Globalleşmeye ters akımda bir süreç. Globalleşme, ulusal sınırların hala egemen olduğu bir dünyada geçerli olan bir süreç. Hala dünya, ulusal sınırların olduğu bir dünya. Ve bir başka gözlemimiz var; giderek yeni ulusal sınırlar çiziliyor. Böyle bir dünyada globalleşme sırasında bakıyoruz o ulusal sınırların bir anlamda karakterize ettiği çıkarlar bir başka düzlemde yeniden çözümleniyor ve yeni ifade biçimlerine bürünüyor. Bölgesel birlikler ortaya çıkıyor, işte Avrupa Birliği bunun en çarpıcı örneği, Amerika Birliği ikincisi, Pasifik Birliği yani Pasifik'teki bölgeselleşme bir üçüncü bölgesel mihrak, bir dördüncüsü eski Sovyetler Birliği'nden arta kalan bir kısım ülkelerin Rusya etrafındaki ekonomik entegrasyonu. Globalleşmeye ters bu süreç içerisinde Türkiye burada da kendisine bir yer seçme, bunlardan herhangi birine girme yahutta bunların

dışına sürüklenme ile karşı karşıya.

Bir diğer global süreç var. Bu süreç bütün bu süreçlerle içice yürüyen ve gözlenen bir süreç. Bu da düşük yoğunluklu savaş konjonktürü. Bakıyoruz bölgeselleşme sürecinde, bölgeselleşen ülkeler topluluklarının eteklerinde veya bu bölgesel ittifaklar içerisine girmeyen, giremeyen ülkelerin yoğun bulunduğu bölgelerde düşük yoğunluklu savaş olarak nitelenen bir konjonktür egemen oluyor. Küçük küçük, ama sürekli ve teknoloji yoğun savaşlar.

Bütün bu süreçler karşısında Türkiye eğer kendisini bir çözümlenmeden geçirirse, bu global süreçler karşısında kendisine bir yer seçme sorunuyla da, çok sıcak bir sorunla karşı karşıya. Ve siz hangi süreci ele alırsanız alın, bir tek çözüm kapısı var Türkiye için, o da bilim, teknoloji, sanayi yeteneğini yükseltmesi. Bu yeteneğini yükseltmeden burada sözünü ettiğim herhangi bir sürecin içinde veya dışında varlık tanımlaması mümkün değil. Eğer Türkiye Avrupa Birliği'nin içinde bir yer edinebilecekse ancak bu yeteneğini yükselterek bilim, teknoloji, sanayi yeteneğini yükselterek bir yer edinebilir. Bu sürecin dışında kalacaksa varlığını koruması sadece bilim, teknoloji, sanayi yeteneğini yükseltmekle mümkündür. Hele hele Avrupa Birliği'nin dışında ve düşük yoğunluklu savaş konjonktürü içinde kalacaksa (ki Türkiye bu konjonktürün içindedir) varlığını sürdürebilmesi için tek çaresi bilim, teknoloji, sanayi yeteneğini yükseltebilmesidir. Bu yeteneğinin yükseltilmesi, sadece Türkiye'nin global süreçler karşısında bir yer tanımlayabilmesi için değil, kendi toplumuna karşı da bir zorunluluk olarak ortaya gelmektedir. Çünkü siz bu çağda bilim, teknoloji, sanayi düzeyini yükseltmemiş, bu yeteneği kazanamamış bir ülkenin toplumunun çağa yakışır bir takım toplumsal haklarla; insan haklarıyla, demokrasiyle donatılmasını çok zor tamamlayabilmek durumundasınız. Sağlam bir altyapıya oturtulamayacak üstyapının yaşamı her zaman tehlikede olacaktır.

Süremi geçmemek için sözlerimi şöyle noktalıyorum. Türkiye hem dünyasal, global süreçler karşısında yerini tamamlayabilmek için, bu süreçlerin herhangi birinin içinde veya dışında kendi varlığını tamamlayabilmek ve sürdürebilmek için ve kendi toplumunu çağa yakışır haklarla donatabilmek, bu hakları sürdürebilmek için bilim, teknoloji, sanayi yeteneğini yükseltmek zorundadır. Bunun için de tek çaresi var; devletin düzenleyiciliği. Ama yine çağımızda tanımlanan devletin yeni görevi çerçevesinde bunun politikasını yapmak zorundadır. Teşekkür ediyorum.

Murat ÖNDER (Oturma Başkanı) : Ben şimdi ikinci olarak sözü Doç. Dr. Uğur ESER'e veriyorum. Buyurun Sayın Uğur ESER.

Doç. Dr. Uğur ESER :

Yeniden Sanayileşme Sürecinde Sanayi Politikaları Yeni Dünya Düzeni

Bugün dünya düzeninin merkezinde yer alan gelişmiş ülkeler siyasal alanda büyük sürtüşmelere girmemeye özen gösteriyor ve dünya ekonomisinin işleyişini düzene sokmak ve istikrarını sağlamak konusunda bir işbirliği içinde görünüyor olsalar da, dünya ekonomisini ve ticaretini yönetme mücadelesi sürmektedir. "Soğuk barış" dönemi olarak da nitelendirilen bir rekabet ortamı içinde hegomonik güç olma mücadelesi veren merkezdeki ülkeler arasında bir

ittifaktan çok rekabet gözlenmektedir.

Diğer taraftan, korumacılık ve bloklama eğilimlerinin dünya ekonomisinin bütünleşmesi ve dünya ticaretinin serbestleştirilmesi sürecine hız verildiği bir dönemde ortaya çıkması tam bir çelişki oluşturmaktadır. Çelişkili bir biçimde aynı anda yaşanan bu eğilimlerin, Türkiye ve benzer konumdaki birçok ülkenin uygulayacakları sanayileşme politikalarını etkileyeceği kuşkusuzdur. Dünya ekonomisinin yeni yeni şekillenmeye başlayan yeni hiyerarşik yapısında çevrede yer alan az yada yarı gelişmiş ülkelerin eski işlevlerini ve önemlerini hızla yitireceklerine ilişkin önemli ipuçları vardır. Yeni ekonomik dünya düzeninin, sanayileşmesi gecikmiş ülkelere de önerilen temel öğretisi özel girişimin serbest piyasa ve rekabetçi koşullar altında dünya ekonomisiyle bütünleşmesi ve mal-hizmet-sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesidir. Bu amaçla dış ticaret işlemleri koruma politikalarının etkisinden arındırılmış, dolaysız yatırımlar ve kısa vadeli sermaye hareketleri üzerindeki denetimler kaldırılmış, ücret maliyetlerini düşüren rekabetçi ayarlamalar yapılmış, kamu müdahaleleri kaldırılarak devletin rolünü ve sorumluluğunu en aza indiren reformlar gerçekleştirilmiştir. Böylece dünya ekonomisinde, katılanları özel girişimler olan, ulusların dünya üretimi ve iktisadi işbölümüne serbest ticaret koşullarında eklemeli olduğu, piyasalarında rekabet koşullarının hakim olduğu ve her türlü müdahaleden arındırılmış yeni bir düzene geçilmiştir. Ancak liberalleşmenin zamanlaması, sırası ve yoğunluklarında hata yapan ve sınai üretim yapısını değiştirip kurumsal formlarını yenilemeden küreselleşme sürecine katılan ülkelerin çok ciddi (reel-mali) krizler içinde bocaladıkları gözlenmektedir.

Evrensel düzeyde tam serbestleşme ve dünya pazarlarıyla bütünleşme ile küreselleşmenin gerçekleştirilmesi yönündeki bu temel öğretinin arka planında ileri sanayi toplumlarında sınai üretim (sermayenin değerlenmesi) sürecinde yaşanan kriz bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında uzun süren büyüme döneminden sonra, 1970'lere gelindiğinde, ileri sanayi toplumlarında var olan (geleneksel) üretim yöntemlerinin verimliliği artırma kapasitesinin sınırına gelinmiştir. Başlangıçtan beri hızla büyümeyi (sermaye birikimini) verimliliği artırmak amacıyla yapılan teknik yeniliklerle sağlayan sanayi kapitalizminde sınai üretimin verimliliğindeki düşüş üretim (ve sermayenin değerlenmesi) sürecinde yeniden yapılanmayı zorunlu kılmıştır. İşgücü verimliliğindeki düşüş ve sermayenin değersizleşmesi sadece merkezdeki ülkelerde değil, dünya ekonomisinin çevrede yer alan (az gelişmiş ülkelerde üretim yapan sınai sermaye) diğer bölümlerinde de gözlenmekteydi. Devletin hemen her alana yayılan müdahaleleri, çalışma koşullarına (sağlık, iş güvenliği vb.) ilişkin yasal hakların yaygınlığı, iç pazarların koruma duvarlarıyla çevrilmesi, sermaye hareketleri önündeki engeller sınai üretimin, verimlilik/karlılık artışını sınırlayan etkenler olmuştu. Sermayenin değerlenmesi (genişlemesi) önündeki engellerin kaldırılarak, dünya çapında yeni tipi de üretim ve işbölümüne (ve birikim rejimine) geçilmesi zorunluluğu doğmuştu.

Dünya ekonomisinin merkezindeki gelişmiş ülkeler 1970'li yıllarda sınai üretim sürecinde hızlı bir şekilde rasyonalizasyona yöneldiler ve krizden çıkışı sağlayacak yeni uyum mekanizmaları geliştirdiler. Üretimin teknik ve sosyal organizasyonundan, ücretlilik ilişkilerine, finans sistemine, devletin yeri ve

rolüne ve dış dünya ile ilişkilerin örgütlenme biçimine kadar uzanan oldukça geniş bir alanda bütün bir kurumsal çerçeveyi köklü biçimde değiştirdiler. Yeni dünya düzeninin temel öğretisi sanayileşmiş ülkeler dışındaki gelişmekte olan/yarı sınaileşmiş ülkeler tarafından da genel kabul gördü yada ülkeler uluslararası finanse kurumlarının baskısıyla ekonomilerini dışa açmaya zorlandılar. 1980'li yıllarda, bu ülkeler, uyguladıkları istikrar ve yapısal uyum programlarıyla, serbest piyasa ve uygun işbölümü koşullarında dünya ekonomisiyle bütünleşmeye yöneldiler.

Teknoloji Devrimi: Yeniden yapılanma süreci her şeyden önce sabit sermayenin daha yüksek bir teknik düzeyde yenilenmesini gerektirir. Bugün bu süreç üretim sistemlerinde köklü değişime yol açan mikro-elektronik teknolojilerin kullanılmasıyla yaşanmaktadır. Programlanabilir mikro-elektronik akşamlı makinaların üretim süreçlerinde sağladığı esneklik ve verim artışları kapitalist yeniden yapılanmanın en temel özelliğini oluşturuyor.

Sermaye yoğunluğu yüksek ileri teknolojilerin üretim ve yönetim anlayışında yol açtığı köklü değişiklikler ürün ve hizmet niteliklerine yansımış durumdadır. Bilgi her sektör için önemi gittikçe artan bir üretim faktörü haline gelmiştir. Mikro-elektronik tabanlı ve bilgisayar destekli teknolojiler (CAD/CAM/PLC/CNC) sınaî üretimin verimliliğini artırmanın ve ulusal rekabet gücü kazanmanın önemli bir ögesi olmuştur. Üretim sistemlerinde köklü değişime yol açan ve ileri imalat teknolojileri olarak da nitelendirilen "esnek üretim" ve "yalın üretim" sistemleri (FMS/ LPS) ile çalışan sektörlerde yüksek verim artışları sağlandığı gözlenmektedir. Ulusal teknoloji kapasitesini geliştiren ve kendi teknolojisini üreten ülkeler verimliliği yükseltme sorununu çözmekte ve rekabette avantajlı bir konuma geçmektedir.

Sınaî üretimin verimliliğini (sermayenin yeniden değerlendirilmesini) sağlamaya yönelik bu hızlı değişim ve yeniden yapılanma sürecinin en belirgin özelliği, üretim süreçlerinde işgücü ve sermayenin profilini değişikliğe uğratmasıdır. Yeni üretim sistemlerinde otomasyonun yaygınlaşarak teknolojinin emek yoğun nitelikten sermaye yoğun niteliğe doğru değişimi, önemli istihdam azalmasına yol açmaktadır. Niteliksiz işgücü yerini bilgi ve beceri düzeyi yüksek, ürün bilgisine sahip, değişken nitelikli (multi-skilled) işgücüne bırakmaktadır. Esnek çalışma, part-time emek kullanımı, sendikasılaştırma ve diğer düzenlemeler, özellikle çalışma ve sosyal güvenlikle ilgili hakların yeni kazanıldığı ülkelerde bu haklarda geriye dönüşü başlatacak niteliktedir. Diğer taraftan, üretim süreçlerinde devrim yaratan makinalar artık çok işlevli olarak tasarlanabilmekte, yüksek esnekli sayesinde değişik işlemleri ardarda yapabilmek ve kapasiteden azami yararlanabilmek mümkün olmaktadır. Ancak finans sermaye de değişime uğramakta, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve genişlemesinin önündeki engellerin kalkmasıyla birlikte, sermaye reel ekonomide karların yeterince yüksek olmadığı alanlardan karların görece daha yüksek olduğu finans sektörüne yönelmektedir. Özellikle azgelişmiş ülkelerde, üretken sermayenin yerini alan spekülasyon sermaye sanayi yapısal yenilenmesini engellemekte, zamanla beşeri sermayeyi de denetim altına almaktadır.

Bugün toplumların teknolojik ve sınaî temelini köklü bir dönüşüme uğratan global nitelikleri bu yeniden yapılanma, çevre ülkelerde yeni fırsatlar yaratıyor

görünüyorken, yol açtığı politik ve toplumsal sonuçlara bakılmadığında, bu ülkeleri çok daha geri bir konuma itebilecek tehdit unsurlarını içerisinde barındırmaktadır. Dünyayı yakalamanın önkoşulu olarak öne sürülen bütünleşme ve küreselleşme yönündeki eğilimlerin, gerekli ekonomik ve toplumsal savunma mekanizmalarının geliştirilememesi durumunda, Türkiye'yi kenarda bırakması da ihtimal dahilindedir.

Yeniden Sanayileşme Gereği : Üretim ve sermaye birikimi süreçlerinde köklü değişime yol açan ileri teknolojiye dayalı kapitalist yeniden yapılanma gelişmekte ülkelere uzun vadeli bir sanayileşme stratejisini/projesini uygulamaya koyma olanağı verecek midir? Türkiye küreselleşme sürecinin dışında kalamayacak ve yeniden yapılanma sürecine ayak uyduracaksa, sanayi politikalarının yönelişleri, kısa-orta ve uzun vadeli öncelikleri ne olacaktır?

Türkiye gibi ülkeler için sanayileşme politikalarının yeni dünya ekonomik düzeni, sanayileşmenin değişen niteliği ve kazandığı yeni boyutlar ve uluslararası rekabetin aldığı yeni biçimler ışığında tasarlanması gerekmektedir. Türkiye'nin ne kökleri mikro-elektronikte bulunan bu hızlı teknolojik değişime ne de bütünleşme ve küreselleşme sürecine karşı bir muhalefet geliştirme yada bu sürecin dışında kalma şansı pek yok. Türkiye'nin yeni yeni oluşmaya başlayan dünya üretimi ve iktisadi işbölümündeki konumunu değiştirmesi yada başka türden bir yeniden yapılanma ve değişim sürecini başlatmasının da çok ciddi güçlükleri var.

Sanayileşme sürecinin ileri bir aşamasında tıkanıp krize giren ve bu süreci tamamlayamadan bu defa kendisini sanayileşme anlayışını köklü biçimde değiştiren sürecin ve yeniden yapılanma sorunlarının ortasında bulan Türkiye, bugün yeni bir yol ayrımındadır ve sanayi politikasını uzun dönemli bir perspektifle yeniden tanımlamak zorundadır. Türkiye, son onbeş yılda uyguladığı politikalarla sanayileşmesini geri plana atmış, kısa döneme mahkum edilen iktisat politikaları ile kendi sanayi devrimini tamamlayabilmesine olanak verecek fırsatları harcamıştır. Son on beş yıla damgasını vuran, zamanlaması, sırası ve yoğunlukları yanlış, reel gelişmelere kapalı, buna karşın rantiyeliği ve spekülasyon kar arayışını özendiren, çok önemli güç ve kaynak transferlerine yol açan liberal politikalar başarısız olmuştur.

Üretim kapasitesini artırıcı, yeni teknolojilerin kullanılmasına yönelik sınıai yatırımların maliyetini yüksek kılan makroekonomik politikalar, yatırım profilini ve sektör tercihlerini çarpıtmış, özellikle imalat sanayiinde zayıf sermaye stoku ve geri bir teknolojik yapıya yol açmıştır. Sanayileşme stratejisini ihracatın artırılmasına ve "yapısal uyum" olarak nitelendirilen politikalara dayandıran Türkiye, stratejinin öngördüğü üretken yatırımları gerçekleştiremediğinden, ortaya verimlilik kaygılarından uzak, rekabet gücü genellikle zayıf bir sanayi yapısı çıkmıştır. Ortaya çıkan görece fiyat/gelir çarpıklıkları ise, 1990'lı yıllarda, önce finans piyasalarında başlayan, sonra reel kesimi etkisi altına alan iktisadi krizi hazırlayan etkenlerden biri olmuştur.

Sanayi Politikaları : Türkiye'nin uzun dönemli büyümesi ve toplumsal gelişmesi sanayileşme ile olanaklıdır. Türkiye, sanayi alanında yaşanan bu

hızlı değişim sürecinin dışında kalmayacaksa, kurumsal formlarını yenilemek, ekonomisinde üretim kaynaklarının kullanımı ve üretim güçlerinin gelişmesi yönünde köklü bir reformu hedeflemek zorundadır. Bunun önce sanayileşme perspektifinin ve uzun dönemli bir stratejinin belirlenmesi gerekir.

Sanayi politikalarını, bu reformları gerçekleştirmek için, kaynak tahsislerini değiştirmek/etkilemek yönünde tasarlanmış politikalar bütünü olarak tanımlarsak, Türkiye'nin, bugünkünden farklı bir görelî fiyat/gelir yapısı ve kaynak tahsisi mekanizması geliştirmesi gereği vardır. Sanayide yeniden yapılanmayı hedefleyen bir programın başarısı, kaynak dağılımı ve kullanımı süreçlerine bunun gerektirdiği müdahalelerin yapılabilmesine bağlıdır. Diğer taraftan, bütün bir toplumsal düzeni oluşturan kurumsal yapılarda, toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesi hedeflerini yansıtan, stratejik işbirliğine dayalı yeni bir kurumsallaşma sürecine girilmelidir. Bu anlamda üretim sistemlerinde, kamu/özel kesimlerinin örgütlenme yapılarında ve bireysel tutum ve davranışlara kadar oldukça geniş bir alanda düzenleyici yeni bir "kurumsal çerçeve"nin inşası gerekecektir.

Bu tür bir reform programını uygulamaya koyacak, koordinasyonu sağlayacak ve hedeflere ulaşılmasını denetleyecek bir kurumsal yapı içinde iyi işleyen bir kamu sektörüne önemli rol ve sorumluluk düşmektedir. Son on beş yılın deneyimi, piyasa güçlerinin tek başına bu işlevi yerine getirmede başarısız olduğunu ortaya koymuştur. Kontrollü bir piyasa modeli ve seçici müdahalelerle yönlendirilen sanayi politikalarının hedeflenen yapısal değişimi gerçekleştirme başarı şansı çok daha yüksek olacaktır. Stratejik yada önemli sanayilerin desteklenmesi, ulusal teknoloji kapasitesinin (tekno-ekonomik altyapının) geliştirilmesi, yeni yatırım kararlarının koordinasyonu, uygun teknolojinin seçimi ve optimal kullanımın sağlanması, bölgesel gelişme politikaları ve finansman politikalarının oluşturulmasında esasen devletin toplumsal bir önder olarak çok önemli işlevi vardır. Ancak devlete böyle bir rol ve sorumluluk verilmeden önce kapsamlı bir reforma tabi tutulması zorunludur. Bu anlamda, yeniden yapılanma sürecindeki Türkiye'de, gerek pazar mekanizmasının işleyişine gerekse devletin yeri ve rolüne yeni bir yaklaşım gerekmektedir.

Bugün liberal Ortodoks düşüncenin önde gelen kurumları dahi, Doğu Asya'daki deneysel başarının arka planında, diğer pek çok faktör yanında, devletin "görülen el"inin bulunduğu bölge ülkeleri üzerinde yaptıkları araştırma raporlarında belirtiyorlar. Devletin yönlendirici ve denetleyici olarak önemli roller üstelenmesi için, literatürde "piyasa başarısızlığı" (tekeller, kamu malları, dışsallıklar, bölünmezlik vb.) olarak bilinen tezlere başvurmak da gerekmez.

Kaynak tahsislerinin merkezi/bürokratik/otoriter bir planlama anlayışına dayandırılması de zorunlu değildir. Buradaki soru, kaynak dağılımı ve kullanımında ve önemli yatırım kararlarının alınmasında planlama örgütünün ve piyasa güçlerinin görelî işlevlerinin ne olacağıdır. Merkezi/bürokratik bir planlama ile tamamen piyasa güçlerine bırakılan kaynak tahsisi mekanizmaları arasında da optimal sonuçlar veren mekanizmalar vardır. Uzun dönemli toplumsal tercihleri yansıtan, demokratik bir şekilde denetlenen, esnek ve yatay ilişkilere açık, katılımı en geniş ölçüde sağlayan bir planlama uygulanabilir de olacaktır. Bu amaca yönelik olarak stratejik bir

sanayi planı oluşturulması gereği vardır.

Türk sanayi kurulduğu günden beri dış rekabete karşı korunmuş, iç rekabetin eksik olduğu bir ortamda gelişmiştir. Rekabet ortamının yaratılması ve sanayi rekabet gücü ve yeteneğini geliştiren yasal ve kurumsal düzenlemeler (firma kuruluş, iflas, rekabet, anti kartel yasaları) gerçekleştirilmelidir. Ancak, rekabet edebilirliğin artırılması verimliliğin artırılmasına, verim artışları ise teknolojik güç ve kapasitenin artırılmasına bağlıdır. Özellikle imalat sanayiinde son yıllarda reel ölçülerde hızla gerileyen yatırımların verimlilik artışlarını olumsuz etkilediği bilinmektedir.

Sanayi politikaları kısa dönemde kurulu kapasitelerin kullanılmasını hedeflemelidir. Kullanılmayan kapasitelerin harekete geçirilmesiyle sağlanacak üretim artışlarının verimlilik üzerinde olumlu etkisi olacaktır. Son yıllarda büyük ölçüde düşük kapasite ile çalışan ve bu kapasitelerin bugün teknolojik yönden aşağı yukarı sınırına gelen imalat sanayiinin bazı alt sektörlerinde verimlilik artışları yeni yatırımların canlandırılmasıyla mümkündür.

Teknolojik gelişme ve yeniliklere açık, yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılmasına dönük firma içi kurumsallaşmış teknolojik değişim etkinliklerine (AR-GE faaliyetleri) yönelen işletmeleri proje ve işletme bazında destekleyen yeni bir teşvik sisteminin geliştirilmesinin bu bakımdan önemi büyüktür. Ancak, teşvik sisteminin siyasal iktidarların elinde ayrıcalıklı firmalara rant sağlamanın aracı olması engellenmelidir. Teşviklerin proje bazında ve geliştirilen firma performans ölçütlerine göre dağıtılması düşünülmelidir. Doğrudan yardımlar tabi olunan uluslararası antlaşmalar nedeniyle artık teşvik yöntemi olmaktan çıkmaktadır. Dışsal yararlar sağlayan, bağlantı etkileri yüksek, yerli/yabancı firmalarla stratejik işbirliği geliştiren ve yatırım ortaklıkları kuran firmalara sağlanacak dolaylı teşviklerin yeniden yapılanma sürecinde önemli katkısı olabilir.

Teknoloji politikası sanayi politikalarının en önemli bileşenidir. Sanayileşmenin ekonomik hedefler arasında olmaması ve geri teknolojik yapı, Türkiye'nin sanayileşmiş ve yeni sanayileşmekte olan ülkelerle arasındaki teknolojik açığı hızla artırmaktadır. Pek çok sektörde geri teknoloji ile çalışılması sınai üretimin veriminin düşük olmasının nedenidir. Sanayiide en yeni teknoloji ile geri teknolojilerin bir arada bulunduğu, aynı sektörde bile çok ayrı teknolojilerin kullanıldığı (teknolojik çeşitlilik) gözlenmektedir.

Teknoloji politikaları, teknolojik değişim süreçlerini etkilemek, yönlendirmek ve teknolojik gelişme yönelişlerine müdahale etmek amacıyla tasarlanmış politiklardır. Burada önemli olan nokta, Türkiye'nin, uzun dönemde kendi teknolojisini üretecek ve ülkeyi bilgi toplumu haline dönüştürecek politikaları bugünden belirlemesidir. İleri teknolojilerin üretilmesi açısından öncelikli sektörler ve alanlar belirlenirken, kısa dönemde, teknoloji transferi uygulama ve mekanizmaları ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Uzun vadeli hedeflere yönelik olarak, ülkenin ihtiyaç duyduğu ileri teknolojilerin, teknoloji üretimi konusunda uzman yabancı firmaları doğrudan yatırıma da özendirerek, üretilmesi önem kazanmaktadır. Bu uzun vadeli bir teknoloji politikası ile sağlanabilir.

Türkiye yeni teknolojilerin izlenmesi, elde edilen bilgi ve teknolojilerin yaygınlaştırılması, AR-GE kurumları, beşeri kaynakların kullanımı, üniversite-sanayi işbirliği, teorik ve uygulamalı araştırmaların desteklenmesi vb. teknolojik değişim etkinlikleri açısından önemli kurumsal noksanlıkları olan bir ülkedir.

Yeniden yapılanma sürecinde bilgi ve beceri düzeyi yüksek, yaratıcı, değişken nitelikli insan gücünün oynadığı önemli rol dikkate alındığında, Türk eğitim sisteminin yeniden değerlendirilerek bir reforma tabi tutulması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkacaktır. Emek veriminin düşük olmasında yeni teknoloji bilgisi ile donanmış, nitelikli insan gücü açığının önemli payının olduğu bilinmektedir. Eğitim sisteminin, bir yandan bireysel yaratıcılığı geliştirilen, yeni tutum ve davranışlar kazandıran, diğer taraftan işbirliği, toplumsal uyum ve kollektif çalışma becerisine sahip insan yetiştiren kurumsallaşmaya yönelmesi gereği vardır.

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı): Sayın Refik ONUR Türkiye Azot Sanayii, özel sektör ve İpraş'ta çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1977 yılında kendisinin kurucuları arasında olduğu kimyasal madde üretimi yapan bir şirkette göreve başlamış, şu anda da Kimya Sanayicileri Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği ve aynı zamanda da Kimyasal Madde İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerini sürdürmekte. Sayın Refik ONUR bize değişim sürecinde Türkiye sanayinin durumunu değerlendirirken, diğer ülkelerle karşılaştırmalarını ve önerilerini aktaracaklar. Buyurun.

Refik ONUR (Kimya Sanayiciler Derneği) : Teşekkür ederim. Sayın başkan, değerli davetliler. Benden önceki değerli konuşmacılar konunun biraz daha akademik yönlerine değindiler. Ben sanayileşme politikalarının pratiğe yansımalarını ve pratikteki ihtiyaçlarını biraz daha detaya girerek değinmek istiyorum.

Türkiye'nin sanayileşme seviyesiyle, aynı kategorilerde olmak istediğimiz ülkelerin sanayileşme seviyeleri arasında maalesef uçurum vardır. Ve görebildiğim, değerlendirebildiğim kadarıyla da rakamlara göre bu uçurum kapanmak yerine, daha da artmaktadır. Milli gelirimize, sanayimizin, tarımımızın üretim toplamlarına baktığımızda, aslında ülkemizde olması gereken işsiz sayısı 10 milyonun üzerindedir. Konum olduğu için, eğer mukayese rakamları vermem gerekirse, bakınız Japonya da kimyasal madde üretimi 220 milyar dolar civarında. Nüfus da 120 milyon. Bunları çarpıcı olduğu için vermiyorum, tipik örnek olarak veriyorum. Aynı kategoride olmak istediğimiz veya gözümüzü diktiğimiz ülkelerin durumları aşağı yukarı böyle. Avrupa'da, İspanya'nın nüfus 39 milyon civarında, kimyasal madde üretimi de 40 milyar dolar civarında. Türkiye'de sadece 5.5 milyar dolar civarında kimyasal madde üretimimiz var. Diğer sanayi kollarında da durum az çok buna benzer. Daha iyi rakamları olan dallar var, sektörler var ama maalesef bunlara da baktığınız zaman çoğu 70 sentlik üretim yapmak için bu ülkenin insanına 1 dolar harcatan sektörler konumuna gelmişler. Bunların üretimlerinin ekonomimize katkılarını negatif mi almak lazım, pozitif mi almak lazım. Yani irdelenmesi gereken bir durum var.

Türkiye mutlaka ve mutlaka daha hızlı sanayileşmelidir. Bugüne kadar gösterdiğimiz sanayileşme performansı maalesef hiç iç açıcı değil. Hizmet sektörlerinden yani sanayi dışındaki sektörlerden turizmden veya tarımdan gelir temin ederek bir ülkenin insanlarına refah getirmek mümkün değildir. Ülkelerin gelir düzeylerine bakınız, gelirlerinin kategorilerine bakınız. Sanayileşmiş ülkelerin hem turizm gelirleri hem tarım gelirleri, sanayileşmemiş ülkelerden çok daha fazladır. Bugün Avrupa Birliği'nde tarım ürünleri fazlası var, etiyile, sütüyle, tahılıyla. Tabii, nasıl sanayileşebiliriz, nasıl bu işi becerebiliriz? Öncelikle ülkede sanayileşme ikliminin yaratılması lazım. Bu da her ülkede olduğu gibi devletin görevidir. Sanayileşme iklimi nasıl yaratılır? Öncelikle sanayi için, üretim için yatırım yapanların, müteşebbüslerin iyi bir şey yaptığına ülkeye inanmalıyız ve hepimiz bunu desteklemeliyiz. Hele ülkemizin bugünkü konumunda paranızı götürüp bankaya yatırdığınızda % 100-400 gibi faiz alır ve bunu da vergiden muaf olarak alırsanız, sanayicinin hammadde, pazar, teknoloji, işçi vs. problemlerini dikkate aldığınızda ne kadar riskli ve ne kadar zahmetli bir işe girdiğini görürsünüz.

Tabii problemler içice yani tek taraflı değil. Hepsi birbirinin içine girmiş. Başta, Türkiye'de toprakların kullanımı belirlenmemiş, bugüne kadar kurulan orta ölçekli sanayilerin tamamı, tamamına yakını demiyorum, tamamı, gayri kanuni kurulmuştur. Bu sadece benim görüşüm değil, Sayın DEMİREL Başbakan iken Lüleburgaz'da bir fabrika açılışında söyledi, "Bugün 48 tane fabrika gördüm, hepsi ruhsatsız" dedi. "Türk müteşebbisini tebrik ederim. Bu kadar yasağa, bu kadar zorluğa rağmen bunları kurmuşlar". Bunlar ruhsat almak istememelerinden dolayı değil, ekonomik bir zaman içerisinde ruhsat almak imkanı olmadığındandır. Bunların içinde devlet kuruluşları var. Bunların içinde özel kuruluşlar var. Türkiye mutlaka ve mutlaka ister özel ister devlet sektörü kanalıyla olsun sanayileşmesini hızlandırabilmesi, yapabilmesi için sanayinin yerleşim yerlerinin belirlenmesi gereklidir. Ve bunu yaparken sanayinin rekabet edebilir bir yapıda kurulmasına özellikle dikkat edilmelidir. Şimdi Türkiye'de aydın kişilerimizin bilhassa çok kullandığı slogan "Sahillerimizde baca görmek istemiyoruz." Eğer sahillerimizde baca görmezsek, bu sahilleri elimizde tutmamız da mümkün değildir. Bugün dünyada işte GATT, Gümrük Birliği, muazzam bir rekabet var. Just in time diye bir tabir vardır. Hammaddenizi de, mamul maddenizi de gününbirlik temin edersiniz, gününbirlik satarsınız. Ancak bu şekilde rekabet etme imkanları yakalayabilirsiniz. Artık bu da kalktı. Şimdi dirsek temasında değilseniz eğer müşterinizle, bir entegrasyon içinde değilseniz rekabet etme şansınız yok. Ama bugün bizde çok değişik mülahazalar var. Efendim o yörede sanayileşme fazla, efendim o yörede nüfus yoğunluğu arttı, oraya vermeyelim filan yere gitsin sanayi. Ama işte o sanayiye oraya göndermeye kalktığınız zaman ülkenin geleceğini de köreltirsiniz. Bakın dünya ülkeleri ne yapıyor. Japonya, kuzeyde bir ada var, sanıyorum Osaka veya Osakava tam ismini söyleyemeyeceğim, orada çok büyük bir alanı kimya sektörü için ayırdı ve burada mükemmel altyapı kurdular. Ve adada nüfus yoğunluğu az olduğu için o adadan o şirketlerde çalışacak olan personel için vergi muafiyeti getirdiler. Burada yatırımlar için % 75 civarında finansman imkanı sağladılar, yani teşvik, karşılıksız yardım. Ama oraya giden firmaların çoğu tekrar eski yerlerine gelmek zorunda kaldı. Çünkü müşterileriyle veya temasta olmaları gereken hammadde temin edicileriyle dirsek temasını kaybettiler. Bugünkü dünyada aldığınız hammaddeyi isteyerek, onu kontrole tabi tutarak tekrar kullanmaya kalktığınız zaman

rekabet imkanını bayağı kaybediyorsunuz. Rekabet bu kadar keskinleşti. Fransa, (pek çok ülke böyle, ben tipik misaller veriyorum) Marsilya'nın batısında bir iç deniz var, bu iç denizin etrafında 3 tane çok büyük kimya sanayi organize bölgeleri inşa ettiler. Demiryolu, otoban bağlantıları ve şimdi kuzey denizine bağlantı 50 km. tamamlanacak (Fransa'nın içinden), havaalanı devlet tarafından yapıldı. Buraya yatırım yapacak şirketlerin doğalgazı, enerjisi, buharı, petrol ürünleri, daha pek çok şey var uzatmayayım, devlet tarafından fabrikanızın kapısına kadar getiriliyor. Ve şimdi bu 3 bölge aşağı yukarı doldu gibi oldu. Fransız Rivyerası'nda sahilde 4. Kimya Organize Sanayi Bölgesi'ni kuruyorlar ve verdikleri teşvikleri görseniz, bunu da yapan devlet. Bugün Türkiye'den telefon edin, size 1,5 saat içinde mutlaka cevap vereceklerdir. isterseniz o hafta içinde gelip sizi burada, Türkiye'de ziyaret ederler. İşte dünyada bunlar yapılıyor.

Sorunlar belki bir miktar bizlerden kaynaklanıyor ama belirli bir miktarda da maalesef insancıl amaçlarla kurulan uluslararası kuruluşların perde arkası faaliyetlerini kastediyorum, kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmalarını biraz daha yavaşlatabilmek için, dikkat ederseniz, (sendikacı arkadaş alınmasın ama) ben de en az onlar kadar işçi haklarından yanayım ama işçi hakları, demokratik haklar, çevre bunları kullanarak o ülkelerin kalkınmalarını maalesef ve maalesef yavaşlatıyorlar ve bu tuzağa çoğu zaman da düşüyoruz. Bir örnek vermek istiyorum, Türkiye'de pek çok örnek var ama dışarıdan vereyim bu örneği. Biz kükürt kullanırız, Bulgaristan'a mal satıyoruz, dönüşünde de onlardan kükürt alalım istedik, çünkü Burgaz'daki rafineriden çıkan kükürt dağlar gibi yığılı, satmak istiyorlar. Burgaz Limanı'na bu kükürdü getirmeyi Bulgaristan'daki çevreciler engellediler. Kükürdü biz İtalya'dan, İspanya'dan getiriyoruz hiç bir problem olmadan. Maalesef öbür tarafta, kükürdün hiç bir mahsuru yok, ama öyle işlenmiş ki oradaki çevrecilere, kendilerine zarar veriyorlar. Bizim de benzeri olmamız lazım.

Sabahki konuşmacı arkadaşlarımız AR-GE konusuna değindiler, dediler ki, işte Türkiye'de AR-GE, araştırma ve geliştirme işine ancak milli gelirimizin binde nispetinde pay ayırabiliyoruz. Tabii ki çok aşağılarda muhakkak öyle. Bu özel sektörün veya müteşebbislerin zaafından gelen, düşünce tarzından gelen bir şey değil, daha çok yakın zamana kadar 3-4 sene öncesine kadar araştırma ve geliştirme işine yaptığınız masrafı defterinize bile işleyemezsiniz. Yani masrafı, masraf olarak işleyemezsiniz. Maliye Bakanlığı'ndan özel müsaade ile ancak 5 senede tekrar geri ödemek üzere ki o da bazı özel kuruluşlar için kabul edilmişti-. Bu durum bu işi epeyce engelledi ve araştırma-geliştirme işi körleştirildi. Çok gerekli bir şey elbetteki, hele bizim gibi Japonya'da, Amerika'da (diğer ülkelerle mukayese ediyoruz ama) onlarda milli gelirin yüzde 1'ine düşen miktar çok büyük meblağlar tutuyor. Bizim daha yukarılarda bir meblağı araştırma-geliştirme işine harcamamız lazım.

Diğer bir konu -ki rekabet edebilir şartları yakalayabilmemiz için bir avantajımızdır- yerli kaynaklarımızı kullanabilmeliyiz. Tabii kaynaklarımızı kullanabilmeliyiz. Bu bize hammaddeye yakınlıktan dolayı bir avantaj verir. Ama gene yineliyorum ki, maalesef devletleştirilmiş olan madenlerimiz Türk müteşebbisine yabancı şirketlerden çok daha yüksek fiyatlarla satılır, yani iki misline yakın fiyatla satılır. Dünyanın en büyük doğal minerallerine sahip olduğumuzu iddia ediyoruz veya ikinciyiz diyoruz. Ama Türkiye bilir misiniz ki

Şili'den bor cevheri ithal edip, burada üretim yapılabilir. Benzeri durum krom cevherinde de var. Bütün bunları yenmemiz ve işte sanayileşmemizi hızlandırmamız bürokratlarımızın, yöneticilerimizin bu konuda biraz daha hassasiyetle eğilmesine ve bu işleri çabuklaştırmasına bağlı. Teşekkür ederim.

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı) : Sayın ÖNÜR'e değerli yorumlarından dolayı teşekkür ediyorum. Dördüncü konuşmacımız Sayın Ahmet ASENSA. Ahmet ASENSA 1978 yılı ODTÜ Endüstri Mühendisliği Bölümü mezunu. Bir süre özel sektörde görev yaptıktan sonra şu anda DİSK Eşgüdüm Dairesi Müdürlüğü'nü yapmakta. Sayın ASENSA bize işçi açısından sanayileşme politikalarını toplumsal ve sosyal boyutlarıyla ele alacak. Son 14 yılın tahribatını ve sonuçlarını irdelemeye çalışacak. Buyurun Sayın ASENSA .

Ahmet ASENSA (DİSK Temsilcisi) : Teşekkürler sayın başkan. Değerli arkadaşlar, genellikle bu tür toplantılarda benim izleyici ve konuşmacı olarak dikkatimi çeken bir yan vardı. Toplantıya gelirken kafamda bir soru işareti ile geldim. Acaba bu yanı gene yaşayacak mıyım, yoksa farklı mı olur diye. Tekrar yaşadığımı hissediyorum sabahki oturumda da. Onun için konuşmamın içeriğinde olmamasına rağmen değinmek ihtiyacını duyuyorum. Bence çok önemli bir yan bu. Bu tür toplantılar biraz normatif oluyor. Yani bir varsayımı var ortada. Şimdi sabahki oturumdan beri bakıyorum, hepimizin bir varsayımı var. Dünya değişiyor. Bu değişimin içerisinde Türkiye ileriye doğru bir noktayı yakalamak zorunda. Böyle bir varsayım var. Ama uyguladığımız politikalar apayrı. Bu politikaları bir düzeltelim, o varmak istediğimiz yere varacağız. Tartışma da şöyle geliyor. Özel sektör mü uygulasin yoksa devlet mi? Şimdi teorik olarak son derece doğru bir tartışmayı yapıyor olabiliriz burada, ama baştaki varsayımda, yani ilk çıkış noktamızda bir hata yaşamıyor muyuz acaba? Acaba herkes gerçekten bu dünyada (o değişen dünyada yani) bizim varmak istediğimiz noktaya varmak istiyor mu, bu soruyu önce sormak lazım. Bu soruya evet cevabını veriyorsak ondan sonra tartışmanın bir anlamı var. Şimdi bana öyle geliyor ki sabahtan beri eleştirdiğimiz ülkemizde 14-15 senedir uygulanan politikalar aslında öyle hiç norm yanlışlıklarından, standartları bilmemekten falan kaynaklanmıyor. O politikaları uygulayanların hiçbiri cahil değil. O politikaları uygulayan ÖZAL DPT denen kuruluşta en üst düzeyde görev yapmış birisi. Süleyman DEMİREL 'bu ülkenin sanayileşmesine ben kellemi koydum' demiş birisi. Erdal İNÖNÜ bir bilim adamı. Şimdi acaba niye burada politikalar hep bizim eleştirdiğimiz biçimde oluyor? Bence ilk önce buradan bakılmalı, ilk önce bu sorunun cevabını oluşturmamız. Ben çok açıkça ifade ediyorum ki (beyefendi beni mazur görsün) Türkiye'de bu anlamda özel sektör bizim inandığımız anlamda sanayileşmeye inanmıyor. Çünkü orada kâr yok. Çünkü orada ulusal kalkınmacı modelin, ithal ikameci modelin terkiyle birlikte artık karlılık bulamıyor, başka yerlerde arıyor. Beyefendi biraz önce ifade ettiler mali sermaye daha kârlı hale geldiği için gidiyor repo yapıyor. Bakıyorsunuz bir firmada, reel üretiminde 2 trilyon zarar gözüktüyor; genelde karlılığı 3 trilyon. Aradaki farkı nereden almış, repo gelirinden. Memduh Hacıoğlu kalkıyor, diyor ki, eski sanayi odası başkanı olarak 'bizim', diyor, 'sanayiciler olarak gelirlerimizin yarısı faaliyet dışı gelirlerdir'. Şimdi böyle bir yerde sanayi tercihinin yapıldığını söyleyebilmek çok zor. Onun için önce galiba böyle bir tartışmayı sürdürmek lazım.

DİSK olarak bu konuları çok da dışımızda görmemek gibi bir eğilimin etkisiyle 1979'dan itibaren teşvikleri bir inceleyelim dedik. Yani acaba gerçekten uygulanan politikalar, sanayileşmeye dönük politikalar da işveren mi yanlış yapıyor, firmalar mı batıyor, yanlış alanlara mı yatırım yapıyoruz. Buna baktığımız zaman çok ilginç bir tabloyla karşılaştık. Şimdi 1960'lı yıllarda planlı kalkınma dönemine girmişiz. İthal ikameci politikalarla üretimi arttırmaya uğraşmışız. Sonra 1980'lerde demişiz ki, ihracata dönük büyüme. Şimdi ihracata dönük büyüme diye isimlendirilen bir politika var. Sanayi ona göre güya endekslenmiş, ihracat artmış. Ülkenin büyümesi, tarihinde belki en kötü rakamlara varmış. Bu nasıl bir ihracata dönük büyüme ise, böyle bir sıkıntımız var. Büyüme, benim bildiğim büyüme üretimle mümkündür. Eğer devlet, ister özel sektör, isterse kamu eliyle büyümeyi hedefliyorsa imalatı, üretimi teşvik etmek zorundadır. Şimdi biz baktığımız zaman 1979'lu yıllarda gerçekten devletin teşvik önceliklerinin buna uygun olduğunu görüyoruz. Yani 60'dan 80'e kadar gelen dönemde devlet verdiği teşviklerle, özel sektöre verdiği teşviklerle ağırlığı imalat sanayine ve giderek ara mallarına vermeye başladı. Yani ithal ikameci politikanın gereklerini yerine getirmeye çalıştı. Bakıyorsunuz, mesela 1979 yılında imalat sanayi toplam teşvikli yatırımların % 90'ını oluşturuyor. Oysa şimdi dönüp baktığımız zaman 1985 yılında % 26'ya iniyor. 1993 yılında 1979 yılı düzeyine hala ulaşamamış bu rakam. Bir artış eğilimi var ama hala oralarda. 1979 yılında toplam yatırım teşvikleri içinde ara malları % 55.6, yatırım malları % 35.2, tüketim malları ise % 9.2. Şimdi burada devletin bir tercihi var. İşvereni buraya doğru itiyor. O tercih doğru-yanlış toplumsal dengeleri şöyle yaptı, böyle yaptı, bütün bunları tartışma dışı tutuyorum. Tartıştığım yerler elbette var. Ama bugün geldiğimiz noktada 80'den itibaren bütün bu olay birden bire değişiyor. Verilen teşvikler hizmetler sektörüne kaymaya başlıyor. Verilen teşvikler tüketim mallarına kaymaya başlıyor. Şimdi hizmet sektöründe bakıyorsunuz, en yüksek teşvik ulaştırmada. Ulaştırmada TIR ağırlan oluşturulmasında, batık TIR filoları kurabilmek için, verilen teşvikler uçaklara, güya kargo taşıyacak olan uçaklara ki hepimiz, özel sektörde çalışanlar özellikle bilirler, patronların hepsi bu teşviklerle yat almışlar, uçak almışlar. Şimdi politika olsun diye söylemiyorum. Benim çalıştığım grup patronlarından bir tanesi uçak meraklısı olduğu için bir hava yolları şirketi kurdu, 4 tane uçak satın aldı. Havayolları işletmeciliği ile ilgilenen insanlar açısından (varsa aramızda) uçak satın almanın ne kadar fizibil olmadığını herkes bilir. Kiralamaktır önemli olan ve geri teknoloji uçaklar alındı, o firma battı. Batan tek firma da değil. O sektörde bugün ayakta kalmış, yani uçak sektöründe o teşvikleri alıp da ayakta kalmış firma sayısı yok doğru dürüst. Bir Ali ŞEN'in helikopterleri uçuyor. O da Rusya'dan ucuza getirdi ve asıl işi değil ne kadar sübvanses ettiğini bilmiyoruz. Sönmez Havayolları uçuyor. Onlarca uçak şirketi vardı charter uçuşu yapan, uçak kiralayan, hepsi battı ve bu teşvikler de battı.

Şimdi burada vurgulamak istediğim olay gayet açık. Biz ulus olarak mı, devlet olarak mı nereden bakıyorsak adını öyle koyalım, işveren olarak mı, sermaye olarak mı hiç önemli değil, son 10 yılda üretmekten yana olan politikamızdan vazgeçtik. Dolayısıyla önce bu noktada bir mutabakatta buluşmamız lazım. 12 Eylül dönemi özellikle ve özellikle üretimin aşağılandığı bir dönem olarak görüldü. İşçi ücretlerinin azalması, demokratik haklar falan elbette önemli, ikinci plana atmıyorum. Esas önemli olan bu toplumda

üretmeye verilen değeri, bu toplumda emeğe verilen değeri (emek derken toplumsal emek anlamında da kullanıyorum bunu) yok eden bir ideolojiyi gündeme getirdi. Ve bunun ekonomik altyapısını (o ideolojiye onun için ihtiyacı vardı zaten) oluşturdu.

Şimdi geliyoruz, diyoruz ki evet bilimsel devrim oldu. Biz ileri teknolojileri yakalamalıyız. Kusura bakmasınlar bizim sanayicilerimiz bunu istemiyorlar. Bizim sanayicimiz, bizim işadamımız hala asbestli tekneleri Türkiye'ye getirip, ben burada sökeceğim kardeşim diye tutturuyor. Bunu yaptırmam diyen işçilerin üzerine de adam saldırtıyor. Şimdi evet insancıl kuruluşlar işçi hakları diyerek sanayinin gelişmesini engelliyorlar, ama Belçika'da yanlış bilmiyorsam Avrupa Birliği'nin binasıdır (böyle yıldız gibi birkaç kaç köşeli bir bina vardır, ahtapot gibi), o bina benim bildiğim kadarıyla son 4-5 senedir kapalı, tadilat görüyor, Avrupa Birliği'nin merkezi. Gerekçesi yalıtımında asbest kullanılmış olması. Teker teker bu sökülüyor, bina yenileniyor tekrar. Şimdi olguları, eğer kendi koşullarından koparırsak, yani bazılarının yapmış olduğu uygulamayı, Japonya'nın yapmış olduğu uygulamayı, Japonya'nın, Fransa'nın koşullarından koparırsak, Bulgaristan'ın koşullarından koparır, getirir Türkiye'ye örneklersek çok büyük bir yanılığın içine düşeriz gibi geliyor. Nasıl bir yanılığa düşeriz. Ben mühendisim, ben üretimden yana olan bir insanım, senelerce de üretimin başında, üretimden sorumlu olarak çalıştım. Ama ben İstanbul'un civarındaki maden ocaklarının kapatılmasını istiyorum. Çünkü orada inanılmaz bir kar hırsıyla, inanılmaz bir şekilde doğa talan ediliyor. Ankara'dan İstanbul'a uçakla gideniniz vardır. Karadeniz'in üstünden inerken lütfen bir başınızı çevirin aşağıya bir bakın. Koca koca göletler göreceksiniz. Kıyıda alınmış, çalınmış topraklar onlar. Bir kısmı kazınmış açık saha, çünkü orası kazılmış, o kazılan yerlere su dolmuş, ondan dolayı öyle ve güya bizim yasalarımıza göre orayı ağaçlandırmaları lazım. Ağaçlandıran bir Allanın kulu yok. Orada bitki örtüsü bozuluyor, toprak sökülüp atılıyor, doğal denge allak bullak ediliyor. Şimdi bunun üzerinden kalkıp biz çevreci olan insanları bizim sanayileşmemizi, milli gelirimizi arttırmamızı engelliyor diye suçlayamayız. Şunu yapmaya hakkımız yok. Çimento fabrikamızın bacasına, elektrostatik filtreyi takıp, oraya Makina Mühendisleri Odası'nın elemanları teftiş için geldiği zaman çalıştırıp, onlar gittiği zaman kapatmak gibi bir hakkımız yok. Taktıysan çalıştıracaksın, normlara uyacağız. ISO 9000 derken herhalde onun başka yerlerde de normları var. Eğer bizler mühendis isek, sanayici isek gerçekten bunlara uymak zorundayız.

Şimdi işçiler açısından böyle bir sanayi stratejisi (bu kısmını geçtikten sonra oraya değinmek istiyorum) sanayi politikası olayı bizim açımızdan gerçekten son derece önemli. Bizler, sendikalar, genellikle hep bir süreç yaşarız, o sürecin bir kenarında dururuz. 'Su akar Türk bakar' diye eskilerin bir lafı vardır, ona benzer şekilde süreç gider, işçiler bakar. Sonra birdenbire ücretlerinde düşme olur, biz saldırırız. Ücretlerimiz düştü diye. Şimdi onu yapmak istemiyoruz. Açıkçası bu süreçlere o sonuçları doğurmadan önce müdahale etmek istiyoruz. Bilgi birikimimizi ona göre oluşturmak istiyoruz, örgütlülüğümüzü ona göre oluşturmak istiyoruz. Şimdi eğer sanayileşme olacaksa Türkiye'de bu sanayileşmenin nasıl olması gerektiği konusunda bazı şeyleri söylemek istiyoruz açıkçası. Bugünkü iki oturumda da ağırlıklı konu sanayileşme noktasında bilim ve teknoloji politikaları üzerine geldi. Şimdi bilim ve teknoloji konusunda ilk varsayım, geniş toplum kesimleri için diyorum, ilk

varsayım, işçiler ileri teknolojileri sevmezler, işçiler "aman" derler "ileri teknoloji, beni işten atacaklar. Onun için ben direnirim." Hatta tarihi bilenler daha giderler, zaten chartist bir dönem vardı, siz makinaları da yakmıştınız, şimdi gelirsiniz bilgisayarları da yakarsınız gibi laflar ederler, işçilerin aslında teknolojiyle bir alıp veremediği yok. Yani daha az çalışmayı ve aynı miktarda üretebilmeyi ya da aynı miktarda çalışarak daha fazla üretmeyi, yalnız bu iki tabirin altını çizerek kullanmak istiyorum, aynı miktarda çalışarak daha fazla üretebilmeyi, iki kat üretebilmeyi herkes ister. Herkes daha iyi yaşamayı ister ve bilgisayar bunu sağlayacaksa, herkes bilgisayardan yana olur. Onun için de bizim araştırma enstitümüzde biz kalkınma stratejileri başlıklı bir tartışmayı başlattık. Oradan çıkan sonuç da genel bir kabul gördü.

Biz DİSK olarak ileri teknolojilere dayalı bir sanayileşmeye karşı değiliz. Biz ileri teknolojilere dayalı bir sanayileşmenin lehindeyiz. Ama şimdi bu söylediğimiz laftan yola çıkarak başka bir şeylerin bize dayatılmasına çok şiddetle karşıyız. Çünkü bu söylemin bir genel politik yanı vardır. Böyle başladığımız zaman konuşmaya arkasından gelen şeyler var. İşte sen bunu istiyorsan, mesela bunun organizasyonuna da evet demen lazım. Şimdi burada hiç tartışılmayan bir boyutu bu. Böyle teknoloji geliyor kendiliğinden fabrikaya makinalar bitiyor değil. 'Bir bilgi toplumu' olacak isek, eğer biz ileri teknolojileri özümsemiş bir toplum olacaksak buna uygun organizasyonları yaratmak lazım. Ve onun gereği olarak bizim karşımıza hemen birşey geliyor. Diyolar ki esneklik diye bir şey var mesela. Bir de esneyiverseniz, ne kadar esnesek de yahu diyorlar, şöyle istediğimiz kadar ücret verebileceğimiz, istediğimiz kadar çalıştırabileceğimiz kadar bir esneseniz. Esneyelim, esneyelim de kopmak üzere bu toplum. Şimdi bir diğer deyişle zurnanın zart dediği yer burası. Biz burada hayır diyoruz. Çünkü aslında kullanılan ileri teknolojilerin, yada önerilen ileri teknolojilerin, daha doğru bir deyimle, ileri teknolojilerin doğal sonucunun bu olmadığına inanıyoruz.

Şimdi işçinin niteliğindeki değişmeden filan bahsedildi. Doğrudur. Daha nitelikli eleman ister bu ileri teknolojiler. Yalnız burada gözden kaçan bir şey daha var. Bu süreç, ileri teknolojiler süreci çok ciddi, geçmişte kolay kolay yaşanmamış, belki köleci dönemlerde örneklerine rastlanılmış, dışlamayı da beraberinde getiriyor. Bu dışlama olgusunun altını çizmek lazım. Çünkü bu dışlama, ülkeler düzeyinde dışlamayı getiriyor. Bas bas bağıırıyoruz, petrolü olmayan ülkeye niye müdahale etmiyorlar diye. Bu dışlama gelişmiş ülkelerde de olan bir dışlama. Yani bundan kastettiğim Almanya'da da var bu dışlama, Amerika'da da var, İngiltere'de de var. İngiltere kraliyet salonunun dibinde uyku tulumlarının içinde yatan, emekli olmuş ve emekli maaşı ile evinin taksidi ödeyemediği için orada yatan insanlar var. Fazla uzağa gitmeye gerek yok. Artı bizzat üretim sürecinin içinde bir dışlama var. Şimdi mühendislik yaparken hepimiz bunu biliriz. Aslında çok reel bir örnek vereyim. MİNTAX yine beyefendinin bileceği bir işletmedir. MİNTAX teknolojisini değiştirdi. Son bir sene içinde 570 civarında işçiden 250 civarında çekirdek işçiye indi. Şimdi arkadaşlar, bir rakam söyleyeceğim size inanmayacaksınız. Elliiki hafta ihbar tazminatı veriyor MİNTAX. Yani bir işçiye, seni çıkarttım demesi için bir sene önce söylemesi lazım. Söylemezse elliiki hafta ihbar tazminatı ödeyecek. Ortalama işçi ücretini söyleyeceğim size, otuz milyon lira. Sendikamızın başkanı gitsin desin ki 'beni lütfen orda bekçi olarak çalıştırın. Bir sene sonra atın. Çocuğum dahi herkes, DİSK'e bedava çalışacak. O parayı bu faiz

ortamında değerlendirir ben zaten sülalemi kalkındırırım.' Bana bunu veriyor. Niye veriyor? Çünkü bir çekirdek işçi grubu oluşmuş, onun dışındakiler geçici işçi olsa da olur, olmasa da olur. Bana niye veriyor? Sanayi politikası dediğimiz zaman beraberinde, bu toplumsal dışlamaya karşı, eğer biz önlemler almıyorsak, o toplumsal dışlamayı yaratıyorsak, kendi toplumumuz içerisinde önlemler almıyorsak, onu telafi edecek önlemler anlamında söylemiyorum, onu ortadan kaldıracak önlemleri beraberinde almıyorsak, o zaman ileri teknolojinin anlamı olmaz. O ileri teknolojiyi kullandığınız zaman da çok küçük bir çekirdek gruba hizmet etmiş olursunuz. Sonra da kapitalizm, bunun teorisini yapıyor. In-sider (içerdekiler), Out-sider(dışarıdakiler) diyor. In-sider'lar çok para alıyor diyor. Altını ısrarla çizmek istiyorum. Eğitime yapılan vurgunun sürekli daha nitelikli insan eğitilsin vurgusunun altında, aslında bu çekirdek işçinin maliyetini biraz aşağı çekme eğilimi yatıyor. Daha fazla nitelikli eleman olursa, daha fazla rekabet olacak. Çünkü orada bir düşüş var, çalışan sayısında. Oradaki fiyatları da aşağı doğru çekebiliriz gibi bir olay var.

Diğer bir noktaya değinmek istiyorum, bu dışlamayla beraber ileri teknolojileri kullandığınız zaman, son dönem Avrupa'sına baktığınız zaman büyüme hızının gerçekten çok ciddi olduğu dönemlerde, yani bu sıçramak dönemlerde büyüme hızının iki katına yakın işsizlik var. Demek ki büyüme olduğu zaman, biz öyle öğrendik (yani ben altı-üstü birinci sınıfta iki sömestr ekonomi okudum ama), büyüme olduğu zaman istihdam artardı. Büyüme olduğu zaman istihdam azalıyor. Biz sanayi politikasını gündeme getireceksek eğer, bu noktanın altını mutlaka çizip dikkatle bakmamız lazım. Dolayısıyla, toplumsal modeli sorgulamamız lazım. O zaman önümüze temel bir soru geliyor. Biz bu toplumsal boyutu ne yapacağız? Kısa vadeli yapılacak olan belli. İleri teknolojilere dönük bir politika gündeme getiriyorsanız, kısa vadede işsizlik sigortası gündeme getireceksiniz. Uzun vadede ise işçilerin bundan sonraki talebinin formülasyonudur bence bu. Çalışma sürelerini kısaltacaksınız, öyle yok haftada 15 saat fazla mesai zorunda çalıştırmak. Eğer indiriyorsanız aşağıya, yani tek bir işletmenin verimliliğinden değil, toplumsal anlamda verimliliği artırıp, toplumsal anlamda üretimi artırıyorsanız, pastayı büyütüyorsanız, o zaman bunları insanlarla paylaşması lazım bu sanayinin. Böyle bir sanayinin olması lazım. Şimdi tabi bunları kim yapacak, nasıl yapacak? Bunlara birilerinin müdahil olması lazım. Eğer -bu sistemin içerisinde konuşuyorum- bu yönde, yani ileri teknoloji kullanılarak, toplumsal boyutu gündeme getirerek bazı şeyler yapılacaksa, çevre korunarak bazı şeyler yapılacaksa bunları özel sektör tek başına yapmıyor. Bir kere sermaye birikimi yeterli değil. İkincisi, beyefendi çok doğru söyledi, üretime yatırım yapanlar faydalı iş yapıyor, ama maalesef bizim sermayelerimiz üretmekten vazgeçti. Dolayısıyla, devlet müdahaleciliği bence, kaçınılmaz bir olay. Bir diğer boyutu, uluslararası boyutu bence. Uluslararası düzeyde başka birilerini sömürmenin üzerinden böyle bir hesabı yapmamak gerekiyor. Yani ikinci bölümde değinebileceğimi düşündüğüm bir nokta bu. Bir diğer boyutu bu tabi. Bütün dediklerimi, şimdi başlangıçta normatif olduğunu söyledim, bazı tartışmaların nasıl gerçekleşeceği gibi bir soru gelir ki o zaman birşeyleri yapmakta niyet değil, birşeyleri isteyen insanlara dayanan bir siyasal irade sorunu ortaya çıkar. Bence zaten bu, siyasal iradenin nasıl oluşturulacağı sorusu, bu tür sanayi politikalarının yada kalkınma stratejilerinin hayata geçirilmesindeki belirleyici olan bu sorudur. Teşekkürler.

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı): Teşekkür ediyoruz Sayın ASENA. Son bildirimiz değerli bilim adamımız Doç. Dr. Fikret BAŞKAYA'ya ait. Fikret BAŞKAYA aramızda yok. Bu nedenle Fikret BAŞKAYA'nın aramızda olmasına engel olan anlayışı kınayarak, onun adına bildirisini sunmak üzere Kimya Mühendisleri Odası'ndan Ayfer EĞİLMEZ'e söz vereceğim. Buyurun EĞİLMEZ.

Ayfer EĞİLMEZ (Fikret BAŞKAYA Adına): Teşekkür ederim Sayın başkan. Ben BAŞKAYA'nın tebliğini anlatmak değil, hiç değiştirmeden sunmak istiyorum.
Özelleştirme, Sanayisizleşme, Yeniden Kompradorlaşma Üzerine 10 Tez.

Sayın Başkan, değerli izleyiciler, Haymana Cezaevi'nden hepinizi saygıyla selamlıyorum.

1 - Özelleştirme, şimdilerde Transnasyonel denilen beynelmilel sermayenin, çok uluslu şirketlerin kapsamlı, çok yönlü saldırısının bir parçasıdır. Bu saldırının iki temel stratejik aracı vardır: a) Batı'da, emperyalist ülkelerde Ne w Deal State, Neo New Deal State, Refah Devleti, Sosyal Devlet, Kayırcı Devlet vb. olarak bilinen ve 1930'lu yıllarm sonlarından başlayarak ve özellikle de 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yaklaşık 30 yıllık dönemde geçerli devleti, b) Az gelişmiş ülkelerde de "kalkınmacı devlet", "müdahaleci devlet", "girişimci devlet", "devlet kapitalizmi" vb. olarak bilinen devleti yeniden biçimlendirmek, transnasyonel şirketlerin ihtiyacına cevap verecek yeni bir yapılanmanın yolunu açmaktır.

Sermayenin saldırısının gerisindeki temel nedenler de: a) Kapitalizmin içine girdiği 'yapısal kriz'in dayattığı kaynak ihtiyacı, b) Esas itibarıyla 19. yüzyılda oluşmuş daha sonra 3. Dünya tarafından da taklit edilen "ulus devlet" in artık sermayenin ulaştığı yeni aşamadaki ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmesidir. Dolayısıyla, hem Batı'daki 'refah devleti' hem de 3. Dünya'daki 'kalkınmacı devlet' artık sermayeye ayak bağı olmaya başlamıştır. Öncelikli 'çokuluslular' şimdilerde de 'transnasyonel' denilen dev şirketlerin sayısı 1960'da 7 binden 1990'da 37 bine yükseldi ve artık dünya ticareti bir bakıma bu şirketlerin birbirleriyle veya aynı şekilde şubeleri arasındaki ticaret biçimini aldı. Geçtiğimiz yüzyılda oluşmuş ulus-devlet yapısı, artık sermayenin 20. yüzyılın sonunda ihtiyacına cevap veremiyor. Sermaye devlet tarafından konmuş, hareketini sınırlayan her türlü bürokratik düzenlemeden kurtulmak istiyor. Bununla amaçlanan başlıca iki şey söz konusudur: a) Ekonomik korumalar, gümrükler, ithalat kısıtlamaları, yabancı sermayeye yönelik düzenlemeler, sanayi ve tarıma teşvike yönelik düzenlemeler aşılmalı isteniyor, b) Toplumun mütevazı kesimlerine yönelik "kayırcı", "koruyucu" düzenlemeler, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sakatlara, yaşlılara, çocuklara kısaca korunmaya muhtaç toplum kesimlerine yönelik düzenlemeler, küçük üreticilere dönük sübvansiyonlar, çalışma yaşamı ile ilgili düzenlemeler aşılmalı isteniyor. İşte bu iki grup altında toplanan "düzenlemelere" "deregülasyon" deniyor. Kısaca bir önceki dönemde özellikle bir 'sosyal uzlaşma' amacı taşıyan kurumsal düzenlemeler tasfiye edilmek isteniyor.

2- Özelleştirme söz konusu saldırının ikinci ayağını oluşturmakla birlikte, emperyalist ülkelerdeki özelleştirme ile, 3. Dünya'daki özelleştirme arasında

önemli farka işaret etmek gerekir. Sömürgecilik ve emperyalizmin bir sonucu olarak, geri kalmış ülkelerde müteşebbis rolünü üstlenecek 'dinamik' bir kapitalist sınıf oluşmamıştır. Böyle bir girişimci sınıfın olmayışı yada yetersizliği, ortaya çıkan boşluğu devletin doldurmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerde işletmeciler kamu kesiminin genişliği bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Burjuva teorisyenlerin ve akıl hocalarının ileri sürdüğünün aksine bir 'tercih' sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

Kapitalizmin 2. Dünya Savaşı sonrası 'yükselme' dönemi devam ederken, emperyalist devletler 3. Dünya'da "kalkınmacı" bir retoriğin "geçerli" olmasına ses çıkarmadılar veya göz yumdular. Çoğu 'bağımsızlığını' yeni kazanmış söz konusu devletlerin yönetici elitleri Batı'yı yakalamanın 'mümkün' ve 'gerekli' olduğu yanıldılar... Oysa, kapitalizmin yasaları geçerliken, 3. Dünya'nın da emperyalist Batı gibi olması, hem teorik olarak düşünülemez hem de pratikte olanaksızdır. Ortalama bir Amerikalı iki Batı Avrupalı, 55 Hintli, 168 Tanzanyalı ve 900 Nepalli kadar enerji tüketiyor... Bir başına bu rakamlar bile Batı'nın üretim ve tüketim düzeyinin dünyanın 'lanetlileri' tarafından taklit edilmesinin olanaksızlığını göstermeye yeter... Zira Batı'nın ayrıcalıklı konumu, dünyanın geri kalanının çok az üretip, çok az tüketip, çok az kirletip çok az tahrip etmesine dayanıyor. Birilerinin zenginliği ile başkalarının yoksulluğu arasında bir ilişki olmak zorundadır.

Kapitalizmin yeniden yapısal krize girmesi ile, ABD önderliğinde 3. Dünya'ya yönelik bir düşman ittifakı oluşturuldu. Artık 3. Dünya'nın ayrıcalıklı elitleri ve yöneticilerinin 'Batı gibi olma', 'Batı'yı yakalama', 'Batı'nın zenginliğine ortak olma' niyeti başta ABD olmak üzere, emperyalist dünyayı rahatsız ediyordu. Şimdilerde çökertilmiş olan OPEC'le dünya sahnesine başarılı bir çıkış yapan 3. Dünya'da benzer kartellerin yaygınlaşması olasılığı Batılıların korkulu rüyası haline gelmişti. Ayrıca 'Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen', küresel zenginliğin adil dağılımı gibi talepler de yükselmeye başlamıştı. 3. Dünya'yı bu tür iddialardan vazgeçirmek ve hizaya getirmek gerekiyordu... 3. Dünya'nın aşırı borç yükü altına girmiş olması saldırgan için uygun bir zemin yaratmıştı. Aşırı borç yükü altına girmiş devletlerin ekonomik işlevleri IMF, Dünya Bankası, AID gibi kurumların eline geçti ve 3. Dünya'daki devletler ikincil, rutin işlerle uğraşır duruma geldiler. Ve 'kalkınma', 'sanayileşme' gibi iddialardan kolaylıkla vazgeçip 'yeniden kompradorlaşma' tercihi yaptılar. Artık Transnasyonel şirketlerin faaliyetlerini kolaylaştırma işlevine koşulmuş durumdadırlar. Bir çeşit çokuluslu şirketlerin 'güvenliğiyle' ilgili yapılara dönüşmüş durumdadırlar. Bu süreçte borçlar ikili bir işlev görmüşlerdir: a) Borçlar, devletlerin asli işlevlerini Batı'nın finans kuruluşlarına terk etmelerini kolaylaştırmıştır. Ve yeniden kompradorlaşmanın yolunu açmıştır, b) Bizzat KİT'lerin kendisi de borç ödemenin araçlarından biri olmuştur. Batılıların önerdiği, "istikrar" veya "yapısal uyum" programlarını "çok kazan, az harca" şeklinde özetlemek mümkündür. Çok kazanıp az harcamak söz konusu olunca, aradaki fark borç ödemelerine gidecek demektir... Dolayısıyla, sloganı, "çok kazan, az harca, borç öde" biçiminde ifade etmek daha uygundur. Önerilen "istikrar" ve "yapısal uyum" programları: ihracatı artırma, kamu harcamalarını kısma ve özelleştirme ana başlıklarını içerir. Her üçünün de iki stratejik amacı vardır, 1. Söz konusu devletleri yeniden kompradorlaşma tercihine zorlayarak, sanayileşme ve kalkınma hedeflerinden uzaklaştırmak. 2. Borçların düzenli ödenmesini sağlayarak, Batı'ya yönelik kaynak transferini,

"kan kaybını" derinleştirmek...

3- Kalkıncı retorikten uzaklaşmış, yeniden kompradorlaşma tercihi yapmak durumunda kalmış bir 'devlet' söz konusu iken, artık "sanayileşme" diye bir amaç

ve kaygı söz konusu değildir. Asli işlevi çokuluslu şirketlerin hareketini kolaylaştırmak olan bir devlet anlayışı geçerliyken, sanayileşmeden, kalkınmadan söz etmek olsa olsa 'balkondaki seyirciyi oyalamaya' yönelik bir manüpilasyondur. Zira yeniden kompradorlaşma tercihi yapmak demek, ülkenin geleceğini çokuluslu şirketlere, transnasyonellere ihale etmek, onların insafına terk etmek anlamına gelir. Oysa, bugünün sanayileşmiş ülkeleri de dahil olmak üzere tüm sanayileşme başarılarının gerisinde modalitesi değişmekle birlikte, mutlaka devlet desteği ve müdahaleleri bulunmaktadır. Son dönemin 'başarı öyküleri' olan, "Yeni Sanayi Ülkeleri"nin bugünkü duruma gelmelerinde, yoğun devlet müdahaleleri vasat bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, ait olduğu bütünlük içinde tartışılmazsa, asıl sorunların gözden uzaklaşması kaçınılmazdır.

4- "Bilimsellik" görüntüsü altında sunulsa da, özelleştirme lehine ileri sürülen 'tezler', 'gerekçeler' sahte , yapay ve ısmarlamadır. Bu vesile ile sergilenen durum, "kurtla-kuzu" öyküsünü hatırlatmaktadır. Özelleştirme lehinde ileri sürülen iddialar baştan sona ideolojiktir. Ve ideoloji 'yanlış bilinçtir.' Sınıfsal çıkarlarla politika arasında bağ kurma, bir çeşit tutkal işlevi görür. Bir grubun yada bir sınıfın çıkarı, sanki tüm toplumun, herkesin çıkarıymış gibi gösterilir. Uygun koşullar oluştuğunda, ideoloji politikaya "tercüme" edilip, bir pratik haline dönüşür. Bir zamanlar, ideolojik tercih, "daha çok devlet"ten yanaydı... Şimdilerde ve 'yapısal kriz' ortamında slogan, "daha çok özel teşebbüs" biçimini aldı. Özelleştirmenin verimliliği artırdığı, rekabet ortamını geliştirdiği, sermayeyi tabana yaydığı, gelir dağılımını iyileştirdiği, pazar ekonomisinin etkin işleyişini sağladığı vb. gibi iddialar, birer boş safsatadan ibarettir. Yanlış bilinçtir...ideolojiktir. Zaten gerçek dünyada özelleştirme tamamlandığında ileri sürülen argümanların tam karşıtı bir tablo ortaya çıkıyor.

Bu vesile ile yirminci yüzyılın sonunda 'sosyal bilimin' niteliği ve işlevi ile ilgili bir tartışma da başlatmak gerekiyor. Bugün 'sosyal bilim' denilen, bütünüyle sermayenin hizmetindedir ve artık asıl işlevi ideolojiktir. Dolayısıyla, asıl bulunması gereken zeminin karşıtı bir yerde bulunmaktadır. Özelleştirme etrafında sürdürülen tartışmalar buna çarpıcı bir örnektir. Özelleştirme lehine geliştirilen 'tezler', önceden 'ısmarlanmış' ve bu ısmarlama üzerine belirli 'bilim çevreleri', 'ünlü bilim adamları' tarafından üretilmiştir. Üretilen yalan medya tarafından büyütülmüş, yalan büyüdükçe, tezlerin 'etkinliği' ve 'inandırıcılığı' da büyümüştür. Bugün sosyal bilim denilenin işlevi, bir çok bakımdan Ortaçağ'da kilisenin işlevine benzemektedir. Kilise öğretisinin bir benzeri durumuna gelmiştir. Bu sorunlarla ilgili sayısız örnek bulmakla birlikte, bir fikir vermek için Şili'deki durumu hatırlatmak yeter. Pinochet Darbesi'nin ardından, bu ülkedeki KİT'ler iktidara yakın çevrelere 'uygun fiyatlarla' satıldı. 1982-1984 krizi patlak verince, 'özelleştirilen firmalar', kamulaştırılıp tekrar "KİT'leştirildiler". Böylece zarar sosyalleştirilmiş oldu. O kadar ki; bunun sonucu KİT'leştirilmeyle KİT'lerin ekonomideki ağırlığı sosyalist Ailende döneminden daha büyüktü... Koşullar değişince, bunlardan bazıları yeniden özelleştirildi...

5- Kapitalist üretim tarzı geçerliken ve devletin sınıfsal niteliği burjuva olarak kaldıkça, kamu-özel, kamu sektörü-özel sektör ayrımı, burjuvazinin bir iç ayrımıdır.

Burjuva devleti egemen olmaya devam ettikçe kamulaştırmalar, KİT oluşturmalar

vb. sadece burjuva egemenliğini güçlendirmeye yarar. Bu bakımdan, burjuva egemenliği altında kamu sektörünün genişlemesi, zararın egemen sınıflar lehine "sosyalleşmesi" anlamına gelir. Kimi sol çevreler, herhangi bir şey kamunun eline geçince bunu bir 'kurtarılmış alan' olarak algılıyorlar... Böyle bir anlayış, kapitalist toplum ve devletle ilgili eksik ve yanlış bir değerlendirmenin sonucudur. Türkiye ekonomisinde hayati öneme sahip KİT'ler ilk defa 1929 Krizi sonrasında, ekonomideki kopukluğu gidermek, tehlikeye giren egemen sınıf ittifakını takviye etmek amacıyla oluşturulmuşlardır. Dün zararı "sosyalleştirmek" amacı ile KİT oluşturanlar bugün karı artırmak için özelleştirme yoluna gitmektedirler.

6- Türkiye'de ve 3. Dünya'nın başka yerlerinde KİT'ler özel sermayenin ye tersizliğini, cılızlığını ödünmek, 'ulusal', 'özerk' bir ekonomi oluşturmak amacıyla gündeme gelmişti. Sermayenin globalleştiği 1980-1990'lı yıllarda böyle bir devlet artık transnasyonal şirketler için ayak bağı durumuna gelmiştir. Dolayısıyla, siyasi alanla ekonomik alan arasında ortaya çıkan uyumsuzluk ve sürtüşme 3. Dünya'daki devletin kompradorlaştırılmasıyla, sermaye lehine olarak çözümlenmek istenmektedir. Sermayenin 3. Dünya'nın cılız devletini teslim alması kolay olmaktadır.

7- Özelleştirme sadece ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik bir saldırdır. Bununla kamu mülkiyetinin (burada gerçek kamusal mülkiyet kastediliyor), ortaklaşa mülkiyetin, ortaklaşmacı yaşam biçimlerinin kısaca sosyalizmin "yürümediği", sınıfsız toplum idealinin bir "kuruntu" olduğu, bunların insan doğasına aykırı olduğu vb. bilincini kafalara sokmak istenmektedir. Elbette bu tür argümanların gücü ve inandırıcılığı, kendilerinin ve hasımlarının 'sosyalist', hatta 'komünist' dedikleri bürokratik diktatörlüklerin iflası ile daha da artmıştır. Oysa iflas eden sosyalizmin karikatürü bile değildi. Bu arada KİT'lerin tasfiyesi ile 'planlama' düşüncesi de kafalardan silinmek isteniyor. KİT'lerin tasfiyesi, planlamanın ön koşullarının da tasfiyesi anlamına gelir. Zira belirli büyüklükte bir kamu sektörü olmadan ekonomik planlama mümkün olamaz.

8- Bir ekonomik kuruluşun sadece özel ellerde verimli ve etkin çalışabileceği 'düşüncesi' de bir yuvarlamadır ve bir egemen ideoloji kategorisidir. Böyle bir sanıyı sürdürüp yaşatan da ideolojik köleliktir. Burada binlerce-onbinlerce kişinin çalıştığı bir işletmede, binlerce-onbinlerce insanın veya işçinin yeteneği, yaratıcılığı, becerisi yok sayılıyor. Buna karşılık bir tek patronun veya sınırlı sayıdaki mülk sahibinin, yada onlar adına hareket eden dar bir yönetici grubunun yeteneğine bel bağlanıyor. Binlerce kişinin inisiyatif aldığı bir işletme neden verimli çalışsın? Katı disiplin, baskı ve hiyerarşiye dayalı bir üretim sürecinin, demokratik, katılımcı, insan yaratıcılığını besleyip özendirilen bir üretim sürecinden daha etkin olması akla uygun mudur? Aslında burada söz konusu olan, Var olanın, mevcut durumun yüceltilmesidir.

Dolayısıyla, kamu işletmelerinin kaçınılmaz olarak verimsiz çalıştığı ve bunlar özel ellere geçince verimli hale geleceği iddiasının hiç bir inandırıcılığı yoktur. Burjuva egemenliği altında oluşturulmuş KİT'lerin teker teker Verimsizliği' adında, bir bütün olarak sermayenin Verimliliği' için gereklidir. Elbette bu söylediğimiz, KİT'lerin gözden çıkarılmadığı, tasfiyelerine karar verilmediği dönem için geçerlidir. Kaldı ki Verimlilik, 'etkinlik' vb. gibi kavramların tartışılmaya ihtiyacı vardır. Verimlilikten neyin anlaşıldığı önemlidir. Aynı şekilde, 'kimin için verimli' sorusu da önemlidir. Aksi halde, ideolojik söylemle gerçek durum arasında bir kalın çizgi çizmek mümkün olamaz. Eğer KİT'ler mutlaka verimsiz olsaydı, zarar eden özel firmaların KİT'leştirilmesini anlamak mümkün olmadığı gibi (Burada söz konusu olan zararın sosyalleştirilmesidir), bazı 3. Dünya KİT'lerinin Batı Avrupa KİT'leri tarafından satın alınmasını da anlamak mümkün olmazdı (Bazı Arjantin KİT'leri İtalyan ve İspanyol KİT'leri tarafından satın alındı.). Elbette kamu kimin lehine işliyor, pazar kimin lehine işliyor sorusunu da akıldan çıkarmamak gerekir.

9- Globalleşme dönemine girildiği, bunun iyi bir şey olduğu, globalleşme trenini

kaçırmamak gerektiği, tren kaçarsa, dünya zenginliğine ortak olma şansının yitirileceği vb. gibi bir izlenim yaratılıyor. Ve bu süreçte 'özelleştirmeye' anahtar bir işlev vehmediliyor. Oysa bu sorunun sadece bir yüzünü görmektir. Globalleşmenin derinleşmesi aynı zamanda polarizasyonun (kutuplaşmanın) da derinleşmesi demektir. Dolayısıyla, daha çok globalleşme, sermaye için daha çok kar anlamına gelmekle birlikte, aynı zamanda daha çok işsizlik, daha çok yoksulluk, daha çok evsizlik, daha çok sefalet, daha büyük ekolojik tahribat anlamına da gelmektedir.

Kapitalizmin gelişip büyümesi yağma ve talanla yürümüştür ve globalleşme çağında bu talan ve yağma tarihte görülmemiş düzeye çıkmıştır. Transnasyonal şirketlerin eteğine yapışabilenin 'kurtuluşu' insanlığın kurtuluşu olmadığı gibi, tam tersine, neden olduğu sosyal ve ekolojik yıkımlar yüzünden insanlığı ve uygarlığı tehdit eder duruma gelmektedir. Daha şimdiden dünya nüfusunun en zengin % 20'si dünya gelirinin % 79'una el koyuyor. Buna karşılık, dünya nüfusunun en yoksul % 20'si dünya gelirlerinin % 0,5'ini alıyor. Globalleşmenin derinleşmesiyle bu oranlar daha da açılacaktır.

10- Retorik ve ileri sunulan tüm gerekçeler ne olursa olsun, özelleştirme bir yeniden kompradorlaştırma aracıdır. Kalkınma ve sanayileşme iddiasından vaz

geçildiği anlamına gelmektedir. Ve özelleştirmeyle, kaçınılmaz olarak afişe edilen 'amaçların' tersine, tekelleşme daha da artacak, gelir ve servet dağılımı daha da bozulacak, işsizlik artıp yoksulluk derinleşecek, işçi örgütleri daha da zayıflayacak, kompradorlaşma siyasal, ideolojik ve kültürel alanlara da yansıyor, toplumsal doku daha da aşınacaktır. Beynelmillel sermayenin hareketine ayak bağı olan engellerin ortadan kalkması, sanayileşme ve kalkınma hedeflerinden vazgeçilmesi bir 'basan' olarak anlatılacaktır. Zira egemen ideoloji, "sermaye için iyi olan herkes için iyidir" anlayışını şimdilik kafalara sokmayı başarıyor. Ama ideolojik yanılsama mutlak değildir ve verilen ilacın uyuşturucu etkisi sınırsız değildir. Sadece özelleştirme değil sermayenin kapsamlı saldırısı, bu saldırı ile neyin amaçlandığı, böyle bir

saldırının kimin için ne ifade ettiği anlaşılmadan, ideolojik bir netleşme sağlanmadan, özelleştirme karşısında tutarlı bir tavır ortaya konulmaz, nitekim konamamaktadır.

Bugün 3. Dünya'nın emekçi yığınları (daha az ölçüde emperyalist ülkelerin emekçileri), emperyalizmin sadece ekonomik değil, siyasal, ideolojik, militer velhasıl topyekün bir saldırısı ile karşı karşıyadır. Ve özelleştirme bu kapsamlı saldırının sadece bir parçasıdır. Unutmamak gerekir ki, bütünü anlamadan parçaları anlamak mümkün değildir. Hepinizi tekrar saygıyla selamlıyorum.

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı): Teşekkür ediyoruz Sayın EĞİLMEZ'e. Sayın BAŞKAYA'nın görüşleriyle oturumumuzun birinci bölümünü tamamladık. Siz değerli konukların soru ve yorumlarına geçmeden önce konuşmacıların son değerlendirme ve toparlanmalarını almakta yarar var sanıyorum. Ancak bunu 5 dakika ile sınırlı turalım ki konuklarımıza soru ve yorum için zaman kalsın.

Aykut GÖKER (TMMOB) : Teşekkür ederim, Ben daha çok diğer konuşmacı arkadaşların değindiği bir kaç nokta üzerinde durmak istiyorum. Önce DİSK'ten ASENTA arkadaşımızın bir vurgulaması üzerinde duracağım. Türkiye'nin belli bir süre üretim ekonomisinden vazgeçtiği tespiti doğru bir tespittir. Gerçekten Türkiye'de geçtiğimiz 15 yıl içerisinde bir üretim ekonomisi değil bir rant ekonomisi ortaya çıkmıştır. Bu rant ekonomisine, halen işin başında bulunan 1. kuşak ve en fazla 2. kuşak sanayicilerin pek fazla itiraz etmedikleri de doğru bir tespittir.

Türkiye'de bu dönemde, üretim ekonomisi yerine rant ekonomisi çıktı. Pekiyi Türkiye bir üretim ekonomisine yönelebilir miydi? Hangi koşulla? Dahil olduğunu ilan ettiği sistem içinde kalarak üretim ekonomisine yönelebilir miydi? Bu hangi sistem? Pazar ekonomilerinin egemen olduğu bir sistem. Mümkündü diyebiliriz. Çünkü, pazar ekonomilerinin egemen olduğu bir sistem içerisinde rant ekonomisine değil, üretim ekonomisine aynı süreç içerisinde yönelebilmis ülkeler örneği var. Çarpıcı örnek Pasifik Ülkeleri'dir. Türkiye'nin içinde bulunduğu sistemin ucunu tamamen kapatılmış olarak algılar isek, bu sistem konusunda yanlış bir tespitte bulunuruz. Evet sonradan sanayileşmek, önde olana yetişmek korkunç zor bir iştir. şunu tarihsel süreç içinde kabul edelim ki pazar ekonomileri sistemi, şu anda bunu oluşturan bütün ülkelerin aynı tarihsel anda, aynı koşullarda koşmaya başladıkları bir sistem değildir. Bunu hepimiz biliyorsunuz. Modern kapitalizm ilk önce Büyük Britanya İmparatorluğu'nun öne çıkmamasıyla başladı. Ondan sonrakilerin hepsi, öndekilere yetişerek bu sistemi kurdu. 19. yüzyılın sonlarında Almanya, Büyük Britanya'ya yetişti. Daha sonra ABD'nin ve Avrupa'nın küçük ekonomilerinin yetişme sürecine tanık oluyoruz. 2. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'nın yetişip bu sisteme dahil olması benim işaret ettiğim bir süreçtir. Son olarak da günümüze en yakın denemeler Güney Kore, Tayvan gibi Pasifik ülkelerinin denemesidir. Bu kervana en son Malezya katıldı. Başaracaklar mı bilmiyoruz ama deniyorlar.

Benim burada asıl üzerinde önemle durmak istediğim nokta şu; Bir yerde Uğur hocadan ayrıldığım noktayı da belirtmek istiyorum bu vesile ile. Üretimi artıracağız Türkiye'de. Yani, sanayi üretimini artıracağız. Bu arada

sanayileşme eşiğini aşacağız. Üretimi artırmak konusunda çok stratejik bir nokta var, stratejik bir parametre var. Bu parametre sanayileşmenin alelade bir parametresi değil, bir belirleyici faktör. O da teknoloji meselesi. Niçin teknoloji meselesi? Türkiye'den bir örnekle bunu çok kısa olarak anlatmaya çalışacağım. Siz sanayi yatırımı yapabilirsiniz, üretimi artırmak için belli bir yetenek de kazanabilirsiniz. Mesela bunu yapanlardan bir tanesi, beyaz eşyacı Arçelik, sanayi yatırımı yaptı. Bir üretim yeteneği de kazandı. Hatta ve hatta bir ihracat potansiyeli de kazandı. Arçelik , bu potansiyeli, yeteneği nasıl kazandı? Dışardan lisans alarak Türkçe'si teknolojiyi alarak kazandı. Fakat baktılar ki, Arçelik Avrupa pazarlarında belli bir pay edinmeye başladı, beyaz eşyada kendisine lisans veren firma, lisans vermede engeller çıkarmaya başladı. Bu dünya konjonktüründe siz bir ihracatçı, sanayici olarak eğer lisans almada gecikmeye uğruyorsanız, bunun tek bir anlamı vardır. Size, ihracat pazarını kapatıyorlardır. Eğer bundan sonra, biz üretimin artırılmasından söz ediyorsak, sanayi yatırımdan söz ediyorsak bunun ayrılmaz bir parçası vardır. Ancak ve ancak teknoloji yeteneğini kazanma süreciyle birlikte yatırım yaparsak, üretimi zorlayabileceksek, bunun bir anlamı vardır. Teknoloji yeteneği kazanmadan, üretimi artırabilmenin imkanı zaten yoktur. Yapacağınız herhangi bir yatırımda siz teknolojiyi de üretme yeteneğine sahip olamayacaksınız, size bu dünya, kendi iç pazarınız da dahil olmak üzere kapalıdır. Eğer bu dünya içerisinde kendinize, kendi içinize dönük bir düzen tamamlayabilecekseniz, ona bir itirazım yok. Ana veri olarak mevcut yaklaşımı alıyorum. Türkiye'nin kendisini tanımladığı ekonomik sistemini veri olarak alıyorum. Hem bu sistem içinde kalacaksınız, hem de teknoloji yeteneği kazanmadan üretiminizi artıracaksınız. Bu mümkün değil. Onun için eğer sanayileşme eşiği aşılanacak ise, eğer üretim artırılabilecekse, mutlaka stratejik değişkeniniz bilim ve teknoloji meselesidir. Yapılacak her türlü planın, bu strateji üzerine inşa edilmesi lazımdır. Bilim ve teknoloji temel stratejik değişkendir. Planı bunun üzerine inşa etmek zorundasınız.

Bilim ve teknoloji yeteneğini kazanmanın ayrılmaz bir parçası vardır, beyin gücü üretimi. Beyin gücü üretimi, stratejik bir diğer tamamlayıcı değişken olarak kabul edilmeden bilim ve teknoloji yeteneğini kazanmak mümkün değildir. En iyisi bunu şu bütünsellik, şu entegrasyon içinde tanımlamak gerekir. Bilim, teknoloji ve sanayi artık bir bütündür. Tek bir entitedir. Parçalanması mümkün olmayan bir entitedir. Bunları, bu üç kavramı birbirinden ayırarak yaklaşmak mümkün değildir. Bu üçlü içerisinde belirleyici olan da bilim ve teknoloji yeteneğini kazanmak meselesidir. Bu yeteneği kazanmayan bir ülkenin bu sayılan süreçler karşısında, kendi nispi bağımsızlığını (tam bağımsızlıktan söz etmiyorum) bile tanımlaması artık mümkün değildir. Teşekkür ederim..

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı) : Sayın GÖKER'e teşekkür ederiz. Sayın ESER buyurun.

Doç. Dr. Uğur ESER : Ben çok kısa olarak bir noktaya değineceğim. O da şu; konuşmamın bir yerinde dedim ki, bütünleşme, küreselleşme süreci, iki boyutu olan bir olay. Yani bir taraftan, ileri teknolojiye dayalı, sanayi üretiminin verimliliğini artıran bir olay. Ve bu açıdan baktığınızda, toplumlara yeni fırsatlar sunacak gibi görünüyor. Fakat öbür taraftan, bir takım savunma mekanizmaları geliştirmede, çok ciddi tehdit unsurları içermektedir

demıştim. Bu tehdit tarafını önlemede bahsettiğim kurumsal çerçeve içerisinde, aynı zamanda, devletin toplumsal bir önder olarak çok önemli fonksiyonları olmuştur. Devletin müdahalesi, benim düşündüğüm anlamda, otoriter, hiyerarşik, bir müdahale falan değildir. Yani burada işlevsel bir müdahale düşünüyorum. Bunun başarılı olmuş örnekleri var. Böyle bir müdahale ile, özellikle teknoloji seçmenin uygulanmasında, yani, sanayi üretiminin verimliliğinin artırılmasında, önemli bir rolü olduğunu düşünüyorum. Diğer taraftan, bunlardan ayrı olarak böyle bir sanayi yapısı yoktur derken, üretken olmayan bir sermayenin bulunduğunu, reel sektörün, maddi üretimin ortadan kalktığını, 1980 sonrası ortadan kalktığını da belirtmiştik. Bunu en iyi yine bir sanayiciden dinlemek. Şöyle diyor; "Bir sanayici çok zor para kazanıyor. Gıptayla, hasetle ve özenle çok para kazananları görüyorum, kendimi çok aptal hissediyorum" diyor. Bayağı önde gelen bir sanayici ve itiraf ediyor. Bir anlamda sanayinin durumunu yansıtıyor. Türkiye'nin eksikliği burjuvazidir. Burjuva kültürü, daha oluşmuş değildir. Burada aslında, üretken olmayan sermayenin yerini, plandaki bu sözler net bir şekilde ortaya koyuyor.

Bu yönüyle de bana kalırsa, bu yapılanma, değişim süreci, piyasa güçlerinin kendisine terk edilmeyecek kadar da ciddi bir iş. Benim söyleyeceklerim bu kadar. Teşekkür ederim...

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı): Teşekkür ederiz. Sayın ONUR buyurun.

Refik ONUR (Kimya Sanayicileri Derneği): Ben çok önemli gördüğüm, sanayileşmemizin de bugün için gerçekten önünde en büyük engel olduğu için, bir konuya tekrar değinmek istiyorum. Türkiye'de, özel yada resmi kuruluşlar, müteşebbisler, teknoloji bulabilir, kendisi üretebilir, para bulabilir, kredi alabilir, ortaklık tesis edebilir, ama tek yapamadığı şey, imar planı yapamaz, istimlak yapamaz. Devletimiz sanayileşmemizdeki en büyük dar boğazı olan yerleşim konusunu mutlaka ve mutlaka, süratle halletmelidir. Nasıl halletmelidir? Dünyadaki en uygun hammadde kaynaklarına, pazarlara en ucuz ve en kolay yolla ulaşabileceği yerleri sanayiye tahsis etmelidir. Çünkü bir ekonomik faaliyetin, bir sanayi faaliyetinin ekonomik olmasını en fazla etkileyen etkenlerin başında yerleşim yeri gelir. Bakınız, Tayvan, Güney Kore, Singapur, bunlara özeniyoruz. Bir misal daha vereyim. Denildiği gibi devletin müdahalesi orada çok değildir. Hatta yok gibi. Singapur'da olan hadiseyi söyleyeyim. Singapur, o küçük ülke, tam 7 tane adasını kimya sanayiine tahsis etmiştir. Bu adaları değişik yollarla birbirine bağlamıştır. Buraya dünyadaki kimya sanayiinde faaliyet gösteren büyük devlerin hemen hemen hepsini getirmiştir. Kazançlı olan Singapur halkı, ne kadar zamanda, ne kadar mesafe kat ettikleri ve gelirlerinin nereden, nereye geldiğini, ülkenin ne kadar temiz, ne kadar çevresinin bakımlı olduğunu hepimiz görüyoruz, biliyoruz. Bizim de mutlaka ve mutlaka rekabet edebilir bir sanayi oluşturulmasında, hepimizin yardımcı olması lazım. Önümüzdeki bu engellerin kaldırılması lazım. Bir söz var, "Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz. Görünür insanın rütbe-i aklı eserinde." Zannediyorum, Ziya Paşa'nın. Belki genç nesil bunu anlamaya bilir, ama yeni Türkçe'si insanın aklının seviyesi, yaptığı işte görünür.

Bakınız, Almanya'ya Doğu Almanya ile birleştiler. Olan hadiselerin içinde hasbel kader epeyce bulduk. Bugün Batı Almanya'da devletin demir yolları,

PTT si ("P"si henüz olmak üzere), "TT"si dahi özelleştirildi. İsveç'te yıllar yılı, hepimizin gıpta ettiği, cennet diye gösterdiğimiz ve örnek olarak gösterilen sosyal hizmetleri, sağlık hizmetleri özelleştirildi. Bugün orada sosyal sigortalar kurumu durumunda 3 özel şirket faaliyet gösteriyor. Bütün bu ülkelerdeki bu işleri düzenleyenler yanlış yapıyor da , biz mi doğrusunu biliyoruz? Onların konumu belli, bizim konumumuz belli. Lütfen bunları göz ardı etmememiz, değerlendirmemiz lazım. Biraz da kendimizi, boy aynasında görmemiz lazım.

Çok ayrıntı ama bir örnek vereyim gene. Türkiye'ye bir asbestli gemi geldi. Yani Amerika'da yapılmış çok büyük bir transatlantik. Bir Türk müteşebbis tarafından satın alındı. Kimdir, adı nedir bilmem. Ama olan hadiseyi, sempozyumlar sebebi ile az çok takip ettim. Buralarda bahsedildiği için daha sonra da oradan aklımda kaldı. Dünya basınında neler olup bitiyorsa, onlar dikkatimi çekti. Bu müteşebbis, gemiyi İzmir civarında bir yere getirdi. Orada asbestlerini sökecekti, yeniden yapacaktı. Ve bir gezi gemisi olarak kullanacaktı. Ve burada da epeyce işçi çalışacaktı. Türk halkından birileri de kazanç sağlayacaktı. Kıyametler koparıldı. Ve bu gemi Türkiye'den Rusya'ya sepetlendi. Bu işler yapılamadan. Bunlara profesörlerimiz dahi, sevinçten uçtular. Bunları sempozyumlarda konu ettiler. Ama bu hadiseden 15 gün sonra, Amerikan halkının ne kadar hassas olduğunu bilirsiniz, sağlık konusunda. Asbest kanserojen maddeler listesinden çıkarıldı. Günah değil mi, Türkiye'de bir müteşebbis biraz para kazansa, Türk işçisi orada çalışsaydı. Şunu demiyorum, gerekli tedbirler elbette alınarak. Türkiye'de asbestli boru üretiliyor, Türkiye'de asbestli levha üretiliyor, çatı levhası üretiliyor, bunları evlerimizde kullanıyoruz. Duvarlarımız kaplanıyor. Ataköy'de Emlak Bankası'nın yaptığı evlerin duvarları, asbest levha ile kaplıdır, bunu da söyleyeyim. Ben de oturuyorum içinde. Asbestten ölen yok mu? Bunun zararlı etkilerinden ölen yok mu? Türkiye'de bunun zararlı etkilerinden ölen var, ama hiç onlara bakan yok. Zavallı köylüler. Çünkü bir ekonomik faaliyet engellenemeyecek. Sizleri biraz düşündürebileceksem. Teşekkür ederim..

Murat ÖNDER (Oturma Başkanı): Teşekkür ederiz. Buyurun Sayın ASENA.

Ahmet ASENA (DİSK): Şimdi ben temel üç noktaya değinmek istiyorum. Biraz önceki konuşmamda eksik bıraktığımı düşündüm. Bunlardan bir tanesi, biraz önce beyefendinin söylediğine bağlantılı bir olay. Bugün için rekabet gücünün nerde olduğunu iyi saptamak lazım. Eğer bizim sanayimiz, geçmiş dönem sanayilerde olduğu gibi (daha başka tabirle söyleyeyim) ikinci sanayi döneminin sanayilerinde olduğu gibi rekabet gücünü doğal kaynaklara yakınlık, ucuz emek, ucuz işgücü, iç pazarın büyüklüğü ve teşvikler gibi yerlerde ararsa (gerçekten iyi niyetle arıyorsa bunu) çok şaşırır. Çünkü ne Güney Kore'de bu iş böyle, ne de diğer ülkelerde öyle. Hepsi bunların sektörel önceliklere dayanıyor. Güney Kore, şimdi Singapur. Geçmişte kimya sanayii Singapur'da değildi ki. O adamlar da seçerken, eski olayda oranın en iyi koşullarına göre seçtiler. Şimdi baktığımız zaman firmaların imalatı parça-parça yaptıklarını görüyoruz. Dolayısıyla yer seçimi aslında literatürde şu anda şöyle geçiyor. Deniliyor ki bu türden görünür avantajlar uzun vadede şirketlerin dinamizmini ortadan kaldırdığı için (tam da şirket yöneticisi mantığıyla konuşuyorum, çünkü yazan öyle birisi), değişen piyasa koşullarında kapsayıcı olmadıkları için ve kitlesel üretime dönük önlemler olduğu için şirketlerin rekabet gücünü yok edici unsurlardır. Şirketlerin rekabet

gücü teknolojiye hakim olmalarından geçer. Teknolojiye hakim olmaları ise dışardan lisans yoluyla teknoloji getirmeleri değil, o teknolojiyi bizatihi kendisi üretebilecek insanları ve organizasyonu yaratabilmeleri anlamına gelir. Dünya Bankası literatüründe de yer alan, Türkiye'deki mevcut literatürde de yer alan bazı bilgiler bunlar. Rekabet gücü olanın altını çok iyi çizmemiz ve oradan sanayi planlaması dediğimiz zaman, sek-törel öncelikler konusunda gerçekten ileri, hegemonik sektörlerle doğru sıçrama yapmamız lazım. Ben elektronik sanayiinde de çalıştım. En ileri sektörlerden birisi Alman PTT'sine de izninizle oradan geçeceğim. Şimdi Alman'dan mal satın alıyoruz. Geldi, baktık 100 DM'lik bir board alıyoruz. Komple değil de yarı mamul olarak alıyoruz. Adama dedim ki, ben bunun entegrelerini dışardan alsam, PE'sini, boş baskı devreleri de burada TELETAŞ'ta yapsam bana kaç marka mal olur? "90 marka" dedi. Yahu, dedim sen bana neyi satıyorsun?" "TeleNarma yazan Entegre devre var ya Gustom -Dizayn " dedi, "Sattığım o. Diğerleri 10 mark, sen gitsen piyasadan 10 marka toplayacaksın biliyorum, o kadarını indirdim. Ama 90 mark buradaki" dedi "mühendislik hizmeti 90 mark, buradaki teknoloji." Eğer bunu kontrol edemiyorsanız ne rekabet gücünüz var, ne de (başka bir söylemle söyleyeyim) emperyalizme karşı direnme gücünüz var. Yani buralarda kontrol imkanlarını yakalamamız lazım, onun için sektörel öncelik bence çok önemli. Devlet müdahalesi onun için dedim gerçekten. Devletin müdahalesi, yalnız sopa ile olmaz. Ama bunun çok önemli bir nokta olduğunu düşünüyorum bizi ilgilendirdiği için.

OECD'nin son literatürlerinde sıkça rastlanmaya başlandı. İşçi ücretlerinin yükseltilmesinin sanayi politikaları için zorunlu olduğunu söyleyen literatürlerle karşılaşılıyor. OECD çalışmasında Güney Kore ve o bölgedeki ülkeler izleniyor. Teknolojik sıçramayı gerçekleştirmeleri ve bugün geldikleri konuma gelebilmelerinin arkasında işçi ücretlerinin yükseltilmesinin yattığı, çünkü işverenlerin verimliliği artırabilme açısından, teknolojiyi yenileme zorunda kaldığını belirten OECD literatürü var. O açıdan biraz önce ilk grupta da geçmişti işçi ücretleri konusu. Bunu da böyle saptama olarak belirtmek istiyorum.

Bir de uluslararası boyuta değinmiştim. Uluslararası boyuttan kastettiğim şu, bir dışlamadan bahsettim ilk konuşmamda. Bu dışlama içerisinde şöyle bir olayı sürekli yaşıyoruz, ülke bazında da yaşıyoruz. Bize deniliyor ki, siz rekabet etmek istiyorsanız ey iyi işçi, düşük ücretle çalışın. İşte bizim falanca ülkeyi geçebilmemiz için doğamızı şu kadar sömürmemiz lazım. Aynı şeyler oradaki işçilere, oradaki topluma söyleniyor. Şimdi eğer, bu kalkınma denilen nesne bütün uluslararası boyutta işçilerin aleyhine, ücreti ile çalışanların aleyhine, doğanın aleyhine olacaksa olmasın. Ama böyle bir şey zorunlu değil. Bu uluslararası boyutu hiç gözardı etmemek lazım. Bunu şu anlamda da kullanıyorum. Kendi ulusalcı noktamızdan baktığımız zaman çok hızlı bir şekilde ya şuradan Kerkük'e kadar iniverelim oradaki petroleri bir kapatsak ne artar bizim rekabet gücümüz mantığına da sıçrayıveriyor. Onun için bu sanayi politikaları konusunda çok temkinli olmak gerektiğini düşünüyorum.

Devlet müdahalesi ile ilgili bir tek şey daha söylemek istiyorum. Keşke elimde olsaydı oradan okusaydım. CLINTON seçildikten sonra programını sunarken Amerikan Senatosundaki sözleri sununla başlıyor "sizinle burada devletin daha fazla ne yapabileceğini tartışmak üzere bulunuyorum. Evet Amerika'da

ekonominin büyümesinin motor gücü özel sektördür. Ama devletin yapması gereken o kadar çok şey var ki ben bu yatırımları nasıl buradan devlet eliyle gerçekleştirebiliriz onu sizinle tartışmak için buradayım" diyor. Biraz önce örnek verildi dünya ne yapıyor denildiği noktada ve bütün geriye kalan programda, ilk oturumda da refere edilmişti. Amerika'nın yeni teknolojileri, ileri teknolojileri nasıl yakalayabileceği üzerine söylenecek olan bunun kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi programı olduğudur. Teşekkürler..

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı) : Teşekkür ediyorum. Tüm konuşmacılara değerli görüşlerinden dolayı teşekkür ediyorum. Söz sırası siz değerli konukların. Buyurun.

SORU: İçinde bulunduğunuz kimya sanayii Gümrük Birliği süreci tamamlandığında Avrupa kimya tekelleriyle rekabet edebilir mi? Rekabet edebilir konuma gelmesi için neler gereklidir?

Refik ONUR (Kimya Sanayicileri Derneği): Şimdi kimya sanayicilerinden biri olarak söyleyemiyorum. Kimya sanayi aslında temel bir sanayidir. Kimya sanayi olmayan bir ülkede rekabet edebilir bir elektronik sanayini, bir tekstil sanayim, hatta turizmi kurmamız mümkün değildir. Bugün elektronik sanayini tüm olarak dikkate aldığınızda, çalışanların aşağı yukarı % 65'i kimya tahsili görmüş olanlardır. Bunlar neler, chip üretimi, reçine üretimi, tüp üretimi bütün bunlar kimyasal proseslerle yapılmaktadır. Tabii kimya sanayi aynı zamanda yoğun ileri teknoloji isteyen bir sanayi türü. İşte devletin müdahaleci olması gereken hususlardan biri de bu. Türkiye'de kimya sanayi teşvik kapsamı içinde değildir. Yani öncelikli sektörler içinde değildir. Neden? Orada oturan bir arkadaşımız, bürokratımız onu buradan çıkartmıştır. Şimdi Almanya'da 16 yıldır iktidarda olan iki parti son seçimlerde yani bundan 1 ay, 2 ay önce tekrar iktidara geldiler. Yaptıkları Koalisyon Protokolü'nün bakınız ilk 2 maddesi: 1- Bürokrasinin azaltılması. 2- Yeni iş yerlerinin açılmasına devlet desteğinin sağlanması. Protokolü'nün ilk iki maddesi. Bürokrasi gerçekten yavaş işlediği taktirde, genellikle hep böyle oluyor. Bir ülkenin kalkınmasında fevkalade fren görevi yapabiliyor. Tipik örnek de kimya sanayinin öncelikli sektörlerin dışına çıkartılmasıdır. Yine söyleyeyim CASTRO'ya demişler ki, sen parmağını kaldırdığında bütün ülkenin insanlarını ayağa kaldırıyorsun, herkes seni bu kadar seviyor, ama bunca yıldır geldiğiniz durum pek iç açıcı değil. Neden ülkeyi daha fazla kalkındıramadınız. Onun bile söylediği; "Bürokrasi, bürokrasi, bürokrasidir. Türkiye'de başarılı olanları var. Genellikle kimya sanayi başarılı. Mesela bu son krizden, kriz tabir edilirse etkilenmedik diyebilirim. Örnek olarak biz dünyanın Amerika'dan, Kanada'dan, İrlanda'dan Yeni Zelanda'ya, Avusturalya'ya, Japonya'ya kadar uzanan bölgelerine kimyasal madde ihraç ediyoruz. Devlet den de bugüne kadar en ufak teşvik alamadık. Ve bu işi de yürütüyoruz. Çok küçük sermayelerle, çok küçük çapta başlamamıza rağmen teknolojiyi de kendimiz üretmeye gayret ediyoruz. Teknoloji de sattık. Mesela ABD'ye -bizi tanıyan arkadaşlarımız bilirler konuyu- kimyasal madde üretimi konusunda teknoloji sattık ve tesis kurdular. Biz de oradan alıyoruz. Başka beceremediğimiz konularda veya onların spesialist olduğu konularda. Kimya sanayi eğer dünyadaki çalışma şartları sağlanırsa Ortak Pazar'da da, globalleşen dünya piyasasında da rekabet edebilir. Bundan hiç bir şüphemiz yok. Teşekkür ederim.

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı): Teşekkür ederim. Başka soru

SORU: Yanlış algılamadıysam Sayın ONUR işçi hakları, çevre, ve sanayileşme birlikte, paralel gittiği zaman sanayileşme hızının yavaşladığını söyledi. Öyleyse ne yapmak lazım veya bunlar arasındaki uyumu nasıl sağlamak lazım diye bir sorum var. Belki Sempozyum'un içeriğiyle bağdaşmadığı için bu konulara girmediler. Şu anda Türkiye'de her tarafta tartışılan konu üretim ve klasik tanımıyla da pastanın büyümesi. Yani öncelikle pastayı büyüteceğiz ki bir takım noktalara gelinecek.?

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı): Teşekkür ederiz. Sayın ONUR.

Refik ONUR (Kimya Sanayicileri Derneği) : Bu soru için teşekkür ederim. Şimdi hiç birinden fedakarlık yapmamamız lazım. Üretim, yatırım, çevre. Elbetteki bunların hiç birinden fedakarlık yapamayız. Benim üstünde durmak istediğim çevreciliği yanlış yorumlayıp kendi insanımıza zarar verir hale getirmememiz konusudur.

Murat ÖNDER (Oturum Başkanı): Başka soru olmadığına göre ikinci oturumu kapatıyor hepinize teşekkür ediyorum.

IV. Üretim Süreçlerinde Değişim ve İşgücü

Oturum Başkanı: Murat GÜMRÜKÇÜOĞLU (TMMOB)

Murat GÜMRÜKÇÜOĞLU (Oturum Başkanı): Herkesin kabul ettiği gibi bütün dünyada bir kriz yaşanıyor. Bu yaşanan krizin aşılması için yeni yol arayışları konusunda son yıllarda sık sık tartışmalar görülmekte, farkı görüşler ileri sürülmektedir. Gene bilindiği gibi, Avrupa'da belki başlangıcı daha 16. yüzyıla kadar götürülebilecek olan, ilk sanayi devriminin simgesi makina ve fabrika olmuştur. Bu dönemde teknolojinin gelişmesiyle daha önce kol gücü ve el emeğiyle yapılan işler, makinalarla yapılmaya başlanmış, makinaların gelişmesiyle işgücü üretkenliğinde, verimlilikte, önemli artışlar sağlanabilmiştir. Ancak bu artışların yanı sıra daha önce üretimi ve ürettiği ürünü baştan sona kendisi sağlayan, kendisi tamamlayan zanaatkar tipi üretici de makinaların gelişimi sürecinde giderek yok olmuş, bunun yerine makinaların uzantısı haline gelen ve nitelikli olmasına gerek kalmayan, niteliksiz işgücü ortaya çıkmıştır. Gene bu süreç içerisinde zanaatkar üreticinin ortadan kalkmasıyla, planlama, tasarım, koordinasyon, araştırma, geliştirme, yönetim gibi işlevler daha doğrusu zihinsel faaliyetler, tümüyle fiziksel faaliyetlerden kol gücü ile yerine getirilen faaliyetlerden ayrılarak farklı kişilerde toplanmaya başlamıştır. İşte 2. Dünya Savaşı sonrasında en parlak dönemini yaşayan, çok genel deyimle Fordist üretim sistemi dediğimiz sistem içinde kitlesel üretim içerisinde giderek Taylorcu bilimsel yönetim ilkeleri çerçevesinde, çok ayrıntılı işbölümü içerisinde bu dönemde gene çok önemli verimlilik artışı sağlanabilmiştir.

Oysa başlangıçta da belirttiğim gibi 1970'lerden itibaren giderek bu sürecin de belli bir sona doğru yaklaştığı savları ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu savlarla birlikte bir verimlilik düşüşü gerçekten gözlenen bir olay. Bu verimlilik düşüşü ile birlikte bu dönemde artık 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki parlak dönemin bittiği anlaşılmakta. Ve bir krizin ortaya çıktığı noktaya gelinmektedir. Söz konusu krizin nedenleri, ortaya çıkış sebepleri ve çözüm önerileri konusunda

yine farklı görüşler bulunmakta, özellikle ileri sanayi ülkelerinde ortaya çıkan bir takım uygulamalara bakıldığında krizin aşılması amacıyla üretim sistemlerinin oluşturduğu teknoloji tabanında radikal değişimlerin gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Böylece eski teknolojilerin yerine, ileri teknolojilerin almaya başladığını ve almakta olduğunu görüyoruz. Bunlardan özellikle mikro elektronik, bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojilerinin bileşimi olarak başta enformasyon teknolojisi ve buna dayalı ortaya çıkan esnek üretim, esnek otomasyon teknolojileri, ileri malzeme teknolojileri, biyo-teknoloji, gen mühendisliği, uzay ve havacılık teknolojileri gibi teknolojiler yalnızca ekonomik faaliyet alanında değil, tüm toplum hayatında önemli sonuçlar olan bir gelişme göstermektedir. Başta da belirttiğim gibi ilk sanayi devriminin simgesi makina ve fabrika iken bu dönemin simgesi daha çok bilgisayar olmuştur. Ve buna bağlı olarak da bu dönemde üretim süreçlerinde insanla bilginin ilişkisi adeta yeniden kurulmaya başladı, ilk sanayi devriminin ortadan kaldırdığı zanaatkar üreticinin yerini yeni bir yaklaşımla, yeni zanaatkar işçi tipi almaya başlanmıştır. Şimdi bütün bunlar farklı şekilde ele alınabilmekte, bir kesim literatürlerde rastladığımız görüşler böyle olduğunu ileri sürerken, buna karşı görüşler de ileri sürülmektedir.

Bugünkü oturumda biz bütün bu ortaya çıkan krizi, bunun yarattığı sonuçları tartışmaya çalışacağız. Belli bir değişim varsa gerçekten üretim süreçleri, endüstriyel ilişkiler sistemleri, firmalar, çalışanlar, işçiler bundan nasıl etkilenmektedir? Bu koşullar altında emek ve sermayenin konumu ve tutumu nedir?

Bunları tartışmaya çalışacağız. Bu konuda konuşmak üzere aramızda bulunan iki değerli konuşmacımız, Doç. Dr. Tülin ÖNGEN ve Doç. Dr. Erol TAYMAZ'ı kürsüye davet ediyorum.

Konuşmalarımız yaklaşık yarım saat süreli olacak, yarım saatlik sunuş konuşmasından sonra salondaki arkadaşlarımızın istediği konu varsa, soruları varsa konuşmacılarla karşılıklı tartışma imkanımız olacak. Ben önce sözü Sayın Erol TAYMAZ'a vereceğim. Erol TAYMAZ 1982 ODTÜ Makina Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 1983-1985 yılları arasında Aselsan'da Araştırma Mühendisi olarak çalıştı. Gene bu yılda ODTÜ Ekonomi Bölümü'nde lisans üstü çalışmasını tamamladı. 1985-89 yılları arasında ABD'de doktora çalışması yaptı. Şu anda ODTÜ Ekonomi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sayın TAYMAZ bize üretim sürecindeki değişimler ve firmaların buna tepkisi konusunda bir konuşma sunacaklar. Bu tepkilerin aldığı farklı biçimler pasif, aktif biçimler, bu stratejilerin uzun dönemli gelişmesiyle uyumu ve Türkiye'nin bu durumda izlemesi gereken teknoloji politikalarının ana hatları konusunda bizi aydınlatan bir konuşma yapacaklar. Buyurun.

Doç. Dr. Erol TAYMAZ : Bu sunuşta, 1970'lerden sonra gelişmiş ülkelerdeki üretim süreçlerinde, üretim örgütlenmesinde ve firmalar arası ilişkilerde gözlenen değişimleri özetlemek istiyorum. Bu özetten sonra, son yıllarda belirginleşen bu süreçlerin az gelişmiş ülkeler için ne ifade ettiğine değineceğim. Son olarak da kısaca Türkiye'deki durumdan bahsetmek, Türkiye'nin ne gibi ekonomi politikaları izlenmesi gerekir, daha doğrusu

izlenmemesi gereken teknoloji politikalarının özellikleri nelerdir, bunlara kısaca değinmek istiyorum. Sunuşu ana başlıklar halinde yapacağım fakat tartışma kısmında sanıyorum bu konular açabiliriz.

İlk önce yöntemle ilgili kısa bir şey söylemek istiyorum. Üretim süreçlerindeki değişimler ve bu değişimlerin etkilerini incelerken mikrodan-makroya diyebileceğimiz bir yaklaşım izleyebiliriz. Bu yaklaşım ilk önce mikro yapılardan yani üretim süreçlerinin kendilerinden başlayarak, üretim süreçlerindeki dönüşümlerin kurumsal yapılarla olan ilişkisine bakmayı ve bu kurumlar arasında bir yapısal uyum olmadığını incelemeyi gerektirir. Çünkü, özellikle Fransa'daki Düzenleme Okulu'nun yaklaşımından da bildiğimiz gibi, toplumsal kurumlar arasında bir yapısal uyum yoksa uzun dönemli gelişmenin sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle firmalar kendi karlarını maksimize etmeye çalışırken, firma stratejilerinin uzun dönemli makro ekonomik gelişmeye etkisini ancak kurumlar arasındaki yapısal uyuma bakarak çıkabiliriz. Bu bağlamda dört önemli toplumsal kurum olduğunu söyleyebiliriz, ilk kurum, ücretli emeğin biçimleri ve bu biçimlerin varoluş koşulları. İncelediğimiz toplumlar kapitalist toplumlar olduğu için temel üretici güç işgücü yani ücretli emektir. Ücretli emeğin nasıl yeniden üretildiği, ücretin nasıl saptandığı, nasıl eğitildiği, gibi konular temel öneme sahiptir. Bu kurumlar sermaye ile emek arasındaki ilişkinin düzenlenmesini sağlar. İkinci önemli kurumsal yapı, firmalar arasındaki ilişkiyi düzenleyen kurumlardır. Firmalar birbiriyle nasıl rekabet ediyor, hangi tür piyasalarda rekabet ediyor, ve bu rekabetin biçimi nelerdir? Üçüncü kurum, devletin kendisi ile ilgilidir. Devletin yapılanması nasıl, devletin ekonomiye müdahale biçimleri nasıl, devletin düzenlediği yapısal ortam nasıl. Bu ilişkileri belirleyen kurumların incelenmesi gerekiyor. Son olarak, dördüncü temel kurumsal yapı, ülke ekonomisinin dünya ekonomisine eklenme biçimleriyle ilgilidir. Bu sunuşta 1. ve 2. tip kurumlara, yani ücretli emek, işgücü ve firmalar arasındaki ilişkiye değineceğim. Devlete ve uluslararası ekonomiye ilişkin fazla şey söylemeyeceğim.

Konuya geçmeden son olarak üretim süreci kavramını kısaca tanımlamak istiyorum. Üretim süreci bildiğiniz gibi bir malın veya hizmetin değişim amacıyla üretilme süreci. Fakat bu sürecin iki boyutu var: Teknik ve toplumsal. Teknik boyutunu emek süreci kavramıyla tanımlayabiliyoruz. İşçilerin belirli makineler kullanarak, belirli hammaddeleri ürüne dönüştürme sürecine emek süreci diyebiliriz. Üretim sürecinin ikinci boyutu da toplumsal boyutudur. Bu süreci değer yaratma süreci olarak tanımlayabiliriz. Çünkü firmaların nihai amacı mal üretmek değil kâr elde etmek. Bu nedenle emek sürecinin toplumsal boyutu kârların oluşmasını sağlayan değer üretim sürecidir. Emek süreci sadece imalat sürecine, örneğin belli metal parçalarının makinelerle işlenmesi sürecine indirgenmemeli. Bu sürecin diğer aşamaları, yani araştırma- geliştirme aşaması, tasarım aşaması, planlama aşaması da çok önemli. Çünkü üretim sürecinin değişimi ile ilgili tartışmalarda araştırma-geliştirme, tasarım, planlama gibi faaliyetler genellikle gözardı edilebiliyor.

1970'lerden sonra dünya ekonomisinde ne gibi değişimler oldu? Bildiğiniz gibi en önemli dönüşüm 1970'lerden sonra dünya ekonomisinin içine girdiği ekonomik bunalım. Bu, son 10-20 yıldır, temel belirleyici faktördür. Tabii bütün

İktisatçılar böyle bir krizin olduğu görüşünü paylaşmıyor. Fakat genel olarak kabul edilen görüş böyle bir krizin olduğu. Bu krizin açıklamasına ilişkin değişik yaklaşımlar var. En bilinenlerden bir tanesi Düzenleme Okulu. Bu okulun yaklaşımına göre 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş kapitalist ekonomiler altın çağını yaşadılar. Bu dönemde bu ülkeler kitlesel üretime dayalı bir üretim sistemi ve bu kitlesel üretimi destekleyen düzenleme tarzının bileşiminde büyük ekonomik büyüme oranları sağladılar. Fakat 60'ların sonlarında, 70'lerin başlarında gelişmeyi sağlayan Fordist üretim sistemi tıkanı. Üretim ve üretkenlik artışları gerçekleştirememeye başladı. İktisatçılara göre bundan sonraki dönem neo-Fordist yada post-Fordist diyebileceğimiz, Fordist yapıların dönüşümüne dayalı bir sistem olmalı. Krizi açıklayan ikinci kuram özellikle İngiltere'deki iktisatçıların geliştirdiği teknolojik ekonomik paradigmalara kuramı diyebileceğimiz bir yaklaşım. Bu da bir ölçüde benzer. Bu iktisatçılara göre de 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişim kitlesel üretim uzun dalgası sonucu gerçekleşti. Fakat bu dalga yine teknolojik sınırlarına ulaştı. Artık üretimi artırmak, üretkenliği artırmak mümkün olmuyor. Ve bu iktisatçılara göre bundan sonraki gelişme dalgası iletişim ve enformasyon teknolojilerine dayanan uzun dalga olacak. Bu konuda üçüncü önemli kuram da Amerika'daki bazı iktisatçıların esnek uzmanlaşma yaklaşımı diye bilinen kuramı. Bu kurama göre, sanayi devriminde gelişmiş ülkeler iki tercih arasında seçim yapmak durumundaydılar. Bu tercihler kitlesel üretim ve esnek üretimdi. Fakat o tarihte farklı politik yapılanmalar nedeniyle kitlesel üretim egemen oldu. Fakat 70'lerde kitlesel üretim, kitlesel tüketim piyasalarının doymasıyla tıkanmaya başladı. Ve bugün insanlık yeniden iki üretim sistemi arasında tercih yapmak durumunda: Kitlesel üretim veya esnek uzmanlaşma. Bu iktisatçılar iki sistem arasındaki seçimin politik yapılanmalar sonucu belirleneceğini söylüyorlarsa da kendilerinin esnek uzmanlaşmayı daha insani, daha tercih edilebilir bir sistem olarak gördüklerini söylemek mümkün.

Krizin açıklanmasına yönelik bu farklı yaklaşımların üzerinde anlaştığı, 70'lerden sonra dünya ekonomisinde gözlemlenen önemli değişimler nelerdir? İlk önce, rekabetin daha keskinleşmesi, daha da artması. Bunun çeşitli nedenleri var. Öncelikle ulaştırma ve haberleşme teknolojilerinin gelişmesini söyleyebiliriz. Ulaştırma ve haberleşme öyle gelişti ki dünyanın belli bir noktasındaki firma diğer bölgedeki/ülkedeki firmalarla da rekabet edebiliyor. Uluslararası rekabetin artmasının ikinci önemli nedeni, dünya ekonomik bunalımı. Çünkü, firmalar, dünya ekonomik bunalımından çıkmak için üretimlerini uluslararasılaştırmak zorundadırlar, yani, hem daha ucuz işgücünün olduğu bölgelere doğru üretimlerini taşımak ihtiyacı duyuyorlar, hem de kendi iç piyasalarında karşılaştıkları sorunları aşmak için diğer piyasalara ulaşmaya çalışıyorlar.

İkinci dönüşüm, piyasaların parçalanması ve farklılaşması diyebileceğimiz bir dönüşüm. 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki kitlesel üretime dayanan gelişmenin en önemli özelliklerinden biri, firmaların belli bir standart maldan çok fazla miktarda üretmeleriydi. Fakat pek çok iktisatçının iddiasına göre 70'lerden sonra artık bu durum değişmeye başladı. Artık firmalar tek bir mal değil, farklılaşmış malları üretmek, yani ürettikleri malı değişik biçimleriyle sunmak konumundalar. Çünkü gelişmiş ülkelerdeki gelirler düzeyinin artmasından dolayı artık tüketiciler daha farklı ürünler tercih ediyorlar, standart mallar

istemiyorlar. Ayrıca, piyasanın parçalanmasının bir başka nedeni bir ölçüde krize bağlı olarak gelir dağılımının giderek bozulması. Gelir dağılımı giderek daha fazla bozulduğu için tüketici tercihleri farklılaşıyor. Son olarak, firmaların kendileri de artan rekabet ortamında ürünlerini farklılaştırmaya çalışıyorlar.

Üçüncü dönüşüm, 1970'lerdeki ekonomik ortamın önemli bir farklılığı, ekonomik belirsizliklerin artmasından kaynaklanan dönüşümdür. Firmalar 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki altın döneme göre daha belirsiz bir ortamda yaşıyorlar. Yani gelecekte, teknolojiye ne olacağını, tüketici tercihinin ne olacağını, fiyatların ne olacağını, döviz kurumunun ne olacağını tahmin etmekte büyük ölçüde zorlanıyorlar. Bu da önemli bir dönüşüm. Son olarak dünya iktisadi bunalımı ile ilgili olarak, bazı kitlesel üretim piyasalarının, özellikle dayanıklı tüketim malları piyasalarının doyma noktası gelmesinin de önemli bir dönüşüm olduğunu vurgulamamız gerekiyor.

Dünya ekonomisinde bu tip dönüşümler olurken firmalar nasıl tepki gösteriyor? İlk tepki, daha önce belirtildiği gibi ürün çeşitliliğinin artırılması. Firmalar aynı anda hem farklı ürünler üretmeye çalışıyor, hem de sürekli, daha sık yeni ürünler piyasaya çıkarmaya çalışıyorlar. Bunun nedenleri tabii ki ekonomik bunalım. Bir başka nedeni de tüketicilerin böyle tercih etmesi ve rekabetin kızıştırılması. Bu nedenlerden dolayı üretim çeşitliliğinin artırılması yönünde bir baskı olduğu söyleniyor, ikinci olarak, üretim esnekliğini artırmaya çalışıyorlar. Bu tartışmalarda en çok vurgulanan özellik bu. Bazı iktisatçılara göre bu eğilim o kadar güçlü ve önemli ki, esnekliğe dayalı (esnek uzmanlaşma gibi) yeni bir üretim tarzına, bu üretim tarzına dayalı yeni bir gelişme tarzına doğru bir geçiş var. Esneklik konusu bu tartışmalarda ön plana çıktığı için bu konuyu biraz açmakta fayda var.

Üretim esnekliğini üç ayrı alanda veya üç ayrı boyutta incelemek mümkün.

1. Teknoloji alanı: Firmaların daha esnek, elektroniğe dayalı teknolojiler kullandığı, bilgisayar destekli tasarım (CAD), bilgisayar destekli üretim (CAM), sayısal kontrollü (NC) tezgahlar gibi daha esnek teknolojileri kullanılmaya başladığı iddia ediliyor ki bu iddia verilerle destekleniyor. Örneğin, makina stoğuna baktığımız zaman gerçekten de sayısal kontrollü tezgahların ve esnek teknolojilerin payının gelişmiş ülkelerde büyük hızla arttığı görülüyor.

2. İşgücü alanı: Üretim esnekliğinin ikinci boyutu yada üretim esnekliğini sağlamanın ikinci yolu işgücünün esnek kullanımı, işgücünün esnek olması. Bunun da üç biçimi var. Birinci biçim, işlevsel esneklik. İşlevsel esneklikten kastedilen, belli bir işçinin tek bir işi değil, birden fazla işi yapabilmesi. Diyelim ki, bir işçi hem A makinasını, hem de B makinasını kontrol edebilecek. Bu aynı anda olabilir veya zaman içinde değişebilir. Yada işçi, belli bir makina ile ilgili farklı işlemleri yapabilecek. Yani hem makinanın kontrolünü, hem bakımını, hem de programlamasını yapacak. Bu esneklik biçimi işçinin beceri düzeyinde genişlemeye dayanan bir esnekliktir. İşgücünün esnek kullanımının ikinci biçimi sayısal esneklik denilen biçim. Bu da işgücünün çalışma saatlerinin talebe göre değişmesi, bazı mevsimlerde çalışmaması, bazı dönemlerde çalışması, yada gün içinde değişik saatlerde çalışması gibi etkenleri içeriyor. Son olarak da, işgücünün esnek kullanımından kastedilen

ücretlerin esnek olması: Yani diyelim firma kârlıyken belli bir süre ücretlerin yükselebilmesi, ama firma karının düştüğü dönemlerde ücretlerin de düşebilmesi (Ücretlerin hem artarken, hem azalırken esnek olması). Özellikle neo-klasik iktisatçılar ücret esnekliğine çok fazla vurgu yapıyorlar, yani ücretlerin esnek olması gerektiğini belirtiyorlar.

3. Firmalar-arası ilişki alanı: Üretim esnekliğini sağlamanın üçüncü boyutu firmalar arasındaki ilişkinin esnek olması. Firmalar taşeronluk ilişkilerinde olabilir, ağ tipi örgütlenme modelleriyle olabilir, farklı örgütlenme tarzlarıyla esnek ilişkiler kurarak üretimlerinin esnek olmasını sağlayabilirler. Firmalar arası esnek ilişkiye bağlı olan firmaların belirli alanlarda uzmanlaşması da mümkün. Örneğin, 70'lerde, özellikle 80'lerde Batı ülkelerindeki firmalarda "back to basics" dediğimiz bir hareket var. Firmalar kendilerinin en iyi yaptığı işe yoğunlaşmaya başlıyorlar: İyi yapamadıkları işleri bırakıp, tasfiye edip, bu işleri diğer firmalardan sağlayıp, kendilerinin en iyi bildiği, en üretken oldukları alanlarda uzmanlaşmaya çalışıyorlar. Bunun da değişik biçimleri var. Bir tanesi adem-i merkezileşme dediğimiz biçim. Bir firma kendi birimlerinin sanki ayrı firmalarmış gibi davranmasını istiyor. Firma içinde bir anlamda piyasa mekanizmasının daha etkin çalışması söz konusu. Bunun önemli bir nedeni hangi birimlerin verimli olduğunu, hangi birimlerin olmağını tespit etmek. Verimli olmayan birimlerinde zaman içinde tasfiye edilmesi söz konusu. Uzmanlaşmanın ikinci biçimi taşeron ilişkilerin daha da artması. Yani firmaların daha önce kendilerinin yaptığı işleri taşeron firmalara devretmeleri. Son olarak da girdi oranlarının yükseltilmesini söyleyebiliriz. Taşeron ilişkilerde girdi oranları büyük ölçüde yükseliyor, fakat bu üçüncü ilişkide piyasa mekanizmasına dayanan, taşeron ilişkiler dışındaki girdilerin artması söz konusu.

Firmaların izlediği bu farklı stratejilerin işgücü üzerindeki etkisi nelerdir? İlk olarak işlevsel esnekliğin artmasının işçilerin beceri düzeyini artırdığı için olumlu bir etkisi olabileceği yada olacağı söylenebilir. Sayısal esnekliğin artmasının yine işgücü açısından olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü işçiler kendi tercih ettikleri saatlerde çalışabiliyorlarsa bu bir anlamda olumlu bir şey. Fakat sayısal esnekliğin nasıl kullanıldığı önemli, işçiler kendi isteklerine bağlı olarak mı işe gitme saatleri saptıyorlar, yoksa firmalar talepteki dalgalanmaları işgücünün çalışma süresine mi yansıtıyorlar? Çünkü bu, hem gelir düzeyinde belirsizliğe yol açıyor, hem de eğitim gibi "yatırım" sayılabilecek faaliyetlerin kesilmesine neden olabiliyor. Bu konuya daha sonra tekrar değineceğiz. Ücretlerin esnekliği ise gayet tabii olumsuz karşılanan bir şey.

Burada özetlediğimiz biçimiyle üretim esnekliğinin artması, sadece imalat süreciyle ilgili olan bir dönüşümdür. Üretim sürecinin diğer aşamalarında, örneğin planlama, tasarım gibi aşamalarında esnekliğin artmayıp tam tersine bildiğimiz klasik Taylorist uygulamaların artması da söz konusu olabiliyor. Örneğin bilgisayar programcılığı artık bugün bilgi yoğun, kalifiye bir iş olarak görünmüyor, tam tersine bilgisayar programı üreten firmalardaki örgütlenme biçimi Taylorist biçime çok benziyor.

Bu genel özetlerden sonra teknolojiye biraz bakalım. Teknolojide ne gibi değişiklikler oluyor? İlk görülen değişim ürünlerin bilgi içeriklerinin artması. Belli bir ürün üretilirken daha fazla, daha yoğun ve derinlemesine bilgiye sahip

olmak gerekiyor. Bunun önemli bir etkisi de formal araştırma geliştirme faaliyetlerinin öneminin artması. Artık bir atölyede elde ettiğimiz bilgi, beceri yeni ürünlerin üretilmesi için yeterli değil, formal araştırma geliştirmenin olması önemli. Oluşumsal (jenerik, kök) dediğimiz bilgi, temel bilgiler gittikçe önem kazanıyor. Bunun sonucu bilgi ve teknolojinin kullanımı genelleşiyor. Bir teknoloji, sadece belli bir üründe değil pek çok üründe kullanılabilir hale geliyor. Lazer teknolojisi örnek olarak verilebilir. Lazer günümüzde tıbbi cihazlar, takım makineleri, ölçüm aletleri gibi pek çok üründe ve değişik alanda kullanılıyor. Bu oluşumsal (jenerik) teknolojilerin önem kazanmasının ikinci sonucu, teknolojik farklılaşmanın önem kazanması. Bir yandan belirli bir oluşumsal teknoloji çok farklı ürünlerde kullanılabilirken, belirli bir ürünü tasarlamak ya imal edebilmek için de çok farklı teknolojileri bir arada kullanmak gerekiyor. Örneğin, diyelim ki eskiden otomobil üretmek için sadece mekanik bilgisi belki yeterliydi. Günümüzde otomobili üretmek için mekanğin yanında kimya, aero dinamik, elektronik gibi teknolojileri bilmek ve kullanmak gerekli. Bu yüzden bir teknolojiye hakim olarak bir ürün üretmemiz kolay değil. Bütün teknolojileri az çok bilmemiz, kullanılacak teknolojilerin önemli bir kesiminin de diğer firma ve kuruluşlardan temin edilmesi gerekiyor. Ki bu da teknolojideki üçüncü önemli değişim; dış teknoloji kaynakları önem kazanıyor. Çünkü bütün bu teknolojilere siz sahip olamayacağınız için, o büyüklükteki firmanın oluşması mümkün olmayacağı için ihtiyaç duyduğunuz teknolojilerin büyük ölçüde, daha yoğun olarak dış kaynaklardan temin edilmesi lazım.

Bilim ve teknoloji süreçlerindeki dördüncü önemli değişiklik, bu değişikliklerin sonucu bilgi üretim hizmetlerinin, bilginin kendisinin metalaşması. Tabii eskiden de bilgi meta halindeydi. Fakat son yıllarda bilginin üretimdeki önemi arttığı için bu metalaşma süreci daha üst boyutlarda. Eskiden firma içinde gerçekleştirilen bilgi üretim faaliyetleri artık firma dışından sağlanıyor. Bu da genellikle hizmet sektörü dediğimiz sektörden sağlanan bir faaliyet. Gelişmiş ülkelere baktığımızda hizmet sektörünün ekonomi içindeki payının arttığını, sanayi sektörünün payının düştüğünü görüyoruz. Fakat eskiden sanayinin gerçekleştirdiği fakat şimdi hizmet sektöründen alınan faaliyetleri de sanayi sektörü kapsamında değerlendirirseniz, gelişmiş ülkelerde sanayi sektörünün payının düşmesi o kadar önemli bir düşüş değil.

Bilgi üretim sürecindeki bu değişmelerin firmalar üzerindeki etkilerini iki başlık altında özetleyebiliriz. Birincisi, dünkü oturumda Oktar TÜREL hocamız da değinmişti, ağ tipi örgütlenme yapılarının önem kazanması. Ekonomik faaliyetlerin koordinasyonunda genellikle iki biçim olduğu söyleniyor. Bir tanesi piyasa mekanizması: Görelî fiyatlarla ekonomik faaliyetlerin koordine edilmesi. İkincisi firma: Ekonomik faaliyetlerin bir örgüt tarafından koordine edilmesi. Ağ tipi örgütlenme yapısı ise bu iki biçimin arasında, yani hem piyasa mekanizmasına hem örgüte benzeyen yeni bir biçim. Ağ, tipi örgütlenme biçimi piyasa mekanizmasının yeterli olmadığı durumlarda önem kazanıyor. Daha önce bahsettiğimiz gibi bilgi değişimi artık önemli bir faktör. Ama piyasa mekanizmasının bilgi değişimini sağlamakla yetersiz olduğu da bilinen bir şey. Ağ tipi örgütlenme oluşturan firmalar piyasa mekanizmalarını kullanmadan kendi aralarında bilgi değişiyorlar. Tamamen serbest olmasa bile piyasa mekanizması dışında bir bilgi alış verişi söz konusu. Ağ tipi örgütlenmenin firmaya (örgüte) göre avantajı esnekliği. Firmalar hızlı değişim

ortamlarında uyum sağlayabilecek esnekliği gösteremiyorlar. Ağ tipi örgütlenme bu esnekliği sağlamanın bir yolu.

Firmalar arasındaki bilgi alışverişinin önem kazanmasına bağlı olarak firmaların birbirine yakın olması ön plana çıkıyor. Firma yakınlığını iki boyutta düşünmek gerekli. Biri coğrafi boyut. Bir bölgede, birbirine coğrafi olarak yakın olan firmalar arasında bilgi alışverişı daha kolay. Ama ikinci boyut daha var ki en az coğrafi yakınlık kadar önemli. Felsefi boyut diyebileceğimiz üretim anlayışının yakınlığı çok önemli. Bu örneğin Amerika'daki Japon firmalarıyla ilgili olarak gündeme gelen bir konu. Japon firmaları Amerika'da da üretim faaliyeti gösteriyorlar. Fakat bu firmalarla, Amerikan firmaları arasında çok yakın ilişki olamıyor. Bunun bir nedeni özellikle esnekliğe önem veren üretim felsefesinin Amerikalıların kitlesele üretime vurgu yapan üretim felsefesinden çok farklı olması. Bu yüzden de firmalar arasında bilgi alışverişı pek kolay gerçekleşmiyor. Az gelişmiş ülkelerdeki firmalar, birbirine "yakın", fakat tamamlayıcı teknolojilere sahip firmalar arasında oluşturan ve bilgi alışverişine dayalı bu Ağ tipi örgütlenmelere katılmazlarsa, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki teknolojik uçurumun daha da artması söz konusu.

Dünya ekonomisinde ve üretim teknolojilerinde genel hatlarıyla özetlediğim bu dönüşümler gerçekleşirken gelişmiş ülkelerdeki firmaların hepsi aynı (türdeş) tepki ve stratejiler izlemiyor. Firmalar kendi geçmişlerine dayanan ve içinde buldukları koşullara göre farklı tepkiler geliştiriyorlar. Fakat esneklik tartışmaları bağlamında iki genel tepki biçiminden bahsetmek mümkün. Bir tanesi dışsal faktörler tarafından belirlenen savunma amaçlı esnekliğin önem kazanması. Bu durumda esnekliğin amacı beklenmedik dışsal değişiklikler olduğu zaman, yani dış ortam değiştiiği zaman, yeni koşullara kolaylıkla adapte olmak. Burada esnekliği sağlamanın en önemli yollarından biri işgücü maliyetinin düşürülebilmesi, sayısal esnekliğin sağlanabilmesidir. Çünkü bu davranış biçimini gösteren firmaların amacı, düşük fiyat ile rekabet gücü kazanabilmek. Bu durumda firmanın baş vurduğu yollardan bir tanesi atipik dediğimiz sözleşme biçimlerinin uygulanması. İşgücüyle uzun dönemli sözleşme yapılmıyor, kısa dönemli ve kapsamı dar sözleşmeler yapılıyor. Bu firmaların "eski" (geleneksel) teknoloji kullandıkları söyleniyor, işgücünde sağlanan bu sayısal ücret esnekliğinden dolayı firma esnekliği başarıyor. Hem esnekliği başardığı hem de üretim maliyetini düşürdüğu için kısa dönemde yüksek kârlar elde edebiliyor. Ama uzun dönemde ne oluyor? Firmaların bu davranış biçimiyle diğer kurumlar arasında bir yapısal uyum var? Bu strateji temelinde ekonomide uzun dönemli bir gelişme sağlanamıyor. Bu tip bir stratejinin ilk etkisi eşitsizliğin artması, gelir dağılımının daha da bozulması, ikinci olarak teknolojik gelişmenin firma stratejisi içinde önemini kaybediyor. Firma teknolojik gelişmeye ve işgücünün eğitime önem vermiyor. Çünkü temel amacı işgücü maliyetini düşürerek fiyat rekabeti yoluyla kısa dönemli performansını yükseltmek.

"Pasif" esnekliğe karşıt olarak, "aktif esnekliği gündeme getiren bir biçimden de bahsedilebilir. Burada firmanın esnekliği kazanmaktaki amacı dış ortama uyum sağlamak değil, piyasadaki değişik fırsatları değerlendirerek kar elde etmenin koşullarını yaratmak. Yani dış koşullara uyum değil, tam tersine piyasayı dönüştürebilmek, değerştirebilmek söz konusu. Buradaki temel rekabet yöntemi kalite rekabeti; ürünlerin kalitesini artırarak, çeşitliliğini artırarak, sürekli yeni ürünleri piyasaya sürerek rekabet edebilmek. Firmadaki

vurgu, yeni teknolojilere uyarlanma kapasitesi. Yani işgücü maliyetlerini düşürerek değil tam tersine yeni teknolojiyi uygulayarak esnekliği arttırmak stratejinin temelini oluşturuyor. Böyle bir firmanın iç yapısında işgücünün kalifiye olması gerekli, yani işlevsel esnekliğin önem kazanması söz konusu. İşlevsel esnekliğin önem kazanmasına bağlı olarak uzun dönemli istihdam önemli.

İstihdamın kısa dönemli mi, uzun dönemli mi olduğu veya firmanın bunu nasıl gördüğü çok önemli, istihdam kısa dönemli olursa firmanın işgücünü eğitmek gibi bir kaygısı yok. Çünkü kısa süre sonra kaybedeceği işgücünü firma eğitilirse bunu bir masraf olarak görüyor. Ancak uzun dönemli istihdam olursa, firma işgücünü kendi içinde tutmayı düşünüyorsa, kendi işçisini eğitir, yeni teknolojilerin gerektirdiği yeni becerileri işçilere sağlayabilir. O zaman kısa dönemde bir firmanın yapısı esnek değil, tam tersine rijit oluyor. Talep düştüğü zaman firmada kullanılan teknolojilerin gerektirdiği beceriyi kazanmış işçiyi işten çıkartmıyorsunuz. Fakat esneklik, dinamik esneklik, uzun dönemdeki yeni teknolojilere uyarlanma kapasitesi. Ve bunun sonucunda ücretlerin artması sağlanabiliyor. Ücretler artıyor çünkü istihdam edilen işgücü, kalifiye işgücü daha fazla ücret ödenmesi gereken işgücü . Kaldı ki uzun dönemde firma yüksek performans gösteriyor. Bu firmanın temel özelliği de teknolojik dinamizm. Firmanın amacı sürekli yeni teknolojileri geliştirmek, yeni ürünler geliştirmek, yeni üretim teknolojileri adapte etmek.

Buraya kadar anlattığımız gelişmeler daha çok gelişmiş ülkelerle ilgili. Bu yeni teknolojiler, yeni gelişmeler az gelişmiş ülkeler için ne ifade ediyor? Bu konuda yoğun tartışmalar var. Kimi araştırmacılar yeni teknolojilerin az gelişmiş ülkeler açısından yeni fırsatlar yarattığını söylüyor. Yeni teknolojiler, esnek teknolojiler, üretim ölçeğini düşürüyor. Az gelişmiş ülkeler kitlesel üretim teknolojileri kullanamıyorlardı, çünkü iç piyasaları kısıtlıydı. Fakat yeni teknolojiler küçük ölçekle, büyük ölçek arasındaki maliyet farkını azaltıyor. Bu nedenle bu az gelişmiş ülkelerin durumunda bir gelişme sağlayabilir deniliyor. Yeni teknolojilerde formal araştırma-geliştirme faaliyetlerinin, formal eğitimin önemli olduğunu söylemiştik. Bir anlamda bu teknolojiler büyük ölçüde sınıfta öğrenilebiliyor. Uzun bir üretim çizgisi, tecrübesi gerekemeyebiliyor. Son olarak az gelişmiş ülkelerde gelişmiş köklü, yaygın bir kitlesel üretim sistemi yok. Bu nedenle yeni bir sisteme adapte olmasının daha kolay olduğu iddia ediliyor. Ama kitlesel üretim sisteminin yaygın, köklü olduğu Amerika gibi ülkelerde yeni teknolojilerin o kadar kolay adapte edilemediği çünkü, kitlesel üretime dayalı sektörlerle firmaların yeni teknolojilerin gelişmesini, yaygınlaşmasını engellediğini iddia ediliyor.

Bütün bunlar tartışmalı önermeler. Başka iktisatçılara göre de bu yeni teknolojiler az gelişmiş ülkeler için yeni fırsatlar değil, yeni kısıtlamalar getiriyor. Daha önce belirttiğimiz gibi firmalar arasındaki felsefi ve coğrafi yakınlık önem kazanıyor. Bu aslında gelişmiş ülkelerde bir bloklaşma eğilimi getiriyor. Gelişmiş ülkeler artık az gelişmiş ülkelerle ilişkilerini kısıtlamaya başlıyor. Bu da gelişmekte olan ülkeler için olumsuz bir durum. Yeni teknolojilerin formal araştırma geliştirme faaliyetlerinin önemini arttırması da az gelişmiş ülkelerin zararına olabilir. Bu faaliyetler büyük miktarda yatırım ve finansman gerektirdiği için az gelişmiş ülkelerin bu faaliyetlere yeteri kadar katılamaması, teknolojik uçurumun genişlemesi söz konusu. Yeni teknolojiler,

daha önce bahsettiğimiz gibi karşılıklı bağımlılığı arttırıyor. Çünkü hem belli teknoloji farklı ürünlerde kullanılıyor, hem de belli bir ürünün üretilmesi farklı teknolojiler gerektiriyor. Ağ tipi örgütlenme yapılarıyla bilgi alış-verişini gerçekleştirmeniz gerekiyor. Azgelişmiş ülkelerdeki firmaların ağ tipi yapılara girmesi oldukça zor. Son olarak, azgelişmiş ülkelerdeki firmalar bu yeni teknolojileri adapte edemedikleri sürece düşük maliyete, düşük ücrete dayalı stratejileri tercih etme eğiliminde oluyorlar. Bu az gelişmiş ülkelerin düşük ücrete dayalı süreçlere, geleceği olmayan süreçlere hapsolması demek. Bu da ekonomik gelişme açısından olumsuz bir durum.

Son olarak Türkiye'deki duruma kuş bakışı bakarsak: Türkiye'deki duruma teknolojik boyutta baktığımız zaman, araştırma geliştirme faaliyetlerinin hemen hemen hiç yapılmadığını görüyoruz ki, bu yeni teknolojilerin adapte edilmesinde önemli bir sorun. Örneğin 1992 yılında D.İ.E.'nin yapmış olduğu bir araştırmaya göre Türkiye'de toplam 1.5 milyar dolar araştırma- geliştirme faaliyetine ayrılmış. 1.5 milyar doların sadece 370 milyon doları özel firmalar tarafından gerçekleştirilmiş. Bu faaliyetlerin ne kadarının gerçek araştırma geliştirme olduğu da tartışılabilir. Ama sadece IBM firmasının 1989 yılındaki araştırma-geliştirme bütçesi 5.2 milyar dolar. IBM firmasının araştırma-geliştirme bütçesi Türkiye'nin toplam ayırdığı paranın üç katından biraz daha fazla. İkinci sorun, Türkiye'de teknoloji politikasının olmaması. Belirli, tutarlı bir teknoloji politikasının olduğunu söylemek mümkün değil. Yeni, esnek üretim teknolojilerinin en önemli öğelerinden biri, sayısal kontrollü (NC) takım tezgahları. Bu alanda Türkiye'de ilginç bir yapı var. 1980'lerin ortasına kadar sayısal kontrollü takım tezgahları hiç yaygınlaşmamıştı, kullanımı çok düşük düzeydeydi. Fakat dış ticaret verilerine göre 1989 yılından itibaren olağanüstü bir ithalat var. Yılda yaklaşık 1500-2000 tane sayısal takım tezgahının ithal edildiği görülüyor. Kore'deki ithalat yılda yaklaşık 1000-1500. Burada, Türkiye verilerinde bir ölçüde yanlışlık olduğu söylenebilir (bu da kendi başına bir sorun). Fakat bu tezgahların kullanımının son yıllarda ciddi bir şekilde artmış olduğu görülüyor. Sayılar yanlış bile olsa, sayısal kontrollü takım tezgahların, yeni üretim teknolojilerinin, Türkiye'de yaygınlaşmasında, kullanımında bir artış olduğunu söylemek mümkün. Bunun temel nedeni de aslında üretim esnekliğini arttırmak değil, kaliteyi arttırmak. Türkiye'de bu teknolojiler üretim esnekliğini arttırmak için değil kaliteyi arttırmak için kullanılıyor. Bu da sanayinin gelişmesi açısından olumlu görülebilir.

İşgücüne bakarsak son yıllarda, özellikle son ekonomik krizden sonra, kısa süreli, düşük ücrete dayalı tedbirlere firmaların öncelik verdiği görülüyor. Örneğin şu anda MESS ile işçi sendikaları arasında toplu sözleşme görüşmeleri devam ediyordu. Bu görüşmelerde işveren sendikasının üzerinde çok durduğu noktalar, kıdem tazminatları süresinin düşürülmesi, fazla mesai ücretlerinin yarıya indirilmesi, kısa süreli çalışmanın kabul edilmesi, ücretsiz izin ve telafi çalışmasının toplu sözleşmede yer alması gibi noktalar. Bunlar hep sayısal esnekliğe yönelik tedbirler. Bu da uzun dönemli gelişme açısından pek olumlu değil. Çünkü bu tip strateji daha önce bahsettiğimiz savunmacı esnekliğe önem veren bir yöntem. Sadece ücrete dayalı tedbirlerin, sadece sayısal esnekliğe dayanan tedbirlerin uzun dönemdeki mahzurları çok fazla. Çünkü bu durumda firmalar rekabetin teknoloji boyutunu değil sadece maliyet boyutunu düşünüyorlar. Fakat biliyoruz ki Avrupa ülkeleri, Batı ülkeleri fiyata dayalı ticaret tedbirleri yerine ithalatı kısıtlayan

değişik tedbirler alıyorlar. Batı ülkelerine belli bir kalite düzeyine ulaşmayan malların ithal edilmesi artan ölçüde yasaklanıyor. Bir de ürünlerin çevre boyutu var. Çevre dostu olmayan ürünlerin ithalinde kısıtlamalar var. Fakat biz bu düşük ücrete dayalı tedbirlerle gidersek kaliteli, çevre dostu olan ürünleri üretmemiz pek kolay olmayacak. Asıl önem verilmesi gereken de bu tip ürünler. İkinci olarak kısa dönemli, sayısal esnekliğe dayalı tedbirlere önem verilse, zaten pek fazla olmayan işgücünün eğitimi, büyük ölçüde aksayacak, işgücünün eğitimi de sağlanmadığı müddetçe uzun dönemde rekabet, yani kaliteye dayanan rekabetin oluşması mümkün değil.

Bu noktada, teknoloji politikasının temel çerçevesini konuşabiliriz. Firmalar kendi açılarından kısa dönemli maliyetlerini düşürmeyi tercih ediyorlar, fakat bu, ülkenin ekonomik gelişmesi açısından tutarlı bir politika olmayabilir. Bu nedenle teknoloji politikalarının gündeme gelmesi gerekiyor. Teknoloji politikalarının özellikle yeni teknoloji kullanımının geliştirilmesi yönünde olmasında fayda var. Yani, yeni teknolojilerin yerel üretiminin ve kullanımının teşvik edilmesi gerekli. Firmaların standartlaşmaya ve üretim kalitesini arttırmaya zorlanmalarının önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü firmalar ancak üretim kalitesini arttırmaya zorlanırlarsa yeni teknolojilere önem vereceklerdir. Son olarak teknoloji politikaları geliştirilirken, teknolojileri tek tek ele alınmayıp bir sistem olarak değerlendirilmeli. Yani, yeni teknolojilerin üretiminin, kullanımının, dağıtımının, ve paylaşımının, firmalardan, meslek kuruluşlarından, kamu kuruluşlarından, üniversitelerden oluşan bir sistem tarafından gerçekleştirilebileceği göz önüne alınmalı. Sadece teknoloji üretimine ağırlık verilse bu bir işe yaramayabilir, ürettiğiniz teknolojiyi hiç bir firma kullanmayabilir. Bu nedenle bütün sistemi oluşturan öğelerin bir bütün olarak göz önüne alınması gerekir. Söylemek istediklerim özetle bu kadardı. Bundan sonra tartışma kısmında daha detaylı konuşabiliriz. Teşekkürler.

Murat GÜMRÜKÇÜOĞLU (Oturum Başkanı): Bize de katkıda bulunacak geniş ufuklu bir tablo çizmiş olması nedeniyle çok teşekkür ediyoruz. Ben şimdi sözü Sayın Doç. Dr. Tülin ÖNGEN'e vereceğim. Sayın ÖNGEN, 1972 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Ankara Üniversitesi S.B.F.'de Türkiye'deki tarım işçileri üzerine siyaset bilimi doktorası yaptı. Halen A.Ü.S.B.F.'de çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Sayın ÖNGEN bize konuşmasında üretim sistemlerinin oturduğu teknolojik tabanda yaşanan teknolojik değişikliklerin genel olarak endüstriyel sistemlerine yada spesifik olarak sınıf mücadelesine ne şekilde yansıdığı, yani bu ilişkileri nasıl etkileyebilecekleri, değişimlerin kimilerince savlandığı, emeğin özgürleşmesine mi, yoksa daha fazla bağımlılığa mı yol açtığı, sermaye-emek çelişkisi konusundaki savların bunun ortadan kalktığı ve zayıfladığı yönünde, doğrultusunda mı geliştiği yada tersi mi olduğu gibi, son derece yaşamsal önemde bir takım soruları tartışacak. Kendisine sözü veriyorum.

Doç. Dr. Tülin ÖNGEN : Teşekkür ederim. Ben Erol'un bıraktığı yerden konuya devam edeceğim: Üretim ve emek sürecindeki değişimin, yeniden yapılanmanın işgücü açısından sonuçları üzerinde duracağım. Ve hemen arkasından genel hatlarıyla çizdiği o çerçeveyi, emek açısından yorumlamaya çalışacağım. Bunun için de konuyu üretimin ilişkileri açısından ele alacağım. Bildiğiniz gibi her üretim biçiminin kendisiyle uyumlu bir üretim ilişkileri sistemi

vardır. Konuya bu açıdan yaklaşmanın pek çok yararı var.

Bir kere, bu konudaki varsayımların ve öne sürülen savların geçerliliği, ancak bu açıdan doğru bir biçimde değerlendirilebilir. Bana göre, bu konudaki savların ciddi bir tartışmaya gereksinimi var. Ayrıca, bazı yanlısalar söz konusu. İkincisi, bir üretim biçiminin, deyim yerindeyse aynası, onunla uyumlu üretim ilişkileri sistemi olup, bir üretim biçiminin, yada o üretim biçiminin içerisinde yeni ortaya çıkan bir modelin ilerici mi olduğunu, yoksa tahripkar mı olduğunu görebilmek için üretim ilişkilerine ne yönde etkide bulunduğuna bakmak gerekir.

Üretim ilişkileri içerisindeki iki boyut söz konusudur; yani üretim ilişkilerinin 2 yönü vardır: Bağımlılık ve çatışma ilişkisi. Her bağımlılık ilişkisi, kendine özgü çatışma ilişkilerini ve buna uygun emek ile sermaye arasındaki çatışma biçimlerini yaratır.

Bugüne kadar üretim sürecinde gerçekleşen değişikliklere paralel olarak ortaya çıkan sermaye birikimi rejimlerine özgü bağımlılık biçimleri ile bunun sonucu olarak ortaya çıkan çatışma stratejilerine işçi sınıfı hazırlıksız, donanımsız yakalandı denebilir. Başka bir deyişle, işçi sınıfı, artan bağımlılığın sonucu olarak biçimlenen emek-sermaye çatışmasının tüm bedelini ödemek zorunda kaldı. Şimdi bu geçmiş deneyimlerden yola çıkarak ve elimizdeki verilerden yararlanarak, yeni rejimin, yeni üretim modellerinin gündeme getireceği bağımlılık ilişkilerinin, çatışma ilişkileri yada emek-sermaye çelişkisi üzerinde ne gibi yansımaları olabileceğini öngörmeyi deneyebiliriz. Bu bağlamda, çatışma ilişkilerini biçimlendiren, bağımlılık türleri karşısında ne türden önlemlerin alınabileceğini daha önceden görebilmek için de, konuya bu noktadan girmeyi tercih ediyorum.

Üretim ilişkilerinin iki yönü vardır, dedim. Bağımlılık ilişkileri, çatışma ilişkileri. Bunlar arasında diyalektik bir ilişki vardır. Çünkü ikisinin de temelinde aynı olgu bulunur. Artık değer üretimi ve buna el koyma olgusu. Birikim rejimlerindeki her dönüşüm, artık değer üretiminde veya onun gerçekleşmesinde karşılaşılan bir güçlüğü, bir tıkanıklığın sonucudur. Her yeni birikim rejimi, gerçekte yeni bir artık değer üretimi ve artık değere el koyma rejimidir. Bu anlamda, her birikim rejimi, aynı zamanda bir sınıf mücadelesi rejimidir. Çünkü sermaye sürekli genişlemek zorundadır. Çünkü kapitalist üretim, üretim içinde üretimdir; insan gereksinimlerine yönelik bir üretim değildir. Dolayısıyla bugüne kadar gerçekleşmiş olan bütün birikim rejimlerine baktığımız zaman, emeği üretim araçları çerçevesinde sermayenin gerçekleşmesi, değerlendirilmesi doğrultusunda yeniden örgütlendiren, yeniden biçimlendiren ve bununla uyumlu toplumsal süreçler, toplumsal kurumlar yaratan toplumsal sistemlerle karşılaşırız. Örneğin, Taylorist ve Fordist süreçlere baktığımız zaman, burada, artık değer üretiminin gerçekleşmesi için üreticinin aynı zamanda tüketici haline getirildiğini, üretimle tüketimin birbirine eklenildiğini görüyoruz. Bunun için, üretimin sömürü mekanizmalarıyla pazar stratejilerini birbirine bağlayacak devlete, devletin müdahalesine gerek duyulmaktadır. Bu rejim Keynesyen politikalarla yürümekteydi. Paradigması, bildiğimiz gibi refah devleti, sosyal devletti.

Şimdi 1970'lerden sonra dönüşmeye başlayan süreç, kendini daha farklı bir

toplumsal, ekonomik ve ideolojik çerçeve içinde sunuyor. Öncelikle ideolojik olarak, piyasacılık yada yeni liberalizm çatısı altında pazarlanıyor. Yeni rejimin paradigması, post-Fordizm, post-kapitalizm. Öyle ki, artık endüstrisi ötesi toplumdan, bilgi toplumundan, enformasyon toplumundan ve örgütsüz kapitalizmden söz ediyor. Bundan önceki sistemler (Taylorist, Fordist düzenler) örgütlü kapitalizm olarak niteleniyor. Bu rejim, yeni bir artık değer üretimi rejimi olup artık değere el koyma mekanizmalarında yeni biçimlerle karşımıza çıkıyor. Post-Fordist üretim, kabaca, bugüne kadar kendini iki biçimde gerçekleştirmiş bulunuyor. Esnek uzmanlık modeli ve yalın üretim biçimi. Bizde daha çok "Japon Modeli" olarak bilinen yalın üretim biçimi de, kendisini esneklik kavramı ile lanse ediyor. Üretimde, emeğin örgütlenmesinde, pazarda, toplumsal uyarlama süreçlerinde esneklik öngörülüyor. Şimdi, bu esnekliği biraz deşeyeceğim; yani çalışanlar açısından ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışacağım. Ve en son söyleyeceğimi en başta söyleyeceğim. Esneklik, gerçekte arz esnekliği, pazar esnekliği, yani sermaye için esneklik anlamına geliyor. Yoksa, işgücü için, emek için, başka bir deyişle emeğin örgütlenme biçimlerinde, insanın yaratıcı kapasitesini gerçekleştirecek yönde örgütlenmesinde bir esneklik söz konusu değil. Emeğin sermayeye daha fazla bağımlı olmasını sağlayan, kısaca daha mutlak bir itaati gerektiren bir örgütlenme söz konusu. Post-Fordist süreçler, işçi açısından, bazı olanaklar yaratmasına, bazı kazanımlar sağlamasına rağmen, (bunlara daha sonra değineceğim) aslında daha itaatkar bir işçi sınıfına ihtiyaç duyan bir rejim. Küçük ölçekli, dağınık, çeşitlenmiş üretim birimlerinde, yeni zanaat dediğimiz, yeni manifaktür dediğimiz bir üretim tarzının gelişmesinden ötürü, belli bir nitelikli çekirdek işgücünün geliştiği gözleniyor. Böyle bir üretim biçimi, bir grup işgücü açısından elbette olumlu. Söz konusu emek grubunun, emek süreci üzerindeki denetimini ve inisiyatifini artıran, yani söz konusu gruplara belli bir otonomi sağlayan bir model olabilmekte. Rutin iş süreçleri açısından belli bir esneklik sağlaması elbette ki olası. Ancak bunun dışında kalan süreçlerde, yani programlama, planlama gibi alanlarda, bilgi üreten, bilgi teknolojisi kullanan işgücü dışında kalan emek gücü kategorileri açısından pek çok olumsuz sonucu söz konusu.

Herşeyden önce, işgücünü üretim sürecinden dışlayan bir sistem. İhtiyaç duyduğu çekirdek işgücü dışında büyük ölçüde işgücüne ihtiyaç duymayan, dolayısıyla işsizliğe, yedek emek ordusunun gelişmesine yol açacak bir rejim. İstihdamı daraltan, özellikle parça başı çalışmayı, saat başı çalışmayla destekleyen bir rejim. Kafa ve kol emeği arasındaki ayırımı, sözü edilen belli işgücü kategorileri ve belli iş süreçleri açısından ortadan kaldırmasına rağmen, uzun dönemde kafa emeğini kendi içinde yeniden ve daha derinden parçalayacak bir rejim. Çünkü bazı görevlerin karmaşık makinalara geçmesiyle tasarımın, programlamanın, değerlendirme sürecinin, araştırma yöntemlerinin daha fazla sermayenin denetimine geçmesi söz konusu. Uzun dönemde kafa emeğinin de yaratıcı kapasitesini büyük ölçüde daraltacak, yabancılaşmasını artıracak bir rejim. Öte yandan, emek gücünün çoğunluğu açısından işsizlik yada niteliksizleşme yaratan bir üretim biçiminin, çekirdek işgücü açısından da yabancılaştırıcı olmaması düşünülemez. Ayrıca işin yoğunluğunu ve akışkanlığını artırarak, emeği daha fazla yoğunlaştıran, bazı üretim süreçlerinde sağlayacağı görece otonomiye karşı, işin akışkanlığına, işin ritmine daha fazla tabi kılarak, emeğin bağımlılığını (iş süreçlerine, iş kurallarına bağımlılığını) ve sermayeye olan tabiyetini artıracak bir rejim.

Burada sermaye, çalışanların, mühendis ve programcılara olan bağımlılığı üzerinden işgücü üzerindeki, araştırma yöntemleri, bilgi akışı, değerlendirme süreçleri ve programlama yöntemleri üzerindeki denetimini daha da artırmakta. Demek ki sonuçta esneklik, belli bazı iş süreçlerinde, üretim sürecinde yer alan bazı işgücü niteliklerinde ve bazı emek kategorileri için esneklik anlamına gelmekte. Buna karşılık, çekirdek işgücü dışında kalan emek ordusunu büyük ölçüde niteliksizleştiren yada işsizleştiren ve bu eğilimi teşvik eden bir rejim. Erol Taymaz'ın da değindiği gibi, genel olarak işgücünün eğitimine gerek duymayan, yani uzun dönemde emeğe toplumsal olarak yatırım yapmaya gerek duymayan bir rejim. Bu konuda sık sık öne sürülen bazı yeni yaklaşımlar, örneğin insan gücü kaynağı yönetimi ise, belli bir işgücüne yatırımla sınırlı bir uygulamadan öteye gitmemekte. Bunun sonucu olarak gündeme gelecek yeni bağımlılık biçimlerinin, yeni kurallara, yeni oluşumlara, yeni örgütlenmelere, yeni aktörlere ve yeni kimliklere gereksinim duyacağı ortada. Şimdi dünyada bu oluşumlar tartışılıyor. Yani, yeni bir endüstriyel ilişkiler sisteminden söz ediliyor. Örneğin Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin kendi endüstriyel ilişkiler sistemlerini harmonize etmeleri doğrultusunda ortak ve yeni bir sisteme doğru ciddi bir takım adımlar atılıyor.

Şimdi, konunun ikinci yönünü ele alacağım: Çatışma ilişkileri açısından, artan itaatin sonuçları neler olabilir? Yeni oluşumlar, yeni yönelimler, yeni kurumlar dediğimiz zaman neyi anlıyoruz? Bir kere, çeşitlenmiş ve daha çok kalite rekabetine dayanan bir pazar için üretim yapan post-Fordist sistemin, devlete artık eskisi kadar gereksinimi yok. Yani, devletin düzenleyici rolü yerine tam tersine, devletin düzenlememesine ihtiyaç duymakta. Bunun önemine, sonuçlarına biraz sonra değineceğim. Örneğin, İngiltere'de Thatcher iktidarı böyle bir program üzerinde yükseldi. Özal sosyal devlet bitti derken, aslında çok haklı biçimde, doğru bir biçimde buna dikkati çekiyordu. Devletin yeniden yapılanması, dolayısıyla kamu sektörünün yeniden yapılanması (ki bu sadece devlet işletmeciliğinin sınırlarının yeniden çizilmesi demek değildir) olgusu, işçi sınıfının yeniden yapılanması demektir.

İkincisi, yığın pazarlarının ortadan kalkmasına bağlı olarak, artık örgütlü sınıf hareketlerine gereksinim duymayan yeni bir üretim biçimi ortaya çıkmakta ve dayanışmacı stratejiler (örgütlü sınıf hareketinin gerisinde yer alan dayanışmacı stratejileri) yerine, uzlaşmacı, işbirlikçi stratejiler gündeme gelmekte. Bu eğilimin öteki sonuçları nelerdir? Öncelikle sendikacılık zayıflamakta, sendikacılığın yapısı değişmekte, işyeri sendikacılığı, mikro korporatizm diyebileceğimiz yeni bir yapılanma gelişmekte. Gerçekten, ulusal, merkezi, sınıfın bütünü örgütleyen yapılardan, yani makro kurumlardan daha mikro kurumlara doğru bir gelişme hemen her yerde gözlenmektedir. Dolayısıyla, sınıfın organik birliğini temsil eden örgütlerden ve bu düzeydeki mücadele biçimlerinden daha alt düzeylere, işyeri düzeyine kayan bir sınıf mücadelesi gelişmekte. Proleter sendikacılığın tasfiyesi gündemdedir. Sendikaların yeniden yapılanmasının örneklerini de, hemen her ülkede görüyoruz. Sendikaların birbirleriyle bütünleşme süreci içine girdiklerini ve bu arada militan blokların, daha geri yapılan temsil eden sendikalar içinde eridiğini görüyoruz. Örneğin, Japonya'da mafyavari bir sendika içinde (demiryolu işçi sendikalarını temsil eden bir Konfederasyon içerisinde), nispeten daha ilerici, daha sosyal-demokrat sendikaların eridiğini, eritildiğini görüyoruz. Bu yönelimin ise daha işbirlikçi, uzlaşmacı sınıf ilişkilerine yol

açması kaçınılmaz. Yeni örgütlenmeler, daha çok işyeri verimlilik koalisyonları denilen, daha çok işyeri düzeyinde katılımcı, işletmeyle daha bütünleşmiş, daha kişiselleşmiş ilişkileri barındıran örgütlenmeler. Bu arada yönetim anlayışları da değişiyor; daha merkezi yönetim anlayışlarından, daha işyeri düzeyindeki yönetim biçimlerine, daha bireyselleşen ilişki biçimlerine yöneliş var. Örneğin, insan kaynağı yönetimi dediğimiz yeni bir yaklaşım, ilişkileri kişiselleştiren, dolayısıyla çalışanı firmayla bütünleştiren bir örgüt ve yönetim modelinden başka bir şey değil.

Bu sürecin emek açısından en önemli sonuçlarından birisi, emeğin toplumsallaşmasının maddi temellerini ortadan kaldıran, zayıflatan süreçlere yol açması. Bildiğiniz gibi fabrika, emeğin üretken olan ve olmayan biçimdeki bölünmesine yol açan, kafa-kol emeği arasındaki ayrımı ortaya çıkaran ve derinleştiren, emeğin sermaye bağımlılığını artıran, emek sürecini parçalayan, emeğin gözetim altında çalışmasının en iyi rejimi olmasına rağmen, sınıf açısından belli bazı avantajlara yol açmıştır. Emeğin toplumsallaşmasını, fabrika içinde sınıf dayanışmasının, bütünleşmesinin, özellikle sınıf bilincinin gelişmesinin nesnel koşullarını yaratan bir toplumsal ortamı da beraberinde getirmiştir. Oysa, şimdi bugün, üretim adacıkları üstünde, adem-i merkeziyetçi, birbirinden koparılmış, parçalanmış iş süreçlerinin, aynı zamanda işgücünün ve emeğin de kendi içinde parçalanmasına yol açması kaçınılmaz. Yani, emeği ve sınıfı atomize eden bir sürecin önünü açması açısından kritik bir gelişme söz konusu.

Konuşmanın başında, bağımlılık ilişkileri açısından meseleyi tartışmanın ve emeğin itaatkarlığının hangi doğrultularda artacağına saptamasının önemli olduğunu, ancak böylece, hangi çatışma stratejileriyle, ne gibi sınıf mücadelesi yöntemleriyle sermayenin egemenliğine karşı çıkılabileceğini; dolayısıyla sınıf mücadelesi aracılığıyla sınıf yapısının yeniden yapılandırılmasına nasıl katkıda bulunulabileceğini öngörebileceğimizi belirtmiştim. Bugün yeniden vahşi kapitalizm koşullarına dönüş dediğimiz bir süreçle karşı karşıya işçi sınıfı (özellikle sınıfın büyük bir bölümünün içinde bulunduğu koşullar açısından). Vahşi kapitalizm koşullarında sermaye, yeni stratejilerle, yeni sınıf mücadelesi stratejileriyle emeği kazanılmış mevzilerinden, kazanılmış haklarından daha geriye püskürtmenin yollarını arıyor, deniyor ve bunları gerçekleştiriyor. Örneğin özelleştirme, bunlardan yalnızca birisi. Özelleştirme, yalnızca sermaye için yeni pazar, yeni birikim alanı yada daha esnek ve verimli üretim demek değil; özelleştirme, aynı zamanda kamusal mülkiyet düşmanlığının yapılması (her ne kadar kamu mülkiyeti yada devlet mülkiyeti, toplumsal mülkiyet demek olmasa da) ideolojik olarak kamu işletmeciliğinin kötülenmesi demek. Benzer biçimde taşeronlaşma, işverenin işçiyi keyfi bir biçimde işe alması ve işten çıkarması demektir. Sonuç olarak, özelleştirme, kamunun yeniden yapılanması, dolayısıyla sınıfın yeniden yapılandırılması demektir; taşeronlaştırma ise, üretim sürecinin bölünmesi, emeğin toplumsallaşmasının maddi temellerinin zayıflatılması, sendikasılaştırma, örgütsüzleştirme, örgütlü kitle hareketlerinin geriletilmesidir. Bunlar, aynı zamanda militan sendikacılığın geriletilmesi, sınıf içi kutuplaşmanın artırılması anlamına gelir: Nitelikli çekirdek bir işgücünün ortaya çıkmasıyla, emek aristokrasisinin, deyim yerindeyse sınıfın kremasının genişletilmesiyle ve bununla sınıfın öteki sektörleri arasındaki uçurumun (ücret farklılıkları açısından ve nitelik düzeyleri açısından) genişletilmesiyle;

yedek emek ordularının büyümesiyle, böylece sendikaların daha işbirlikçi bir sınıra çekilmeye zorlanmasıyla. Almanya'da, İtalya'da Japonya'da, Güney Kore'de, Latin Amerika'da bunun örneklerini görmekteyiz. TÜRK-İŞ bunun sinyallerini çoktan verdi. Üretim artışına ve düşük ücret koşullarında çalışmaya razı bir sendikal anlayışın gelişmesi demek, sermayenin yeni sınıf mücadelesi stratejisini benimsemek demektir. Oysa, yeni sınıf mücadelesi sürecinde işçi sınıfı için bazı yeni direnme olanakları da gelişmektedir. Bunlar neler olabilir? Burada bazı varsayımlardan yola çıkarak bir takım senaryolardan söz ederek, konuyu tartışmaya açacağım.

Birinci varsayım: Eğer iddia edildiği gibi, söylendiği gibi, esnek üretim modelleri, çalışanların, iş süreçleri ve emek süreçleri üzerindeki denetimlerini artıracaksa, belli bir otonomi sağlayacaksa ve sermayeye olan bağımlılığını azaltacaksa, o zaman bu bağımlılığı daha da azaltıcı yani emek süreci üzerindeki işçi denetimi artırıcı bir takım stratejilere ağırlık verilebilir. Zaten bunun teorisini yapan ve bunları politiklaştiren bir takım yaklaşımlar gelişmektedir (emek denetim stratejileri, yayılan denetim yada mevzi savaşlarının daha da genişletilmesi demek olan radikal demokrasi stratejileri yada üretimin politik aygıtından yararlanarak, emek süreci içinde sınıf savaşı, demokratik sınıf mücadelesi verilebileceğini öngören yaklaşımlar). Bunlardan yararlanılabilir; ancak bir koşulla. Bu stratejilerin sınıf mücadelesi açısından etkili olabilmesi için, anlamlı olabilmesi için, sınıfın organik birliğini sağlayıcı doğrultuda olması gerekir; yani atomize olmuş, mikro düzeydeki anarşik öğelerin direniş biçimleriyle sınırlı kalmaması gerekir. Bunlar, sınıfın organik birliğini temsil eden bir toplumsal örgütlenme ve eşgüdüm çerçevesiyle ilişkili olmak zorundadır. Bunların, ekonomik mücadeleyi, siyasal mücadeleye taşıyıcı nitelikte olması, yani ekonomi ve siyaset arasındaki ayırımı ortadan kaldıracak bir içerik taşıması gerekir. İşyeri düzeyindeki komitelerin, konseylerin, Sovyetler biçimindeki örgütlenmelerin, özellikle sivil toplum örgütlenmelerini içine alacak biçimde ekonomiyle siyaseti birleştirici nitelikte sınıf mücadelesi stratejileriyle eklemlenmeleri mümkündür. Ama bunun da koşulu, hepsinin organik bir bütünlük içinde sınıfı temsil etmesi ve diyalektik bir ilişki içinde bulunmasıdır. Bu durumda, sınıfın kapasitesini genişletici, yani işçi sınıfının hem hegemonik kapasitesini, örgütsel kapasitesini, hem de yapısal kapasitesini genişletici etkileri olabilir.

Eğer bu varsayım doğru değilse (ki bu gerçekten çok tartışmalı bir varsayım) tam tersine daha önce başta belirttiğim gibi, daha itaatkar bir sınıfa gereksinim duyuluyorsa, o zaman artan itaat ve artan bağımlılık ile daralan sınıf kapasitesi arasındaki ilişkiden yola çıkıp, buna uygun stratejiler geliştirmemiz gerekiyor. Bu ise, önce, kazanılmış hakların, kazanılmış mevzilerin korunmasını gerektiriyor. Ne kadar kurumsallaşmış, sisteme içselleşmiş olursa olsun, sendika, parti gibi devlet aygıtı içerisinde yer alan kurumların, işçi sınıfı açısından kazanılmış mevziler olarak düşünülmesi, bunların korunması gerekiyor. Toplu pazarlık mekanizmalarının geliştirilmesi, gerekirse sendikalaştırmayı artırıcı, güdüleyici, zorlayıcı bir takım önlemlerin alınması gerekiyor.

Bunların yanı sıra, gerek sınıf içi, gerek sınıflar arası kutuplaşmayı artıran ve emek pazarlarının bölünmesine yol açan yeni iş süreçleri karşısında, bu

yönelimlere karşı koyacak stratejiler düşünülmelidir. Öncelikle, sınıfın bütünlüğünü bozan, sendikalar arası rekabeti artıran gelişmelere karşı koyacak stratejilerin oluşturulması gerekli. Öte yandan, yedek emek pazarını hesaba katan, yani örgütsüz işçiyi, düzensiz işçiyi, emek pazarına girip çıkan işçiyi de gözönüne alan yaklaşımların oluşturulması gerekiyor. Özellikle gelişmiş ülkelerde, alt proleterya dediğimiz, sınıf-altı dediğimiz, kent yoksulları dediğimiz bir kategorinin hızla geliştiğini görüyoruz. Sınıf mücadelesinin, bu kategorileri, bu unsurları da gözönüne alacak biçimde yeniden düşünülmesinde yarar var.

Bir başka senaryo, genişleyen yedek emek rezervinin, devrimci potansiyeli artıracak ve devrimci patlamalara yol açabileceği savına dayanıyor. Özellikle bizim gibi hem aktif emek ordularının, hem de yedek emek ordularının bir arada bulunacağı ülkelerde buna dayanan stratejilerin dikkatli bir biçimde gözden geçirilmesi gerekiyor. Yani, bir takım senaryolarda, yedek emek ordularının gelişmekte olduğu kuzey ülkelerinde devrimci patlamaların filizleneceği olasılığı üzerinde duruluyor. Bizde ise hem geleneksel işçi sınıfı ve bunu temsil eden örgütler, sınıf mücadelesi biçimleri, hem de artan işsizlik, genişleyen yedek emek ordusuyla marjinal sektörler yada bir takım arkaik üretim biçimlerine dayanan sektörlerde çalışan işgücünü hesaba katan sınıf mücadelesi stratejilerinin bir arada düşünülmesinde yarar var.

Bir senaryo daha ortaya atılabilir. Şimdi, bir yanda hem işsizlik artacak, hem toplumsal muhalefet artacak, öte yanda hem geleneksel kurumlar ve geleneksel mücadele biçimleri yer alacak, hem yeni üretim biçimleri ve yeni işgücü kategorileri gelişecek. Böylece son derece çelişkili kaotik bir yapı, hem üretimde, hem emek pazarında, hem toplumsal süreçlerde gündeme gelecek. Ayrıca, esneklik, yalnızca ekonomik özneler arasındaki çatışmayı hesaba katan bir anlayıştan ibaret değil. Firmalar ve alt-firmalar arasındaki çelişkiyi ve rekabeti de öngörüyor. Bunun son derece önemli bir ideolojik anlamı var. Çatışma, artık, emek ve sermaye arasında gerçekleşen bir ilişki olmaktan çıkıyor; onun dışında kalan, ekonomik olamayan özneler arasındaki çatışmayı içerecek biçimde, daha geniş bir toplumsal muhalefet yada siyaset zeminine kayıyor. Dolayısıyla, siyaseti ve çatışmayı, sınıfsal bağlamından koparan, işçi sınıfı mücadelesinden uzaklaştıran bir siyaset anlayışının da önünü açıyor. Sonuç olarak toplumsal yapıda ve ekonomik sistem içerisinde böylesine çelişkili, hatta deyim yerindeyse anarşik bir yeniden yapılanmaya yol açan bir sistemin, bir sürecin yürüyebilmesi için bir takım baskıcı rejimlere gereksinim duyulabileceği de düşünülmeli. Dün burada, öğleden sonraki oturumda konuşmacı arkadaşlardan birisi, yedek emek ordusunun gelişmesinin, artan işsizliğin, işsizlik sigortasıyla giderilebileceğini, yani toplumsal muhalefeti bastırmak için, kontrol edebilmek için, işsizlik sigortasının yaygınlaştırılabileceğini, yaygınlaştırılması gerektiğini ve bunun da bir müdahaleyi, yani devletin müdahalesini gerektiğini söyledi. Ama bu sistem öyle bir sistem ki, bakın, hem yol açtığı süreçler açısından, daha müdahaleci aygıtlara gereksinim duyuyor, ama aynı zamanda da pazara müdahale eden, pazarı düzenleyen kurumları, aygıtları istemiyor, dışlıyor. Dolayısıyla bu çelişkili, bu kaotik yapının bir biçimde yeni bir düzenleyiciye, yeni bir siyasal rejime gereksinim duyduğu ortada.

Bu olgular, sınıf mücadelesi stratejilerinin her zamankinden daha çok siyasal odaklı olmak zorunda olduğunu ortaya koyuyor. Yani sınıfın, kendiliğinden sınıf olmaktan çıkıp, kendisi için sınıf olabilmesi, hegomonik bir güç durumuna gelebilmesi, ideolojik hegemonyasını genişletebilmesi için, mücadeleyi daha çok toplumsal mücadele eksenine oturtması gerekiyor. Sınıf politikalarının, gerek sınıf içi bölünmeyi ve rekabeti azaltacak, gerek işsizliğe yol açan toplumsal sonuçları gözetecek yeni cephe üzerinde yükselmesi gerekiyor. Özellikle, çelişkinin üretim sürecinden ve ekonomik özneler arasında olmaktan çıkıp, daha geniş bir toplumsal temelde yaygınlaştığı sava karşısında, sınıfa yaslanan toplumsal muhalefet cephelerine çok gereksinim var. Bunun da, toplumdaki bütün eşitsiz gelişme dinamiklerinden yararlanarak, toplumsal gündemde yer alan sorunlarla eklemlenerek, yani kapitalist sömürüyle eklemlenen öteki çatışma dinamiklerini de içine alan sınıf mücadelesi stratejileriyle, yani savaşı gözönüne alan, Kürt mücadelesini, özelleştirmenin ideolojik boyutlarını göz önüne alan yeni bir emek cephesiyle başarılması olanaklı. Teşekkür ederim....

Murat GÜMRÜKÇÜOĞLU (Oturum Başkanı): Sayın Doç. Dr. Tülin ÖNGEN'e teşekkür ederiz. Şimdi, oturumun bu noktasında, programa göre yarım saat daha bir süremiz var. Bu süreyi özellikle soru-cevap ve tartışmalar için ayırmak istemiştik. Şayet salonda soru sormak isteyen arkadaşlar varsa, bilmiyorum dün soru kağıtları dağıtılıyordu, bu gün böyle bir uygulama var mı? Ama sözlü olarak da sorular sorulabilir. Soru soran arkadaşlar isimlerini de belirtirlerse, kayda geçmesi açısından memnun oluruz. Evet buyurun sayın Aykut GÖKER.

Aykut GÖKER : Ben Sayın ÖNGEN'e bir soru sormak istiyorum. Bugün tartıştığımız olguda en fazla söz edilen süreç, sermayenin kendini yeniden üretmek için bir değişim sürecine girdiği ve bu süreçte yeni bir model yaratma olgusunun gündeme geldiği; bunu, sermaye planlıyor. Buna karşılık, Sayın ÖNGEN, emeğin bu değişim karşısında yeni taktikler belirlemesi gerektiğini söyledi. Ben olaya bir de şu açıdan bakabilir miyiz diye sormak istiyorum. Biz hep planlanmış olgulara kendimizi nasıl uydururuz açısından bakıyoruz. Acaba emek bu değişim sürecine müdahil olarak nasıl katılabilir? Bu konuda neler söyleyebilir?

Doç. Dr. Tülin ÖNGEN: Post-Fordist süreçlerin, sözünü ettiğiniz bağımlılığı azaltıcı unsurları bulunduğu doğru. Hatta, bağımlılığın azalmasının ötesinde çalışanlara belli bir otonomi sağlaması da söz konusu. Yani, üretim sürecinde ortaya çıkan hataların düzeltilmesi olanağını sağlıyor. Bu da, sözünü ettiğiniz psikolojik rahatlamayı getirebilir. Ne var ki, madalyonun bir de öteki yüzüne bakmak gerekiyor. Sermaye bir kere bu hataları giderecek, kalite kontrolü yapacak elemanlardan tasarruf ediyor böylece. Bunun sermaye açısından böyle bir avantajı var.

Daha önemlisi, psikolojik açıdan üreticiyi, üretim kayıplarıyla yüz yüze getiriyor. Yani, üretim ve emek sürecinin tamamıyla yüz yüze getiriyor, ama üretimin kayıplarıyla da yüz yüze getiriyor. Bence, çalışanları daha önemli bir baskı unsuruyla karşı karşıya bırakıyor. Gerçekte, tasarımla yürütme arasındaki bölünmenin ortadan kalkmasının tek koşulu şudur. Ne ve nasıl üreteceğine karar vermek önemli; yalnızca, nasıl üretileceğine değil, ne

üreteceğinize de karar verebilmelisiniz. Yani, hangi ürünü üreteceksiniz, hangi istihdam koşullarında, hangi teknoloji kullanacaksınız, hangi pazar için üreteceksiniz? Gerçek otonomi, üretim araçları üzerindeki denetimle olanaklıdır. Emek süreci üzerinde üretimden kaynaklanan denetimle, sermayenin yönetiminden kaynaklanan denetim aynı şey değil. Yani, sermayenin yönetime, planlanmasına, programlanmasına, değerlendirilmesine, bilgi akış sürecine katılamıyorsanız, gerçek bir denetime, dolayısıyla otonomiye sahip olamazsınız.

İkinci soruya, nitelik konusuna gelince. Evet, çekirdek işgücü için bir nitelik yükselmesi söz konusu ve bu gelişme sürekli de olabilir. Ben onun dışında kalan işgücü kategorileri açısından önemli oranda bir işsizleşme ve niteliksizleşme olgusunun varlığından söz ettim. Emek gücünün bütünü ve tamamı açısından, bir nitelik ve beceri kaybı söz konusu. Ama burada beceri normlarının da hızla değiştiğini kabul etmek gerek. Belki, bunu tartışmak gerekiyor. Siz ona zanaat üretimi açısından değindiniz. Gerçekten, yeni bir üretim, yeni bir biçim yada yeni bir teknolojiyle birlikte, yeni bir işgücü, yeni bir meslek, yeni bir beceri standardı ortaya çıkıyor. Ama bir süre sonra, bunların tekrar değersizleştiğini görüyoruz. Herhalde nitelik ve beceri kavramlarını ve normlarını yeniden tanımlamak gerek, işgücünün nitelik düzeyini yükselten bir üretim modeli, uzun dönemde bu etkiyi koruyabilecek mi, bu gerçekten bir nitelik yükselmesi midir, insanın sadece işgücünü değil, sahip olduğu bütün yaratıcı etkinliklerini, bütün kapasitesini düşündüğümüz zaman, gerçekten bunu artıracak yönde midir, yoksa daraltacak yönde midir? Bu olguları araştırmak gerek; belki o zaman daha doğru bir şeyler söyleyebileceğiz.

Devletin rolü konusuna gelince, devletin ekonomik rolü, yani pazara müdahaleci rolü azalabilir, buna karşılık ideolojik rolü kolay kolay azaltmayacaktır denebilir. Daha önce devlet, pazarın düzenleyicisi olarak da bazı ideolojik işlevlerle donanmıştı. Bundan ötürü bir ideolojik rol kaybına uğrayacağını düşünmüyorum. Tam tersine devletin ideolojik işlevinin, rolünün daha çok artacağı kanısındayım (baskıcı yada baskıcı olmayan yeni mekanizma ve kurumlarla).

Son soruya gelince, işte benim de kaygım bu noktada aslında. Bugüne kadar gerek üretim ve emek sürecinde olsun, gerek üretim süreci dışında kalan toplumsal alanlarda olsun, sermayenin sınırlarını çizdiği bir kuşatma alanı içerisinde onun dayattığı koşullar çerçevesinde, onun önceden planlanmış stratejileri karşısında işçi sınıfı hep içgüdüsel ve donanımsız savunma mekanizmalarıyla sınıf mücadelesi yapıyordu. En azından son yüzyılı düşündüğümüzde bu böyle. Şimdi tüm yüzyıl deneyimlerinden yararlanarak, yeni süreçlerin gelişim doğrultusunu öngörerek, işçi sınıfının stratejik bir donanım oluşturması gerekiyor ve bu, bana olanaklı gözüküyor. Ancak bunun için, önce belli yanılsamalara karşı çıkmak gerekiyor. Yani görece bir otonomi sağlayacağı, görece olarak iş sürecinde belli bir esneklik sağlayacağı savı çok dikkatle değerlendirilmeli. Bu olgular tümüyle önemsiz demiyorum. Bunlara, sınıf mücadelesi açısından nasıl yaklaşabiliriz diyorum. Yani, bu görece esnekliği, çalışma ilişkilerinde belli bir esnetmeyi sağlayacak esnekliği, biz emek açısından nasıl bir mücadele aracı olarak kullanabiliriz. Bundan yararlanarak, daha üst düzeyde yeni bağımlılık mekanizmaları karşımıza çıkmadan önce, sürece müdahale edilebilir mi? Çalışanlar, bugüne kadar hep

bağımlılık ilişkilerini veri aldılar, ona karşı direndiler, karşı çıkmaya çalıştılar. Oysa, şimdi, çatışma ilişkileri yoluyla bağımlılık ilişkilerini yeniden biçimlendirmek, yeniden yapılandırmak olanaklı olabilir. Çok temel bir önerme de, şudur: Sınıf mücadelesi, sınıf yapısının verili koşulları içinde ortaya çıkar; nasıl bir sınıf yapısı varsa, nasıl bir sınıfsal kutuplaşma varsa, emeğin kompozisyonu nasılsa, profili nasılsa, sınıf ittifakları ona göre oluşur, mücadele ona göre biçimlenir. Oysa bunun tersi de doğrudur. Yani, sınıf yapısı, sınıf mücadelesini belirlerken, sınıf mücadelesi de sınıfın yapısını yeniden biçimlendirir. Dolayısıyla daha uzak erimli, daha geniş ufuklu ve daha siyasal bir mücadele zemininden yola çıkarak, çatışma ilişkileri yoluyla, bağımlılık ilişkilerine bir yön vermek, dolayısıyla sınıf yapısını, yeniden yapılandırmak olanaklıdır. Bu noktada yalnızca sosyalist mücadeleden söz etmiyorum. Yani, doğrudan iktidara yönelik süreçlerle sınırlı bir mücadele olması şart değil. İş ve emek sürecinde yada toplumsal yaşamda, öyle direnme mekanizmaları oluşturulabilir yada öyle direniş cepheleri kurulabilir ki; sermayenin boyunduruğu karşısında bir takım yeni mevziler elde edilebilir, bir takım adacıklar oluşturulabilir ve bir takım soluk alacak alanlar yaratılabilir ki. Sorgulamam bu noktada. Tabi bu direniş biçimlerinin, sosyalist mücadele stratejilerinin yerine geçirilmemesi koşuluyla.

Soru : Yugoslavya Deneyi'nden bilinen özyönetim modeliyle yada bugün sıkça söz edilen Japon Modeli'yle sizin söz ettiğiniz yönetime katılma sorunu aynı şey midir? Yönetime katılma ile mülkiyet ilişkileri arasındaki bağ nedir yada hangi durumda gerçek bir yönetime katılmadan söz edilebilir?

Doç. Dr. Tülin ÖNGEN : Bir kere, özyönetimle yönetime katılma arasında bence son derece stratejik bir fark var. Özyönetim, toplumsal mülkiyet temelinde söz konusu olan bir katılma biçimi. Ama yönetime katılma, örneğin işyeri komiteleri, yalnız Japonya'da değil, pek çok Avrupa ülkesinde görülen, bazen son derece etkin bir biçimde uygulanan bir sistem. Ne var ki, mülkiyete katılma söz konusu olmaksızın, karar alma süreçlerinde sınırlı bir temsile (ama asla stratejik, hayati kararlara, yani demin sözünü ettiğim, ne üreteceğine, nasıl üreteceğine ilişkin değil) dayanan, daha çok üretim ve verim artışına yönelik bir katılma biçimi. Bunlar, endüstriyel demokrasi dediğimiz uygulamalar. Yeni yaklaşımlarda, örneğin insan kaynağı yönetim dediğimiz uygulamalarda da böyle katılımcı bir yönetim anlayışı var. Ancak burada paradigma tümünden değişmiş durumda. Şimdi ben bir şeye daha değineyim. Doğrudan, sorunuzun karşılığı olmasa da. Bir üretim biçiminin ortadan kalkması, emek sürecinde ona karakterini veren mekanizmaların ortadan kalkmasıyla olanaklıdır. Örneğin, sosyalist toplum, kapitalizmin ortadan kalkmasıyla, devletin sönmümlenmesiyle, toplumsal mülkiyetle, planlamayla, ama çok daha önemlisi, emek sürecinin kapitalistik karakterinin ortadan kalkmasıyla gerçekleşir. Bir yerden başlamak gerekiyorsa, bir başlangıç noktası söz konusu ise (sistemin inşasına nereden başlamak anlamında değil) üretim biçiminin gerçekten sönmümlendiği son noktanın yada yeniden üretildiği ilk noktanın neresi olduğunu gibi nokta arıyorsak, emek sürecinin kapitalistik karakterinin ortadan kalkmasını öngörmek gerek. Bunu pek çok nedenden ötürü vurgulama gereğini duydum. Şimdi ayrıntısına giremiyorum. Taylorist, Fordist, Post-Fordist, eğer kapitalistik karakterlerde üretim biçimleri ise, bunları başka sistemlere taşıyabilir miyiz, taşıyamaz mıyız tartışması açısından önemli, bu nokta. Yada teknoloji, kapitalizmde

sermayenin çıkarlarıyla fonksiyonel bir uyum içinde gelişmiş bir üretici güçse, bunu sosyalist örgütlenmeye bu haliyle taşıyabilir miyiz meselesiyle de ilintili.

Az gelişmiş ülkeler açısından ise durum biraz daha karmaşık. Bir yandan hala ucuz işgücüne, ucuz hammaddeye dayalı üretimi öngören uluslararası bir işbölümü semasıyla karşı karşıyayız. Dolayısıyla geleneksel sektörler devam edecek. Öte yandan daha karlı ise, yeni üretim biçimleri uygulanacak. Bunların yanında arkaik üretim biçimleri ve marjinal sektörler de yaşayacak. Böylece oldukça çeşitlenmiş bir ekonomi ve sektörel yapı varlığını sürdürecektir. Yeni süreçlerdeki bağımlılık ilişkileri daha dolayimli. Mühendisler, programcılar üzerinden bağımlılığı artıran süreçler. Yani Taylorist süreçte yada kapitalizmin ilk başlarında gözlenen emek-sermaye ilişkisi (daha çıplak, yüz yüze ilişkiler) yerine daha dolayimli bağımlılık ilişkileri gelişmekte. Klasik emek rejimlerine, bundan önceki emek rejimlerine özgü sınıf mücadelesi stratejilerini biliyoruz. Bunların yanı sıra, yeni bir sendikal mücadele yada siyasal mücadele, iş ve emek sürecinde odaklanan çatışma stratejileri yada tam tersine bunun dışına taşan, bundan kopan çatışma gündemiyle karşı karşıya kalacaksak, bunları hesaba katmalıyız. Sınıf mücadelesi perspektifinde bu unsurları da içermeliyiz.

Soru : Konuşmacılara teşekkür ediyorum, Sayın Erol TAYMAZ, bize son derece sistemli bir özet verdi. Birincisi şu sayısal esneklik ve ücret esnekliği denen şeyler. Burada çok açıkça, hiç tartışmasız şekilde, sermayenin kuralı içinde ve kendi önünü açmak için işçi sınıfına ve çalışanlara bir taarruz ile karşı karşıyayız. Bu olayın diğer bir yanı sınıf mücadelesidir, ikincisi, Erol TAYMAZ sunuşunda, taşeronlaştırma olgusuna piyasanın ve firmalar arası esnekliğin bir örneği olarak yer verdi. Bence taşeronlaştırma aslında sendikasılaştırmanın tarzıdır. Hiç ayrılmaz bir parçasıdır.

Soru : Sayın ÖNGEN konuşmanızda sınıf mücadelesinin politikleşmesi üzerine vurgu yaptınız. Peki bu durum sendikaların esas işlevi olan ekonomik hak arama fonksiyonunu yok etmez mi? Ekonomik mücadele ile siyasal mücadele ilişkisi nasıl kurulmalı? Bu konulan biraz daha açabilir misiniz?

Doç. Dr. Tülin ÖNGEN : Şimdi burada biraz daha somutlaştırabilirim. Bu süreçler, sendikacılığa yöneltilen saldırılar ve kazanılmış hakların gaspı, elde edilen ve zorlukla kazanılan mevzilerin önemine dikkat çekmek için vesile olabilir. Örneğin, sendika sadece bir toplu pazarlık aracı değildir. Sendika, aynı zamanda bir sınıf mücadelesi aracıdır. Yani, makro düzeyde, ulusal düzeyde sınıfın enerjisini kanalize eden, sınıfı birbiriyle eşgüdümleyen, sınıf bilincinin dayanışmasını sağlayan önemli bir araçtır. Bunlar özellikle bizim gibi ülkelerde reformist sendikacılık anlayışının egemen olduğu ülkelerde daha kolay gözardı edilen gerçekler oldu. An-ti-sendikal gelişme, sendikaların önemi ve sınıf mücadelesi açısından işlevleri üzerinde yeniden düşünmemizi sağlayabilir. Daha önemlisi, sendikal mücadelenin ekonomizmle sınırlı kalmasının sonuçlarını bir kez daha görmemize yol açarak, sendikal politikaların toplumsal, siyasal ve ideolojik hedeflerini yeniden tanımlamamızı olanaklı kılabilir. Siyasal mücadele odağından kaymış, toplumsal gündemde yer alan öteki gerilimlerden bağımsızlaşmış bir sınıf mücadelesinin yürüyemeyeceğini anlamamızı sağlayabilir. İşte, Türkiye örneğinde gördük; savaştan, Kürt sorunundan, uluslararası politikadan soyutlanmış bir sendikal

hareketin sınıf için kaldıraç görevi görmesi olanaklı olmadığı gibi, sınıfı geriletici bir faktör durumuna gelmiştir.

Murat GÜMRÜKÇÜOĞLU (Oturum Başkanı) : Sayın Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU konuşmasını yapmak için salonda. Sayın LORDOĞLU İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra öğretim üyeliğine başladı. 1991 yılından beri de Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyeliği yapmakta. Sayın LORDOĞLU konuşmasında üretim biçimindeki değişikliklerin boyutlarından, çalışma hayatına daha özel olarak sendikal faaliyet alanına ne tür yansımaları olduğundan söz eden bir konuşma sunacak. Buyurun Sayın LORDOĞLU.

Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU: Teşekkür ederim. Ben önce hepinizden özür dilemek istiyorum. Maalesef elimde olamayan nedenlerden dolayı geciktim. Mümkün olduğu kadar kısa bir şekilde sunuş yapmak istiyorum. Daha doğrusu bu sunuş içinde bazı ipuçlarını, konunun ana hatlarını sunmak istiyorum. Değerlendirmeyi belki oturum içinde gerçekleştirebiliriz. TMMOB tarafından benden, böyle bir konuda konuşmam istendiği zaman, ben bu konuda nasıl yardımcı olabilirim diye düşündüm. Bu değişim süreci içinde üretim organizasyonundaki değişikliklerin iş gücüne, sendikal boyuta ne tür yansımaları var? Bunlar üzerinde nasıl durabilirim diye sempozyumu düzenleyenlerle bir konuşma geçti aramızda. Ve sonuçta ben biraz sendikal boyut üzerinde duracağım. Tabii bu arada sabahki konuşmalar içinde benim söyleyeceklerimle benzer, paralel şeyler varsa sizlerden, hepinizden özür diliyorum. Çünkü onları izleyemedim, kendilerinden de özür diliyorum. Ama mümkün olduğu kadar ana hatlarıyla bir çerçeve çizmeye, tamamlamaya çalışacağım.

Bugün üretim sürecinde, çok ciddi, önemli değişimler oluyor, yaşanıyor, bu hepimizin bildiği bir olgu. Bunların, çok kısa olarak nedenleri nelerdir? Bunlar üzerinde durmak istiyorum.

Özellikle işgücü üzerinde, bunların yansımaları, boyutları son olarak da bu yansımaların karşısında sendikaların, işgücünü koruyan örgütlerin ne yapabileceği konusunda belki bir kısa bir strateji denemesi olabilir. Bunları konuşmak istiyorum. Şimdi efendim, üretim sürecinde önemli değişiklikler var. Neden önemli değişiklikler var. Neden önemli olduğunu vurgulamak gerekiyor? Bunları dünya ekonomik sisteminden bağımsız değerlendirmek mümkün değil. Ve tabii ki üretimi daha rasyonel hale getirmek ve bu yolla kâr oranlarındaki artışı sağlamak gibi nedenlerden ayrı tutulamaz, üretim sürecindeki değişmelerin nedenleri. Şimdi, üretim sürecinde bu tür değişiklikler neler yaratıyor, ne tür değişimler ortaya koyuyor? Bir kere dünya ekonomik sistemlerinde dalgalar yaratıyor, çok ciddi dalgalanmalar görülüyor. Bu dalgalanmalar sonucunda dünya ekonomik sistemindeki dalgalanmalar sonucu genişleme, daralma, tekrar durgunluk, tekrar genişleme, tekrar daralma, gibi bildiğiniz değişiklikler, üretim sürecinde de önemli ölçüde değişmeye başlıyor. Neler değişiyor? Çok kısa ana hatlarıyla söylemek istiyorum. Bir kere özel amaçlı ve tek amaçlı makinalardan, farklı ve çok amaçlı makinalara doğru bir geçiş söz-konusu. Standart mal üretiminden, özel mal üretimine doğru bir geçiş, büyük ölçekten mümkün olduğu kadar küçük ve esnek bir orta ölçeğe doğru bir geçiş. Ucuz, standart maldan, belki özel ve

kaliteli mallara doğru bir geçiş, sadece üretimin bir parçasına ait olan bilgiden, bütününe ait olana doğru bir geçiş ortaya çıkıyor. Tabii ki işgücünde de değişimler söz konusu. Burada da düşük nitelikli işgücünden, yüksek nitelikli işgücüne doğru bir kayma ve sadece emekten tasarruf yerine, emek-yoğun sanayiden de tasarruf eden teknolojik bir seçim karşımıza çıkıyor. Böyle bir değişimin emek sürecinde de çok ciddi olarak farklı boyutları, yansımaları oluyor. Bunları belki birkaç grupta toplamak mümkün, ama "işlerin değişmesi veya çalışanların değişmesi diye iki ana grup var" diye ayırabileceğini düşünüyorum. Yani işler bir ölçüde değişiyor. Tabii sosyolojik bir olgu. Özellikle, mesleklerin değişmesi, bildiğiniz gibi bazı mesleklerin ortadan kalkması, yeni bir takım mesleklerin ortaya çıkması, çok bilinen anlamıyla, belki de daktilo yazan yada daktilo elemanının kalkıp, yerine bilgisayar karşısına geçmiş bilgisayar operatörüne doğru bir sürece girmesi, mesleklerin değişmesi, yapılar için daha yoğun ve daha kısa süreli, daha dikkatli ve daha nitelikli işler haline gelmesi. Bir diğer değişme de bu tabii. İşe dikkat ve özenin gösterilmesi ile ilgili. Ama işi de tabii, büyük ölçüde değiştiren olgu.

İşle bağlantılı olarak çalışma sürelerinde önemli ölçüde değişimler meydana geliyor. Yani işe bağlı olarak kısalmalar ortaya çıkıyor. Çalışma sürelerinde, bildiğiniz gibi farklı boyutlar ortaya çıkıyor, işin değişmesi tabii ki buna bağlı olarak işçiler ve çalışanlarda da önemli değişiklikler. Bir kısmını az önce söyledim ama genel hatlarıyla niteliksizden nitelikliye doğru ve diğer marjinal sektörlere doğru bir geçme, bir kayma söz konusu. Çalışanlar açısından tabii ki bu kaymaların etkileri var. Bakıyoruz süre açısından çalışmalarda part-time çalışmalar artıyor. Kısa süreli çalışmalarda bir artış gözleniyor. Kadın ve çocuk çalışmasında da bir artış gözleniyor. İşin yoğunlaşmasına bağlı olarak ve istihdamda da önemli değişimler karşımıza çıkıyor. Özellikle işsizlik ve işe bağlı olarak yeni bazı işsizlik türlerinde bir yoğunlaşma göze çarpıyor. Gençlerin işsiz kalmalarında ilk defa iş arayanların iş bulmalarındaki zorluklar, güçlükler bütün bu değişmelerin bizim karşımıza çıkarttığı bir olgu gibi görünüyor.

Çalışmalar ve işçiler açısından ve bu süreçlerin değişmesine kaynaklık edebilecek çok çeşitli teknolojik değişimler var, dalgalanmalar var ama bir yandan da baktığımız zaman ücret sistemlerinde de yani çalışanların elde ettikleri gelir seviyelerinde de önemli değişimler oluyor. Yani artma-azalma biçiminde değil de, seyyanen ücret sistemlerinden, kademeli ve çoklu ücret sistemlerine doğru bir geçiş gözleniyor. Özellikle aynı işyerinde tek tip ücret skalasına dayalı olarak ücret kazancı elde eden, farklı nitelikteki işçilerin, belki bunların sistematik olarak gruplanması ve niteliklerine göre, tecrübelerine göre farklı ücret kademelerinde yer alması göze çarpıyor. Bütün bunlar gördüğümüz gibi, yani bir yandan işi değiştirirken, bir yandan çalışanları önemli ölçüde değişikliklere uğratiyor. Şimdi burada iki temel faktör var bizi ilgilendiren. Bir tanesi ücretler, diğeri de istihdam. Bu bağlamda ücret oranlarındaki artış, ücret oranlarındaki azalma yada tersine istihdamdaki genişleme yada istihdamdaki daralma diye toparlayabiliriz.

Önemli bir gelişme de şu noktada toparlanabilir. Bu da, sendikalarda, gelişme dönemlerinde, büyük ölçüde teknolojik gelişmelerin hızlandığı dönemlerde ücret ve istihdam oranlarının yükseldiği, kriz ve daralma dönemlerinde ise azalma ve gerileme görüldüğü gerçeğidir, istihdamlarda da benzer şekilde

genişleme, daralma ve azalma biçiminde değişiklikler göze çarpıyor. Şimdi burada şunu söylemek istiyorum. Gelişme dönemlerinde ücretler yükseliyor, daralma dönemlerinde bu artışlar azalıyor. Bir anlamda, baktığımızda, sendikaların ekonomik kriz döneminde kendi içlerine döndükleri, kendi kabuklarına çekildikleri ve ücret oranları ve istihdam konusunda çok fazla biçimde savunmada kaldıklarını görüyoruz. Yani sendikalar, kendi kabuklarına çekiliyorlar. Refah dönemlerinde, gelir düzeylerinin yükseldiği dönemde, sendikaların üye sayılarında artış oluyor, ücret oranları da yükseliyor. Neden böyle gelişme ortaya çıkıyor? Tabii nedenleri üzerinde bir-iki şey söylemek gerekiyor, 1- İşyeri ve işçiler değişiyor demiştik burada, tabii ki teknik gelişmeleri vurgulamak lazım. Neden teknik gelişmeler ortaya çıkıyor? Bildiğiniz gibi, artan rekabet, uluslararası pazar sorunu, sermaye birikiminin önündeki engellerin kaldırılması yönündeki çabalar, işgücünün verimliliğinin sağlanması, aşırı stokların önlenmesi, kâr oranlarında krize bağlı olarak düşmeler, temel olarak göze çarpan teknik gelişmelerin, unsurların bazıları. Tabii, bu meselenin teknik boyutu. Bir diğer boyutu değişimin sendikal boyutu idi. Bu konuda da şu şekilde kısaca durmak mümkün. İşyerleri değişirken, çalışma değişirken, teknik nedenlerle yada başka nedenlerle, işçi değişirken, çalışan değişirken, sendika bu değişikliğe nasıl ayak uyduruyor? Sendikanın değişmemesi, sendikanın eski sendikacılık, klasik sendikacılık anlayışını sürdürmesi mümkün mü? Yani bir anlamda militan sendikacılığı devam ettirmesi, meşhur "kovboylar ölmez" düşüncesi biçiminde, o çerçevede, sendikacılık sürecektir diye düşünmesi, aynı istekle, aynı doğrultuda ve aynı heyecanla bu mümkün gözüküyor. Geçenlerde Liberal Parti Başkanı, bulunduğum fakülteye geldi. Bir konferans verdi. Dedi ki, "Sendika ortadan kalkacak, sendika olmayacak". Bunu söylemesinin bilinçli olarak bir zemini de vardı. İdeolojik bir saldırı söz konusu burada. Bu daralma, durgunluk, gerileme dönemlerinde sendikalara yoğun baskıların olmasını anlamak mümkün olabiliyor. Şimdi sendikalara saldırı veya sendikal harekete saldırının olması, nedeni ne olursa olsun, çok çeşitli etkiler yaratıyor. Bu etkilerin bir tanesi istihdamdan kaynaklanan sorunları, sendikaların istihdamdan kaynaklanan sorunları oluşturmaktadır.

İstihdamdan kaynaklanan sorunlar, karşımıza şu şekilde çıkabilir. Birincisi yüksek işsizlik oranları göze çarpıyor. 1980'de OECD ortalaması işsizlik oranı açısından dokuz ülke için 5.2'den 1992'de bu oran 7.4'e çıkmış. İşsizlikte artış olunca tabii sendikaların etkilenmemesi mümkün değil. Vasıflı işgücüne olan ihtiyaçta bir artış var. Bu, istihdamın yapısını ilgilendiren bir değişiklik. Vasıflı işgücü büyük oranda aranmaya, istenmeye başlanıyor. Sanayideki işgücünde azalan bir seyir var. Yani sanayi işçiliğinde, endüstri işçiliğinde bir azalma, buna karşılık, hizmetler sektöründe bir genişleme var. Tabii istihdamla ilgili bir sorun da standart çalışma biçimlerinde bir azalma, standart dışı çalışmalarda bir artış olmasıdır. Yani part-time çalışmayla, atipik çalışma biçimlerinde bir genişleme göze çarpıyor. Bunun Türkiye boyutuna girmiyorum. Zamanımız çok az olduğu için kısa kesiyorum, ama dikkat çeken ölçüde part-time çalışmanın, kadın çalışmasının özellikle batı ülkeleri içinde genişlediğini görmekteyiz. Sendikaların istihdam dışında da başka sorunları var. Yani sendikalar, sadece teknik gelişmelerden, teknolojik gelişmelerden veya ideolojik saldırılar karşısında geri adım atmak durumunda değiller. İstihdamdaki daralmalar dışında örgütlenmeyi de beraberinde içine alabileceğimiz, kavrayabileceğimiz örgütlenme sorunları da sendikaların

görevleri açısından değişiklik olarak çıkıyor. Özellikle örgütlenmelerin, iş yeri düzeyindeki örgütlenmelere doğru kaydığını görmekteyiz. İşletme, işkolu düzeyindeki örgütlenmelerden, işyeri düzeyindeki örgütlenmelere doğru bir geçiş var. Konuşmamı burada kesiyor ve herkese teşekkür ediyorum.

Murat GÜMRÜKÇÜOĞLU (Oturum Başkanı) : Teşekkür ederiz Sayın LORDOĞLU. Süremizi oldukça aşmış bulunuyoruz. Değerli konuşmacılarımıza, katkı koyanları ve sizlere teşekkür ediyor, öğleden sonraki panelde buluşmak üzere oturumu kapatıyorum.

V. Panel Gümrük Birliği'nde Türkiye

Yönetici: Yavuz ÖNEN (TMMOB Başkanı)

Yavuz ÖNEN (Yönetici) : Evet şimdi ben konuşma sırasına göre konuşmacı arkadaşlarımızı davet ediyorum. İstanbul'dan gelecek olan İktisadi Kalkınma Vakfı Genel Sekreteri Emre GÖNEN, galiba yok. Başbakanlık Danışmanı Nilgün ARISAN, TMMOB Komisyonu Raporunu sunmak üzere Kimya Mühendisleri Odamızın İkinci Başkanı Ayfer EĞİLMEZ, ekonomist Arslan Başer KAFAOĞLU. TÜRK-İŞ adına uzman Seyhan ERDOĞDU, DİSK adına uzman Ahmet ASENA ve yazar Dr. Sungur SAVRAN. Sempozyumumuzun son konusu, aynı zamanda panelimizin konusu Gümrük Birliği. Çok güncel olan bu konuyu bir kaç boyutuyla açıklığa kavuşturacağımızı zannediyorum. Ben ilk sözü Sayın Nilgün ARISAN'a veriyorum, buyurun efendim.

Nilgün ARISAN (Başbakanlık Danışmanı): Teşekkür ederim. Eğer herşey yolunda gitseydi 19 Aralık 1994 tarihinde, zannediyorum biz burada 30 yıllık bir Gümrük Birliği sürecinin tamamlanma konusunu ve Gümrük Birliği'nin işleyiş kurallarını belirleyen Ortalık Konseyi kararının içeriğini tartışıyor olacaktık. Fakat bildiğiniz gibi özellikle 8 Aralık 1994 tarihinden itibaren gelişmeler çok olumsuz bir seyir izlemiş ve Gümrük Birliği'nin tamamlanma tarihinin şimdilik 7 Mart 1995 gününe ertelenmesine neden olmuştur. Ben kısaca bu son gelişmelere ve bu gelişmelere ilişkin bazı tartışmalı konulara değineceğim, arkasından da bugüne kadar hiç tartışılmayan bir konuyu bilgilerinize sunacağım.

19 Aralık 1994 tarihine kadar eğer gelişmelerde hiç bir olumsuz eğilim görülmeseydi, üzerine anlaşmaya varılmış olacak olan Ortalık Konseyi kararının ana hatlarını sizlerin görüşlerine açmak istiyorum. Konumum gereği, yani, genel bir koordinasyon makamında çalışıyor olmam gereği bu panele en fazla bu şekilde katkıda bulunabileceğimi düşünüyorum.

Basından izleyebildiğimiz kadarıyla kamuoyunda 19 Aralık 1994 tarihinde yapılan Ortalık Konseyi toplantısının ve bu toplantıda üzerinde anlaşmaya varılması beklenen kararın niteliği, daha doğrusu gerekliliği hakkında ve Yunan vetosu hakkında bazı farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu konuya kısaca açıklık getirmek istiyorum. Gümrük Birliği Ortalık Anlaşmalarımızın öngördüğü açık ve kesin bir hukuki yükümlülük ve bir açıdan da bir haktır. Yani Gümrük Birliği yeni bir girişim değildir. 19 Aralık 1994 tarihinde başlayacak olan, Gümrük Birliği değildir. Gümrük Birliği 1963

ve 1970 tarihlerinde imzalanmış bulunan Ortaklık Anlaşmalarımızla yani Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'le başlamıştır. Hatta Topluluk 1971 yılında Katma Protokol'ün ticari yükümlülüklerinin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye'den ithal ettiği sanayi mallarına gümrük vergilerini ve eş etkili vergileri sıfırlamıştır. Türkiye de bu sürece 1973 yılında başlamıştır, yani Topluluktan ithal ettiği sanayi mallarına gümrük vergilerini indirmeye 1973 yılında başlamıştır. 1976 yılında da gümrük vergisi indirimleri yapmıştır. Ancak sonra bu gümrük indirimlerini durdurup tekrar 1988 yılında başlamıştır. İsteyen olursa daha ayrıntılı bilgi verebilirim, ama Türkiye, Topluluğa karşı gümrük vergilerini şu anda % 80-90 oranında indirmiş durumundadır. İlk defa geçen yıl Toplu Konut Fonu'nda da indirimlere başlanmıştır. Yani başlamış olan bir sürecin tamamlanmasından bahsediyoruz, 19 Aralık 1994 tarihinde sözkonusu olan buydu. O zaman üzerinde anlaşmaya varılması gereken metin neydi? Bu metin Gümrük Birliği'nin işleyişini düzenleyen kuralları içermektedir. Çünkü demin değindiğim Ortaklık Anlaşmalarımız Gümrük Birliği'nin tamamlanma sürecine ilişkin kuralları içeriyordu. Gümrük Birliği tamamlandıktan sonra bu birliğin ne şekilde işleyeceğine ilişkin herhangi bir hüküm yer almıyordu. Bu nedenle Gümrük Birliği'nin işleyiş kurallarını düzenleyecek bir yasal metne ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaca cevap vermek üzere Ortaklık Konseyi kararı hazırlanmıştır.

Şimdi Yunan vetosu konusuna gelmek istiyorum. Çünkü basında Yunanistan'ın vetonun olmadığına dair bir takım açıklamalar yer aldı. Ortaklık Konseyi'nde Türkiye ve Avrupa Topluluğu birer oya sahip, eşit taraflar olarak karşı karşıya gelmektedirler. Bu nedenle Topluluk Ortaklık Konseyi toplantısına gelmeden önce ortak bir tutum benimsemek zorundadır. Üzerinde anlaşmaya varılması ya da imzalanması düşünülen Ortaklık Konseyi kararının niteliği gereği de bu ortak tutum oy birliği ile belirlenmekteydi yada belirlenmesi gerekiyordu. Çünkü Maastricht Anlaşması'nın 228. maddesi kurumsal işbirliğine ilişkin hükümler taşıyan ve mali hükümleri bulunan kararlar üzerinde Topluluğun oy birliği ile karar vermesi gerektiğini öngörmektedir, İşte Yunan faktörü bu noktada karşımıza çıkmıştır. Esasen Yunanistan'ın Topluluğa tam üyelik başvurusu yaptığı 1975 yılından 1990 yılına kadar Topluluk, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili sorunlardan kendisini uzak tutmaya ve özellikle bu sorunları Türkiye'yle ilişkilerine yansıtılmaya çalıştı. Ancak 1990 yılında Topluluğun Dublin'de yapılan devlet ve hükümet başkanları zirvesinde Kıbrıs sorunu ilk defa Topluluğun resmi bir belgesinde yani bu zirvenin sonuç bildirgesinde yer almış ve son olarak da Brüksel'de, 19 Aralık tarihinde Topluluk dönem başkanı sıfatıyla konuşan Alman Dışişleri Bakanı KINKEL, Kıbrıs sorununa bir çözüm getirilmesinin, taraflar yani Türkiye ile AT arasındaki ilişki açısından taşıdığı önemi vurgulamıştır. Benim şahsi kanım Yunanistan'ın esas amacının Güney Kıbrıs'ın Topluluğa tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı bir tarih konusuna açıklık getirilmesini istediğidir. Ancak Fransız Dışişleri Bakanı Alain JUPPE'nin de belirttiği gibi, Topluluk Türkiye ile yapılacak Gümrük Birliği ile Güney Kıbrıs'ın tam üyeliği arasında bir bağlantı kurma eğiliminde gözükmemektedir. Burada Fransa'nın, İngiltere ve Almanya'yla birlikte, Gümrük Birliği'nin kendi dönem başkanlığında yani 1995'in ilk yarısında tamamlanması konusunda da kararlı gözüktüğünü belirtmek isterim. Avrupa Topluluğu'nun diğer üyeleri, yani Yunanistan dışındaki üyeleri 19 Aralık tarihinden önce, daha doğrusu 8 Aralık tarihinden önceki açıklamalarına

rağmen Yunan vetosu sorununu çözümlenememişlerdir. Bunun en önemli nedeni Avrupa Parlamentosu'nun, Ortaklık Konseyi kararının askıya alınmasını ve tutuklu DEP Milletvekillerinin şerbet bırakılmasını talep eden 15 Aralık 1994 tarihli tavsiye karardır. Bu karar hukuken bağlayıcı nitelik taşımasa da, yani bir tavsiye karar olsa da Maastricht Antlaşması sonrası değişen kurumsal dengeler sonucunda Avrupa Parlamentosu'nun, Topluluğun karar alma sürecinde artan ağırlığı nedeniyle göz ardı edilmesi çok zor bir karardır. Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin artırılmasını isteyen ülkelerin başında Almanya'nın gelmesi, Alman dönem başkanlığında bu kararın önemini iyice artırmaktadır. Avrupa Parlamentosu'nun bu kararına rağmen, yani Ortaklık Konseyi kararının askıya alınmasını talep eden karara rağmen Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı. Bu toplantı özellikle Türk tarafının yani Türk bürokrat ve diplomatlarının çabaları sonucunda gerçekleşti. Yalnız Avrupa Topluluğu Komisyonu üyelerinin de yapıcı çalışmalarını gözardı etmemek lazım. Türkiye'nin bu toplantının yapılmasındaki amacı, anlaşmaların Türkiye'ye sağladığı hakları kullanarak meşru çıkarlarımızı bir kez daha tescil ettirmek ve Gümrük Birliği'nin tamamlanma kararının alınabileceği kesin bir tarih belirlemektir.

Bu toplantı yapıldı, ancak Topluluk dönem başkanı sıfatıyla konuşan Alman Dışişleri Bakanı bu toplantıda, kendi metninden alıntı yapıyorum "tutuklu DEP milletvekillerinin serbest bırakılmasının ve insan hakları konusunda özellikle Avrupa Konseyi ve AGİK tarafından belirlenen uluslararası normlara uyumun Topluluk kurumları ile daha sıkı bağlar geliştirilmesi açısından" önemini vurguladı.

Son gelişmeleri kısaca bu şekilde özetledikten sonra Gümrük Birliği'nin işleyiş kurallarının belirleyecek olan Ortaklık Konseyi karar taslağına geçmek istiyorum. Ancak özellikle bu metnin niteliğine ilişkin bir hususa değinmenin de faydalı olacağını düşünüyorum. Bu husus neden Gümrük Birliği'nin işlemesi için ayrı bir metne ihtiyacımız olduğunu da iyice açıklığa kavuşturacaktır zannediyorum. Biz Ortaklık Anlaşmalarını imzaladığımız zaman yani gerek 1963 yılında, gerek 1970 yılında Toplulukta sanayi mallarının şerbet dolaşımını Gümrük Birliği sistemi belirliyordu. Ancak 1985 yılında başlayıp 1993 yılında sona eren iç pazarın yada ortak pazarın tamamlanma süreci sonunda artık Toplulukta sanayi mallarının serbest dolaşımı ortak pazar esasına dayanmaktadır. Bu esasa göre de artık malların serbest dolaşımı için yalnızca gümrük vergilerinin, eş etkili önlemlerin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması yeterli değildir. Tarafların sanayi, ticaret ve rekabet politikalarında ve bunların hukuki alt yapılarında da bir paralellik tesis etmeleri gerekmektedir. Demin tarihini verdiğim Ortaklık Anlaşmalarımız tarihleri nedeniyle bu konularda ya hiç bir hüküm içermemekte yada ayrıntılı bir düzenleme getirmemekteydiler. Bu nedenle artık Türkiye'yle Avrupa Topluluğu arasında sınıai malların serbest dolaşımını düzenleyen yeni kuralları içeren yasal bir metne ihtiyaç vardı. Söz konusu Ortaklık Konseyi kararı bu ihtiyaca cevap vermek için hazırlanmıştır.

Şimdi metnin içeriğine geçiyorum. Metnin ilk bölümünde malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası konusu yer almaktadır. Bu bölümde tarafların klasik olarak Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmek için yapması gereken yükümlülükler vardır. Klasik olarak Gümrük Birliği derken Ankara

Anlaşması'nın 10. maddesine değinmek istiyorum. Burada tarafların Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmek için birbirlerine karşı yaptıkları ticarete gümrük vergileri ve eş etkileri tedbirleri kaldırmaları ve 3. ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulamaları öngörülmüştür. Ayrıca, bu madde hükmü gereğince Türkiye dış ticaret mevzuatını, Topluluğun dış ticaret mevzuatına elinden geldiğince yaklaştıracaktı. Fakat bu Ortaklık Konseyi kararı, Ankara Anlaşması'nın 10. maddesinin biraz ötesine giden yükümlülükler içermektedir. Bir örnek vermek gerekirse; Türkiye'nin Topluluğun ortak ticaret politikasını tamamen benimsemesi öngörülmektedir. Fakat ortak ticaret politikasının çeşitli unsurlarının benimseme zamanı farklı olmaktadır. Örneğin Türkiye ortak ticaret politikasının içindeki standart dışı dampingli mal girişini önleyecek düzenlemeler gibi dış ticaret prosedürlerini hemen üstlenecektir ki bu konuda yasalar hazır, örneğin anti damping yasası vardır, dış ticarete gözetim yasası vardır. Bunlar hemen yürürlüğe girebilecektir. Ancak Topluluğun 3. ülkelere yaptığı tercihli ticaret anlaşmalarını Türkiye aşamalı olarak üstlenecektir. Bu konuya biraz ayrıntılı değinmek istiyorum. Çünkü basında en fazla tartışılan konulardan biri de budur. Türkiye, Topluluğun tercihli ticaret anlaşmalarını otomatikman benimsemeyecektir. Türkiye bu anlaşmaları tek tek ülkelerle müzakere edecek ve karşılıklı olarak tarafların yararına olacak bir anlaşma yapacaktır. Türkiye bu konuda Topluluğa, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine, Baltık ülkelerine yani Estonya, Letonya, Litvanya'ya, İsrail ve Kuzey Afrika ülkelerine öncelik vereceğini açıklamıştır. Bu gruptan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri İsrail ile serbest ticaret anlaşması görüşmeleri sürdürülmektedir. Diğer ülkelerle henüz bu konuda bir girişim başlatılmamıştır. Bu bölümün, yani malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası bölümünün en önemli unsurlarından birisi de taraflar arasındaki ticarete teknik engellerin kaldırılmasına yönelik bir sistemin ortaya konmasıdır. Çünkü eğer teknik engeller, yani standartlardan bahsediyorum, bu konuda ortak bir sistem benimsenmezse Gümrük Birliği gerçekleşse bile Türk sanayi mallarının Toplulukta serbest dolaşımı mümkün olmayacaktır. Ama bu Ortaklık Konseyi karar bu konuya çözüm olabilecek bir sistem getirmiştir. Bu kararın içinde bir de işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımına ilişkin bir madde vardır. Bu konuda müzakereler hala devam etmektedir. Talep gelirse daha ayrıntılı bilgi verebilirim bu konuda. Bu arada Topluluğun gümrük mevzuatının benimsenmesine ilişkin bir madde vardır. Burada zaten başka hiç bir çıkış yolu yoktur. Ortak bir gümrük mevzuatı benimsenmezse Gümrük Birliği'nin zorluklarla karşılaşacağı açıktır. Tarım konusu bu Ortaklık Konseyi kararında biraz havada kalmıştır, çünkü tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, Türkiye'nin ortak tarım politikasını benimsemesiyle hemen hemen eşanlı manaya gelmektedir. Türkiye'nin de ortak tarım politikasını, son derece maliyetli bir politika olan tarım politikasını, Topluluğun bu konuda kurulmuş fonu olan Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu'ndan bir şekilde faydalanmadığı sürece benimsemesi imkansızdır. Onun için; -şahsi düşüncem olarak söylüyorum-Türkiye Topluluğa tam üye olmadığı takdirde tarım ürünlerinin serbest dolaşımı pek mümkün gözükmemektedir.

Bu kararın en önemli bölümlerinden birisi mevzuat uyumu bölümüdür. Demin atıfta bulunduğum iç pazardaki ticaret, sanayi ve rekabet politikalarında ve hukuki alt yapıda taraflar arasında paralellik kuracak olan bölüm esas bu bölümdür. Bu bölüm özellikle rekabet hukuku, fikri ve sınai mülkiyet hakları, ticari savunma araçları konusunda taraflar arasında paralel bir sistem

kurulmasını öngören hükümler içermektedir.

Üçüncü olarak hizmetlerin serbet dolaşımı konusuna gelmek istiyorum.

Taslakta,

yani Ortaklık Konseyi karar taslağında yer alan hüküm, hizmetlerin serbest dolaşımı için müzakerelerin muhtemelen 1995 yılı içinde başlayacağına dairdir. Ama dolaylı olarak hizmetlerin serbest dolaşımının, işçilerin serbest dolaşımına da yol açacağı endişesiyle, özellikle Almanya, bu konuda kesin bir hükmün müzakere metinde yer almasına karşı çıkmaktadır. Ancak bu konuda teknik müzakereler halen devam etmektedir.

Kararın çok önemli bir bölümü de kurumsal işbirliği bölümüdür. Basında bu konuda da önemli tartışmalar var. Kurumsal işbirliği bölümü, Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ilişkili konularda Topluluğun karar alma mekanizmasına ne şekilde katılacağını düzenlemektedir. Her şeyden önce bir ortak komite, bir ortak Gümrük Birliği Komitesi kurulmaktadır. Bu komite Gümrük Birliği'ni yürütecektir ve karar alma mekanizmasında kurulan sistemde sorunlar çıktığı zaman, bu sorunlar ilk defa bu komiteye gelecektir. Bu karar alma mekanizmasında kurulan sistem derken, tarafların Gümrük Birliği ile doğrudan ilişkili konularda yasalar çıkarırken birbirlerine gayri resmi olarak danışmasına elverecek bir sistemden bahsediyorum. Bu Ortaklık Konseyi kararına, göre Topluluk bütün karar alma sürecinin çeşitli aşamalarında Türkiye'ye danışacaktır. Bütün bu danışma mekanizmasına rağmen ortaya Türkiye'nin uygulayamayacağı bir karar çıkarsa bu anlaşmazlık ilk önce tarafların eşit olarak temsil edildiği ortak Gümrük Birliği Komitesi'nde ele alınacaktır. Burada da çözüme ulaşılamazsa konu Ortaklık Konseyi karar taslağı içinde öngörülmüş bulunan bir hakemlik mekanizmasına iletilecektir. Bu hakemlik mekanizması karar taslağında uyuşmazlıkların çözümü bölümünün altında yer almaktadır. Hakemlik kurumu üç hakemden oluşacaktır. Hakemlerden biri Türk olacaktır, Türkiye tarafından atanacaktır, biri Avrupa Topluluğu tarafından atanacaktır. Bir hakem de iki taraf, Türkiye ve Avrupa Topluluğu tarafından ortak seçilecektir. Ne Türk ne de Avrupa Topluluğu üyelerinden birine mensup olacak olan bu hakem bir tür bağımsız hakem olacaktır. Bu konu burada çözümlenecektir. Yani basında yansıtıldığı gibi Topluluk bir karar alacak, Türkiye'de otomatikman bunu uygulayacak diye bir durum yoktur. Bu arada Gümrük Birliği'yle ilgili konular derken ne kastettiğime açıklık getirmek istiyorum. Burada üçüncü ülkelerle yapılan ticari anlaşmalar, sınai mal ticaretindeki teknik engellerin kaldırılması, rekabet, fikri ve sınai mülkiyet ve gümrük mevzuatı konulan Gümrük Birliği'yle doğrudan ilgili konular kapsamında yer almaktadır.

Şimdi, henüz üzerinde anlaşmaya varılmamış teknik konulardan biraz bahsetmek istiyorum. Her şeyden önce Topluluğun Türkiye'ye sağlayacağı mali yardım konusu açık değildir. Bu konuda görüşmeler sürdürülmektedir. Henüz Ortaklık Konseyi karar taslağında bu konuda kesin bir hüküm yer almamıştır. İşlenmiş tarım ürünleri konusunda henüz kesin bir çözüme ulaşılmış değildir. Bu konuda hangi konunun anlaşmazlık sorunu olduğunu arzu ederseniz açıklayabilirim.

Türkiye bu Ortaklık Konseyi karar taslağı ile beş yıl daha 3. ülkelere bazı mallar için Ortak Gümrük Tarifesi üstünde, koruma sağlama hakkı kazanmaktadır. Türkiye hangi mallarda Ortak Gümrük Tarifesi üstünde

koruma sağlayacağını Topluluğa bildirmiştir. Topluluk bu listeye bir kaç mal daha sokmak istemektedir. Türkiye henüz o mallan kabul etmiş değildir. Bu konuda da soru gelirse cevaplandırabilirim. Ayrıca Türkiye Toplulukla demir-çelik ürünlerinde de bir serbest ticaret anlaşması yapmak üzeredir. Fakat Türkiye'nin bu konuda da bazı itirazları vardır. Onları da soru gelirse açıklayabilirim.

Sizlere şu anda Avrupa Topluluğu'yla Türkiye arasında teknik müzakerelere konu olan hususlar bakında bilgi vermeye çalıştım. Ancak Gümrük Birliği için teknik konuların yanı sıra siyasi konuların da çok büyük önem kazandığını kabul etmek zorundayız zannediyorum. Hatta ilişkilerin şu anda tamamen siyasi bir boyut kazandığını söylemekte yanlış olmaz kanısındayım. Ayrıca 7 Mart 1995 tarihinde biraz önce içeriğini kısaca anlattığım Ortaklık Konseyi kararı kabul edilse bile bu metin bu sefer onay için Avrupa Parlamentosu'na gidecektir. Demin bahsettiğim Maastricht Anlaşması'nın 228. maddesi kurumsal ve mali hükümler içeren anlaşmaların veya Ortaklık Konseyi kararların onay için Avrupa Parlamentosu'na gitmesi gerektiğini öngörür. Ve bu sefer Avrupa Parlamentosu'nun vereceği karar bağlayıcı olmayan bir tavsiye kararı olmayacak, bizzat Gümrük Birliği'nin geleceğini belirleyecektir. Şu anda teknik hazırlıklar aksamadan devam ettirilmektedir. Ancak 7 Mart'a yönelik hazırlıklar arasındaki en önemli unsurlardan biri de demokratikleşme hususudur. Ben krizi hep birlikte kurumsallaşmış bir koordinasyon mekanizmasına dayalı, kapsamlı bir strateji çerçevesinde çalışarak açabileceğimize inanıyorum. Ayrıca Türkiye'nin dünya ekonomisinde veya genel olarak yeni uluslararası sistemde hak ettiği konuma sahip olması için belli evrensel ilkeleri benimsemesi ve toplum olarak yapısal bir değişimi gerçekleştirmesinin zorunlu olduğunu düşünüyorum. Bence Gümrük Birliği de bu amaca yönelik bir araç olarak değerlendirilmelidir. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Çok teşekkür ediyorum ikinci konuşmaya geçmeden bir şeyi açıklayayım. Birer tur konuşma yapalım ondan sonra gelecek sorularla birlikte eklemek istediklerinizi beşer dakika içinde tekrar sunarız. Yani buna göre bütün becerilerimizi bir seferde sunmak gibi bir durum var. Buyurun Ayfer EĞİLMEZ.

Ayfer EĞİLMEZ (TMMOB): Teşekkür ederim, Sayın başkan, Sayın konuklar, değerli meslektaşlarım.

Gümrük Birliği ve Türkiye Sanayii

Bu çalışmada, Gümrük Birliği süresince Türkiye'nin ortak üyelik statüsü ve ilgili antlaşmalardan doğan hukuksal boyut ortaya konularak kamuoyunda tartışma nedeni olan kimi konulara açıklık getirilecektir. Bunu takiben Türkiye sanayiinin rekabet gücü, Türkiye-AT ilişkilerinde gelişmeler, Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine etkileri değerlendirilecektir.

I. Ankara Antlaşması

Türkiye'yi Avrupa Topluluğu'na ortak üye yapan, taraflar arasında bir Gümrük Birliği'ne dayanan ve ileride tam üyeliği öngören, ilkeleri ve temelleri anlamında Roma Antlaşması'nın 238. maddesine dayanan bir çerçevede

antlaşma olan Ankara Antlaşması 1963'de imzalanarak 1 Aralık 1964'de yürürlüğe girmiştir.

Antlaşmanın temel amacı 2. maddede şöyle belirtilmiştir.

"Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasına ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve hayat şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümüyle gözönünde bulundurarak taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir." Bu amaçların gerçekleştirilmesi için 3-4 ve 5. maddelerde gösterilen şartlara ve usullere göre bir Gümrük Birliği'nin gittikçe gelişen bir şekilde kurulması öngörülmüştür.

Ankara Antlaşması, Toplulukla imzalandığından Topluluk içinde doğrudan uygulanan bir TOPLULUK HUKUK BELGESİ olduğu gibi aynı zamanda topluluk üyesi ülkeler ile de ayrıca imzalandığından bir ULUSLARARASI HUKUK BELGESİ'dir.

Antlaşmada taraflara fesih hakkı tanınmış ve yürürlük süresi de öngörülmemiştir. Bu nedenle Antlaşma, amaçları gerçekleşene kadar yürürlüktedir.

A) Katma Protokol

1970 yılında imzalanan ve 1973'de yürürlüğe giren Katma Protokol; Ankara Antlaşması'nda yer alan hükümlerin Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun bir biçimde yürürlüğe konulmasını sağlayacak bir UYGULAMA ANTLAŞMASI'dır.

Protokol; Sanayi ürünlerinde Gümrük Birliği, tarım için tavizli rejim, işgücünün serbest dolaşımı, yabancı sermaye, yerleşim serbestisi ve hizmet edimi, ekonomi politikalarının koordine edilmesi, rekabet ve devlet yardımları gibi temel konularda Türk ekonomisinin geleceği için çok önemli uygulama hükümleri içermektedir.

Ortaklık Antlaşması ve Katma Protokol tümüyle devletlerin ve Türkiye'nin yasama organlarından geçerek onaylanmıştır. Dolayısıyla Gümrük Birliği bir süreçtir. Bugün tartışma konusu olan ise, yeni bir anlaşma imzalanması değil, daha önce imzalanan ve onaylanan antlaşmalarda karara bağlanan hususların uygulanmasına geçilmesidir.

Ortaklık Konseyi bu konuda yetkili organdır. Ortaklık Konseyi kararlarının alınması için üye devletlerin topluluk kurumlarının (Avrupa Parlamentosu, vb.) ek başka karar almalarına gerek bulunmamaktadır. Ortaklık Konseyi'nin kararları doğrudan uygulanabilir kararlardır.

Sonuç olarak, Türkiye-AB ilişkileri 1963 Ankara Antlaşması ve bunun eki olan Katma Protokol'le resmileşmiştir.

Ankara Antlaşması, Gümrük Birliği'ni önde tutan ve Gümrük Birliği yoluyla ekonomik yakınlaşma ve entegrasyonu içeren, öngören ve devamında tam üyeliği gündeme getiren bir anlaşmadır.

B) Gümrük Birliği

Serbest ticaret sisteminin temelini oluşturan RİCARDO'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi"ne göre; bir ülkenin üretim gücünün en ucuza sağlanabilecek mallara yönetilmesi ve bu üstünlüklerden yoksun alanlarda ise en ucuza üreten ülkelerden ithalat yapılması uluslararası ticarete katılan bütün ülkelerin bu ülkelerdeki tüm üretici ve tüketicilerin yararına olur.

Gümrük Birliği oluşturmanın temelinde de aynı görüş yatmaktadır. Amaç; Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne göre üretim yapılan geniş bir piyasanın oluşturulmasıdır. Gümrük Birliği'ne giden ülkeler aralarında dış ticarete konu olan;

- Tüm vergi ve resimleri kaldırırılar.
- Kısıtlamalara - kotalara son verirler.
- Birlik dışında kalan ülkelere karşı bir Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygularlar.

Gümrük Birliklerinin nasıl olacağı ve geleceği Ticaret ve Tarifeler Genel Antlaşması (GATT)'yla belirlenmiştir. GATT; 1947'de Uluslararası bir antlaşma ile oluşturulmuş ve uluslararası ticareti haklar ve sorumluluklar açasından düzenleyen bir antlaşmadır. Üye ülke sayısı 117'dir. Temel amacı, ülkeler arasındaki ticarete uygulanan tarife dışı engellerin tümüyle kaldırılması, tarifelerin ise zamanla giderek azaltılmasıdır.

Gümrük vergilerinin indirilmesinde KARŞILIK İLKESİ esastır.

II. Türkiye Sanayii'nin Rekabet Gücü

1990 yılı DPT araştırmasına göre; Türkiye'nin rekabet gücü genel olarak dünya ve özel olarak AT ile ayrı ayrı değerlendirildiğinde, dünya ile rekabet gücünün daha yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü Avrupa Topluluğu diğer dünya ülkelerine göre daha bilinçli ve seçici korumacılık uygulamaktadır.

Diğer yandan, ticaretin serbestleştirilmesi ilkesinden doğan gümrük birlikleri kavramı karmaşık olduğu ölçüde fark edilmez korumacılık uygulamalarını yapan bir birliktir. Ayrıca koruma yöntemleri o kadar çeşitli ve karmaşıktır ki bunların GATT ilkelerine aykırılığını öne sürerek yaptırım istemek çok güçtür. Avrupa Birliği'nde 300 çeşit yasal, doğal, teknik vb. koruma önlemleri uygulanmaktadır.

Türkiye'de mevcut durumda tarım, tekstil ve hazır giyim dışında rekabet edebilecek imalat sanayi ürünü bulunmamaktadır. Ancak tekstil ve hazır giyimde de yeni teknolojik gelişmeler izlenemez ise bu basan uzun süreli olmayacaktır. Çünkü dünyada bu sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ihracatçı ülkeler ucuz emekten otomasyona geçmektedirler.

Türkiye sanayinin rekabet gücü AB'nin son üyeleri olan Yunanistan, Portekiz ve ispanya sanayileri ile karşılaştırıldığında, elbise ve örme eşyada Yunanistan ve Portekiz'e rakip olacağımız, seramikte Yunanistan dışında, Türkiye, Portekiz ve ispanya'nın rekabete gücünün yüksek olduğu

görülmektedir. Ek olarak Türkiye'nin cam, işlenmiş gıda, deri, hayvancılık, elektriksiz makinalar, alkollü içecekler, lastik, petro-kimya ve demir çelik sanayilerinde rekabet gücünün söz konusu 3 ülkeden yüksek olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek görüldüğü tek sektör su ürünleridir.

III. Türkiye - AT İlişkilerinde Gelişmeler

Türkiye'yi ekonomik açıdan Avrupa ile entegre etmek, Türkiye ekonomisinin doğrudan Avrupa ekonomisinin dışışlarına bırakmak olmamalıdır. Bu bağlamda Türkiye-AB ilişkilerinin gelişmeleri değerlendirildiğinde;

- İşçilerin serbest dolaşımı, yerleşim ve hizmet edimi, sermayenin serbest dolaşımı bütün bunlar Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlayacak siyasi entegrasyonun alt yapısı olan ekonomik bütünlüğe hazırlanma sürecine götürme olmasına karşın AB yükümlülüklerini bu anlamda yerine getirmemiştir.

- Mali Portresi: Gümrük vergileri kamu maliyesinden çekildiğinden Türkiye'nin 2,5-3 milyar ECU'luk kaybının yanında, 4. Mali Protokolün yürürlüğe gir memesinden 600 milyon ECU ve 5., 6. mali protokollerde devreye girmediğinden 2,5 milyar ECU olmak üzere toplam 5-6 milyar ECU'luk Gümrük Birliği dışında kaybı söz konusudur.

- Tarım ürünleri kapsam dışında olmakla birlikte, tarım ürünleri ile ilgili esas sorun, ortak tarım politikalarına uyumdur. OTP'na uyum ise, mali yardımlar bakımından en önemli bir boyutu yakalamak demektir. Örneğin : Topluluğun tarım için tahsis ettiği son toplam ödenek 38.4 milyar ECU, Topluluğun toplam bütçesi ise 62.8 milyar ECU'dur.

Toplulukta tarımsal desteklemelerin azaldığı tezlerine karşın, mutlak rakam artmaktadır. Bütçenin % 61.4'ü tarımsal desteklemelere gitmektedir. Bu nedenle Gümrük Birliği olayını tarım politikalarının dışında karşılamak bir çıkmazdır.

- Tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne gidecek olan tek ülke Türkiye'dir. Karar mekanizmalarında yer almadan Gümrük Birliği'ne geçilmesinin doğuracağı sonuçları doğrudan kabul etme durumunda kalmak diğer bir önemli sorundur.

IV. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri

İthalat ve ihracatının % 60'a yakını Avrupa Birliği ülkeleriyle yapan Türkiye'nin genişleme sürecinde olan AB ile Gümrük Birliği'ne gitmesi durumunda; Avrupa Birliği'ne karşı sanayi mallarında gümrük vergi ve fonlarının sıfırlanması 3. ülkelere karşıda ortak gümrük tarifelerinin (OGT) uygulamasıyla, ülkenin vergi gelirleri azalacaktır.

- Türkiye'de ihracata uyum çok güç olduğu halde, ithalata uyum daha kısa

sürede

gerçekleşmektedir. Rekabet gücü oluşturulmadığından, ithalattaki artışın ihracattan fazla olması ciddi bir dış ticaret açığı sorununa neden olacaktır. Bu durum döviz rezervlerinde azalmaya yol açacaktır.

- Gümrük Birliği bir ekonomik bütünleşmedir. Bu da ancak sanayinin rekabet gücü ile gerçekleştirilebilir. Sanayinin Gümrük Birliği karşısında rekabet gücü kazanması ise ülkemizde makro ekonomik dengesizliğin giderilmesi ile olanaklıdır.

Oysa ülkemizde enflasyon 3 hanelidir. Enflasyonu % 5 düzeylerinde olan AB ülkeleriyle rekabetin güçlüğü ortadadır. Bu anlamda devletin borçlanması önlenerek enflasyonun düşürülmesi gereklidir.

- Girdi maliyetleri açısından; ülkemizde enerji maliyetleri gelişmiş ülkelere göre iki misli daha pahalıdır.

Sanayinin ana girdilerinden olan enerji, bir maliyet unsuru olarak rekabet gücünün düşmesi nedenlerindedir.

- Türkiye sanayinin önemli bir kısmının teknolojik alt yapısı AB ülkeleriyle rekabet edebilecek düzeyde değildir. Dünya rekabetine açılacak olan özel ve kamu sektörü işletmelerinin bir kısmı rekabet edememeleri nedeniyle piyasadan çekilme durumunda kalacaktır. Bu durumda işsizlik artarak istihdam olumsuz etkilenecektir.

Gerçek rekabetin normal ticari koşullarda değil, çeşitli destekleme ve koruma sistemleri çerçevesinde olduğu unutulmamalıdır. AB'nde sanayi sektörüne her yıl üye devlet bütçelerinden 80 milyar ECU, Birlik bütçesinden de 20 milyar ECU'luk sübvansiyon sağlanmaktadır.

- Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi durumunda özellikle küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ), sanayileşmiş ve teknolojik açıdan Türkiye'den ileri konumunda olan Avrupa ülkelerinin rekabeti ile karşı karşıya kalacaktır. Bunların desteklenmesi ve teşvikleri için Avrupa Birliği normlarına koşut teşvik mevzuatı oluşturmak önümüzde önemli bir sorun olarak durmaktadır.

Avrupa Birliği'nin teşvik mevzuatının belirleyici ve bağlayıcı nitelikteki üst hukuksal çatısını GATT mevzuatı belirlemektedir. Avrupa Birliği ve GATT mevzuatında AR-GE alanına yönelik teşvikler uluslararası platformda dava edilemez sübvansiyonlar sınıfına girmektedir. Burada amaçlanan kuruluşun, firmanın salt AR-GE harcamalarını karşılamak değil, bunun ötesinde yardımın teşvik edici bir etkisinin olmasını sağlamaya çalışmaktır (AR-GE'nin sürekliliği ve projeye dayalı olması söz konusudur).

Örneğin, Komisyon 1973'de Danimarka hükümetini, ürün geliştirme finansman sağlamak üzere 132 milyon ECU'luk bir fon tesis etmede yetkili

kılmıştır. Sınai Kalkınma Fonu olarak adlandırılan bu fon bağımsız bir kurul yönetimine verilmiştir. Fon çerçevesinde verilen kredilerin geri ödenmesi ise proje başarıya ulaşması durumunda söz konusu olmaktadır.

Türkiye'de bu kaynaklardan yararlanarak teknolojik gelişmeyi hızlandıracak, kalite ve standardı yükseltecek AR-GE çalışmalarını teşvik etmesi zorunludur.

Türkiye Avrupa ile başından beri fikri ve sınai mülkiyet, patentler, tüketiciyi koruma ve rekabet yasaları alanında sadece benzer değil, eşdeğer düzeyde düzenlemeler gerçekleştirmekle yükümlüdür. Söz konusu düzenlemeler halen gerçekleştirilememiştir.

Ülke ekonomisinde rolleri giderek artmakta olan ve dinamik bir yapıya sahip küçük ve orta boy işletmelere destek amacıyla KOBİ'lerin kurulması yada yatırımları için sübvansiyon, düşük faizli kredi, devlet kredilerine izin verilmektedir. Burada KOSGEB'e eğitici ve yönlendirici olarak önemli görevler düşmektedir.

Avrupa Birliği'nin koruma tedbirlerine uyumun sağlanması ve belirtilen tedbirlerin uygulamaya konulması işleminin gerçekleştirilmesi için dış ticarete gözetim sisteminin ve dış ticarete anti-damping mevzuatının etkili biçimde işletilebilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda 3.ülkelerden gelen standart dışı malların Türkiye'ye girmesini engellemek ve Türk mallarının Avrupa Birliği standartlarına uygunluk belgesi alarak serbest dolaşıma girmelerini sağlamak amacıyla Ulusal Akreditasyon Konseyi ve Akredite Laboratuvarlarının oluşturulması gerekmektedir. Ancak Türkiye'de bu alanlarda önemli sayılabilecek aşamalar kaydedilmemiştir.

V. Sonuç

- AB'ne tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne girme çalışmaları geniş bir müzakere zemininde olmalıdır.
- Teknoloji üretmeyen bir sanayi ve pazarla AB ile entegrasyona gitmeye çalışmak, gelişmiş ve rekabet gücü yüksek olan pazarlara bağımlılığı getirecektir.
- Avrupa Birliği'nde rekabet edilecek serbest ve eşit bir ticaret sisteminden söz edilemez. Küreselleşme çerçevesinde bölgesel kutuplaşmalar oluşmaktadır.
- AB de bu kutuplardan biridir. Bu anlamda hiç bir ülke sanayisini korumadan herhangi bir entegrasyona giremez. AB'ne tam üye olan ülkeler, tam üyelikten sonra sanayilerini uyumlandırma işlemlerini 5-8 yıllık bir sürede tamamlamışlardır.
- Türkiye ekonomisinin temel sorunu yapısalıdır. Doğrudan sanayiye teşvik yerine öncelikle yapısal sorunların çözülmesi gerekmektedir.
- Varolan yapıda rekabet gücü olan işletmelerde şirket evlilikleri ve kamu kesiminde özelleştirme yoluyla yaratılacak kaynaklar dünya metropollerine

taşınacaktır.

- AB bir anlamda işçilerin dolaşımını uzun bir süre devre dışı bırakmaktadır. Gümrük Birliği'nde malların eşitlenmesinin sağlanmasına karşın, üretimin temel

girdilerinden olan emeğin entegrasyonunun ötelenmesi emeğin pazarlık mekanizmalarının yok edilmesine neden olacaktır.

- Genel olarak, gelişmiş ülkelerde işçi sınıfının refah düzeyinin artmasının yanında, işçi olma niteliği de artmaktadır. Bu durum uluslararası entegrasyonda emeğin dayanışma ve örgütlenmesinin zeminini güçlendirecektir. TMMOB olarak, Gümrük Birliği sürecinde ekonominin entegrasyonunda, önce emeğin bütünleşmesini talep etme ve bu yöndeki çabaları desteklemekteyiz. Teşekkür ediyorum.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Biz de çok teşekkür ederiz. Gerçekten çok iyi bir toparlama oldu, zamanı da çok iyi kullandınız sağolun. Şimdi değerli ekonomist Arslan Başer KAFAOĞLU'na sözü veriyorum. GATT nedir? Efendim bize bir anlatın lütfen.

Arslan Başer KAFAOĞLU : Tabii GATT'ı da anlatacağım ama asıl konu, benim konuşmamın konusu, Türkiye'de önemli konuların arkaya bırakılıp önemsiz konuların büyütülmesidir. Habbenin kubbe yapılmasıdır. Bir kere Gümrük Birliği'ne girip girmemenin hiç önemi yoktur Türkiye'de. Neden yoktur? Sayın ARISAN'da söylediler, biz zaten gümrük tarifelerimizi % 80-90 indirmişiz, onlar da indirmiş buna karşılık zaten. Bu Gümrük Birliği 1978'de hatta belki 1985'de konuşulseydi bir manası olurdu. Şimdi Gümrük Birliği'ni konuşmanın çok manası yok. Ama başka önemli konuları konuşmamak için belki bu önemsiz konu büyütüldü de büyütüldü. Şimdi büyütülürken bile gerek basın gerekse hükümet bir çok şeyi gözden sakladı. Bir kere en önemlisi uymamız gereken Gümrük'le ilgili, şimdi sayacağım yedi konuda bizim karar mekanizmasına katılmamızın çok zayıf olduğu. Demin Sayın ARISAN'da anlattı, önce gayri resmi istişareler yapılacak, istişare yapılmasına kim karar verecek, onlar karar verecek, ondan sonra bilmem ne komitesine getirilecek o zamana kadar yürüyecek işlemler, yani sizin getirdiğiniz şu şu şu kurallara uyacağız diyoruz, ama o kararlar değiştikçe kararlara bizim iştirak hakkımız son derece kısıtlı. Ve daha önemli bir nokta daha söyleyeyim. Türk hükümeti ve yahut basın derinlemesine nelerin getirildiğini söylemiyorlar. Sayın ARIŞ AN demin söyledi. Onun için teşekkür ederim. Ben burada özetleyeyim, mesela neyi kabul edecektik biz 19 Aralık'da bu yürürlüğe girseydi. Avrupa Topluluğu'nun ve yahut şimdiki ismiyle Avrupa Birliği'nin şu konularda aldığı bütün kararlara katılmış olacaktık.

1- 3. ülkelerle mal ve hizmet üretiminin tabi olduğu tercihli tarife uygulamalar da içinde olmak üzere ticaret politikası, demin biraz bu kademeli olacak dedi. O kademeli oluş da beni tatmin etmiş değil, anlatacağım şimdi.

2- Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu'na, bu ürünlerin ticaretinin tabi olduğu rejime uyacağız.

3- Fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları hakkında getirilmiş bütün kodifikasyona

uyacağız (Kodifikasyon, yasa metinleri demektir).

4- Rekabet kurallarına uyacağız.

5- Kamu kuruluşlarının mal ve hizmet satın almaları için getirilen kodifikasyona uyacağız.

6- Şirket kurma ve profesyonel hizmetleri sunma haklarına uyacağız. Yalnız orada uyarken de belki emeğin liberasyonu gibi şeylerde Almanya'nın rezervi olduğunu Sayın ARISAN söylediler. Orada da yarım kalmışız yani.

7- Teknik standartlara uyacağız, bunların hepsi çok şey değil aslında, birinci madde değil.

Yani Ortak Pazar veyahut Avrupa Gümrük Birliği demek, içeride sıfır tarife, dışarıya ortak tarife. Ortak tarifeyi uygulamak için benim eskiden yaptığım anlaşmalar var, koyduğum gümrükler var, onu ne yapacağım? Onları da teker teker müzakere edeceğiz deniliyor. Ve ilk elde de Doğu Avrupa ülkeleri, Cezayir falan gibi fasa fiso ülkeler bence. Halbuki burada önemli olan şey Amerika'ya ne gümrük uygulayacaksın kardeşim diyor Avrupa Birliği. Ve aslında bize Avrupa Birliği'nin soğuk baktığı noktalardan birisi bu. Biz bu diplomatik görevlerde bulunanlarla çok yakından arkadaşız falan biliyoruz, "kardeşim diyor sen bana ne tanıyorsan, Amerika'ya da tanıyorsun. Halbuki Avrupa Birliği Amerika'ya karşı kurulmuş." Başta, Amerika'ya ait müzakereleri de ön plana almıyor Türkiye. Şu olacak, ya Avrupa'nın tarifelerini uygulayacak, kıyamet kopacak, ya uygulamayacak o zaman Ortak Pazar sana kendi komisyon ve bürokrasisinin yetkilerini kullanması işin içine girecek, öyle şeyler yapacak ki Gümrük Birliği'nden fayda yerine zarar göreceğiz. Sorun şu: Amerika'ya ve Japonya'ya Türkiye hangi tarifeleri uygulayacak? Yoksa Doğu ülkeleri ve yahut Cezayir, Libya hiç önemli şeyler değil. Yani çok sarih de değil.

AB'ye girmenin manasının az olmasının sebebi, zaten dünya ayrı bir şey imzalamış, bütün ülkeler GATT'ı değiştirmiş, Uruguay Round Anlaşması'nı imzalamış, WTO harfleriyle ifade edilen World Trade Organization Anlaşması'nı imzalamış. WTO Anlaşması'na göre Avrupa Birliği'nin de ne olacağı belli değil. Şimdi önümde Ekonomist'in son nüshası var. Economist'in son nüshasında diyor ki; bu şeyler imzalandı ama herkesin birbirine eşit şeyler uygulayacağı en ziyade mazhar müsaade devlet rolünü, kaidelerini uygulayacağını söylüyor, ama bir yandan da Amerika Uruguay Round'la uğraşırken öte yandan da NAFTA'yı kurdu. Bunun manası ne? Bir yandan evrenselleştireceğim diyorsun öte yandan bölgesel anlaşmayla uğraşıyorsun ve bir yandan da Avrupa bölgeselliğini artırıyor. AB'ye yani Ortak Pazar'a da girsek, faydalı da olsa en tatlı günleri geçmiş artık, balayı geçmiş Ortak Pazar'ın veyahut Avrupa Birliği'nin, bundan sonra kavga doğuş.

Marekeş Anlaşması'na uy diyecek, yani Uruguay Round Anlaşması getirildi. Marekeş'de imza parafe edildi ve iki ay oldu. Bundan haberiniz var mı? Türkiye'nin haberi var mı? Türk kamuoyuna WTO geldi mi, gelmedi. Halbuki nereden çıktığından başlayıp nasıl bir aldatmaca ve az gelişmiş ülkelere nasıl

bir tuzak olduğunu anlatacağım şimdi ben size. Şimdi sanırım 1986 GATT Genel Kurulu Uruguay'da toplandı. Uruguay'da toplandığı için oraya Amerika'nın getirdiği teklifin ismi Uruguay Round görüşmeleri oldu. Uruguay Round görüşmelerinin propagandasını Amerika şöyle yaptı. GATT, tarım ürünlerine uygulanmaz. Bir kere burada bir kazık var. Azgelişmiş ülkelere. Endüstri ülkelere koruma uygulayamıyorsunuz siz. Fakat senin tarım mallarına, Türkiye gibi tarımda çok güçlü, mesela bir Arjantin'in, bir Endonezya'nın, bir Avusturalya'nın, bir Brezilya'nın tarım ürünlerine karşı Amerika ve Avrupa Birliği istediği himayeyi kullanıyor. "Bu" diyor Amerika, "adaletsiz." Adaletsiz deyişinin sebebi de kendisinin Avrupa Birliği'ndeki koruma sebebiyle oraya tarım malı satamayışı. "Onun için gelişmiş ülkeler beş sene içinde, korumaları % 40'a indirelim." Bu indirim 1994'de bitecekti, Amerika sanıyordu ki bu müzakereler çabuk biter, yürürlüğe girer ve tabii bunda tarım ülkelerinden büyük destek gördü, fakat Avrupa Birliği buna direndi. Bilhassa Alman Başbakanı Helmut KOHL -ta o zamandan beri Başbakan, adam padişahlık gibi Başbakanlık yapıyor- "seçimlerim var hele dursun" dedi, bilmem ne dedi. Nihayet Amerika'nın son ultiyatoma benzeyen uyarısı üzerine 1993, 15 Aralık'ında bu ilkeler kabul olundu. Ama azgelişmiş ülkelere tarımdan gelen tavizleri sunarken aslında başka şeyler de aldı. Tarımdaki koruma azalması da kademelerle beş yılda yapılacak.

Bir kere 1995'in başında Marekeş Anlaşması'nın ilk hükümleri yürürlüğe giriyor. Yani 10 gün sonra, 10 gün sonra AB ve NAFTA 'da, GATT falan tartışılacak. Yeni yapılan Asya Pasifik Anlaşması 2015 yılına kadar tahakkuk edecektir deniyor ama o da tartışılacak. Hatta belki onun tartışılmasını Amerika ileri sürecek. Çünkü Türk basını şunu da aksettirmedi. Son seçimlerde seçimleri kazanan Cumhuriyetçi Parti, NAFTA'yla WTO arasında karar vermiş değil ve hatta belki de WTO'yu onaylamayacak. 1995'de onaylamazsa başka bir uygulama takvime giriyor. 1995'de uygulamazsa, ratifiye etmezse.

Nilgün ARISAN : Onaylandı.

Arslan Başer KAFAOGLU : Onayladı mı? Onayladıysa mesele kalmadı, o vakit NAFTA üzerinde duralım "bu biraz dursun" diyecekler, siyasi tercihlerini NAF-TA'ya kullanacaklar. CLINTON siyasi tercihini WTO'ya kullanıyordu. Belki CLINTON'un yenilmesinin bir sebebi de budur son seçimlerde. Şimdi yani biz sürü dağılmış, koyun sağılmış ondan sonra buraya geliyoruz. Soru sorulursa WTO'nun ne büyük bir felaket olduğunu, zamanım yetmeyecek anlıyorum çünkü çok önemli bazı şeyler daha söylemek istiyorum, onu da anlatırım daha ne büyük kazıklar getirdiğini WTO'nun, çok büyük kazıklar getiriyor. Ve bu nereden doğuyor? Herkes serbest çalışsın herkes hudutları açsın falan bu nereden kaynaklanıyor? Şuradan kaynaklanıyor. Le Monde Diplomatic'in son sayısında çıkan bir yazıda belirtildiği gibi bende onu çok sevdim, Le Monde'un "culture be satisfaction" dediği "hoşnutluk kültürü" var. "Her şey iyi gidiyor. Her şey iyi gitmiyor, olabileceği kadar en iyi gidiyor." Sanki Volter'in "Candide" romanındayız. Dünya iyi değil, olabileceğin en iyisi, halbuki her şey o kadar iyi gitmiyor ve bunun tek sebebi de kapitalist ülkelerin tutumu. Artık Batı basını da bu iyimser edebiyatı bıraktı şimdi o edebiyat bizim gibi gelişmemiş ülkeler basınına geldi. Hep rötarlı gelir fikri değişiklikler bize.

Ne diyorlar serbest piyasa ekonomisi çok iyidir. Dünyayı buraya getirdi, halbuki dünyayı berbat bir duruma getirdi. Bir kere dünyada gelişme hızı yavaşlıyor. 1950'lerde % 5.9 olan gelişme hızı % 1.8 veya 2.8, iki ölçüm var buralara kadar düşmüş. İkincisi fakirlerle zenginlerin arası açılıyor. Hem uluslararası açılıyor.

Dünya nüfusunun % 26'sı dünyanın servetinin % 71'ni, bir hesaba göre % 79'unu alıyor. Düşünün ki dünyadaki suyun % 45'ini bile bu % 26 tüketiyor. Fiyata tabi olması çok az düşünülen ekmeğin % 55'ini de, yani ekmeği yapanunun demek istiyorum. Ve bu artıyor SINGER gibi bazı Batılı iktisatçılar diyor ki Marksist teori, evet ulusal sınırlar içinde pek tuttuğu söylenemez ama uluslararasıda tuttuğu kesin. Sonra ne olmuş çevreyi bitirmiş. Hem de kimlerinkini bitirmiş? En kıymetli çevreye sahip en geri ülkelerinkini. Bir kere tropikal ormanlarda yetişen sert ağaçlar var bunlar çok pahalıdır ve Türk mimarisine falan giremez. Türkiye'nin gelir yapısı onu götüremez. Mesela bunlardan birisi maun, başka şeyler, hatta kauçuğun başka cinsi olan bir ağaç daha var. Ve bunlar tükenmiş. Adamlar borçlanmış, borçlarını ödemek için ihracata mecbur edilmiş, ihracat o kadar hızlı yapılmış ki, ağaçlar tükenmiş, şimdi bu ağaçlarını korumak için bazı tedbirler alıyorlar. WTO buna mani olmak için yetkili. Zaten GATT'da ilk önce bu tedbirleri kabul etmiş devletler, fakat Amerika birinde sorunu Kanada aleyhine GATT'a götürmüştü. GATT "evet" demiş, "bizim ilkelerimize aykırı" demiş. Yani kapitalist düzen dünyayı hem yağmalamış, dünyanın nüfus dağılımındaki servetleri yağmalamış, hem de insanlığa da çok hizmet etmemiş.

Gelişme bu kadar gerilemiş, öyle bilimsel teknolojik ilerleme falan da yok. Aslında bilimsel gelişme dün de söylediğim gibi hemen hemen Einstein'dan bu yana fizik kanunlarında, temel kurallarda, Kuantum fiziğinin temelini teşkil eden kurallarda öyle pek gelişmemiş. Bir gen fiziği ile övünüyorlar. Bakalım oda yeni sonunda ne gelecek? Ve aslında Cumhuriyet'te Ergin YILDIZOĞLU'nun bir yazısı vardır 2015 yılında yazılmış gibi kurgulanmış bir yazı. Dünya ortaçağ karanlığına girmek üzere. Niye, çünkü insan akli bir tek noktaya doğru imal edilmek isteniyor. Nedir bu nokta, serbest ticaret. Tabii bu serbest ticaret değil. Devlet destekli kapitalizm, devletin yönettiği politika. Şimdi böyle olmasa, ticaret serbest olsa, iktisat politikalarının yanlışlığından hükümet düşer mi? Tansu Çiller diyebilir ki mesela, yahut Rahmi KOÇ, SABANCI'lar, siz başka noktalardan beni eleştirin der. Siz başka noktalarda beni eleştirin der, veyahut "BUSH böyle derdi" diyemedi, iktisat politikası yüzünden düştü BUSH. Yoksa dış politikalarda CLINTON'a çok fark atmıştı. Demek oluyor ki, bir kere devletin kapitalizmi tutması ve kapitalizmin serbest ticaret sistemi içinde (kendi dediği sistem) yaşatması için işçi sınıfına doğrudan bir taarruzu gerektirmiştir. Sendikalar zayıflıyor deniyor. Bundan zayıflıyor. Dünya Sağlık Teşkilatı raporlarında, adam başına sağlık harcamalarının bütün ülkelerde düştüğü yazılı. Amerika'da büyük ölçüde düşüyor. Tabii, zenginlerin sağlık harcaması düşmez hiçbir zaman. Kimin sağlık harcamasının düştüğü belli. Onun için Batı'da 'yeni himayecilik' gibi konular kitaplarda yazılmaya başlandı. Fakat onlar bizim kamuoyuna yansımıyor.

Türkiye, özetlersek, başka politikaların da olabileceğini düşünmesi gereken bir ana gelmiştir. Geçiş deniyor ya, bu geçiş aslında başka bir geçiş olmalı.

Batı'nın dediği, her şeyin veyahut, Batı medyasının propagandasını yaptığı her şeyin doğru olup olmadığını, başımızı ellerimizin, avuçlarımızın arasına alıp düşünmeliyiz. Bugün Türkiye'de serbest ticaret bayrak olalı, tarımımız mahvolmuştur. Tütüncülüğümüz bitmiştir. Ve hala da "tütün yakıyoruz" diye meselenin esasını anlamamışlar feryat ediyorlar. Bugün Milliyet'te tütünün yakılmaması için şunu yapmamız lazım, iyi tütüne o yakılan tütünden köylünün mahrum olacağı gelir kadar gelir eklememiz lazım diye yazıyor.

Şimdi yalnız bir şey var. Artık karşı tarafta da bir panik başlamıştır. Türkiye'de başlayan paniğe bakalım. Mesela bu serbest ticaret sisteminin en büyük savunucuları, biliyorsunuz Türkiye'de Turgut ÖZAL'ın iki büyük savunucusu vardır. Bir tanesi, Erol MANİSALI "Biz" diyor, "Gümrük Birliği'ne girmeyelim." Bir de diplomatlardan biri vardır. Şimdi Milletvekili ve iktidardaki siyasi partinin ideologu Coşkun KIRCA; "Bizim" diyor, daha büyük tutuyor işi, "Bizim Avrupa Birliği'ne girmemiz doğru değil" diyor. Bundan iki gün evvelki, Yeni Yüzyıl Gazetesi'ndeki makale çok önemlidir. Çünkü, o başka sebeple, bu hukuk sistemiyle, Avrupa Birliği'ne bizi kabul etmeyeceklerini bildiği için söylüyor tabii. Yani burada da meseleler çok yanlış gösteriliyor. Bizim basınımıza göre, Avrupa Birliği bizi niye hor görüyor? Kürtler gidiyor, propaganda yapıyor, Yunanlılar gidiyor, kötü propaganda yapıyor falan, ondan. Hayır, Sadece Kürtler, Yunanlılar değil, başta sendikalar istemiyor Batı kamuoyunda Türkiye'yi. Çünkü, orada imza atıyorsunuz, burada gelip kanunu çıkarmıyorsunuz. Onun için Türkiye, bir kere Avrupa Topluluğu'na giremez. Girse de bunun Türkiye'ye tek başına faydası olacağını sanmıyorum. Ben açık söyleyeyim, az gelişmiş ülkelerin bundan 70-80 sene evvel Almanya'nın, Amerika'nın uyguladığı politikaları uygulamadan kalkınacağını sanmıyorum. Ve yine, sömürgeciliği biliyorum ve SINGER'in dediği gibi, serbest ticaret sisteminin bu ülkelere hiç bir fayda getireceğini sanmıyorum. Hele, Gümrük Birliği'ne giriyorsunuz, Gümrük Birliği bir anlaşma. Anlaşmadan zarar gören sektörler ve bölgeler var. Ve Yunanistan'a, İspanya'ya, Portekiz'e Avrupa bu bölgelerin ve sektörlerin uğradığı zararlar için mali yardımlar koymuş. Hayır, Türkiye bunlardan da almıyor. Türkiye niye gidiyor Gümrük Birliği'ne, neye lüzum görüyor o da belli değil. Ve anlaşılıyor ki, Avrupa çok istiyor. Yani Yunanistan'a çok kızdı. Batı basınında (izliyorum biraz) şimdi Yunanistan Sırplar'dan da kötü. Avrupa basınında "Sen" diyor "Türkler'i küstüreceksin. Türkler'de gidip Erbakan'a teslim olacak". Böyle şeyler olmayacağını biliyorlar aslında. Fakat istiyorlar. Türkiye'nin tekstilde taviz istemeden, tarımda taviz istemeden, işçilerinde taviz istemeden, Gümrük Birliği'ne girmesini istiyor. Bu isteğe bence, bize verilecek tavizleri almadan, karşı durmak lazım. Teşekkür ederim...

Yavuz ÖNEN (Yönetici) : Çok teşekkür ediyoruz. Değişen dünyada çok kapsamlı bir yaklaşım sergiledi Sayın KAFAOĞLU. Ama kafamızı da iyice karıştırdı. Doğrusu, ne güzel Avrupa Birliği'ne doğru yola revan olmuştuk. Bizim, Birliğin tebliğinde de benzer şeyler vardı zaten. Düşüneceğiz demektir. Şimdi sözü TÜRK-İŞ temsilcisi uzman arkadaşımız Seyhan ERDOĞDU'ya veriyorum. Buyurun, ben artık Gümrük Birliği yada Avrupa Birliği falan demeyeceğim. Buyurun bize neler söyleyeceksiniz.

Seyhan ERDOĞDU (TÜRK-İŞ) : Teşekkür ediyorum. Değerli Başkan, Sayın katılımcılar, değerli arkadaşlarım. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlar, bugünkü konuşmamızda Gümrük Birliği'ni ve Türkiye üzerine olan etkilerini tartışırken, ben de konuyu hem Türkiye üzerine olan etkileri açısından, hem de sendikalar, istihdam ve işçiler açısından belirli yönleriyle ele almak istiyorum. Gümrük Birliği, oldukça geniş kapsamlı bir konu. Onun için 15-20 dakikalık bir konuşma süresi içinde tüm yönleri ile irdelemem mümkün değil. Sınırlı sayıda önemli saydığım bazı konulara dikkatinizi çekmek istiyorum.

Bunlardan bir tanesi 19 Aralık 1994 toplantısı. 19 Aralık Toplantısı'nda, 1995 içinde bizim Gümrük Birliği'ne girmemiz hemen hemen tarafların ifadeleriyle kesinlik kazanmış görünmekle birlikte, Gümrük Birliği'nin 1995 yılı Mart ayındaki bir toplantıda gerçekleştirilmek üzere ertelenmesi ve bu ertelemenin Avrupa Birliği tarafından gündeme getirilmesi Türkiye saflarında şaşkınlık yarattı. Çeşitli yorumlara yol açtı. Onun için Gümrük Birliği'nin geçmişi ile ilgili ana bazı tarihleri ve konuları gözden geçirmekte yarar var.

Biliyorsunuz, Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık kuran Ankara Anlaşması, 1963 yılında imzalanarak 1964 yılında yürürlüğe girdi. 1973 yılında ise Ankara Anlaşması'nda öngörülen geçiş döneminin sona ermesini simgeleyen Katma Protokol imzalandı. Ankara Anlaşması'nın özelliği, Avrupa Birliği'nin imzaladığı değişik türdeki anlaşmalar içinde, "nihai tam üyeliği öngören" yegane Ortaklık Anlaşması olmasıdır. Ankara Anlaşması'nın 28. Maddesi'nde de açıkça belirtildiği gibi, Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasındaki ilişkilerin boyutu da başından beri Avrupa Birliği'ne tam üyeliği öngören bir anlaşma niteliğini taşıyordu. Buna uygun olarak bizi tam üyeliğe hazırlayacak bazı dönemlerden geçtik. 1964-1973 arası hazırlık aşamasıydı. 1973-1995 ise geçiş aşamasıydı. Geçiş döneminin koşulları ise 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolle başladı denebilir.

Ankara Anlaşması'nın eki olan Katma Protokol'ün, ekonomik, sosyal, siyasal niteliği Ankara Antlaşmasına benzer; ancak ondan daha kapsamlıdır ve Gümrük Birliği esasına dayandırılmıştır. Katma Protokolün bir özelliği de Türk işgücünün, Topluluk içinde on yıla yayılmış dereceli bir dolaşım özgürlüğünü kabul etmesidir. Bu amaç aşamalı olarak iki dönemde gerçekleşecektir. Birinci dönem 1976-1980 arasıdır. Buna göre bu dönemde AT için yabancı işgücü alınırken üçüncü ülkelerin de başvurması durumunda üye ülke vatandaşlarından sonra Türk işçilerine öncelik tanınması gerekiyordu. 1980-1986 döneminde ise aşamalı olarak Türk işgücünün serbest dolaşımı gerçekleşecekti. Ancak 01.12.1986 tarihinden itibaren Türk işçileri için sınırsız olarak geçerli olması gereken serbest dolaşım AB tarafından uygulanmamıştır.

1996'da ise nihai dönem başlayacaktı. Bu nihai dönemde, Avrupa Birliği'ne tam üye oluşumuza ilişkin kesinleşmiş herhangi bir takvim yada bir kapsam söz konusu değildi. Ancak tekrar belirtmek isterim ki, Türkiye'nin AB ile Ortaklık Anlaşması, sadece bir Gümrük Birliği anlaşması değil, işgücünün serbest dolaşımını da içeren nihai bir tam üyelik anlaşmasıydı. Gümrük Birliği ise, sadece serbest ticaret değil, bir tür ekonomik birleşmedir. Avrupa Topluluğu'nun serbest ticaret anlaşması imzaladığı başka ülkeler vardır. Mesela İsviçre gibi. Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşmamızın bir aşaması olan

Gümrük Birliği ise, sadece bir serbest ticaret anlaşması değil, bir tür ekonomik birleşmedir. Bu ekonomik birleşmenin içerisinde, serbest ticaretin gerektirdiği, gümrük vergilerinin sıfırlanması, tarife ve eş etkili vergilerin kaldırılması, ithalat ve ihracatta miktar kısıtlamalarının kaldırılması olduğu gibi, aynı zamanda 3. ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerinin uygulanması, tarife dışı engellerin kaldırılması, ortak tarım politikaları, ortak ticaret politikaları da bulunmaktadır.

Ancak, özellikle içinde bulunduğumuz nihai dönemde Gümrük Birliği'nin iki önemli politikası ön plana geçmiş bulunuyor. Bunlardan bir tanesi, ortak ticaret politikaları, öbürü de ortak rekabet politikalarıdır. Yani Gümrük Birliği dediğimiz zaman, söz konusu olan ekonomik birleşme içerisinde serbest ticaret olduğu gibi, ortak ticaret politikaları ve ortak rekabet politikaları da vardır.

Ortak ticaret politikaları denince, ortak gümrük tarifelerinin yanı sıra, Avrupa Birliği'nin, gelişmekte olan ülkelere tanıdığı gümrük muafiyetlerine ilişkin anlaşmasına uyma durumunu az gelişmiş ülkelere tanınan gümrük muafiyetleri anlaşmasına uyma zorunluluğunu, ortak korunma mekanizmalarını, ortak kısıtlama tedbirlerini de anlamalıyız. Ortak rekabet politikaları dediğimiz zaman da patent yasası, fikri, sınai mülkiyet sorunu, rekabetin korunması, markalar, telif hakları, devlet yardımları, anti dumping uygulamaları, transit prosedürleri, taklit mallar v.s. gibi gene vaktimiz el vermediği için ayrıntısına giremeyeceğim, ortak rekabet politikalarını gözönüne almamız gerekir.

Biz bu süreç içerisinde, gerek serbest ticaret anlaşması açısından, gerekse ortak rekabet ve ortak ticaret politikaları açısından, belirli mesafeler kaydederek bugünlere kadar geldik. Özellikle, 1987 yılında Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu yapmasından sonra, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni Avrupa Birliği'ne giden bir süreç olarak görmesi, olayların boyutunda belli bir değişiklik yarattı. 1989'da Avrupa Topluluğu bizim bu tam üyelik başvurumuzu uygun görmediğini belirtti. Türkiye bu konuda ısrarlı oldu. 1990'da bir işbirliği öneriler paketi hazırlandı, bu paket işlerlik kazanmadı. 1992'de Ortaklık Konseyi Toplantısı'nda, Türkiye, Gümrük Birliği'nin 1995'te tamamlanması ve nihai hedefinin, Topluluğa katılmak olduğunu tekrar teyit etti. 1993'teki ithalat rejimini, Topluluk lehine sanayi mamulleri ve seçilmiş tarım ürünlerinde marj yaratacak biçimde ayarladı. Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ürünleri için, sürüm kolaylığı getiren önlemler aldı. Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi kuruldu. Ve bunun gibi bazı yeni adımlarla da, Türkiye gerek Gümrük Birliği gerekse Avrupa Birliği konusundaki durumunu teyit etti.

1994 yılına ilişkin veriler, gümrük vergileri 12 yıllık listede % 90 indirim, 22 yıllık listede de % 80 indirim sağladığımızı göstermekte. Veriler ayrıca Ortak Gümrük Tarifeleri'nde de 12 yıllık listede % 80, 22 yıllık listede de 70 oranında bir ortak gümrük tarifesine geçtiğimizi gösteriyor. 2600 kalem mal üzerinde Konut Fonu kaldırılmış, diğer bazı mallarda da, Konut Fonu'nda selektif indirim uygulamışız. Ama gene de 1994 yılı ithalat rejimine göre şu anda Avrupa Topluluğu'ndan ve EFTA ülkelerinden yapılan ithalatta Türkiye'nin koruma oranı % 22, diğer 3. ülkelere yapılan ithalatta % 26.79. Aslında Avrupa Topluluğu'nun şikayetçi olduğu konulardan bir tanesi de bu. Yani diyor

ki; "Diğer 3. ülkelere siz % 27 korunma sağlıyorsunuz, bize de % 22 korunmayı sürdürüyorsunuz". Onun için henüz serbest ticaret açısından da, gümrük tarifeleri dışında eş etkili vergiler, fon uygulamaları açısından da kat edilmesi gereken bir mesafe var. Gümrük Birliği ile AT ve EFTA ülkelerine uygulanan koruma tamamen kalkacak, 3. ülkelere uygulanan koruma oranları ise ortalama % 5'e çekilecektir

Çizelge I : 1994 yılı ithalat rejimine göre AT-EFTA ve 3. ülkelere yapılan ithalatımızda ortalama koruma oranları.

Kaynak: 2. Esnaf ve Sanatkarlar Şurası, 18-19 Kasım 1994, IV No'lu Komisyon Raporu

	AT ve EFTA ÜLKELERİ %	DİĞER ÜLKELER
Toplam Koruma	22.9	26.79
Gümrük Vergileri (Ortalama)	5.87	10.32
Toplu Konut Fonu	16.32	16.47

Kasım 1993'teki Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Toplantısı'nda, yine Gümrük Birliği'ne ilişkin bu niyetlerimizi teyit ettik. Bir çalışma programı belirledik ve ilgili kuruluşlara bunu ilettik. Ondan sonra, aniden, 19 Aralık'ta, başta belirttiğimiz durumla karşılaştık. Yani, Avrupa Birliği Türkiye ile Gümrük Birliği'ni Mart ayında bir toplantıda ele almak üzere 1995'e erteledi. Bu durum Türkiye basınında ve yurtdışında, yabancı basında çeşitli yorumlara yol açtı. Bu yorumları özetlersek, şöyle bir imajla sunuldu. Türkiye özellikle DEP davası nedeniyle insan hakları konusunda kötü bir sicile sahip olduğu için Ortaklık Konseyi'nde taraf olan Avrupa Birliği hükümetleri gibi, ekonomik, sosyal ve politik uygulamalarını insan hakları temeline dayandıran ülkelere ilişkilerinde, insan haklarındaki kötü sicil yüzünden dışlanmaya uğradı. Yani Türkiye Kıbrıs konusunda ve DEP ve insan hakları konusunda sicilini düzeltme yoluna giderse, Türkiye için bir kurtuluş olan Gümrük Birliği'ne girebilecektir. Tıpkı özelleştirmede olduğu gibi, bir anlamda medyatik bir biçimde yaratılan imaj özetle böyledir. Serbest piyasanın babası konumunda olan Adam SMITH'in Uluslararası Zenginliği adlı eserinde şöyle bir sözü var. Bunu nakletmeden edemeyeceğim. Çünkü zannediyorum serbest ticaretin, serbest ticareti uluslararasılaşmanın temel politikası haline getirmiş olan sanayileşmiş ülkelerin ve çokuluslu şirketlerin iç yüzünü bundan yıllarca önce Adam SMITH çok net bir biçimde ortaya koymuştur. Diyor ki Adam SMITH; "Herhangi bir ticaret veya imalat sektöründe tüccarların çıkarı halkın çıkarından bazı bakımlardan farklıdır. Hatta halkın çıkarlarına karşıdır. Bu kesimlerden gelen, ticarete ilişkin herhangi bir yasa veya düzenlemeyi çok büyük bir ihtiyatla dinlemeli ve uzun bir süre dikkatle incelemeyi kabul etmemeliyiz. Bu incelemeyi, yalnız büyük bir dikkatle yapmak yetmez. Aynı zamanda son derece şüpheli bir dikkat gerekir. Çünkü bu çevrelerden gelen öneriler, çıkarları asla halkın çıkarlarıyla tam çakışmayan, genellikle halkı aldatmak ve ezmekte çıkarı olan ve bu nedenle de pek çok durumda halkı ezmiş ve aldatmış olan kişilerden gelmektedir."

Serbest ticaretçilerin genel politikalarının iç yüzünü yıllarca önce Adam Smith (herhalde serbest ticaretin babası olduğu için) çok net bir biçimde ortaya koyuyor. Şimdi, ben de, 19 Aralık'taki toplantıda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne insan hakları ve Kıbrıs sicilinden dolayı alınmadığı iddiasını, gene bu ticaret

veya imalat sektöründeki çıkar sahibi olan çevrelerin, halkı aldatmak ve ezmek için kullanmış oldukları politikalardan bir tanesi olarak görüyorum.

Bu konuda çok çeşitli yorumlar var. Ama Fransa'nın Liberation Gazetesi'ndeki yorumu, Batı'nın açık sözlülüğü için örnek alabiliriz. Şöyle diyor orada; "Avrupa Türkiye'yi istemediğini açıkça söylemekten kaçınıyor. Açık olursa Kıbn ve Kürtler konusunda baskı yapamayacağını düşünüyor. Bu iki yüzlü ve zararlı bir politikadır. Bu havuç ve sopa politikasının, bir tuzak olduğunun anlaşılması halinde, bunun faturasını bu ülkedeki demokrat ve aydınlar ödeyecek."

Gene aynı şekilde Avrupa Birliği'nin 1994'ün ilk yarısında AB Komiseri Sir Leon Brittan'a hazırlanmış olduğu bir raporda, zaten Gümrük Birliği'nin bir yıl ertelenmesi savunuluyordu. DEP ve Yunan vetosu söz konusu olmadığı dönemlerde Avrupa Birliği ülkeleri Gümrük Birliği'ne ilişkin, kendilerine özgü politikalarını geliştirmişlerdir. Bu politikanın temel yanı Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne dahil edilmesidir. Zaten serbest ticaret dünyasında, küreselleşme politikasında, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi, Avrupa sermayesinin çıkarma olan bir politikadır. Bizde de Avrupa'yla veya uluslararası sermayeyle bütünleşme sürecine girmiş olan sermayenin olumlu bulunduğu bir politikadır.

Avrupa'nın bu konudaki politikası açıktır ve bence 1995 yılında bunu göreceğiz. Ama şunu da istiyorlar. Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne kendileri açısından en müsait koşullarda sokmak istiyorlar. Bugüne kadar yerine getirmemiş oldukları taahhütlerini yerine getirmemeye devam etmek istiyorlar. Ayrıca Türkiye'nin de ticaret politikası ve rekabet politikası konularında Avrupa Birliği'nin istediği türden bir çerçeveyi kurmasını sağlamak istiyorlar. Ayrıntısına girmeye vaktim olmadığı için bu konuları tek tek ele alamıyorum. Ama patent yasasından tutun, rekabet yasasına kadar her konuda inanabiliriz ki Türkiye üzerinde baskı yapılacaktır.

Acaba, Avrupa Birliği, gerçekten insan haklarını temel alan bir politika izlediği için mi Türkiye'yi Gümrük Birliği gibi bir çerçeve dışında tutmaya çalışıyor. Türkiye'nin insan hakları konusunda, DEP davası da dahil olmak üzere sicilinin kötü olduğu malum. Bu kesin bir şey. Ama hele şu yakın aylara baktığımız zaman, Avrupa Birliği'nin de ekonomik, sosyal ve politik davranışından, insan haklarını değil de (özellikle Avrupa Birliği derken, sermayenin Avrupa'sını kast ediyorum) sermayenin Avrupa'sının insan haklarını değil de, sermayenin çıkarlarını ön plana aldığını gösteren çok kötü bir sicile sahip olduğunu söyleyebilirim. Öyle kötü bir sicil ki 1960'lı yıllarda Almanya Türk işçilerini büyük bir coşku ile karşılarken, Türklere karşı ırkçı saldırıların yoğunlaştığı 90'lı yıllarda KOHL, "Almaya'da Türk sayısı çoğaldığı için, Almanya'da camilerin minareleri de fazlalaştı, bu kadar çok kiliseyi siz Türkiye'de görseydiniz herhalde siz de infial duyardınız." diyerek, ırkçı saldırılara arka çıkabilmiştir. Bosna'dan başlayıp, Rusya'da Yeltsin'in parlamentoyu bombalamasından, Azerbeycan sorununa, şimdi de Kafkasya'nın belirli bölgelerinin Rusya'nın bir iç sorunu addedilmesine kadar, hemen her konuda Avrupa sermayesinin, sermayenin Avrupa'sının insan haklarına değil de sermayenin çıkarma uygun bir politika izlediğini söyleyebiliriz. Onun için buna kanmıyorum ben. Ve kanılmaması konusunda

da özellikle Türkiye vatandaşları olarak uyanık olmamızda büyük yarar görüyorum.

İkincisi, acaba Yunanistan vetosu 19 Aralık toplantısının arkasındaki neden olabilir mi? Şimdi şöyle bir durum var. Gerçekten de sanayileşmiş ülkeler ve kuzey ülkeleri, Türkiye gibi 3. dünya ülkelerinin, gelişmekte olan ülkelerin ve Türkiye ve Yunanistan gibi gelişme düzeyleri bir bakıma, bazı yönlerden benzeşen ve ya-kınlaşabilecek ülkelerin yakınlaşmalarının, Yunanistan'la Türkiye arasında bir yakınlaşma değil de, Washington ve Londra'dan geçen bir yakınlaşma olmasını tercih ediyorlar. Yani, Yunanistan ile Türkiye arasındaki sürtüşme, bence Washington ve Londra'nın işine yarayan bir sürtüşme haline geliyor. Onun için ben Yunanistan vetosunun burada çok belirgin bir olay olduğu kanaatinde değilim. Esas belirleyici davranışın, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi tavizkar koşullarda -çok kötü pazarlık koşullarında-, Gümrük Birliği'ne dahil etme politikası olduğu kanaatindeyim. Bu önemli bir olay bizim açımızdan. Neden böyle bir politika güdüyor, Çünkü, her iki tarafın da uymadığı taahhütler var. Türkiye'nin uymadığı taahhütler var. Neler bunlar? Gümrükleri indirirken Avrupa Birliği üyelerine önemli taviz marjı yaratmamışız. Son tahlilde 1994 Yılı İthalat Rejimi'ne göre, 1994 yılı başında geldiğimiz koruma oranı Avrupa'ya % 22, diğer ülkelere % 27. Bunu beğenmiyorlar. Avrupa lehine önemli bir taviz marjı yaratmadığımızın altını çiziyorlar. Yürürlükteki eş etkili vergi ve resimleri kaldırmadık, ithalata Toplu Konut Fonu uygulayarak, yeni koruma mekanizmaları geliştirdik. Avrupa'nın ortak gümrük tarifesinin bütün koşullarına uymadık. Fiili gümrük vergilerinde, AB'nin ortak gümrük tarifesinin altına düştük. Teşviklerimizi ihracatta ve parasal olarak yapıyoruz, imalatta ve Avrupa Topluluğu'nun kabul ettiği düzeyde teşvik politikasına geçmedik. Demin de dediğim gibi, rekabete ilişkin ve ticarete ilişkin fikri haklar, patent hakları, taklit mal sorunu, tüketicinin korunması, üretim ve dış ticarete kullanılan standartlar, kamu alımları gibi vs. konularda da uyumlaştırma politikasına yeterince giremedik.

Peki, Avrupa Topluluğu'nun uymadığı taahhütler nelerdir? Avrupa Topluluğu da mali yardımlara işlerlik kazandırmadı. Şimdiye kadar, 827 milyon ECU'luk bir mali yardım alabilmiş bulunuyoruz. Özellikle 4. Mali Protokolün ertelenmesi, 600.000.000 ECU'luk 4. Mali Protokolün ertelenmesi 5. ve 6.'lara işlerlik kazandırılmaması son derece önemli konular. Ayrıca anlaşmalarda olmamasına rağmen Türk tekstil ve konfeksiyonuna kota uyguladılar. Sık sık dampinge karşı vergi ile sanayi ihracatımızın önünü kestiler. Serbest dolaşım meselesini adeta unutturdular. 1986'da Türk işçilerinin serbest dolaşım haklarını ertelediler. Halbuki Avrupa Topluluğu ile olan bizim anlaşmalarımız, en başından beri Türk işçilerine serbest dolaşımı öngörüyordu.

Ayrıca tarım politikasında da uymadıktan taahhütler var. Belki 1987 den beri, Türkiye'den ithalattan vergi almıyorlar ama o kadar geniş tarife dışı engeller uyguluyorlar ki, tarım konusunda da Türkiye'ye çok önemli zararları dokunduğunu söyleyebilirim. Şimdi demek ki her iki tarafında uymamış olduğu taahhütler var. Dolayısıyla bu bir pazarlık süreci. Bu pazarlık sürecinde de, Batı Avrupa'da bazı arkadaşlarımızın kullandığı bir tabirle, bir insan hakları emperyalizmi biçiminde, bir havuç ve sopa politikasını Türkiye'ye uyguluyorlar. Ben bu politikanın (tabi ki insan hakları sicilimizin bozukluğu konusunu tartışma gündemine bile getirmeden, yani bu konuda Türkiye'nin

eksikliklerini ve insan hakları ihlallerini burada açık bir biçimde ifade ederek) sermayenin Avrupa'sının bu politikasının samimi olduğunu söyleyemeyeceğim. Bu iş sermaye için pazarlık meselesidir. Fakat ne yazık ki bu konuda Türkiye'nin çok önemli bir eksikliği var. Bu gibi pazarlık konularında biz artık neredeyse, bayrağımız ve sancağımızla, uluslararası kuruluşlara, serbest ticaret zihniyetine teslim olduğumuz için, ulusal politikayı izlemek ve ulusal devleti savunmak, Türkiye halkının çıkarlarını savunmak, hatta sanayimizi savunmak, KOBİ'leri savunmak, tarımımızı savunmak gibi kavramlardan uzak bir ruh hali içerisindeyiz. Zaten tekelleşmiş olan medyanın da yönlendirmesiyle, nasıl ki özelleştirmede Türkiye'ye bir resim sunuldu. Gümrük Birliği'ne ilişkin olarak da sunulan bir resmi kabul etmek eğilimindeyiz. Özelleştirmeye ilişkin olarak kamuoyuna sunulan resim bence çok basitleştirilmiş ve özelleştirmeyi ve Türkiye'deki ekonomik sorunları neredeyse bir kahvehane sohbeti düzeyine indirgeyen bir resimdir. Özelleştirme propagandaları şöyle bir mantığa dayandırıldı. Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu kamu açıklarıdır. Kamu açıklarının arkasındaki sebep ise KİT'lerdir. KİT'lerin sürekli olarak çok yüksek oranda zarar etmesi nedeniyle, Türkiye'de kamu açığı giderek büyümektedir. KİT zararının arkasındaki sebep ise fazla istihdam, yüksek ücretler ve nedense Türkiye'deki kamu kesimindeki yöneticilerin damarlarına işlemiş olan hırsızlık ve yolsuzluklardır. KİT'lerin yönetimi hükümetin elinde kaldıkça siyasiler KİT'lerde kendi çıkarlarını gütmeye devam edecektir. Dolayısıyla KİT'ler satılmalı veya kapatılmalı ki sırtımızdaki bu kamburdan kurtulalım. Böylece kamu açıkları da kapanacaktır. Kamu açıkları kapanınca da Türkiye ekonomisi düze çıkar ve memleket Sayın Başbakan'ın tabiriyle, bu "İkinci Kurtuluş Savaşını" da kazanarak, eski Başbakanımızın tabiriyle "nurlu ufuklara" ulaşır. Tabii ki, bu tam da gerçeklerin tahrifine dayalı bir sunuş. Elbette ki Türkiye'deki kamu açıklarının sebebi, KİT zararları değil, iç ve dış borcuna para ve faiz servisi yüküdür. Hatta KİT açıklarının sebebi de, yüksek faizlerle borçlandırılmalarıdır. Ama borç krizini ertelemek ve sınırsız hegemonyası önündeki son kamu mülkiyeti engelini de kaldırmak isteyen sermaye tarafından, kamuoyuna sunulan imaj bu gerçekleri örtmeye yönelik olmaktadır.

Gümrük Birliği'nde de böyle olmuştur. Kamuoyuna sunulan imaja göre Gümrük Birliği'ne girmemiz gerekmektedir. Gümrük Birliği'ne girdiğimiz zaman ne olacak? Rekabet olacak. Rekabet çok hoş bir şey! İnsanlarda şöyle bir izlenim var, -belki okul yıllarındaki münazaralardan böyle bir izlenim kalmıştır- rekabet olunca insanlar birbirleriyle yarışacak, yarıştıkça iyiler öne geçecek (İnsanlar genellikle bireysel düzeyde hep en iyinin kendileri olduğunu veya büyük bir ihtimalle kendileri olacağını düşünüyorlar. Ve dünya bu psikolojik etkiyle de rekabet tanrısına tapan bir anlayışa sürüklenmiş durumda). Şimdi, Gümrük Birliği de böyle bir yarış getirecek. Bu yarışta ne olacak? Serbest bir biçimde rakip durumda olan firmalar, büyük bir çabayla en iyi malı, en ucuza üretmek için yarış içine girecekler. Bizde bu iyi ucuz mallardan yararlanacağız. Biz kimiz? Biz tüketiciyiz. Bizim sınıfsal özelliğimiz yok. İşte bu sermaye böylesine ucuz ve kaliteli malları üretme yarışına (sermayenin hizmet yarışı oluyor herhalde!), bu hizmet yarışı sonucunda biz tüketiciler, ucuz ve kaliteli mallar tüketeceğiz. Ve herşey çok iyi olacak. Tıpkı özelleştirmede olduğu gibi, burada da gerçeklerin tahrifi söz konusu. Tekellerin, hem de ulus ötesi tekellerin dünyasında ne serbest ticaret var, ne

de halk için bir hizmet yarışı... Sadece kar ve daha fazla kar için, ucuz iş gücü ve dünya pazarları için, savaşa varan kıyasıya bir rekabet var. Ve bu kıyasıya rekabetin sonucunda da hem sanayileşmiş ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde alım gücünü çok büyük ölçüde kaybetmiş, işsiz, düşük geliri ve toplumsal anlamda, dünya ekonomisinden hem üretici olarak, hem de tüketici olarak dışlanmış milyonlarca insan var. Onun için Gümrük Birliği ve serbest ticarete ilişkin olarak, bunun da tıpkı özelleştirme de olduğu gibi bir mit olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu mitleri yaratmakta da çok başarılılar. Biliyorsunuz, özelleştirme mitinin yaratılması için Dünya Bankası büyük paralar harcadı. Gümrük Birliği konusunda da aynı türden bir mit yaratılıyor.

Birazda işgücünün serbest dolaşımına ve Sosyal Avrupa konusuna değinmek istiyorum. Başlangıçta belirttiğim gibi Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşması, Avrupa Birliği'ne tam üyeliği öngörmekle beraber bugün, tam üyelik konusu Kaf Dağı'nın arkasındaki bir umut olarak kalmıştır. Dolayısıyla da Avrupa Birliği'ne üye olamayınca Sosyal Avrupa'nın da dışında olacağız. Gümrük Birliği dediğimiz zaman ticaretin uyumlaştırılması ve rekabetin uyumlaştırılmasıyla malların ve belki ileride hizmetlerin serbest dolaşımını ve sermayenin serbest dolaşımını anlıyoruz. Ama Avrupa Birliği'ne tam üyelik gerçekleşmediği sürece, işgücünün serbest dolaşımı, önümüzdeki dönemde işgücünün satış fiyatı ve koşulları eşitlenmeyecektir. Malların satış fiyatı ve koşulları eşitlenirken gündemde olmayacaktır. Ancak, Türkiye'de ve Avrupa'da işçiler ve sendikalar, Türkiye ile Avrupa'nın böyle bir zeminde birleşmesine, yani Türkiye'nin Sosyal Avrupa'dan dışlanmasına razı olmayacaktır.

Türkiye'nin Uluslararası Çalışma Örgütü üyeliğinden doğan, ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü'nün dışında, Avrupa Sosyal Şartı'na imza atmaktan kaynaklanan bir takım taahhütleri var. Ayrıca da, Avrupa Sosyal Şartı'nda onaylanmamış olan bazı maddeler var. Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmelerinden de iş hukukumuzda yansıtılmamış sözleşmeler var. Gümrük Birliği süreci içinde bunlar ne olacak? Dünya sadece sermayenin dünyası, Avrupa'da sadece sermayenin Avrupa'sı değil. Avrupa'da işçiler ve sendikalar da var. İşçilerin, sendikaların, emeğin dünyası da şöyle diyor; "işgücünün satış fiyatı ve koşullarının da dünya çapında eşitlenmesini istiyoruz". Emeğin dünyasında böyle bir gelişme var. Türkiye bu konuda ne yapacak? Uluslararası çalışma standartlarının (vaktimiz olmadığı için temel standartları listeleyemiyorum) uluslararası ticaret anlaşmalarına dahil edilmesi diye bir olay söz konusu ve Avrupa Sosyal Şartı'nın temel niteliklerinin, işçiler ve sendikalar tarafından savunulması söz konusu. Bu anlamda biz elbette ki serbest dolaşımı savunacağız. Mallara her türlü serbest dolaşım, işgücüne vize. Böyle birşey kabul edilemez. Malların ve sermayenin vizesi yokken, işgücünün de vizesinin olmamasını savunacağız. Avrupa Birliği böyle bir şeyi kesinlikle düşünmek istemiyor. Biz aynı zamanda, temel sendikal hak ve özgürlüklerin Gümrük Birliği gibi bir uluslararası ticaret anlaşması çerçevesinde ele alınmasını isteyeceğiz. Avrupa Birliği ve Türkiye, Türkiye ve Avrupa'daki işçilerin ve sendikaların bu konudaki taleplerini uzun bir süre gözardı edemeyecektir. Önümüzdeki tartışma konularımızdan bir tanesi bu.

Gümrük Birliği'nin, genel olarak Türkiye özel olarak da işçiler açısından

muhtemel bazı sonuçlarına da dikkat çekmek istiyorum.

- Gümrüklerin sıfırlanmasıyla ithal mallarının fiyatı düşecek ve ithal mallarına olan talep artacağı için ithalat yükselecektir.
- Türkiye için uygulanan miktar kotalarının kalkması ile tekstilde bir miktar ihracat artışı gerçekleşebilir.
- İhracat teşvikleri Avrupa Birliği düzeyine çekileceği için teşvikten yoksun kalan çeşitli sektörlerde ihracat azalması görülebilir.
- Türkiye üçüncü ülkelerden ithal ettiği bazı mallar artık Avrupa Birliği'nden alacak, böylece Avrupa Birliği lehine ticaret sapması doğacaktır.
- Dış ticaret hadleri kötüleşecek Türkiye'nin sattığı malların nispi fiyatı satın aldıklarına göre artacaktır.
- Bütün bu gelişmelerden dolayı ödemeler dengesi açığı büyüyecek, bu da, devalüasyonu ve enflasyonu hızlandıracaktır.
- Çokuluslu tekellerle ortaklığa girmiş olan sanayi ve ihracatçı firmalar Avrupa Birliği'nin rekabetine bir ölçüde dayanabilirler. Yada zaten onlarla ortak üretim içindedirler.
- Ancak küçük ve orta ölçekli sanayinin Avrupa Birliği'nin rekabeti karşısında dayanma gücü olmayacaktır.
- Avrupa Birliği pahalı emek ve ileri teknoloji kullanan sektörleri kollamaktadır.

Türkiye'de ise ucuz emek kullanan sektörler koruma altındadır. Türkiye Avrupa Birliği açısından korunmaması gereken sektörleri koruduğu için teşvik politikasını değiştirmek zorunda kalacaktır.

- Avrupa Birliği'nin istihdam üzerinde çok olumsuz etkileri olacak bazı firmalar çökerken; kalan firmalar rekabet güçlerini artırmak için emek-yoğun üretimden, teknoloji-yoğun üretime kayacaktır. Bu istihdamın daralması ile sonuçlanacaktır.
- Avrupa Birliği ile gümrüklerin ve diğer vergilerin sıfırlanması sonucu, Türkiye'nin ithal vergilerinde ve fon vergilerinde çok önemli bir azalma meydana gelecektir. 1995 yılı sonu itibariyle bu miktar 3 milyar doları bulabilir.
- Avrupa Birliği ile 3. ülkelere aynı gümrük tarifesi ve aynı ticaret politikasını uygulamak zorunda olduğumuz için Avrupa Birliği'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne uyguladığı ekonomik ambargoya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne uyguladığı ticari politikaya da katılmamız gerekecektir.
- Türkiye'de sermaye Gümrük Birliği'ne girerken rekabet gücünü doğrudan doğruya ucuz işgücünde ve işgücü piyasasının düzensizleştirilmesinde görmektedir.

Böylece Gümrük Birliği Türkiye'de temel işçi haklarının yıpratılması için bir araç olarak kullanılacaktır. Kısmi çalışma, eve iş verme, geçici işçilik, kaçak işçilik, taşeronlaşma ve sendikasılaşma hızla artacaktır.

- Avrupa kendi sınırları içerisinde kendi sanayini çok büyük ölçüde teşvik etmektedir. Avrupa'da yüksek teknolojiye dayalı ve istihdam kabiliyeti yüksek modern sanayi çeşitli projelerle desteklenir.

Yalnızca modern sanayii değil, Avrupa geleneksel sanayiini de istihdamın azalması amacıyla desteklemektedir. Avrupa'daki küçük ve orta ölçekli işletmeler de tam bir destek görmektedir. Avrupa Birliği içerisinde bu sektörlerin desteklenmesi için özel fonlar vardır ve bu fonlar Avrupa Birliği üyelerine açıktır.

Gümrük Birliği'ne üye olduğu halde Avrupa Birliği'ne girmeyen Türkiye, Avrupa Birliği'nin çeşitli destek fonlarından yararlanamayacaktır.

Bir de standartlar sorunu var. Gümrük Birliği'ne geçişte, Avrupa ile tarife engelini kalktığı bir ortamda, tarife dışı engeller yüzünden; örneğin çok önemli bir konu olan standartlara uyum nedeniyle de, Türkiye'nin ihraç malları Avrupa pazarlarında engellenecektir.

Avrupa Birliği de, ilk kuruluş dönemlerinde tarifeli engelleri kaldırdığı halde, ortak standartların olmayışı nedeniyle, serbest dolaşımı geliştiremedi.

1969'da, şimdi adına Eski Yaklaşım denen bir politikayı geliştirdiler. 1969'da bir Alman firma, Fransa'dan likör ithal etmek istedi. Alman likör imalatçıları, Fransız likörünün Alman standartlarına uymadığını, bu nedenle ithal edilemeyeceğini iddia ettiler. Konu Topluluk Adalet Divanı'na intikal etti. Adalet Divanı, prensip olarak, bir mal o ülkenin kendi standartlarına uygunsuzsa diğer ülkelere de girebilir diye bir karar aldı. Böylece ulusal standartların karşılıklı tanınması ilkesi geliştirildi. Buna rağmen "prensip olarak" ifadesinden dolayı, gene engellemeler sürdü. 1985 yılında ise AB, standartlar konusunda Yeni Yaklaşım İlkesi'ni, 1992'de ise Yeni Yaklaşım Politikası'nı benimsedi. Buna uygun Yeni Yaklaşım Direktifleri hazırlanmaktadır ve bu direktifler zorunlu hale getirilecektir. Tüketicinin, işçinin vb. korunması için temel gerekler belirlenmektedir. Yeni Yaklaşım, Global Yaklaşım, CE Markası vb. gibi gelişmeler AB ülkelerine yapılacak ihracatı da bu standartlara tabi kılacaktır. Mevcut imalat sanayi işletmelerimizin % 99.5'ini, oluşan katma değer % 30'nu, imalat sanayi istihdamının % 50'sini ama sektör ihracatının sadece % 8'ini temsil eden küçük ve orta ölçekli işletmelerimizin, Avrupa Birliği'nin standartlara ilişkin teknik engelleri karşısında ihracat için "kapının önüne bile çıkamayacağını" uzmanlar belirtiyorlar.

Bir soruyu daha sorarak konuşmamı bitirmek istiyorum. Rekabet gücü tartışılırken, hep bugünkü koşullarla tartışıyoruz. Halbuki, Türkiye'de ve dünyada işçiler ve sendikalar ucuz emeğe dayalı bir rekabet dünyasına karşıdır. Kaldı ki artık rekabet modern teknoloji ve üretime yönelik yatırımlarla, kalite ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de imalat sanayinin ve KOBİ'lerin mali ve teknolojik anlamda destek görmesi gerekir. Peki Uluslararası Para Fonu'nun 5 Nisan istikrar Paketi uygulamaları

çerçevesinde, Türkiye'de, tüm kamu gelirlerini, tüm kaynaklarını uluslararası mali sermayeye ipotek etmiş olan bir Türkiye'de, imalat sanayimize, KOBİ'lere, üstelik de bunlar Avrupa'da çok özel projelerle teşvik edilirken, hangi kaynakla teşvik sağlayabileceğiz? Acaba Türkiye Osmanlı Dönemi'nde yaşadığı yıkımı bir daha mı yaşayacak? Teşekkür ederim..

Yavuz ÖNEN (Yönetici) : Efendim, biz de teşekkür ediyoruz. Ben sözü sayın Ahmet ASENA'ya vermeden önce, Sayın ERDOĞDU'nun konuşmasında geniş yer verdiği insan hakları değinmesine, bir iki şey eklemek istiyorum. Daha doğrusu üzerinde konuşulması gereken değinmeler var, bu yaklaşımda. Bir kere insan hakları ve Avrupa kavramlarını, bir insan hakları emperyalizmini de ifade ederek şematize etmek yanlış. Bende sorunu şimdi biraz, genelleştirerek anlatmak istiyorum.

Türkiye'nin insan haklarına ve Avrupa'ya bakışı şöyle olmalı. Türkiye Avrupa'yla bu alanda ne gibi uluslararası kurumlar içinde yer alıyor? Ve Türkiye'nin bu uluslararası kurumlar içindeki yükümlülükleri nedir? Böyle bakarsak, Avrupa'nın niyetleri bize vız gelir. Ben insan hakları alanında uğraş veren bir kişi olarak böyle bakıyorum olaya. Ve Avrupa'ya da konuşmanın son bölümünde biraz değinildi. Avrupa'ya da sermayenin Avrupa'sı olarak bakmak yanlış, eksik. Avrupa'da evrensel anlamda ve demokratik anlamda, Avrupa zemininde bütün dünya için olabilecek ve Türkiye için de örnek olabilecek çok önemli kazanımlar ve değerler var. Demokratik ve insani değerler var. Bütün bunların üzerini atlayıp, geçip güncel bir politika açısından, bir insan hakları emperyalizmi söylemini yaymak bence son derece yanlış bir yaklaşım. Bunu iç politikada insan hakları savunucularına karşı kullanan kurumlar var. Bunlar da bellidir. Yargılıyorlar, sorguluyorlar, suçluyorlar. Bizim bu zeminde söz söylerken, böyle kurumsal ve tarihi perspektifi önümüze koymamız gerekiyor.

İkinci önemli boyutu bu işin şudur. Türkiye'de insan hakları uğraşı, resmi kurumlarla ilgili bir uğraş değil. Sivil toplum örgütlerinin götürdüğü bir uğraş olduğu için, Avrupa'daki zeminde de benzeri ilişkiler içine giriliyor. Yani kendi ülkesinde de anti-demokratik davranan hükümetlerine karşı, yani insan hakları ihlalleri yapan hükümetlerine karşı uğraş veren ki bunlarda aslında Avrupa Şartı'nda, Paris Şartı'nda da gayet açıkça ifade edildiği gibi hükümetlerce de desteklenmesi, korunması ve çalışma ortamının sağlanması gereken kuruluşlardır. Bu da bir uluslararası kuraldır. Bunu hem Avrupa hem de Türkiye birlikte imzalamıştır, işte Avrupa, Türkiye ilişkilerine ister insan hakları alanı olsun, ister ekonomik alan olsun böyle yaklaşmak gerekiyor artık. Yani biz insan hakları kuruluşları olarak, bir Avrupa dahil dünya insan hakları zinciri kurmak zorundayız. Onun için, bu insan hakları uğraşma, böyle emperyalizm gibi kavramlar eklemek yanlış olur. Ama şu söylenebilir, acaba Avrupa, insan hakları olayını Türkiye'ye karşı kullanıyor mu? Bunu yapıyor. Bunu yaptırmamak bize düşer. Bizim işimizdir o işte. Biz bunu savunuyoruz. Avrupa kullanıyor diye Türkiye'deki insan hakları ihlalleri üzerine şal örtmek, hatta bunu bir ulusal sorun gibi sunmak, bunu bir ulusal onur sorunu gibi sunmak kadar da yanlış bir şey olamaz. Onun için özür dileyerek Sayın ERDOĞDU'nun bu değinmelerine katılmadığımı belirtmek durumundayım. Konuşma sırası Sayın Ahmet ASENA'da. Buyurun efendim.

Ahmet ASENA (DİSK) : Böyle bir grubun içerisinde konuşunca, Avrupa Birliği'nin teknik sorunları konusunda bana çok fazla söz söyleme hakkı ve

yetkisi düşmüyor diye düşünüyorum. Konuşmalar boyunca, ben nelerden bahsedebirim Avrupa Birliği'yle ilgili olarak diye düşündüğüm zaman ve daha önce katıldığım bazı toplantıları da düşündüğüm zaman aklıma bir şey geldi. Biz niye Türkiye'de bazı olayları böyle garip şekilde yaşıyoruz? Şimdi biz Gümrük Birliği'ni tartışıyoruz. Gümrük Birliği'ni bütün ilişkilerinden koparıyoruz, soyutluyoruz. Öyle soyut bir Gümrük Birliği diye bir olay var ve sanki özelleştirmeye hiç bağlı değil. Sanki o Türkiye'de ki başka bir şeylere de bağlı değil. Sanki o Avrupa içinde (başkanın dediğine katılıyorum) tek bir Avrupa var, birbirleriyle grift ilişkiler içinde olan Avrupa uluslarının da arasındaki çelişkilere bağlı değil, sanki o Avrupa'daki sınıfsal çelişkilere bağlı değil. Sanki o Türkiye'deki sınıfsal çelişkilere bağlı değil. Şimdi burada biraz daha soyutlarsak, Gümrük Birliği bence özelleştirmeden hiç ayrı tartışılmayacak bir şey. Eğer Avrupa'ya, biz Gümrük Birliği'ne son derece güçlü bir sanayiyle giriyor olsa idik, şimdi elimizi vicdanımıza koyup açık konuşalım ve hakim olabilecek olsa idik Avrupa Pazarı'na, çoğumuz solcu insanlar olarak Avrupa'da sömürge olurmuş, işçisi işsiz kalırmış diye düşünecek miydik? Hayır, gayet ulusalcı bir tavırla girebilecekti büyük bir çoğunluğumuz. Genelleme yapıyorum. Bütün bunlar ülkenin içinde bulunduğu konuma ve izlediği politikalara bağlıdır.

Şimdi Türkiye'ye baktığımız zaman, bir özelleştirme oluyor, sanayisizleştirme oluyor. Onun için de demokratik hakların verilmesi oluyor. Onun için de bir Gümrük Birliği var. Bu haliyle de çoğumuz karşıyız. Bir de olayı nasıl yaşadığımızı diğer boyutuyla bakalım istiyorum. İşçiler olarak nasıl yaşıyoruz Gümrük Birliği'ni? Bir kere Gümrük Birliği'nden başımıza neler geleceğini hala bilmiyoruz. Yani buralarda, panellerde konuşuyor olmamız önemli değil. Çünkü buralarda da eksik şeyler konuşuluyor. Başbakan bir toplantı düzenledi İstanbul'da. 3 büyük konfederasyonun genel sekreterini çağırıyor. İşverenler var, İKV var. Yanlış hatırlamıyorsam, Dışişleri'nden ilgili büyükelçi var. Daimi temsilci var. Oradan DİSK'in Genel Sekreteri bir soru soruyor. Acaba hangi sektörler daha fazla olumsuz etkilenecek bundan? KARAYALÇIN orada, Mümtaz hoca orada, hepsinden el-cevap. Böyle bir hesaplama yapılmadı, çünkü yapılamaz. Şimdi bakın resmi ağızlar devletin en tepesindeki ağızları diyor ki; "böyle bir hesaplama yapılmadı, çünkü yapılamazdı", evet diyor KARAYALÇIN "literatürde öyle birşey var, Sayın ÇİLLER haklısınız bende okudum." Portekiz hesaplamaya kalkmış ve çuvallamış. Ama bir yandan sanayide bir şeyler olup bitiyor. Neler olup bitiyor - şimdi çoğumuz mühendisiz- bir düşünün, bundan 4 sene önce Türkiye'deki bir otomotiv fabrikası adını da vereyim, Tofaş Doğan'ların, dizaynını değiştirip yeni kalıplar yaptı. O dönemde İtalyan'lardan Regotto'yu almak için tam 1.5 sene görüştüler, İtalyan'lar Re-gotto'yu kalıplarını vermedi Türkiye'ye. Amortismanım hala kurtarmadı diye. Şu anda belki üretilmiyor İtalya'da. Şimdi Gümrük Birliği'ne geçiyoruz. Ve Türkiye'de bütün otomobil fabrikalarının anlaşmalarına gidin bakın. Üçünde de ODTÜ'lü Genel Müdür Yardımcıları var. Üçünde de öğrendiğim şeyleri ifade etmek istiyorum. Hepsi de bizzat lisansör firma tarafından Avrupa'daki fabrikalarında ne üretiliyorsa Türkiye'de de aynı otonun üretilmesini istiyorlar. Örneğin Tempra aynı kasa. Türkiye demek ki Avrupa açısından, Meksika'nın o sınırdaki bölgelerinin Amerika'ya oynadığı role benzer hale getiriliyor. O rolü mü oynayacağız bilemiyorum. Ama hazır hale getiriliyor yeni bir takım sanayiler geliyor.

Şimdi bunu niye böyle düşünüyorum? Abdullah BAŞTÜRK'ün ölüm yılı

dönümü ile ilgili toplantıda ilk defa karşılaştım. Korkut hoca Dünya Bankası'nın çok yeni bir tebliğini okuduğunu söyledi. Bir tebliğ çıkartmış. Dedi ki "bu tebliğ Dünya Bankası'nın özellikle bizim gibi ülkelere yönelik olarak hazırladığı, iş gücü piyasalarının düzenlenmesine ilişkin bir tebliğ". O tebliğde çok ilginç bir laf var. Serbest piyasa diyor çok faydalı bir şeydir, işçilere çok yararlıdır. Bir takım yararlar sıralıyor. Neye yararsa. Esas en son yaran çok güzel, işçileri prematüre haklardan kurtarır diyor. Prematüre haklar dediği tabii bir vakitler Genel Kurmay Başkanı'nın bir lafı vardı: "Sosyal gelişme ve haklar, ekonomik gelişmeyi geçti. Onun için yapmak zorunda kaldık bu darbeyi" diye. Aynen o tanımla diyor ki verilen haklar, işçilerin aldığı haklar o ekonomilerin kaldıracağı seviyede değildir. Bu hakları kaldırırız, de-regülasyonla işgücü piyasası serbest piyasanın koşullar içerisine gelir. Yani bu son derece faydalıymış işçilere nasıl oluyorsa. Şimdi bir yanıyla da böyle bir ayak oyunu olduğunu görüyoruz. Yani bize stratejik planlamayı yapan kurum, yani Dünya Bankası bize bunları söylüyor, böyle bir olay söylüyor. Şimdi biz işçiler olarak bunu yaşıyoruz. Vize filan önemli bir sorun değil, esas buralarda gelip tikanıyoruz. Ve bütün bunlar son derece esnek bir şekilde yapılıyor. Yeni teknolojiyle Tempra'yı üretiyor Fiat burada, ama biz diyoruz ki, biraz uzunca bir (Türk-İş'e bağlı oradaki sendika) grev yapmaya kalktığımız anda acaba oradaki Tempra üretiminin başka bir ülkeye gitmeyeceğinin garantisi var mı? Yani bu esnekliklerle beraber, haklarımızı zaten alıyorlar.

Şimdi bütün bunlar böyle bir yansıma. Ama daha önemlisi bütün bir toplum olarak bize açıktan yalan söylüyorlar. Herkes belirtti zaten, iş sonuna gelmiş, sayın danışman da belirttiler biz olmuş bitmiş tartışıyoruz. Bundan sonra nasıl düzenlenecek? Olmayan birşeyi tanımlayacaklar. Bu yalan çok ilginç şekillerde söyleniyor. Avrupa kendi iç çekişmeleri içerisinde. Onu da birlikte değerlendirmek lazım derken hepimiz biliriz. Astsanız üstünüze onu enayi yerine koyacak bir yalan söyleyemezsiniz. Üstseniz astınız size böyle bir yalan söylerse müthiş sinirlenirsiniz. Hatasından daha vahimdir enayi yerine konmak. Karınız sizi enayi yerine koyarsa çok sinirlenirsiniz, çocuğunuz da öyle, siz de koymazsınız. Şimdi karşınızda bir toplum var. Devletin resmi politikası bu topluma yalan söylemek. Bu toplum Türkiye toplumu. Devletin resmi politikası Avrupa'daki bütün resmi, sivil kurumlara yalan söyleyerek ve bunu çok açıktan yalan söyleyerek yapmak.

Bakınız, refere edildi bu, 60'lı yıllarda imzalanan Anlaşma uyarınca Türkiye de bir takım konularda karşılıklı alt yapı sağlanacaktı. Bu konulardan bir tanesi sivil kurumlardır. Bu anlamda işçi hakları hiç bir panelde, hiç bir oturumda, devletin düzenlediği yada işyerinin düzenlediği, bunlar ele alınmadı.

Bu kurumlardan birisi Ekonomik Sosyal Konsey. Türkiye imzaladığı Anlaşma'yla, Ekonomik Sosyal Konseyi onaylayın veya onaylamayın bu ayrı bir tartışma konusu, ama Türkiye bir anlaşmayı imzalamış demiş ki ben işveren ve işçinin içinde olacağı Ekonomik Sosyal Konsey'i Türkiye'de kuracağım. Bunu imzalamış- devlet imzalamış şu tarihe kadar kuracağım demiş. Tarih gelmiş Türkiye böyle bir şey kurmamış. Yok böyle bir şey. Bir tane kararname hazırlanmış, o kararname çeşitli anti demokratik yanları içeriyor. Son derece sakıncalı kendi mantığı içinde bile. Onun için sendikalara göndermiyorlar o kararnameyi. Sümenaltı etmişler. İşverenlerin de tepkisi var o kararnameye. "İşçilere hak veriyorsunuz" tepkileri var. Onlar da kulisler

kurmuşlar. Sonra bir gün Avrupa'ya bir heyet gitmiş. Bu heyet içinde bir Türk-İş var, bir işveren temsilcisi var, bir Dışişleri Bakanlığı temsilcisi var. Bundan DİSK'in, HAK-İŞ'in, yani diğer işçi kuruluşlarının hiçbir haberi yok. Diğer toplum kesimlerinin haberi yok. Bunlar gitmiş demişler ki, biz Ekonomik Sosyal Konsey konusunu görüşmeye geldik. Sözcüleri de Dışişleri Bakanlığı temsilcisi. Oradaki ilgili bayan demiş ki, bir tuhafılık yok mu, acaba siz ne zaman böyle bir Konsey'i oluşturduunuz da buraya geldiniz. Mesela ben biliyorum ki sizin uzun süre kapattığınız bir Konfederasyon var DİSK. Bir başka Konfederasyon var HAK-İŞ ve çeşitli sivil toplum örgütleri var. Onlardan hiç biri yok. Siz niye buraya geldiniz? Ertesi gün DİSK'e bir telefon, acaba biz bu konuyu görüşebilir miyiz? Aynen anlatıyorum telefona çıkan benim. İsmi vermek istemiyorum bir büyükelçi unvanlı adam diyor ki, lütfen bu konuyu bizimle görüşür müsünüz? Tabii memnuniyetle görüşürüz. Çünkü bilmiyorum ben ne olduğunu. O arada sağolsun Brüksel temsilciliğimiz Avrupa kulislerinden olayın aslını bize aktardı.

Toplantıya gittik. Toplantı bu sefer dışı açılmış. Adı da değişmiş, Karma İstişare Komitesi olmuş. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde, şimdi bakın halen devlet yalanında ısrar ediyor. Genişletiyor ama kurmuyor. Yani bağımsız bir kuruluş olarak oluşması gereken şeyi Dışişleri Bakanlığı'nda bu sefer adını Karma İstişare Komitesi olarak değiştirerek yapıyor. Oraya oturduk. İşverenler var, biz varız, YÖK var. Şimdi burada YÖK'ün ne işi var? Öğretim üyeleri temsil edilebilirler de, YÖK'ün temsil edilmesinin ne alemi var. Şöyle pazarlık var, biz de garip bir toplumuz. Kendi çelişkilerimizle yaşıyoruz. Benim örgütüm seninkinden kalabalık ben üç adam isterim. Sanki orada oylama olacak. Bu temsili bir kurum, yani toplumda var olan bütün örgütlerin gitmesi gereken bir yer, Ziraat Odaları Birliği diyor ki, Türkiye'de 50 milyon çiftçi var en kalabalık ben giderim, TÜRK-İŞ diyor ki, en büyük konfederasyon benim, beş işçi kesiminden üçünü ben isterim. Şimdi hiç anlamı olmayan tartışmalar aslında bunlar. Fakat kamu çalışanları sendikası hiç yok. TÜRK-İŞ o toplantıya gelmemişti. Biz DİSK olarak dedik ki burada kamu çalışanları olması lazım.

Bir ikincisi gene sizin çıkartmaya çalıştığınız yasa uyarınca tüketici örgütleri olması lazım. Onlar da yok. İki temel olay yok. TMMOB'un olması lazım. Benzer bir takım örgütlerin olması lazım. Şimdi dediler ki "efendim memur sendikaları yasal olarak Türkiye'de yok, onun için katamıyoruz". Peki ne yapacağız? Yok diyorlar, nasıl yok? Yargıtay kararı var. Götdürdüğünüz zaman adam sormayacak mı size? Soracak ama siz orada birazcık koltuk çıkarsınız. Tartışmanın geldiği nokta bu. Biz örgüt olarak buna koltuk çıkmayız. Çıkarız orada deriz ki: "Kamu çalışanları ile ilgili sendikal hakları bu hükümet henüz tanımadığını ifade ettiği için örgütleri buraya getirilmedi. Siz de döndüğünüzde bizi vatana ihanetten yargıyorsunuz. Çünkü yurt dışında Türkiye'yi küçük düşürme olayı var, yargıyorsunuz" dedik. En sonunda şöyle bir yerde mutabık kalındı, bakın. Bunlar sendika olmayabilir, ama dernek olabilirler, onun için dernek olarak girsinler. Yani orada bir kamu çalışanları dernekleri yer alabilir gibi bir olay. Bütün bu tartışmaların bittiği anda bile hala Türkiye Cumhuriyeti, hem Avrupa'ya hem buraya yalan söylüyor. Çünkü bu olayın bağımsız bir kuruluş olarak temsilcilerinin, Dışişleri Bakanlığı'yla falan değil, kendi içlerinden çıkması, oluşturulması gereken bir yapıyı, Dışişleri Bakanlığı gibi hiç ilgisi olmayan bir bünye içerisinde Karma İstişare Komitesi (sanki biri var da karması oluyormuş gibi) şeklinde sunuyor. Benim çok açık olarak, sayın

danışmana soracağım soru var: Aslında siyasi iradeyi temsil edecek birisine sormayı tercih ederdim. Bizim siyasi tercihimiz bundan sonra Avrupa Birliği ile ilgili olarak, Gümrük Birliği ile ilgili olarak, hala bu yalanların üzerinde kurulu olarak mı; yoksa Türkiye'de devleti yönetenler, hükümetler, bürokrasi kendi halkı başta olmak üzere, insanlara dönüp, olanı biteni, gerçekleri anlatmak gibi bir karar vermeleri biçiminde mi olacak? Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN (Yönetici) : Efendim, biz de teşekkür ederiz. Bu son heyete TMMOB'de yazılı olarak çağrıldı, ancak biz böylesi bir toplantıya temsili sorun ve belirsiz bir katılım süreci nedeni ile katılmama karar aldık. Belirtmek istiyorum. Zannedirim, Başbakanlığında bu konuda haberi yokmuş. Şimdi saat 16.30 oldu. Zamanımız bir hayli dar. Ona göre bir hızlanmayla gideceğiz. Sayın SAVRAN, buyurun söz sırası sizin.

Dr. Sungur SAVRAN : Teşekkürler Başkan. Şimdi ben maalesef, üzüntülü bir şekilde tartışıyorum. Şundan dolayı: Gümrük Birliği'ni, Avrupa Birliği'yle birleşmeyi bize kurtuluş olarak sunan toplumsal gücün, yani büyük sermayenin asıl temsilcisi, uçağı herhalde yakalayamadı. Dolayısıyla burada yok. Dolayısıyla da onunla tartışmıyoruz. Öte yandan, ben Nilgün ARISAN için üzülüyorum. Şundan dolayı üzülüyorum: Kendisine sordum: "Acaba göreviniz nedir?" dedim. Bana kartını verdi, size okuyorum. Başbakan Başdanışmanlığı, Avrupa Birliği Koordinatörlüğü'nde Danışman. Yani yanılmıyorsam, meslekten bir devlet memuru. Belki 20 Aralık Genel Grevi'ne bile katılmıştır. Dolayısıyla, benim hesabım onunla değil ama, burada keşke Tansu ÇİLLER, yada onun Başdanışmanı olan Ali TİGREL olsaydı. Biz maalesef danışmanın danışmanı ile tartışmak zorunda kalıyoruz. Bu da kötü. Çünkü öyle bir hükümetle karşı karşıyayız ki, bugün dünyanın ve tabii ki Türkiye'nin, biraz onuru olan insanların karşısında, herhangi bir şekilde savunamayacağı yüz kızartıcı bir durumla karşı karşıya.

Gümrük Birliği tartışması için, Yavuz ÖNEN çok zamanında geldi dedi. Doğru, salt ekonomik bakımdan değil, politik bakımdan da. Gümrük Birliği tartışıldığı zaman, buna değinmeden geçmek mümkün değildir. Bundan sadece 8-9 ay önce "PKK'lıları meclisten kovduk" diye, meclisin uzuvlarını kendi elleriyle kesmeye bütün taraftan olan milletvekilleriyle beraber yeltenen Tansu ÇİLLER, bugün çok önemseydiği, emperyalist Avrupa Birliği kamuoyu önünde, mahcup duruma düşmüştür. Tabii, aynı zamanda Avrupa'nın demokratik kuruluşlarının, işçi hareketinin de çok ağır bir eleştirisine maruz kalmıştır. Dolayısıyla bugün tartıştığımız konunun politik yanı da, ekonomik yanı kadar elbette önemli. Bir tartışma oldu, Yavuz ÖNEN'le Seyhan ERDOĞDU arasında. O tartışma belki daha sonra derinleşebilir. Ben de o konuda bir iki şey söyleyeceğim. Ama birşey daha eklemek istiyorum. Evet, Avrupa'nın demokratik kuruluşları vardır. İşçi hareketi yüzyıldan fazla bir süre boyunca, uğrunda mücadele ettiği haklar karşısında başka ülkelerde de duyarlıdır vs. Ama Avrupa Birliği sonuç olarak sermaye tarafından, üstelik emperyalist sermaye tarafından yönetilen bir devletler üstü organdır. Yeni bir uluslar üstü devlete doğru gelişmektedir. Özellikle Maastricht'ten sonra. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin, Türkiye'nin bu politik sorunları karşısında nasıl tavır alacağını hiç bilemeyiz.

Bakın size iki şey hatırlatacağım: Gümrük Birliği de, Avrupa Birliği de tabii ki

bizim gündemimizden çıkmadı. Zaten Nilgün ARISAN söyledi. Yani daha sonra tekrar tartışılacak, iki örnek vereceğim size: 1980 yılının Eylül ayında sanıyorum, yanılmıyorsam. Avrupa Topluluğu, o zamanki adıyla, Türk tarım ürünlerinin önemli bir bölümüne, hepsine değil gümrükleri sıfırlama sözü veriyor. Hemen arkasından, galiba on gün sonra yanılmıyorsam, 12 Eylül geliyor. 12 Eylül gelince, yıllarca ilişkileri donduruyorlar. Ta 86 yılına kadar. Ortaklık Konseyi toplanmıyor yanılmıyorsam. Önemli olan şu: 1987 yılında, 1980 yılında verdikleri sözü tutuyorlar.

Nilgün ARISAN : Yalnız bu konuda birşey söylemek istiyorum. Esas yükümlülüklerini ilk donduran Türkiye'dir. 1987 yılında. Bütün gümrük vergileri indirimlerini dondurmıştır Türkiye.

Dr. Sungur SAVRAN : Ben zaten Avrupa Birliği'nin bize taviz vermediğini değil, sürekli olarak taviz verdiğini anlatmaya çalışıyorum. Yani şunu söylemeye çalışıyorum: Bunlar hiç önemli değil benim için. Ben Türkiye'nin ne yaptığını konuşmuyorum. Mühim olan Türkiye'deki açık anti-demokratik uygulamalar karşısında, Avrupa Birliği geçici olarak, kendi sol işçi ve demokratik kamuoyunu tatmin etmek için önce çıkışlar yapmıştır, ardından, eskiden beri uygulamayı planlamış olduğu birleşme sürecini uygulamaya sokmuştur. İkinci örnek de bugünlerde yaşadığımız ta 1970 yılında imzalanan Katma Protokol'ün ardından, Türkiye iki askeri müdahale geçirdi. Birisi muhtıra, birisi darbe ve buna rağmen 1995 yılında Avrupa eğer büyük bir kargaşa olmasaydı, Türkiye şimdi Gümrük Birliği'ne girmişti. Aralık ayı içerisinde Başbakanlık Başdanışmanının temsilcisi arkadaşımız, burada ifade etti, 8 Aralıktan itibaren önce Özgür Ülke berhava edildi, bombalandı. Fakat bertaraf edilemedi, berhava edilmekle birlikte kendini küllerinden yarattı. Ardından DEP milletvekilleri, 15 yıla kadar varan bir cezaya maruz bırakıldılar. Ve 8 Aralık, ardından şimdilik durdu süreç. Ama yarın tekrar başlayacak.

Arslan Başer KAFAOĞLU'na kısmen katılıyorum; diyor ki: "Gümrük Birliği önemli birşey değildir o kadar, daha önemli şeyler vardır." Ama Gümrük Birliği tartışması önemlidir. Önemlidir, şundan dolayı; Avrupa Birliği ile Türkiye'nin ilişkilerinin, Türkiye'nin dünya ile ilişkilerinin geleceğini tartışıyoruz aynı zamanda. Sadece teknik bir sorun tartışmıyoruz. Elbette bu geniş geleceği tartışırken aynı zamanda, teknik bakımdan, daha dar bakımdan, daha somut olarak Gümrük Birliği ile ilişkileri konuşmak gerekiyor. Ben şimdi dolayısıyla, Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği hakkında birkaç şey söylemek istiyorum. Dediğim gibi sermayenin temsilcisi burada değil. Siyasi iktidarı doğrudan, yahut da danışmanlık düzeyinde, siyasi bir kimlikle temsil eden birisi yok. İşçi hareketinden iki arkadaşımız konuştu. Çalışanların örgütlerinden TMMOB'dan bir arkadaşımız konuştu. Sol bir iktisatçı, Arslan Başer KAFAOĞLU konuştu. Ben işçi sınıfının yanında, sol bir iktisatçıyım. Dolayısıyla biraz tek yanlı birşey oluyor, Nilgün ARISAN'ın bize verdiği teknik bilgiler dışında. Ben de toplu halde bir şeyler söylemeye çalışacağım.

Şimdi önce Avrupa Birliği meselesi. Tartışmaya doğrudan girmeyeceğim ama sanıyorum, Yavuz ÖNEN ile Seyhan ERDOĞDU arasındaki tartışma ile ilgili benim şimdi söyleyeceklerim, Avrupa Birliği konusunda. Şunu açık seçik bir şekilde ifade etmek lazım. Şimdi her ikisi de, Avrupa Birliği meselesi dünya çapında, Gümrük Birliği meselesi ise Türkiye için sermayenin

uluslararasılaşmasının, bir dünya ekonomisini giderek içice geçmiş ilişkiler temelinde yaratıyor olmasının ürünleri. Burası çok açık. Küreselleşme denen kavramı kullanmıyorum. Sermayenin uluslararasılaşması diyorum. Kapitalizmin dünyayı tek bir ekonomi haline getirmesi eğilimi, "globalizm" adı altında ortaya çıkan ideolojik ekolden çok evvel başlamıştır. Bugün de daha ileri evrelere varmış durumda o kadar. Bu çok eskiden, 150 yıl öncesinde Kari MARX tarafından saptanmış olan gerçekliği, bugün yeni bir takım ambalajların içine koyup, önümüze globalizm olarak, küreselleşme olarak sunuyorlar. Şimdi bu gelişme içinde Avrupa Birliği'nin esas önemi, demokratik birtakım ülkelerin birliği olması değildir. Avrupa Birliği'nin (Avrupa demiyorum) esas önemi ikinci Dünya Savaşı sırasında parçalanmış bir Avrupa'nın, yani tarihsel gelişme sonucunda çeşitli ulus-devletlere bölünmüş olan Avrupa'nın, bir büyük güç olarak ortaya çıkmış olan ve dünyayı tamamen hegemonyası altına almış olan ABD karşısında birleşerek, ortak emperyalist çıkarlarını korumak için geliştirdiği bir . birlik olmasından geliyor. Avrupa Birliği her şeyden önce, bir emperyalist odaktır dünya çapında. Bugün hepimizin bildiği gibi, Almanya'nın çevresinde Avrupa Birliği, ABD ve Japonya, bu üç odak, dünya çapında belirli bir rekabet içindedir. Şimdi böyle baktığımız zaman, birincisi Ahmet ASENSA arkadaşımız herhalde hepimiz için söylemiyor. "Eğer biz güçlü olsaydık, mesela Alman iktisatçıları ve çalışanlarının temsilcileri olsaydık, bu masada otursaydık, başka yerde işçiler işsiz kalacak diye düşünür muyduk?" derken. Evet, düşünürdük. Herhalde hepimiz için söylemiyordu. Kendisi için de söylemiyor diye umarım. Demezdik, çünkü emperyalizm karşıtı bir enternasyonalist tavır içinde olurduk. Ve dolayısıyla, başka ulusların emekçilerinin de işlerinden olması karşısında hassas olurduk. O tabii biliyorum, Türkiye toplumunun genelini kastediyor. Dolayısıyla onunla değil tartışmamız.

İkincisi, çok açık birşey var dolayısıyla. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasını savunanlar "Aman tren kaçmasın. Biz de emperyalist bir blokla beraber 3. dünyadan kurtulalım." demiş oluyorlar. Buna çok dikkat etmek gerekiyor. Demek ki enternasyonalist bir tavır değildir. Genellikle küreselleşme adı altında "Efendim siz dar kafalı milliyetçiler, Avrupa Birliği'ne girmek istemiyorsunuz. Çünkü hala eski önyargılarınızı taşıyorsunuz vs..." deniyor. Aslında özellikle soldan geldiği zaman bu bir emperyalist odağın içine girme önerisi halini alıyor. Gerçeklerin adını koymak gerek.

Üçüncüsü demokrasi meselesi elbette. Demin de söyledim. Avrupa işçi hareketi, demokratik hareketi bu konularda çok duyarlı. Avrupa Birliği'nin resmi organları da, yani o emperyalist devlet ilk biçimlenmesinin (ilk devlet biçimlenmesi halinde şu anda tam devlet olmadı) organları bile bu meseleyi önemsiyorlar. Ama Başbakanlıktan gelen arkadaşımız ifade etti. Son toplantıya gelirken sadece Türk Hariciyesi'nin yapıcı çabaları değil, Avrupa Komisyonu'na bağlı diplomatların yapıcı çabaları da varmış. Tabii, çünkü Avrupa Komisyonu devletler üstü bir organ olarak o ülkelerin demokratik kamuoyuna en az hassas olan organdır. Avrupa Birliği zaten giderek parlamentoların üzerine çıkan bağımsız bir yürütme halinde gelişmekte olan Komisyonun ve Bakanlar Konseyi'nin etrafında kuruluyor. Ve dolayısıyla Avrupa'nın eski demokratik geleneğinden de farklı bir yere doğru evriliyor.

Son bir nokta ekliyorum bu konuda, Avrupa Birliği konusunda. Bakın Arslan

KAFAOĞLU emperyalizmin ne gibi sonuçlar ürettiğini dünya çapında bize anlattı. Ayrıca başka bir şeye değindi. Dedi ki: "Neden GATT Uruguay Raundu başarıyla sona erdiği halde, ayrıca NAFTA neden APEC?" Ben ekliyorum, soruyorum "neden Avrupa Birliği?" Şundan dolayı: hepimiz artık biliyoruz emperyalizmin bu üç odağı kendi aralarındaki rekabeti Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra yükseltme olanağını bulmuşlardır. Giderek çelişkiler gerginleşiyor. Ve bir bloklaşmaya doğru gidiyoruz. Avrupa Birliği'nin içine girmek yarın emperyalizmin dünyayı sürükleyeceği ve en uçta belki de bir üçüncü dünya savaşının görüldüğü bir büyük çatışmanın da göbeğine girmek demektir. Dolayısıyla bugünkü demokratik ortamı, bugünkü sakin ortamı göz önüne alarak dinamik bir şekilde düşünmeden, diyalektik bir biçimde düşünmeden, geleceği düşünmeden, "aman ne iyi biz kendimizi oraya atalım ve Türkiye'de demokrasiyi koruyalım" demek de o kadar kolay değil gibi geliyor bana.

Gümrük Birliği'ne gelince. Gümrük Birliği meselesi çok teknik, ayrıntılarla birçok arkadaşımız meselenin çerçevesini anlattılar. Yıllar üzerinden gelişmesini anlattılar. Ben de teorik bir tespit yapmak istiyorum, Gümrük Birliği konusunda. Gümrük Birliği tabii ki bir uluslararası bütünleşme sürecidir kuşkusuz. Bir alt biçimidir. Esas olarak karşılıklı ticaretin serbestleştirilmesi ve üçüncü ülkelere karşı da aynı ticaret politikasının uygulanmasıdır. Bu haliyle bir uluslararası bütünleşme süreci olarak Gümrük Birliği bir çelişik yapı taşır. O yüzden de kendisine özgü bir diyalektiği vardır. Nedir bu çelişik yapı? Bir ulusal ekonomiyi tanımlayan birçok faktör vardır. Korumacılık gibi şeyler bunun en dış halkasıdır, iç halkada ise başka şeyler yer alır. En önemlisi de bunların, merkez bankası etrafında oluşturulan para sistemi, devlet bütçesi, dış ödemeler dengesi meselesi ve sendikal rejimdir. Yani o ülkenin sınıf mücadelesinin, dolayısıyla kapitalist ekonomide en önemli fiyatlardan birisi olan ücretlerin nasıl belirleneceğini ortaya koyan sürecin, nasıl bir çerçeve içinde (sadece hukuki değil, bütün gelenekleriyle, politik dengeleriyle vs.), nasıl bir çerçeve içinde varolduğudur. Ekonomik bütünleşme sonunda siyasi bütünleşme yani Avrupa Birliği'nin bugün geldiği evre bunları da birleştiriyor. İşte, Avrupa Sosyal Şartı, arkasından Maastricht'in öngördüğü hükümler, arkasından yapılan bütün uyumlaştırma denemeleri Avrupa'nın zaten birbirine yakın olan bu sınıf mücadelesinin siyasi ve hukuki çerçevesini iyice birbirine özdeş hale getirmek yolunda bir süreçtir.

Gümrük Birliği ise sadece ticaret alanında, tabii ki onun yanı sıra sermaye akımları filan da var ama esas olarak ticaret alanında engelleri ortadan kaldırdığı için, buna karşılık sendikal ve sosyal alanlardaki düzenlemelerde hiçbir biçimde yaptırım gücü olmadığı için, burada ortaya çelişkili birşey çıkıyor. Tamamen birbirinden bağımsız, farklı sosyal ve endüstriyel ilişkiler rejimlerine sahip olan ülkeler burada bir araya geliyorlar ticaret alanında. Bunun sonucunda, bu yüzden ki Gümrük Birliği dinamik bir şeydir. Gümrük Birliği yerinde duramaz, ya geri düşer, ya birliğe doğru gider.

Şimdi Gümrük Birliği'ni somut olarak tartışırken, "efendim 1963 Anlaşması zaten Gümrük Birliği'ni tam üyeliğin ön anlaşması olarak gördü" demek biraz hayalcilik olur. Kimi için hayalcilik, kimi için karabasan mühim değil. Mühim olan oradan oraya mutlaka geçileceğini uzun dönemde de olsa varsaymak için hiçbir neden yok. Dolayısıyla Gümrük Birliği'ni somut olarak kendi çelişik

yapısı içerisinde düşünmeliyiz. Çünkü belki de onlarca yıl yada on-onbeş yıl belki yirmi yıl Türkiye Gümrük Birliği aşamasında kalacaktır. Dünya çok hızlı değişecektir muhtemelen ve bugün yapılan hesaplar hızla değişecektir. Ama sonuç olarak bu ihtimal vardır. Ve o zaman ortaya şu çıkıyor, iktisatçıların, üstelik solda yer almakta olan ya da öyle görünen bazı iktisatçıların da öne sürdüğü bir basit argüman, (üstelik neo-klasik iktisadın en basit argümanı) aslında tamamen yanlıştır. Hiçbir mantığı yoktur. Ne deniyor? Avrupa Birliği'yle rekabet yüksek kârlara sahip olan, kötü kalite üretim yapan, teknolojik gelişme sağlamayan sanayimizi birdenbire rekabet etme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakacağı için Türkiye'de daha etkin, modern, gelişkin bir sanayi yapısının yaratılmasıyla sonuçlanacaktır. Bu aynı zamanda fabrikalarımıza yansıtacak ve belirli alanlarda da olsa Türkiye bir Avrupa ülkesi haline gelecek. Bu bir ekonomik mantık sıçraması. Çünkü rekabet şunu yapar. Rekabet maliyetlerin düşürülmesi yönünde bir baskı yaratır elbette. Rekabet etmek istiyorsanız maliyetleri düşürmek zorundasınız. Ama bir gerçek daha var: maliyetin tek unsuru teknoloji ve üretim yöntemi değildir. Maliyetlerin başka bir unsuru daha vardır: ücretler. Ve eğer demin söylediğim gibi Gümrük Birliği çelişik bir birlik ise, eğer sosyal rejim bakımından bir uyum getirmiyorsa yapacağı şey açıktır düşük ücretli, çocuk emeği çalıştıran, sendikasız ve sigortasız işçi çalıştıran sektörlerle bir yığılma olacaktır, ihracat bakımından.

Bu sadece teorik bir sorun değil. Boşlukta konuşmuyoruz. Şu ana kadar dış ticaret rejimi oldukça serbestleştirilmiş durumda. Hele 93' ithalat rejimi ile, üstelik Seyhan ERDOĞDU'nun rakamları benim elimdeki rakamlara göre biraz yüksek. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ihraç ettiği ürünlerin gümrük koruma oranı şu anda %12, 22 değil.

Seyhan ERDOĞDU: Siz haklısınız % 12. Bende o konuda bir açıklama yapacaktım. 3. ülkelerde % 17.

Dr. Sungur SAVRAN : 93 ithalat rejimi muazzam bir serbestleşme getirdi. 94'te onu izledi. Şimdi dolayısıyla şunu söylemek istiyorum ben sadece. Bakın bir ön biçimlenme olarak Türkiye Gümrük Birliği'nin getireceği serbestleşmenin ilk sonuçlarını yaşadı. 84'den 94'e kadar adım adım serbestleştirilmiş bir ithalat rejimi ve bunun yanı sıra bizim ihraç maddelerimiz için, önce sanayi malları için serbestleşmiş ithalat rejimi var. Ve şimdi AT ile ticaret son derece artmış durumda. Türkiye'nin ithalatında AT'in payı yaklaşık % 50'nin üzerinde, ihracatında % 45 civarında. Türkiye Avrupa Birliği'nin dünya çapında ticari ortağı. Şimdi bu durumda ortaya çıkmış bir eğilim zaten var. Peki nedir bu eğilim? Çok açık bir şey. Türkiye'nin 1994 yılında yaptığı ihracat kaba bir rakam veriyorum 15 milyar dolarsa bunun 7.5 milyar doları tekstil ve konfeksiyon. Bu kadar basit. Tekstil ve konfeksiyon alanında İstanbul'un o küçük atölyelerinde, nasıl tekniklerle çalışma olduğunu, sosyal hakların ne durumda olduğunu, sigorta hakkının bile ne durumda olduğunu hepimiz biliyoruz. Küçük tekstil atölyelerinde, deri atölyelerinde çalışma koşullarını biliyoruz. Bazı büyük tekstil fabrikaları elbette var. Orada örgütlenme filan da var. Bütün sektör için söylemiyorum.

Neden böyle olduğu çok açıktır. Türkiye'nin (demin Ayfer arkadaşımın sözünü etti.) RICARDO'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne göre üstünlüğü

buradır. Dolayısıyla Türkiye'de Gümrük Birliği'nin muazzam etkinlikler geliştirici, yepyeni modern sanayi yaratıcı etkisi olacağını düşünmek çok yanlıştır. Türkiye'de elbette bazı sektörlerde modern bir sanayi daha fazla gelişecektir. Son dönemde mesela lastik sanayinde olduğu gibi, otomobilde olduğu gibi. Toyota tipi belki bazı birleşmeler sonucunda ihracata dönük bazı yatırımlar yapılacaktır. Ama bu devde kulak kalacaktır. Ve bu aynı zamanda bazılarının artık hiç önemsemediği birşeyi içermek zorunda kalacaktır. Ya Avrupa Birliği'nden yabancı sermayenin yada Japonya, Kore gibi ülkelere veya belki ABD'den Avrupa pazarına ihracat yapmak için Türkiye'yi ucuz emek üssü olarak kullanmak üzere yatırım yapmasına bağlanacaktır.

Şöyle bitirmek istiyorum arkadaşlar; ben bunları söyleyince ve Gümrük Birliği'ne ve Avrupa Birliği'ne çok kesin bir şekilde karşı olduğumu ve Türkiye'nin yolunu ve geleceğini burada aramaması gerektiğini söylediğimde, biliyorum, yeni liberalizmin bir şantajıyla karşı karşıya kalacağım. İyi bir temsilcisi burada olsa, sözü benden sonra alsa hemen ne der biliyor musunuz? "Bunlar zaten dinozordur. Eskiden kaldılar. Kapalı ekonomiyi severler. Başka birşey istemezler. Dünyaya, yeni çağa ayak uyduramıyorlar vs." Bu, sadece onların dar kafalılığını, bugünkü dünyada var olan yeni liberal hegemonyanın dışında ufuklarının olmadığını gösterir. Çünkü Gümrük Birliği tipi yeni liberal, bir baştan öbür uca her türlü devlet ve başka türlü korumacılığı ortadan kaldıran yöntemler, dışa açılmanın ve dünyayla bütünleşmenin tek yöntemi değildir. Birincisi, bugünkü dünyada bile planlı bir şekilde ve belirli alanlarda adım adım korumayı azaltarak, araştırma-geliştirme destekleriyle, bunun yanısıra çeşitli alanlarda daha ucuz enerji sağlayarak vs. bir açılma yapılabilir. Ciddi bir işsizliğe yol açmayacak ve işsiz kalacak işçileri başka işlere yerleştirebilecek bir yatırım ve sanayi politikası ile birlikte.

Ama ikincisi, dünyanın her zaman böyle hiyerarşik bir sistem içinde uluslararasılaşacağını varsaymak için kendimizi, yeni dünya düzenine uydurmamız gerekiyor. Sabah bir arkadaşımız, Cengiz arkadaşımız "neden hep uyum sorunu tartışılıyor, neden başka bir açıdan bakılmıyor?" dedi. Evet, başka bir açıdan bakmak. Artık şimdi önümüzde bir dönemin gerçeği budur diye hep uyumu savunmaya başlarsak, sonunda biz de emperyalizmin ve büyük sermayenin sözcüleri ile birlikte aynı vagona yer almış oluruz. Dünya gelecekte başka bir dünya haline gelebilir. Bunun mücadelesini vermeliyiz. Ulusların eşit olduğu, gönüllü olarak birleştiği, geri kalmış uluslara aktif bir pozitif ayrımcılık temelinde diğerlerine yetişmeleri için olanak tanıdığı, insanların demin serbest dolaşım tartışılırken bahsedildiği gibi, başka ülkelerde kendi evlerinde gibi yaşayabildikleri vizesiz bir dünya söz-konusu olduğu zaman, biz herkesten fazla kapalı ekonomiye karşıyız. Ama bugün, emperyalizmin hakimiyetine girmekten başka bir anlamı olmayan ve Türkiye'de esas olarak emperyalizmle işbirliğindeki büyük sermayenin çıkarına olan bu tür bir birleşmeye tamamen karşı olmak gerekir.

Değişimden söz ediyoruz, bu sermayenin değişimidir. Esas büyük değişim o tip yeni bir dünya kurulabilirdiği zaman olacaktır. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Efendim, çok teşekkür ediyoruz. Yarım saatimiz var. Programa tam uyarsak altı konuşmacı arkadaşımıza, beşer dakikalık süre

düşüyor. Şimdi ben salona sözü vermek istiyorum. Sorular var mı?

SORU : Şimdi 21 Eylül günü Washington'da ABD'nin yeni Ankara Büyükelçisi Senato Dışişleri Komisyonu'nda bir konuşma yapıyor -ki bu konuşmada da kendi Dış Ticaret Bakanlığı'ndan aldıkları bilgiye dayanarak- aynen okuyorum; "Türkiye, dünyanın en büyük on pazarından biri olma durumundadır. Ve o pazarda bizim büyük çıkarımız vardır." ABD'nin Ankara Büyükelçisi'nin Türkiye'ye gelmeden önce söylediği sözler bu. Demek ki Türkiye'yi, altmış milyon nüfuslu Türkiye'yi ABD gibi bir süper güç dünyanın ilk onu arasına girebilecek bir pazar olarak görüyor. ABD bunu böyle gördükten sonra, Avrupa Birliği'nin bizi pazar olarak görmemesi mümkün değil. Yani Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne kabul edilmeyenmiş gibi görülmesi sanki biraz rolmuş gibi geliyor bana. Öncelikle iki sorum olacak. Sayın ASENA ne kadar yalan söylüyorlar dese de ben Sayın ARISAN'ın bildiğini söyleyeceğine inanıyorum. Gümrük Birliği Anlaşması'na geçtiğimiz zaman veya imzaladığımız zaman bazı kaybedecek sektörlerimiz var. Bu sektörlerimizde çalışanlarından tutun o sektörün tüm birimlerine kadar uzun ve orta vadeli ölçekte bir strateji, bir planlama yapılmış mıdır? Yani bu sektörlerin sonuçları, akibetleri açısından. Öte yandan biliyorsunuz Avrupa Birliği'nin bir mahkemesi var. Geçenlerde bir karar aldı. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne ekonomik ambargo koydu. Yani o sizin söylediğiniz üç kişilik hakemin sonucu sanki hep 2-1 onların galibiyetine çıkacakmış gibi bir his veriyor.

Nilgün ARISAN: Ama sizin bahsettiğiniz Avrupa Topluluğu Adalet Divanı orada hiç bir Türk hakim yok.

SORU : Şimdi genellikle o çerçeve içerisindeki olayları söylüyorum. Üç kişilik bir hakemle bu işi kotarabilecekmiz gibi geliyor. Çünkü karara hiç bir müdahale hakkımız yok Gümrük Birliği'nde. Sadece görüşlerimizi alacaklar. Bir soru da, Sayın KAFAOĞLU'na sormak istiyorum. O güzel üslubuyla yanıtlayacağını umuyorum. Biliyorsunuz Avrupa Birliği'ne tam üye olmadan Gümrük Birliği Anlaşması'na talip olan 3 ülke var. Biri Türkiye, biri de Saint Marino ve diğeri de Andora. Ya şimdi bakıyorum bu ikisi -bu bilgiler bende var Sayın ARISAN

Nilgün ARISAN: Topluluğun Saint Marino ile Gümrük Birliği Anlaşması vardı ve bitti.

SORU : Fakat Avrupa Birliği'ne üye olmayan iki ülke, iki kasaba devleti bunlar, iki kasaba devletiyle birlikte bir de Adriyatikten, Çin Seddine kadar dediğimiz, egemen olacak dediğimiz ülkemiz. Bu konuda görüşünüzü almak istiyordum. Bir de dileğimi yerine getireceğim. Bizim tüm baskı gruplarımız bu Gümrük Birliği Anlaşması'nda aleyhimize çalışan maddeler varsa hiç olmazsa bu yönde değiştirebilecek konuda çalışmalara girsinler. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Bizde teşekkür ederiz. Başka soru sormak isteyen?

SORU : TÜRK-İŞ ve DİSK temsilcilerine sormak istiyorum. Bu arada emek gücünün entegrasyonu ile ilgili TMMOB yetkilimiz de bir görüş belirtti. Şimdi ben küreselleşmeyi savunan bir insan olarak, tabii ekonominin belli bir aşamadan sonra küreselleşmesini savunan ulusal ekonomilerin güçlenip

çokuluslu tekellerin baskısı altında ve sömürsü altında kalmadan savunma mekanizmalar oluşturulan bir küreselleşmeyi savunan bir insan olarak şunu sormak istiyorum. Şimdi KAFAOĞLU da çok güzel değindi. Bilim ve teknoloji gelişmemiştir. Elbette gelişemez. Siz bilimi küreselleştirmezseniz, yani Çin'deki tıp alanında çalışan bir doktorun bulgularını Hindistan'daki bir doktora iletmezseniz o bulguları değerlendirip, aynı daldaki bulguları taştırmazsanız bilimi geliştiremezsiniz. Yani bilimi küreselleştirmeden insanlık yararına kullanamazsınız. Şimdi yıllardan beri şunu söylüyoruz. Aldığımız dergilerin başında çok güzel bir söz var "Dünya işçileri birleşin." Biz dünya işçilerini birleştiremedik. Yani dünya işçilerini küreselleştiremedik, entegrasyona girdiğimiz zaman bizim işçilerimizin durumu ne olacak? Ben bu konuda TMMOB'nin, TÜRK-İŞ'in ve DİSK'in görüşlerini öğrenmek istiyorum. Teşekkür ederim.

SORU : Kısa bir sorum var. Sorum Nilgün ARISAN'a ve Sungur SAVRAN'a. 15 gün kadar önce Türkiye Araştırmaları Merkezi'nde düzenlenen bir toplantıya katıldım. Bu toplantının olduğu günlerde DEP olayı da henüz gündemde değildi. Özgür Ülke'nin bombalanması da söz konusu değildi daha henüz. Fakat oradaki hava olumsuzdu. Yani Avrupa Topluluğu ülkeleri, Almanya ve diğer ülkeler, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılmasını istemiyorlardı. Böyle bir kamuoyu vardı. Bilim adamlarıyla yapılan konuşma sırasında, karşılıklı sohbetlerde ve sunulan tebliğlerde bu görülüyordu. Diyordular ki, çok kısa olarak söylüyorum: "Siz Almanya'ya sırtınızı verin, Almanya ve Avrupa'ya sırtınızı verin. Pazar olarak arkasını düşünmeyin siz. Siz bizin köprü görevinizi icra edin. Yani Almanya bizim ürünlerimizi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Topluluğu ülkelerine, Ortadoğu ülkelerine bizim mallarımızı satın." Böyle bir gelişme, böyle bir hava varken, acaba bu havayı değiştirmek söz konusu değil mi? Konular kapalı kapılar ardında konuşulmuyor. Ben bile öğrendiğime göre hükümet, devlet önlem alabilir. Şimdi böyle bir gelişme bilinirken hala siyasi meseleler onun üstüne tuz biber ekliyor anlayabildiğim kadarıyla. DEP olayı da bunu katmerli hale getiriyor. Acaba bu konuda ne düşünüyorsunuz? İkinci bir mesele daha var çok kısa olarak özetlemek istiyorum. O da şu Türkiye'de işçi ücretleri düştü. Özellikle 1994 yılında saat ücreti ortalama 75-80 sent civarında. Yani bir anlamda bakarsanız son derece cazip durumda işçi ücretlerinin bu ölçüde düşmesi. Niçin hala tercih edilmiyor yatırım yapma açısından Türkiye. Tercih edilme açısından niye tercih edilmediği sorusuna hemen kendim yanıt vermek durumunda kalacağım, çünkü Doğu Avrupa ülkeleri özellikle Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra Doğu Avrupa ve Polonya ucuz işgücü kaynağı oldu. Avrupa Birliği'ne de aday olma yolunda bu ülkeler. Bu konudaki düşüncelerinizi de öğrenebilir miyim?

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Teşekkürler. Burada bir arkadaşım var.

SORU : Ben şunu sormak istiyorum ilk önce. Teknik anlamda söyleyeceğim bir şeyler yok. Özellikle Nilgün hanıma sormak istiyorum. Bir tabir vardır 'sokaktaki vatandaş' diye ben kendimi öyle görüyorum. Şunu soracağım birincisi söylenen bir söz vardı, o konuda kendi fikrimi söylemek istiyorum. Dünya emekçilerinin birleşmesi konusunda birleştiremedik. Bugün zaten böyle bir koşul yok. Öyle bir koşulun imkansızlığı var. Neden dünya emekçisi dediğimiz insanlar içinde Avrupa emekçisi de var? Avrupa emekçisi bugün

sömüren emekçi. Yani nasıl emekçi, onun öyle bir sorunu yok zaten. Ezilmişliği de yok. O insanlar buradaki işçinin ezilmesi sonucunda sus payını alıyor. Onun için öyle bir derdi yok. O sömüren bir işçi orada zaten. Onun için sen git Avrupa'daki işçiyle, buradaki işçiyi birleştir. Aynı rotada bile değiller. Onun için ben kendi sorumu şöyle sormak istiyorum. Şimdi Gümrük Birliği'ne girilmesinin gerekliliğini savunanlar şunu söylüyor kısaca. Yani milletin ve devletin refahı için bir adım. Milletin ve devletin refahından şunu anlarım, insanların bağımlılıktan kurtulmuş olması. Bağımlı olan kimse refah içinde olamaz zaten. Bağımlı olmayacak onu anlarım, hiç bir bağımlılığı olmayacak, kendi yağıyla kavrulacak, gelişme o noktaya açık olacak. Bu bağımlılık olmazsa var olan düzen yani Avrupa'yı ayakta tutan düzen, yıkılmaya başlar, çürümeye başlar. Ben bunu anlıyorum. Şimdi adamlar kendi içlerine alırlarsa bence o zaman kendi taburelerine kendileri vurmaya başlayacaklar, bindikleri dala testereyi yavaş yavaş vurmaya başlayacaklar. Benim gözümde öyle gözüküyor. Çok düz baktığımızda ve DEP davası olsun diğer insan hakları ihlalleri olsun, cezaevindekiler parlamentoda olsaydı Fikret BAŞKAYA, İsmail BEŞİKÇİ diğerleri dışarıda olsaydı mutlaka başka birşey sorun olacaktı. Hiç sorun değil bu insanlar için, çünkü bugün bu Avrupa devletleri şunu söyleyebilir, çok rahat söyleyebilir. " işte insan haklarını, şu şekilde ihlal ediyorsunuz." Bu düzenin ayakta durabilmesi için demokrasi oyununun çok güzel oynanması gerekir. Demokrasi oyununu güzel oynayamazsanız o noktada tepki alırsınız. O tepkiyi bastırmanın tek yolu demokrasi oyununu çok güzel oynamaktır. Fakat Türkiye'deki tiyatrocular kötü. Demokrasi oyunu güzel oynanamıyor. Açık veriliyor. Onun için söylenenler şu oyunu güzel oyna kardeşim mesajından başka birşey değil. Sorum şu eğer Gümrük Birliği'ne girmek Türkiye'nin lehine, insanların rahatına ise ben bundan şunu anlarım bağımlılıktan yavaş yavaş kurtulmayı anlarım. Bunların adımı olarak anlarım. Bu bağımlılıktan kurtulmakta bu Avrupa dediğimizin çıkarı ne?

Nilgün ARISAN : Bu bir yorum daha ziyade, sizin yorumunuz, onun için soru olarak kabul edemiyorum.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Soru sormak isteyen var mı? Salonu dinlemek de güzel doğrusu. Yani ille soru ile sınırlamak olmaz ama zamanımız azalmaya başladı.

SORU : Benim Sungur SAVRAN'a bir sorum olacak . iktisat bölümünü yeni bitirmiş biri olarak bir sorum olacak. Sayın LORDOĞLU demin düşük ücret örneği verdi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle bir karşılaştırma yaptı Türkiye için. Ben Sayın SAVRAN'ın Türkiye'nin ucuz emek üssü olacağı savının ne derece gerçekçi olduğunu sormak istiyorum. Çünkü Asya ülkeleri de gözönünde bulundurulduğunda (ki Asya ülkelerinin son dönemlerinde Avrupa'da artan bir ticaret payı var.), örneğin Tayland ve Çin'de saatlik işgücü maliyeti 1 doların altında görünüyor, 1992 rakamlarına göre. Bu durumda Türkiye'nin ucuz emek üssü olacağı ne derece gerçekçi bu sav? Yani başka etkenler söz konusu değil mi? Teşekkür ederim.

SORU : Ben Sungur SAVRAN'a ilave bir soru sormak istiyorum. Ucuz emek açısından baktığımızda nihai amaç Avrupa Birliği olduğuna göre kurulması gereken sosyal statü, Türkiye'nin geliştirmesi gereken sosyal statü de göz önünde bulundurulduğunda; bu ucuz emeğin koşulları bulunabilecek mi

ülkede? Yani maliyetleri yükselten bir faktör oluşmayacak mı? Özellikle işçi hakları ve benzeri statünün gelişmesine bağlı olarak.

Yavuz ÖNEN (Yönetici) : Başka soru ya da sözlü katkı yapmak isteyen arkadaş.

SORU : Ben Sungur beye sormak istiyorum. Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin girmesi sonucunda, daha da ilerde bir 3. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin bir tür taraf tutma konumunda yer alacağını söylediniz. Böyle bir olasılığı da gözardı etmemek gerektiği konusunda görüş bildirdiniz. Şimdi size göre gerçekten bu odaklaşma çok net ve kesin mi, yoksa bu odaklaşma yok da birbirine geçiş süreçleri mi var? Sizinkine göre galiba bu odaklaşma kesinleşmiş durumda, yani bir tür tam anlamıyla emperyalist güçlerin pazar paylaşımı savaşı görülüyor. Türkiye burada bir odağa yerleşmek kaygısı içerisinde. Bir de bu bazda, daha yakın planda, bizim bu Birliğe daha fazla girmemiz ekonomik, hukuksal ve diğer sosyal alanlarda ABD ile ilişkilerimizi sizce nasıl belirler?

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Şimdi değerli arkadaşlar yine konuşma sırasına göre sözü Nilgün ARISAN'a veriyorum.

Nilgün ARISAN : İlk önce Sayın Ayfer EĞİLMEZ'in konuşmasında değindiği önemli bir hususa ben de değinmek istiyorum. "Gümrük Birliği için yeni bir anlaşmaya gerek yok. Dolayısıyla ne vetoya gerek var, ne Avrupa Parlamentosu'na gitmesine gerek var. Bu Ortaklık Konseyi kararında da Topluluk hukukunun bir parçasıdır. Ve bu nedenle Avrupa Parlamentosu'nun onayına da gerek yoktur" dediler. Türkiye de başta bunu böyle yorumluyordu. Fakat Topluluk tarafı bunun, yani Ortaklık Konseyi kararının yeni bir anlaşma olduğunu öne sürüyor. Kişisel kanım da haklı oldukları. Çünkü ortak anlaşmalarımızın ötesine geçen hükümler var burada. Bizim ortak anlaşmalarımızda fikri ve sınai mülkiyet hakları konusu yoktu. Ortak Gümrük Birliği Komitesi yer almıyordu. Topluluğun ortak ticaret politikasını tamamen uygulamaması gibi bir şey söz konusu değildi. Bu nedenle Ortaklık Konseyi kararı, Topluluk tarafından yeni bir anlaşma olarak değerlendirildiği için Maastricht Anlaşması'nın 228. Maddesi'ne göre Avrupa Parlamentosu'na gidecek. KOBİ'ler için ne düşünülüyor dedi Sayın EĞİLMEZ. Ben bunu salondan gelen bir soruyla da birleştireceğim. Türkiye'nin Gümrük Birliği ertesinde zor durumda kalacak sektörler için kısa ve orta vadeli bir stratejisi var mıdır denildi. Bizzat Başkanlığımızın koordinatörlüğünde Mart ayında bir çalışma yapıldı. Buna Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve DPT katıldı. Gümrük Birliği ertesinde zor durumda kalacak sanayilerin bir tespiti yapıldı. Bunun için de genel olarak sanayi sektörünün Gümrük Birliği ertesinde Topluluk sanayii karşısında rekabet gücü kazanabilmesi için alınması gereken tedbirler bir liste halinde hazırlandı. Siyasi otoriteye, Kasım ayı başında takdim edildi. Bunun içinde KOBİ'lerle - küçük ve orta büyüklükteki işletmelerle- ilgili tedbirler de vardı. Bu işletmelerin Gümrük Birliği ertesinde rekabet gücü kazanabilmesi için bunlara sağlanacak teknoloji ve mali destek için bir fon kurulması öngörülüyordu. Bu arada şunu da belirtmek istiyorum. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin bir temsilcisi olarak sayabilirsek Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu'nu kendileri son derece Gümrük Birliği'ne taraflar bir tutum içindeler. Son olarak

Brüksel'de bir büro açtılar.

Seyhan ERDOĞDU: Soru değil tamamlamak istiyorum. Sayın TİGREL'le yaptığımız görüşmede KOBİ'lerle ilgili. Örneğin eğitim çok önemli ortak laboratuvarların, ortak hizmet birimlerinin oluşması gibi konulardan çok büyük bir kaygıyla söz etti. Bu konuda KOSGEB'in ne devlet düzeyinde herhangi bir çalışmanın olmadığını söylemişlerdi.

Nilgün ARISAN : Sadece bir öneri hazırlandı, ama önerinin hayata geçirilmesi için henüz bir çalışma yok. Sayın KAFAOĞLU'nun değindiği bir konu var. Bu Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu konusunda, Topluluğun tüm düzenlemelerini üstleneceğiz dediler. Öyle bir şey yok. Türkiye yassı ürünlerde kapasite azaltılmasına ya da kapasiteyi şu anda mevcut olduğu düzeyde tutmaya karşı. Çünkü sizler benden daha çok iyi bilirsiniz yassı ürünlerde kapasite açığı vardır, Türkiye'nin. Şu anda müzakereler özellikle bu noktada takılmış durumda. Bu konu çözümlenmeden Türkiye bir adım atmamayı düşünmüyor. Kamu ihaleleri konusunda Topluluğun ko-difikasyonunu tamamen benimseyeceğiz diye bir şey yok. Taraflar birbirlerine kamu ihaleleri pazarlarını açmak için müzakerelerin tarihini Gümrük Birliği yürürlüğü girdikten sonra, yani 1. 1. 1996 tarihinden sonra tespit edecekler. Yani henüz müzakerelerin başlama tarihi bile belirli değil bu konuda. Türkiye, hizmetlerde liberalizasyona gidilmeden, Almanya'nın rezervi kalkmadan bu konuda pazarını açma niyetinde değil. Bu konuda bir açıklama yapmak istedim. Öbür konulara geçiyorum. Sonra benim Sayın ERDOĞDU'ya bir sorum olacak. Türkiye, Avrupa Sosyal Şartı'na ne zaman imza attı merak ediyorum. Benim bildiğim kadarıyla bu üyelerin imza attığı bir şey. Seyhan ERDOĞDU : Paris Şartı değil de, Social Charter diye sadece çalışma hayatını düzenleyen bir şey.

Nilgün ARISAN : Sayın SAVRAN Avrupa Topluluğu'nun bir uluslarüstü devlete doğru gelişmekte olduğunu söyledi. Gelişmemektedir. Yani Maastricht Ant-laşması'nın ulusal parlamentolarda onaylanma sürecinde bu konuda çok ciddi tartışmalar çıkmıştır. Bu nedenle 1996 yılında Toplulukta bir hükümetler arası konferans toplanacak ve bu konu baştan değerlendirilecektir. Çünkü bir çok üye ülkenin, başta İngiltere olmak üzere bu konuya rezervi vardır. Yeni üye olan Kuzey Ülkelerinin de rezervi olduğu öğrenilmiştir. Sayın Kuvvet LORDOĞLU, Almanya'daki toplantınızda sadece Alman bilim adamları mı vardı? Alman bilim adamlarının da maalesef siyasal kimlikleri yoktur. Bize, Gümrük Birliği'ne istenmediğimiz hiçbir zaman yansıtılmadı. Alman bilim adamlarının bu söylemenin arkasındaki nedenin şu olduğunu düşünüyorum. Almanya'da bazı çevreler Gümrük Birliği bir şekilde gerçekleştiği takdirde, eninde- sonunda işçilerin serbest dolaşım hakkını da düşünmekte ve bundan tedirgin olmaktadır. Bırakın işçilerin serbest dolaşımını, bizim orada yasal olarak çalışan işçilerimizin yasal statülerinin, Avrupa Topluluğu vatandaşlarının statüsüne çıkarılması için Ortaklık Konseyi kararları mevcutken ve bunlar Topluluk hukukunun bir parçası sayılması gerekirken (Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın bu konuda kararı var çünkü) Almanya bu kararı uygulamamaktadır. Son bir şeye değinmek istiyorum. Acaba Topluluk Türkiye'yi ucuz emek üssü olarak mı görüyor? Topluluğun kendi kuralları nedeniyle Türkiye'yi ucuz emek üssü olarak görmesi mümkün değil. Çünkü sonuçlandırılmakta olan bir yasa

çalışması var. Topluluk ucuz emekten faydalanarak üretilmiş malların ihracatında, ucuz emeği bizzat sosyal damping olarak görüp, bunlara ek anti-damping vergisi koymak hazırlığı içinde. Benim cevaplarım bu kadar.

Yavuz ÖNEN (Yönetici) : Peki. Teşekkür ediyoruz. Şimdi sözü Ayfer EĞİLMEZ'e veriyorum, buyurun.

Ayfer EĞİLMEZ: Bir arkadaşımızın TMMOB ve işçi sendikalarına emeğin dolaşımı konusundaki görüşlerini öğrenmek istiyor, ben aslında tebliğimi bitirirken çok açık ve net söyledim. Gümrük Birliği temelinde ekonomik entegrasyona dayalıdır, işte müzakerelerde, tartışmalarda bizim bir talebimiz olmalıdır. Müzakere konusu olarak istemek durumundayız ve direnmek durumdayız. Emeğin entegrasyonunu talep etmek gibi bir dileğimiz olmalı diye bitirmiştik. TMMOB'nun da görüşü bu yöndedir. Teşekkür ederim.

Arslan Başer KAFAOĞLU : Sayın ARISAN'nın açıklaması konusunda bir şey söyleyeyim. Bunlar aslında yok değil. Bunlar var, fakat müzakerelerde geriye bırakılmış, demin söylenen. Yani bunlar görüşülecek ilerde, başka şeylerin görüşüldüğü gibi, görüşüleceği gibi. Aslında Gümrük Birliği'ne girseydik de hemen sabahtan, akşama girecek değildik. Bazı şeyler alışverişler olacaktı. Otomotivde şu olacak, tekstilde bu olacak falan. O müzakerelere girmeden 19 Ocak akşama kaldığı için bunlara girilmedi.

İkinci nokta şu, Avrupa Birliği'ne üye olmadan Birliğe girme, yani Gümrük Birliği'ne girme olayı var mı? Ben sanmıyorum kendileri söylediler. Saint Marino ile Andora da varmış. Zaten Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesi macerasında büyük gülünçlükler var. Bir tanesini söyleyeyim. Ortaklık Anlaşması'nın bir yerinde der ki "eğer bir mıntkanın, bir bölgenin geliri Avrupa Topluluğu'nun gelirinin yarısından düşükse orada o bölgeler için koruma uygulayabilir üye devlet." Türkiye'nin herbir yeri Avrupa Topluluğu'nun ortalama genelinin gelirinin yarısından düşük. Belki İstanbul-İzmir değildir. Yani aslında Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde olmasının bir çok güçlükleri var. Onun için kabul etmezler. Birde Avrupa'ya yükleyecekleri yükler var. Ben Metin TOKER'in geçen gün yazdığı yazıya gönderme yapayım. Avrupa asıl bunun için almaz. Yunanistan en kötü bile olsa, ekonomik bakımdan 6-10 milyon nüfuslu, Türkiye daha büyük bir nüfus. O yükleri (demin bahsettik ya), hani bu yükleri almadan Türkiye'nin girmesi büyük skandal dedik. Doç. Dr. Yahya TEZEL'in Milliyet Gazetesi'ne 20 Aralık'ta yazdığı bir yazıda bu var. Çok haklı olarak bu yardımlar alınmadan, tarımda eşit fiyat korumaları alınmadan, girmek hakikaten çok kötü olur. Niye müracaat ediyorlar? Bizim siyasilerimiz bir başarı gibi kamuoyuna bunu bildirmeyi marifet sayıyorlar. Biliyorsunuz Turgut ÖZAL yaptı bunu ilk olarak. Büyük bir hamleyle gitti Avrupa Birliği'ne. O zaman Avrupa Topluluğu'ydu Avrupa Topluluğu Bakanı diye bir bakanlık ihtas etti. Ali BOZER, Sayın Prof. Dr. Ali BOZER gitti. Eliyle götürdü, merasimle ortaklığa girme mektubumuzu verdi. Başbakan o verilirken televizyona çekti falan. Ne oldu, olur dediler dosyaya koydular. O günden sonraki Ekonomist Gazetesi'nde Türkiye girer dedi. Ama 2005'den sonra dedi. Onu ben bir yere yazdım diye, bir açık oturumda, bir arkadaş "işte böyle kötümser arkadaşlar var" diye, bize söylediler, iyi dedim, görünüz. O sene 1986'ydı. 8 sene sonra o mu haklı çıktı, ben mi haklı çıktım bu meydana çıkmıştır. Ve yani Türkiye, hani deniyor ya girersek düzeler, girersek düzeler

değil yani. Ekonominin bir genel boyutları vardır. Teknolojimizi ilerletirsek falan, filan. Tabii ilerletirsen, ilerleteceksin. Ama ondan çok ilerleteceksin. Hangi şeyle ilerleteceksin? Hangi sermaye yatırımla, hangi birikimle yapacaksın? Türkiye bugün bütçesinin dörtte birini sadece iç borç faizi için harcıyor. Arkadaşlarımız dış borç dediler. Dış borç faizinden daha önemlisi iç borç, faizi çok yüksek. Ve dış borç bulmak Türkiye için o kadar zor değil aslında, iç borç bulmak daha büyük mesele oldu. Ve bugün Türkiye'nin önemli bir iç borç handikapı var, hergün bir buçuk trilyon faiz ödeyeceğiz 1995'de. Ek bütçe de yapılacağını tahmin ediyorum. Bu bütçe ek bütçelerle beraber hergün 5 trilyon harcayacaktır. 1.8 katrilyon olacak toplam bütçe, bunun yılda 550 trilyonunu sadece iç borç faizi olarak vereceksiniz. Ve bu ülke teknolojiye ilerleme yapacak, atılım yapacak, dün bir hatip onu söylüyordu. Yaparsa olur ama yapmasının imkanı yoktur.

Türkiye dış borcunu konsolide etmeden sorunlarını çözemez. Dün bir profesör söylemiş. Türkiye konsolidasyona gitmeden hiç bir şey yapamaz demiş, hükümet sözcüsü orada karşı çıkmış. Ben de aynı fikirdeyim. Türkiye'de iç borcu ve faizini konsolide etmeden enflasyonu % 120'den aşağı indiremezsiniz. İmkkanı yoktur. Halbuki Maastrich Anlaşması'na göre, biz eğer o şartlara girersek bir ülkenin enflasyonunun, Avrupa Topluluğu'nun enflasyonunun iki katından fazla olmaması lazım. Avrupa Topluluğu'nun enflasyonu sanırım % 5-6 civarında. Yani % 10'u geçmeyecek. Ayda değil tabii yılda. Onun için, zaten Ortak Pazar macerası komik bir maceradır. Baştan aşağı Aziz NESİN'in komedilerinden daha komiktir. Durum, ayrı bir komedidir, ama 1963'te girdiğimizde böyle değildi. 1963'de girdiğimizde enflasyon % 4'tü. Ayda değil, yılda % 4'tü. O zaman bir manası vardı. Ve Türkiye hukuk hamleleri de yapıyordu, Anayasa Mahkemesi'ni kurmuştu, toplu sözleşme grev hakkını getirmişti. Ondan sonra bağımsız TRT Yasasını getirmişti. 1961 Ana-yasası'nın çıkarılması gerekir dediği tüm yasaları çıkarıyordu. Hem demokratik hamle yapıyordu hem de enflasyon % 4'tü ve Avrupa'yla aynı seviyedeydi.

Bir noktaya daha temas etmek istiyorum. Arkadaşlar, hükümet şimdi diyor ki "ben" diyor "yargı kararına saygılı olduğum için bu DEP'lileri bırakmıyorum." Sanki yargı kararına saygısı her zaman var gibi. Yargı kararına saygılı olsa gider, Aktaş'tan İstanbul elektriğinin imtiyazını alır. Danıştay Genel Kurulu'nun kararı var. Yargı kararına saygılı olsa, Fransızlar'dan çimento fabrikalarını alır. Yani, evet kendi hükümetimizi herkes karşısında savunalım, ama bu bugün ulusu savunmak değil, hukuku saymayanı savunmaktır. Hatta ben şunu söyleyeyim, Avrupa bizi ayıplamasa ben çok üzülürdüm. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Biz Teşekkür ediyoruz. Seyhan ERDOĞDU, buyrun.

Seyhan ERDOĞDU: Zannediyorum bir yanlış anlama oldu. Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi çerçevesinde hazırlanan 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzalanan ve 26 Şubat 1965 tarihinde 5 devlet tarafından onaylanarak yürürlüğe giren bir belgedir. 4 Temmuz 1989 tarihli Resmi Gazete'de de yayınlanarak aynı tarihte yürürlüğe giren, Avrupa Sosyal Şartı'nın onaylanmasına uygun bulunduğu dair Kanun ile de Türkiye, Avrupa Sosyal Şartı'nı, bazı maddeleri hariç, onaylamıştır. Nilgün hanımın ise dediği, Temel Sosyal Haklar Şartı. Tabii ki o, ancak Avrupa Birliği'ne üye

olursak bizim için bağlayıcı olacak. Avrupa Sosyal Şartı'nın da pek çok olumlu, ileri maddeleri var. Fakat Türkiye hükümeti bu maddelere çekince koydu. Çekince koyduğu maddeler özellikle emeğin özgürlüğü açısından önemli maddeler. Adil çalışma koşulları hakkı (madde: 2), güvenli, sağlıklı çalışma koşulları hakkı (madde: 3), adil bir ücret hakkı (Madde:4), ki bu çok önemli; tüm çalışanlar için aileleri ile birlikte adil bir ücret, öngörülüyor. Türkiye'deki asgari ücret politikasının değişmesi gerek. Yani bunların her biri, Türkiye'de sosyal politikalarda değişiklik anlamına gelir. Örneğin örgütlenme hakkı ki, örgütlenme hakkı toplu sözleşme ve grev hakkını da içeriyor. Ve diğerleri mesela herkese, ayrımsız toplu pazarlık hakkı (madde 6), çocukların ve gençlerin korunma hakkı (madde 7), çalışan kadınların korunma hakkı (madde 8), bedensel yada zihinsel özürliülerin mesleki eğitime, mesleğe ve topluma yeniden intibak hakkı (madde 15) . Bu maddelerin onaylanması için 3581 sayılı söz konusu Yasa ile Bakanlar Kurulu'na yetki verilmiş durumda. Onayladığında da Temel Sosyal Haklar Şartı kadar olmasa bile bu alanda önemli mesafeler kat edebiliriz. Yani emeği ilgilendiren önemli bir gelişme olabilir bu. Temel Sosyal Haklar Şartı'nın çok önemli bir özelliği ise serbest dolaşımı ön görmesi. Onun üzerinde özellikle duruyorum. Nisan ayında Silivri'de Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'yla birlikte yaptığımız bir toplantıda, TÜRK-İŞ ve DİSK'in Avrupa Birliği ile ilişkiler hakkında ortak bir deklarasyonu var. Bu deklarasyona burada yer vermek istiyorum.

Küreselleşme karşısında işçilerin ve sendikaların tavrına ilişkin olarak kısa bir değinme yapmak istiyorum. Türkiye'de sendikaların şöyle bir eğilimi var: Şu anda dünyadaki kapitalist-emperyalist bloklaşmalarda yer almamak şeklindeki politikalar sendikaların gündeminde değil. Eğer yanılıyorsam, DİSK'ten arkadaşım Ahmet beni düzeltsin, ama TÜRK-İŞ Avrupa Birliği'ne girilmesin şeklinde bir politika geliştirmiş değil. TÜRK-İŞ'in genelde politikası Avrupa Birliği'ne girilmesi konusunda. Bunun da şunun için özellikle üzerinde duruyorlar. Sayın Yavuz ÖNEN'de değindi tabii, nasıl ki dünya sadece sermayenin dünyası değil, Avrupa'da sadece sermayenin Avrupa'sı değil. Özellikle Avrupa'da işçi sınıfının mücadelesi sonucunda demokratik hak ve özgürlüklerde sağlanmış olan gelişmeler, bugünlerde Yeni Liberalizm'in saldırısı karşısında tahribata uğramış bile olsa, Avrupa'daki sosyal haklar Türkiye işçi sınıfının kazanımları ile karşılaştırıldığında daha ilerde. İşçi sınıfı, artık "Yeni Emperyalizm" dediğimiz küreselleşme çağında, buna karşı kendi politikalarını, ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde bir baza oturtmak eğiliminde. TÜRK-İŞ'in de böyle bir eğilimi var. Avrupa Birliği'ne girilmesini ve Avrupa Birliği'nde de oradaki işçi sınıfı ve sendikalarla birlikte Sosyal Avrupa'nın yaratılması sürecinde yer almayı tercih ediyor. Belki bir gün gelebilir, "Yeni Emperyalizm" dediğim küreselleşmenin sunduğu bloklaşmalar dışında da, işçi sınıfı kendine yeni bir dünya yaratmak yollarını arayabilir. Ama şu anda TÜRK-İŞ'in genel politikası bu şekilde.

Bir şeye daha değinmek istiyorum, izniniz olursa. Ben Yavuz Beyin insan haklarına ilişkin hassasiyetini çok iyi anlayamadığımı ifade edeyim. Tekrar yineleyeceğim. Benim kanaatime göre, dünyada kapitalist-emperyalist bir bloklaşma vardır. Bu bloklaşmada, Avrupa Birliği bir bloktur, ABD bir bloktur. ABD NAFTA kanalıyla bunu Güney Amerika'yı da içine alan bir süreç halinde geliştirme niyetindedir. Zannediyorum Mercusor'un gelişmesi de gene bu bloklaşma çerçevesinde olacaktır. Bir de biliyorsunuz, Asya-Pasifik

bloklaşması vardır ve hızla ilerlemektedir. Elbette ki bu bloklaşma, bu bloğun içindeki herşeyin ve tarihin, sermayenin tarihi olduğunu göstermiyor. Tıpkı Avrupa Birliği'nde olduğu gibi.

ETUC/TÜRK-İŞ / DİSK ORTAK AÇIKLAMASI

TÜRK-İŞ, DİSK, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu arasında ortaklaşa düzenlenen, Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkilerinin toplumsal boyutu ve sendikaların rolü konulu Silivri Konferansı ve Türkiye sendika hareketi, ETUC ve üye örgütleri arasındaki ilişkilerin kuvvetlenip derinleştirilmesi yönünde yeni bir aşamanın başlangıcı olmuştur,

ETUC, Türkiye'deki sendika örgütlerini her zaman Avrupa sendikaları ailesinin bir parçası olarak görmüştür. 80'li yılların başından beri ETUC, demokratikleşme ve sendika haklarının tesis edilmesi mücadelesinde her zaman Türkiye işçilerinin yanında olmuştur.

Konferansın yapıldığı üç gün boyunca ETUC, hükümet tarafından tek taraflı olarak dayatılan istikrar önlemleriyle yüz yüze bırakılan Türkiye sendika hareketinin tavrını desteklemiştir. Bütün Avrupa iktisadi alanda derin bir kriz yaşamakta ve tahammül edilmesi zor, kitlesel-bir işsizliğin etkisi altındadır, Bu açmazdan çıkılmasında, sendika hareketinin tartışılmaz bir rolü vardır. Bugün bizim ihtiyacımız olan şey, rekabet ve toplumsal haklar, eşitlik ve dayanışma arasında yeni bir denge kurmaktır. Toplumsal ve iktisadi alanda kurulacak bu yeni dengenin yolu, kesinlikle görüşmeler yapmaktan geçmektedir. Bu çerçevede, 46 milyon işçiyi temsil eden ETUC, TÜRK-İŞ ve DİSK Türkiye yetkililerine acil bir çağrı yapmak gereğini duymaktadırlar: hiç vakit kaybetmeksizin sendika hareketiyle gerçek anlamda görüşmeler yapılmalı ve görüşmelerde ekonomiyi, çalışanların toplumsal haklarını gözetecek biçimde yeniden düzenleyen önlemler tartışılmalıdır.

Konferansa katılanların diğer bir talebi de, ILO sözleşmelerine, uyulması, bu sözleşmelerinin gerçek anlamda uygulamaya konulması, Avrupa Konseyi Sosyal Şartının, sendika haklarına ve toplu sözleşmeye ilişkin ve 5 ve 6. maddelerinin kabul edilmesidir. ETUC, Türkiye sendika hareketinin 1995'den başlayarak uygulanacak olan Gümrük Birliği'ne ilişkin endişelerini paylaşmaktadır. Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesini desteklerken, toplumsal tarafların karşılıklı olarak birbirlerine dayanışmalarını sağlayacak mekanizmaları oluşturmasını talep etmektedir. Söz konusu taraflar bu sürece sosyal boyutun katılmasını gözeteceklerdir,

ETUC, Avrupa'nın pek çok ülkesindeki göç eden işçilere yönelik ırkçılık ve yabancı düşmanlığı karşısında verdiği mücadeleyi sürdürecektir. Ayrıca, Avrupa Topluluğu'nda ve diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan tüm İşçilerin eşit muamele görmesini güvence altına almak; yasal göçmen işçilerin ve özellikle Avrupa Birliği topraklarında yaşayan Türk işçilerin serbest dolaşımını sağlamak için başlattığı girişimleri sürdürecektir.

Türkiye, Avrupa ile Karadeniz havzası, Ortadoğu ve Orta asya arasında önemli bir köprü niteliğindedir. Bu iki kıta arasında iyi ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesinde Türkiye ve özellikle sendika hareketinin rolü son derece

önemlidir.

Konferansa katılanlar, Avrupa sendika hareketinin, uluslararası topluluk nezdinde daha Önce yaptığı acil çağırımı yineleyerek, Balkanlar'da karşılıklı görüşmeler sonucunda kalıcı bir barışın tesis edilmesi için gerekli önlemler alınmasını ,talep etmektedir.

Konferansa katılanlar Bosna Hersek'teki Sırp saldırganların, kesinkes mahkum etmemekte ve Sırp sorumlularının La Haye Uluslararası Mahkemesi'ne sevk edilmelerini talep etmektedirler.

ETUC, Bosna Hersek'te yaşayan topluluklarla dayanışmasını göstermek üzere 1 Mayıs'ı, IFCU ve WCI ile birlikte Sarayevoda kutlama kararı almıştır.

Ayrıca, üye örgütlerine çağrıda bulunarak çeşitli Avrupa ülkelerinde yapılacak 1 Mayıs gösterilerinde Bosna Hersek'te barışa, insan ve sendika haklarına duyulan saygının dile getirilmesini ister.

Konferansın katılımcıları, ETUC, TÜRK-İŞ, DİSK arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren Silivri Konferansı sırasındaki ilişkileri kuvvetlendiren Silivri Konferansı sırasında işbirliği doğrultusunda gösterilen çabaları sürdürmek istediklerini dile getirirler.

Ayrıca, ortak sorunlarla ilgili konularda benzer inisiyatifler geliştirmek istediklerini ortaya koyarlar.

ABD'de sendikalar ve işçiler emeğin kurtuluşu için mücadele etmektedirler. Asya'da da böyledir. Dolayısıyla, bloklaşmalarda da, tarihte de elbetteki onların da damgası vardır. Ama, bu bloklaşmalar emperyalist ve kapitalist bloklaşmalardır. Bunu söyledim, gene ısrar ediyorum.

İkinci olarak Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkilerindeki tutumuna değinmek istiyorum. Bunu da bir daha altını çizerek söylemek dileğindedim. Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkilerindeki belirgin yaklaşım, çıkar yaklaşımıdır. Avrupa Birliği'ne sermayenin bu anlamda damgasını vurduğunu, Türkiye'yle ilişkilerinde, kar ve daha fazla kar amacıyla tekeller arası rekabette dünyanın pazar ve ucuz iş gücü açısından paylaşımının ön planda olduğunu yineleyeyim.

Avrupa'da sendikaların ve işçi sınıfının rolüne gelince, kuşkusuz bunun tersini söyleyeceğimi düşünmek bile yersiz. İşçi sınıfının nerdeyse 200 yıllık mücadelesi iledir ki Avrupa'da, dünyada ve Türkiye'de, demokrasinin ve sosyal hakların tesisinde ilerlemek mümkün olmuştur. Avrupa'da demokrasinin ve sosyal hakların esas mimarı cihetteki işçi sınıfı ve sendikalardır. Onun için ben Yavuz Beyin müdahalesini çok net bir biçimde anlayabildiğimi de söyleyemeyeceğim.

Bir katılımcının değindiği, uluslararası çözüm konusunda şunları söylemek istiyorum: Uluslararası sendikal hareketi ağırlıklı olarak temsil eden Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve Dünya Emek Konfederasyonu (WCL), emeğin uluslararası alanda kurtuluşu için bazı temel

politikalar getirme çabasındalar. Özellikle tüm dünya için 'önce insan sonra borç' politikasının benimsendiği 1980'li yılların ortalarından sonra, giderek, dünyada uluslararası sermayenin hegemonyasına karşı bir dayanışma ve mücadele birliği havası geliyor. Ama henüz belirleyici olmaktan uzak, henüz küreselleşmeye emeğin damgasını vurmaktan uzak. Halen küreselleşme sermayenin damgasını ve bu anlamda tabii sömürüye dayalı bir damgayı taşıyor. Ben umutluyum. Genç arkadaşlarıma bunu bir kez daha belirtmek istiyorum. Ben umutluyum. Mutlaka ama mutlaka bir gün işçi sınıfı uluslararası düzeyde emeğin kurtuluşunu sağlayacaktır. Demokrasi ve sosyal haklar dünya çapında hayata geçecektir. Çünkü başka çaremiz yoktur. Çünkü bunun alternatifini barbarlık ve yıkımdır. Teşekkür ederim.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Biz teşekkür ediyoruz. Buyurun Ahmet ASENSA.

Ahmet ASENSA : Şimdi, ikimize birden sorulan soruların cevabını ERDOĞDU verdi. Yalnız bir tek şeyi ifade etmek istiyorum. Bazı sözcükler zaman içerisinde belirli politik muhteva kazanırlar. O politik muhtevalarından arındırılarak kullanmak yanlış gibi geliyor bana. Bu soruyu soran arkadaşımıza küçük bir hatırlatma olarak kabul etsin ve beni mazur görsün. İşçi sınıfının uluslararası dayanışmasının küreselleşme diye adlandırılması beni birazcık rahatsız ediyor. O işçi sınıfı ki, "zincirlerinizden başka kaybedecek bir şey yoktur" diyerek enternasyonalizmi savunarak gelmiş ve bu ülkede kökü dışarıda olmakla suçlanıp önderleri idam tehditleri ile karşılaşmış. Bir kısmı köşelerde öldürülmüş, uluslararası düzeyde baktığınızda çok daha yaygın olarak bu var. Ve hemen hemen her ülkede benzer durumlar olmuş. Bu tarihi pek gözden kaçırmadan, küreselleşme sözcüğünü kullanmamakta fayda var diye düşünüyorum.

Onun dışında hemen bir şey belirtmek istiyorum, sayın başkan izninizle. Bu Sungur'unda işaret etmek istediği olay, salonda da yanlış anlaşılır diye kaygım oldu. Ben sadece olayın kendi mekan-zaman bağlamı ve değişen koşulların bağlamında ele alınması için öyle bir örneği verdim. Dün de ben konuşmacıydım. Yani özellikle sanayi politikalarında bile, yani Türkiye'nin izleyeceği sanayi politikalarının emperyalist bir ülke olmayı hedeflememesi gerektiğini vurguladığımı düşündüğüm için, böyle bir yanlışlığa gidebileceğini pek tahmin etmiyorum.

Yalnız bir şey burada çok ilginç, konuşmamda belirlemeye çalıştım. İlginç bir örnek verdiler, orada sayın danışman sosyal dampingle ilgili bu yasa çıkıyor, hazırlanıyor diye. Bu Avrupa Birliği'nin tek bir olay olarak , yani iyi kötü , işte bir tarafında sermaye, bir tarafında bizim durduğumuz tekil bir yapı olmadığını ve orada da, konuşmamda belirtmeye çalıştım, Avrupa Birliği'nin kendi dışsal çelişkileri, kendi ulusal çelişkileriyle beraber bir süreç ki Sungur aslında onu iyi ifade etti. Bence duramayan, gelişen bir süreç Gümrük Birliği. Örneğin, senelerdir işçi sendikalarının, Avrupa'daki işçi sendikalarının, özellikle de Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun çok ısrarcı olduğu bir maddeydi. Çok reddedildi, geriye döndü. Ve bunun kabulü sanıyorum, yanlış bilmiyorsam belki bilgi hatam olabilir, böyle bir olayın Avrupa Parlamentosu'nda kabulü GATT'la ilgili son sözleşmenin de bundan sonraki dönemde sürekli gündeme gelmesi, bu maddenin de gündeme gelmesi anlamını taşıyor. Çünkü, bütün Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, bütün üye sendikalarından kendi

ülkelerinde bunu Uruguay Toplantısı'nda gündeme getirmesini istemişti. Yani bu bir süreç, bu da bir örneği bence. Sendikalar, evet Avrupa Birliği'ne cepheden bir karşı çıkış içinde değiller. Konfederasyonlar, ne DİSK, ne HAK-İŞ ne TÜRK-İŞ böyle bir cepheden karşı çıkışın içinde değiller. Böyle bakmıyorlar olaya. Kaygıları, sıkıntıları var, onları ifade etmek istiyoruz. Benim konuşmamda yapmaya çalıştığım, iki soru olarak atmaya çalıştığım olay bunlarla bağlantılıydı. Bir "kafadan karşı çıkmak" diye ifade edilen bir olay vardır, böyle bir yaklaşım içinde değiller. Ama DİSK'in şu andaki genel yaklaşımı, biraz önce ifade etmeye çalıştığım bu olayın son derece eksik ve yanlış tartışıldığı. Yeterli bilginin verilmediği, dolayısıyla bizlerin iyi mi kötü mü olup olmadığı konusunda karar vermektense uzak bir noktada olduğumuz biçiminde bir yaklaşım var. Bunun içerisinde şunu ifade etmek istiyorum. Gerçekten, bu tartışma elimizdeki verilerle sonuçlanacak olur ise sanıyorum (kişisel tahminim anlamında söylüyorum), mevcut verilerle gerçekleşecek olur ise DİSK'in herhalde bu konular içerisinde bir ön Avrupa Birliği'ne doğru gidiyorsak biz eğer, belli rezervleri olacaktır.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Teşekkür ediyorum, buyurun Sayın SAVRAN.

Dr. Sungur SAVRAN : Öncelikle birşey söyleyeyim. Sayın Nilgün ARISAN , "benim titrimi çok sevdi her halde" diye biraz istihzayla söyledi. Kendisine karşı hiçbir tavrım yok. Gayet de iyi bir konuşmacı, bize çok da önemli teknik bilgiler verdi. Sanıyorum Başbakanlık dendiği zaman bende biraz böyle bir alerji oluşuyor, onun etkisidir.

Ben esas olarak bir-iki noktaya, tabii sorulan sorulara değineceğim. Onun dışında da bir tek noktaya değinmek istiyorum. Sorulardan önce çok kısa bir şey söylemek istiyorum. Nilgün ARISAN Avrupa Birliği'nin bir devletler üstü devlete doğru evrildiği konusundaki gözlemime ilişkin olarak somut bir takım bilgiler verdi. Avrupa Birliği'nde çok somut çelişkiler yaşandığının elbette farkında olmak gerekiyor. Kendisine katılıyorum. Ama benim söylediğim teknik bir şeyden ziyade genel bir teorik betimlemeydi. Bundan dolayı dünya çapında tarihsel olarak ilk defa karşımızda ulus devletlerin birleşmesiyle, bir devlet ortaya çıkma ihtimali var diyelim, potansiyel olarak, onu demek istemiştım.

Şimdi Kuvvet LORDOĞLU arkadaşımızın sözünü ettiği bir şey var. Sözünü ettiği, toplantıyı bir bilim insanları toplantısı olarak algılıyorum ben. Ben şahsen Gümrük Birliği konusunda, bir takım iç çelişkiler olmakla beraber, Avrupa Birliği'nin toplu halde Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne istemediği konusunda bir izlenime sahip değilim. Öyle olsaydı çok gerekçeleri vardı. Bugün hepimiz Türkiye'de çok ağır insan hakları ihlalleriyle, tamamen anti-demokratik bir rejim içinde, büyük ölçüde silahlı kuvvetlerin hakim olduğu bir rejimde Milli Güvenlik Kurulu aracılığı ile yönetiliyoruz ve sürekli olarak faili meçhuller, bombalamalarla ve buna benzer olaylarla karşılaşılıyor. Avrupa bunları çok güzel gerekçe yapıp sıyırıp gider. Bence, Avrupa Birliği gerçekten bazı şeylere zorlanmakta kendi sol, demokratik, işçi kamuoyu tarafından. Bana kalırsa Türkiye'nin (Avrupa Birliği'nin nitelenmesi sırasında buna değinmedim) rolü konusunda AB temsilcisi Michael LAKE'in açıklamaları çok belirgin, İngilizlerin yazdıkları bir çalışmada da aynı şeyler söyleniyor. Avrupa Topluluğu'nun resmi ağızları devamlı bunu ifade ediyor. Türkiye'nin,

Ortadoğu'da ve Orta Asya'daki ilişkileri dolayısıyla önemli bir sıçrama tahtası olabileceği düşünülüyordu. Oysa bunu sen de belirttin, Kuvvet, bunu belirtince, Türkiye'nin tamamen uzak tutulması konusunda bir eğilim içinde olmalarını beklemek için bir neden olmadığını düşünüyorum, belki yanlış anladım seni. Ben Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin çok uzun süre kesinlikle dışında kalacağını düşünüyorum. Ama Gümrük Birliği'ne bir süre sonra gireceğini düşünüyorum. Tam da bu nedenlerden.

Buradan yöneltilecek başka bir soruya geçiyorum. Emperyalizmin eğilimleri, bloklaşma v.s. Ben şu kanıdayım. Emperyalizmin kendi iç çelişkilerinin artık belirgin bir şekilde gözlenebildiğini, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bu iç çelişkilerin politik ve askeri düzeye sıçramaya başladığını düşünüyorum. Bir örnek vereyim. Batı Avrupa Birliği denen birlik aslında tarihin sayfalarına büyük ölçüde gömülmüş, inaktif, pasif olan bir birlik. Nedir Batı Avrupa Birliği Avrupa'nın yeni belirmekte olan, kendi iç çelişkilerini elbette taşıyan, ama bir potansiyel olarak belirmekte olan, devletlerüstü devletin askeri gücü olarak geliştirmek istiyorlar. Neden şimdi birdenbire 1990'lı yıllarda? Bu Batı Avrupa Birliği neden 1990'lı yıllarda canlandı? Neden tarihte ilk defa Fransa'yla Almanya ortak bir kolordu kurdu? Bütün bu soruları sormak lazım. Daha bir çok kanıt sayabilirim. Bence, ekonomik düzeyde çok belirgindir emperyalizmin çelişkileri. Bloklaşma eğilimleri artık herkesin diline düşecek kadar belirgindir. Bu, politik ve askeri düzeylerde Bosna'da da görülüyor, Orta Doğu'da da görülüyor, başka yerlerde de görülüyor. Rusya politikasında da görülüyor. Şimdi ben, 3. Dünya Savaşı'nı en uçta diyerek, yani o dehşet verecek bir barbarlık, Seyhan ERDOĞDU'nun sözünü ettiği barbarlığın en uç biçimi olarak sözünü ettim. Şunu söylemek istiyorum, 3. Dünya Savaşı'na falan lüzum yok. Ben basit bir şey söyleyeyim. Bence, Avrupa Birliği aynen Portekiz'i Brezilya üzerinde, İspanya'yı Latin Amerika'nın bütünü üzerinde bir truva atı olarak kullandığı gibi, Türkiye'yi de özellikle Orta Asya'da bir truva atı olarak kullanmak isteyecektir. Ama bu Latin Amerika'dan farklı olarak, muhtemelen Türkiye'yi bir savaş tehlikesinin içine atmak demektir. Özal'dan, Körfez Savaşı'ndan bu yana biliyoruz ki bu tür ilişkiler aslında ateşle oynamaktır. Buna son derece dikkat etmemiz gerekiyor. "Aman, biraz demokrasi alacağız" diye çok şeyi, yüzbinlerce insanın hayatını vermek de söz konusu olabilir.

Ucuz emek meselesine kısaca değineyim. Önce yöneltilecek soruya ilişkin olarak, ben Türkiye'nin başka ülkelerden daha düşük ücrete sahip olduğunu söylemiyorum. Söylediğim şu: eğer Türkiye Gümrük Birliği'ne girerse, oradaki genel rolü ve iş bölümü ne olacak? Orada, yani bir kez Avrupa'ya ihracat olanakları, başka düşük ücret ülkelerinden daha yüksek olduğu andan itibaren, yani gümrükler sıfırlandığı, kotalar kaldırıldığı durumda, Türkiye'den biraz daha düşük ücretli ülkelerin karşısında Türkiye gerek coğrafi yakınlık, gerek gümrüklerin indirilmiş olması dolayısıyla bir görelî avantaj kazanacaktır.

Ben Toyota (açıkça öyle olduğunu düşünüyorum)'nın, Türkiye'yi Avrupa Birliği'ni içerden fethetmek için, bu Gümrük Birliği'nden faydalanmak üzere geldiğini düşünüyorum. Aynı şey İrlanda ve İngiltere'de oldu. Yani uluslararası karşılaştırmalar Gümrük Birliği çerçevesi içinde ancak anlam taşır. O olmazsa tabii fark eder dediyiniz.

Şimdi oradan diğer arkadaşımızın sorusuna geliyorum. Ucuz emekle ilgili olarak, koşullar oluşacak mı, yukarı doğru basınç olmayacak mı? Olup olmayacağını aslında sosyal hareketin ve mücadelenin göstereceğini söylemek gerekiyor. Ama şu iki-üç faktörü göz önüne alırsanız, Türkiye'de bugün varolan düşük ücret politikasının uzunca bir süre, en azından sürdürülebileceğini söyleyebiliriz. Çok uzun dönemli öngörüler zaten doğru değil, 1- Özelleştirme, eğer özelleştirme savaşlarını yasa hiç bir şeydir, bundan sonra gelecek, hükümet ve burjuvazi kazanırsa tabii ki sendika hareketinin beli kırılacağı için (TÜRK-İŞ'in büyük bölümü devlet kesiminde, kamu kesiminde örgütlüdür), Türkiye'de sendikalaşma son derece büyük bir darbe yiyecektir. 2- Kamu çalışanlarının şu ana kadar yaptığı sendikal çalışma, eğer bir süre daha bu iş sürerse ve başarıya ulaşamazsa, daha yüksek bir düzeyde ve onların da çıkarıyla ilişkili olduğu için diğer çalışanların desteğiyle, başarıya ulaşamazsa yavaş yavaş eriyebilir. Ve orada da bir mevzi kaybedilmiş olabilir. Bugün pratikte son derece önemli bir gelişme var. 3- Türkiye'nin çok büyük bir yedek sanayi ordusu olduğu, büyük bir işsizler ordusu olduğunu unutmamak lazım. Her şeyin ötesinde, yasaların, baskıların v.s. ötesinde kapitalizmin, işçi sınıfını zayıf düşüren en önemli kozu yedek sanayi ordusudur. Çünkü sendikaları da tabanından, içten çökertebilir ve zayıflatır, sendikalı işçilerin bile ücret mücadelesi vermesi önünde ayak bağı olur. Amerika'yı örnek alın. Amerika'da sendikalı işçiler devamlı ücret kaybına razı oluyorlar neden, işlerini yitirmemek için. Çünkü, koskoca bir yedek sanayi ordusu var. 4- Nihayet Türkiye'nin bugün bir polis-asker devleti olduğunu düşünüyorum. Bunlara karşı verilecek mücadelelerle geriletilmezse bu baskılar, gene düşük ücretin bir faktörü olabilir. Bütün bunlara karşı çok açık bir şey var. Türkiye'de 20 Aralık'ın da gösterdiği gibi 1994 yılında yerel ve kısmi mücadelelerin gösterdiği gibi, polis-asker devletini de, sermayenin bu taarruzunu da karşılayabilecek bir mücadelenin ilk tohumları oluşmakta. 1995 yılı çok farklı geçebilir 1994'den bu bakımdan. Mücadele genelleşebilir. Hiç bir zaman garanti yoktur ama zaten herşeyi sınıf mücadelesi belirler.

Genç arkadaşım kendisine "sokaktaki vatandaş" dedi, ama hayır gençliğin bir temsilcisi olarak görünüyor burada, bir şey söyleyip bitirmek istiyorum. O da şu: Avrupa işçisinin, Batı işçisinin keyfinin keka olduğunu, enternasyonale falan ihtiyacının olmadığını söyledi. Katılmıyorum. Katılmıyorum, çünkü OECD ülkelerinde şimdi 40 milyon işsiz var. İngiliz maden işçisinin sırtında polis copu patladı. İtalyan işçileri en son emekliliklerinde aç kalmamak için 5 milyon işçi genel greve gitti emeklilerle birlikte. Böyle bir şey yok ve eğer İtalyan, İngiliz ve diğer Batı işçileri kurtulacaksa, zaten Sovyetler Birliği bunu öğretiyor bize, bir tek kendilerini kurtaramazlar; dünya çapında olur kurtuluş. İnsanlığın kurtuluşu enternasyonale olacaktır.

Yavuz ÖNEN (Yönetici): Evet, tartışmalar bitti. Ben kapamadan önce 1-2 şey söylemek istiyorum. Tabii Değişim Sürecinde Türkiye Sanayii genel başlığı altında somut bir konu tartışmak istedik ama, ister-istemez, bütün dünya sistemini ve ilişki içinde olduğumuz Avrupa sistemini, emperyalizmi ve onun kurumlaşmasının hedeflerini tartışmak zorunda kaldık. Demokrasi, insan hakları sorunlarını hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde tartışmak zorunda kaldık. Çünkü Türkiye gerçekten bu önümüze konmuş gündemdeki biçimiyle bir ilişkiler içinde zorlanan bir ülke. Yani Avrupa Birliği'ne geçiş süreci sanki bir dünya sorunu, yani bir varlık sorunu gibi, tek

sorun gibi sunuluyor, bunu açtık. Bu tartışmalardan çok rahatlıkla anlaşılıyor artık, böyle bir şey değil. Türkiye bir dünya ülkesi olarak ister komşularıyla, ister sözleşmelerle bağlı olduğu ülkelerle, işte bu Avrupa olabilir, ABD olabilir, ulusal bir birim olarak, devlet olarak şöyle bir noktada Türkiye pazarlık gücünü artırmak zorundadır. Bu pazarlık gücü nedir? Üretim gücüdür, sermaye gücüdür, demokrasi gücüdür. Şimdi, bizim galiba eksik olarak yaşadığımız ve Türkiye'yi ve dolayısıyla Türkiye'de yaşayan bütün katmanları olumsuz yönde etkileyen sırf sermayenin tek başına üretip, tek başına sözünü bağlayıp, tek başına sözleşmeleri götürmesi gibi bir eğilimden kaynaklanıyor. Türkiye'de bazı şeyler eksik. Nedir o? Bütün arkadaşlar değindiler, en son Sayın SAVRAN'da değindi. Yani Türkiye kendi dışındaki ilişkilerde, iç dinamiklerle bir ortak paydayı oluşturmadıkça, böyle bir güce ulaşamaz. Bizi sıkıntıya sokan şey o işte. Yani Avrupa'nın bize karşı kullandığı bu eksikliklerdir. Bunu açmak zorundayız. Yani bu militarist kafanın, sayın SAVRAN'ın değindiği biçimiyle, bize empoze edilen yönetim biçiminin artık başkalaşması gerekiyor gerçekten. Onun için biz Türkiye'de ister batı anlamında deyin, ister evrensel anlamda deyin bazı normları yükseltmek zorundayız. Demokratik normları yükseltmek zorundayız. Üretim normlarını yükseltmek zorundayız ki bu pazarlık gücü artsın.

İşte böyle bir umuda yada böyle bir çabayla (tabi bunlar çaba gerektiriyor), bu çabayla sorunların üzerine gitmemiz gerekiyor. O nedenle, katılımcılığı bugün mutlaka talep etmemiz gerekiyor. Yani Türkiye Avrupa'nın karşısına, ABD'nin karşısına, dünya ülkelerinin karşısına çıkmadan önce kendi içindeki dengeyi ve üretimi mutlaka demokratik ve katılımcı bir ortamda sağlamak zorundadır. Ancak işte o zaman insan hakları evrensel bildirgesinin girişinde fertler için, bireyler için söylenen şeyi sağlayabiliriz, hepimiz için, Türkiye için de. Daha fazla özgürlük ve daha fazla onur. Gerçeten kuzey-güney ikilemi Türkiye'yi zorluyor. Türkiye belki istediğimiz onurlu bir yerde değil. Alt emperyalist bir grup içinde, işte bölgede dengede vurucu bir ordu besleyerek tutmak istenen bir ülke. ABD için askeri yardımlarda yapacağı indirimlerle, insan hakları dersi verme eğilimleri gibi onursuz noktalara düşer. Yani biz fertler için istediğimiz özgürlüğü ve onuru kendi ülkemiz için de istemek zorundayız, ama bu bugünkü milliyetçi kafaların söylediği anlamda değil. Gerçekten evrensel ve enternasyonal değerleri ve birlikte bütün çalışanların kazanımlarıyla dünya ölçeğinde, hatta kurumlaşmış bir biçimde olan değerleri savunarak yapacağız. Türkiye'de bugün mevcut en büyük tehlike, işte bir kesimin baskısı altında olması ve bazı siyasi eğilimleri, giderek ekonomik modelleri ve sanayileşme biçimlerini ve Türkiye'nin dış ilişkilerini belirlemesi tehlikesidir bu. Bu açıklıkla söylenebilir, milliyetçi ve dinci eğilimlerin dörtlüğe koştuğu bir Türkiye. İşte en büyük sıkıntımız bu. Bu nedenle ben, geçiş sürecini de, Türkiye'nin dünya ülkeleriyle olan ilişkilerinde de herhangi bir sınır tanımayalım diyorum. Bu sınır insanların, yani bireylerin özgürlüğü ve onun üzerine kurulmalı ülkemizde.

Teşekkür ediyorum, dinlediğiniz için.. Katılan arkadaşlara da sonsuz teşekkürler